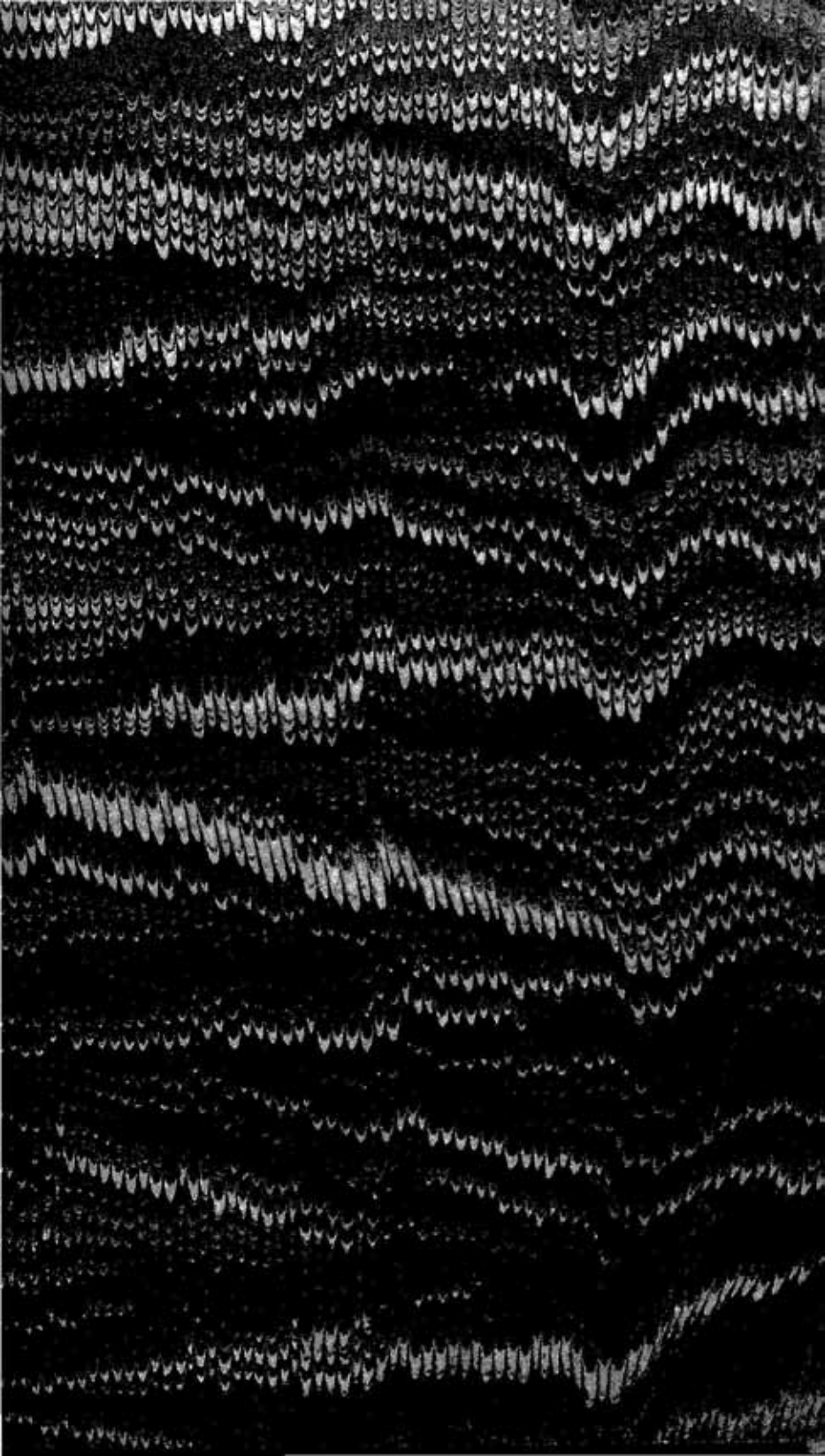


GOVERNMENT OF INDIA  
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY  
CENTRAL ARCHÆOLOGICAL  
LIBRARY

CALL No. *Sa2V31/Bau/cal*  
ACC. No. *14446*

D.G.A. 79.

GIPN—S4—2D. G. Arch. N. D./57.—25-9 58—1.00,000.



~~A 584~~  
Vol 103  
--

THE

# BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

BELONGING TO THE

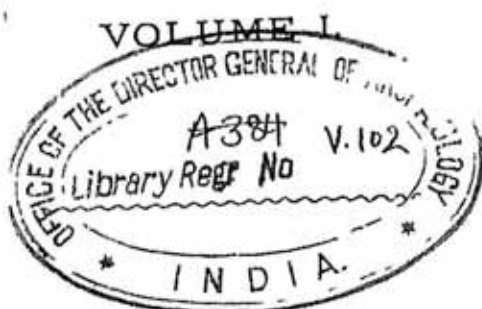
## TAITTIRIYA SAMHITĀ

1446



EDITED BY

DR. W. CALAND.



CALCUTTA :

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.

1904



CENTRAL ARCHITECTURAL  
LIBRARY, NEW YORK

14446

10-5-1961

175. ... S. A. 2. V. S. 1. / Ben / Cal. .

TO

MR. AUG. BARTH

THE GREAT SANSKRITIST OF FRANCE

THIS EDITION IS INSCRIBED

AS A TOKEN

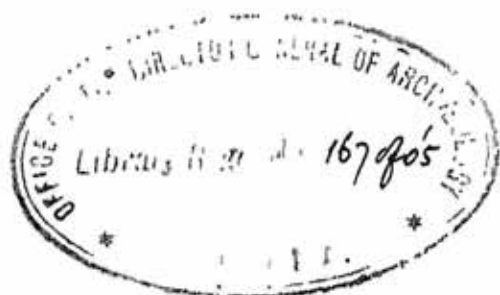
OF RESPECT AND GRATITUDE

BY THE EDITOR.



# ERRATA.

- P. xi. l. 5. r. "The quotation.  
P. xii. l. 38. r. r. i. s. o. v.  
P. xii. l. 42. r. not always.  
P. 44. l. 3. r. सर्व i. s. o. सर्व  
P. 129. l. 18. r. •वर्द्धिप•  
P. 130. n. २. r. प्रच• i. s. o. प्रचं  
P. 145. l. 10. r. प्रदक्षिणं i. s. o. प्रदक्षिणं  
P. 168. l. 5. r. वपदक्षत i. s. o. वपदक्षत  
P. 176. l. 18. r. चतुर्ची• i. s. o. चतुर्ची•  
P. 187. l. 11. r. प्राक्षी i. s. o. प्रक्षी  
P. 190. l. 11. r. तस्योदीची i. s. o. तस्योदी  
P. 204. n. २. r. TS. III. 5. 8. b.  
P. 218. n. २. r. r. i. s. o. y.  
P. 223. l. 8. r. द्विजुर्जाति  
P. 235. n. २. r. चयोजा•





1912

1912

1912

1912

1912

1912

1912

1912

1912



## PREFACE.

For this editio princeps of the Baudhāyana Śrauta Sūtra the following MSS. have been used :

1. **B.** A modern copy in Devanāgarī writing made in 1868 by Vyañkāṣī Nārāyaṇa, containing, in eight parts, an almost complete text of our Sūtra. Copied for the Government of Bombay and registered as Class I. B. 5 (Elphinstone College), cp. the list published by Georg Bühler in the Journal of the German Oriental Society, Vol. XLII, p. 552. The MS. is carefully written on blue paper, 13 lines on a page, and, if I am not mistaken, in some places corrected and completed by the hand of Bühler. The text is on the whole correct, especially in the first nine prāśnas. The later prāśnas are also very carefully written, but copied from an original that must have been corrupted. The original of the later prāśnas is probably a Grantha MS., as is shown by the nature of the clerical errors. The contents of this MS. are not those that have been given by Bühler in the Journal of the German Or. Soc., but:

(a) On 76 leaves the darśapūrṇamāsa, ādhāna, the daśādhyāyika, paśubandha, cāturmāsya and pravargya, together 2,500 granthas.

(b) On 112 leaves the agniṣṭoma, cayana, vājapeya, rājasūya and iṣṭikalpa, together 4,000 granthas.<sup>1</sup>

(c) On 22 leaves the aupānuvākya, 800 granthas.

(d) On 16 leaves the aśvamedha, 500 granthas.

(e) The uttarā tatiḥ, on 61 leaves, together 3,000 granthas.

(f) On 22 leaves the last two dvaidha prāśnas, 675 granthas.

(g) The prāyaścittasūtra on 21 leaves, containing 700 granthas.

(h) On 15 leaves part of a bhāṣya (by Sāyaṇa ?) on the paśubandha; 500 granthas.

From this analysis it will be seen that this MS. is of the greatest value for the construction of the text of our Sūtra, as it enables us, with the aid of the other MSS., to reconstruct nearly the whole Sūtra.

2. **Be.** A collection of texts belonging to the Government Sanskrit College, at Benares, No 115 (cp. Śūcīpatram, page 70). It consists of 18 parts, written by different hands on paper in Devanāgarī.

(a) darśapūrṇamāsa, on 26 leaves, Śake 1677.

(b) upavyāharanādhāne punarādhānādi hantṛāntaṃ ca : the second and third prāśnas, on 30 leaves; modern, well written.

<sup>1</sup> The part containing the vājapeya, rājasūya and iṣṭikalpa is called in this MS. in margin : एकपाद्यम्.

(c) *paśṁsūtra*, on 16 leaves, by the same hand as (a), on the same kind of paper; Saka 1673.

(d) *cāturmāsya*, on 17 leaves, by the same hand as (a) and (c) and on the same kind of paper; Saka 1660.

(e) *cayanaśūtra*, 22 leaves; Saka 1803.

(f) *vājapeya*, on 9 leaves, well written, no year, corrected.

(g) *rajasūya*, on 12 leaves, written by the same hand and on the same kind of paper as (f).

(h) *iṣṭikālpa*, on 14 leaves, Saka 1803; same hand and kind of paper as (e).

(i) *āśvamedha*, on 15 leaves, well written, apparently by the same hand as (f) and (g); corrected.

(k) *dvādaśāha*, on 16 leaves, corrected.

(l) *mahāvratā*, etc., called at the end: *एकारलोखं* on 17 leaves; the numbers of the *khaṇḍas* are corrected so as to continue the numbering of (k); apparently written, together with (k), by the same hand that wrote (f), (g), and (i); partly corrected.

(m) *kāṭhakaśūtra*, on 8 leaves; same handwriting and paper as (e) and (h).

(n) *uttarā latih*, on 41 leaves, well written, but containing a very corrupted tradition, just as B; happily the greater part of this MS. has been carefully corrected. The *khaṇḍa*-numbers have been partly effaced.

(o) *dvaiddhasūtra*, on 63 leaves, *śamantap* (sic) 1825. Rather badly written.

(p) first *karmānta prāśna*, on 23 leaves, presents several lacunæ.

(q) second and third *karmānta prāśnas*, on 38 leaves; the second *prāśna* has been carefully corrected; the third is very corrupted and full of lacunæ.

(r) *śulbasūtra*, on 17 leaves.

(s) *pravaraśūtra*, on 7 leaves, written by the same hand as (e).

This valuable collection will be seen to contain a nearly complete *Baudhāyana Sūtra*. Missing are the *śoma*-, *pravargya*-, *aupānavakya*-, and *prāyaścitta prāśnas*. On every part the number of the *prāśna* (here called *adhyāya*) is written; sometimes the number found in the original handwriting is corrected. This (secondary) numbering of Bonares 115 agrees wholly with the numbering of the *prāśnas* in B.

3. H, belonging to the Court and State Library at Munich, registered as: MS. Sanskrit Cod. 107 (No. 163 of the "Verzeichniss"). This MS. contains in Devanāgarī writing: *darśapārnamāsa*, *ādhāna*, the *daśādhyāyika*, *paśubandha*, *cāturmāsya*, *agniṣṭoma*, *pravargya*, *cayana*, *vājapeya*, the *atirātra* *aptoryāma* and *ekādaśini* chapters, the *kāṭhakaśūtra*, the *śantrāmāṇi*, the first two *dvaiddha prāśnas*, the *karmāntasūtra*, *prāyaścitta*, *śulbasūtra*, and finally the *dharmaśūtra*. Some parts of this MS. are very badly written.

4 J. A copy of the MS. belonging to the *Mahārāja* of Jammu

and Kashmir, mentioned by M. A. Stein in his Catalogue of Sanskrit MSS. of His Highness the Mahārāja of Jammu and Kashmir. The original MS. is written in Devanāgarī, has 135 leaves, 11 lines per leaf, the line 37 akṣaras; leaves 57-68 (the paśubandha) are wanting. This MS. contains the darśapūrṇamāsa, ādhāna, the daśādhyāyika, cāturmāsya, agniṣṭoma, and pravargya. Professor Hillebrandt of Breslau, for whom this copy was made, allowed me with the greatest generosity the use of this MS. At the end of the copy we find the following notice:—

संवत् १८५१ श्रौतके १८१० ईशसंवत् १८८६ माघशुद्धिदशम्यां ज्येष्ठशुद्धिपक्षे दिने श्रीमच्छ्रीकाङ्गर श्रीरिह खैन साहिबाचार्यांच्या तद्विज्ञानकारिक-  
पद्धतिसद्वज्रभट्टेन जम्मुपुरीयस्वनायकमन्दिरस्थ पुस्तकालयांतर्गतं पुस्तकालयप्रतिपक्ष  
५१९० संख्यायुक्तादवतारितं बीदायनस्वरूपपुस्तकमिदं शोधितं च मूलपुस्तकसादृश्येन  
यथाशक्तीत्यक्षम् ॥

In the handwriting of Stein follow these lines: "Jammu MS. No. 5127 abgeschrieben in Srinagar von Paṇḍits Sahajabhaṭṭa und Nārāyaṇabhaṭṭa, zum zweiten Male collationirt von Paṇḍit Govind Kaul zu Lahore, 6-19 Febr. 1896. Das Original ist dem Papier und der Schrift nach zu urtheilen, etwa 150-200 Jahre alt. Schwer lesbare Stellen sind in der Abschrift durch eine Klammer bezeichnet. Abgesandt an Prof. Dr. A. Hillebrandt Breslau am 19. Februar 1896. (M. A. STEIN).

Although the MS. has been "corrected," the secunda manus proved to have no value and the prima manus to give generally the better reading.

5. T. A copy, in Grantha writing, apparently of the Tanjore MS., described by Burnell in his Classified Index of the Sanskrit MSS. in the Palace of Tanjore, page 18, No. 9147, leaves 180, written before 1700. For the use of this copy, too, I am greatly indebted to Professor Hillebrandt, for whom it was procured by Dr. Hultsch. This MS. contains: darśapūrṇamāsa, ādhāna, the daśādhyāyika, paśubandha, cāturmāsya, pravargya with avāntaradikṣā and the agniṣṭoma. On the whole, the text is preserved tolerably well in this MS., but the numbering of the khaṇḍas is wholly unreliable.

6. F. The Fleet MS., belonging to the India Office Library, described by Eggeling in his Catalogue under No. 3186; the copy is modern and the tradition preserved in it is the least good of all the Baudhāyana MSS., known to me.

7. I.O. The pravargyapraśna only, given by No. 3009, l. of the MSS. Collection of the India Office, cp. Eggeling, Catalogue, Part I, 49.

8. P. The Paris MS. D 190. To Mr. Aug. Barth I am indebted for the following description of this MS.: "76 feuillets, 10 lignes par feuillet; de 28 à 40 akṣaras à la ligne; écriture assez régulière d'aspect, mais peu soignée pourtant, et assez difficile à lire parce que les caractères sont menus et tracés avec un gros calame; i et



â, par exemple, sont rarement distingués et pa et ya ne le sont pas d'avantage; l'anusvâra se confond parfois avec l'e.—Des corrections faites, les unes dans la ligne, en surcharge, les autres à la marge, avec un crochet de renvoi, paraissent provenir en partie du scribe, mais sont dues le plus souvent à une autre main. Celle-ci, ou une troisième, a ajouté un grand nombre d'additions à la marge, en une écriture cursive et bacleé, très difficile à déchiffrer.

—Les mantras sont presque toujours accentués à l'encre rouge. —Le texte est écrit, d'un bout à l'autre, sans alinéa, ni distinction en sūtras, mais avec distinction de paragraphes plus longs, qui sont chiffrés. Ces séries de paragraphes chiffrés sont au nombre de quatre; mais à la fin de la première seulement se trouve l'indication que la série correspond à un prāsna.—Le 1<sup>er</sup> feuillet recto est en blanc, et porte le titre, d'une autre main que celle du scribe: भौष-

पनीयमग्निष्टोमसूत्रमिदं —This MS. contains the Somasūtra, the first prāsna divided into 32, the second into 20, the third into 8, the fourth into 14 khaṇḍas; the pravargya (without the avāntaradikṣā) consists of 17 khaṇḍas and closes with चक्षमन्विष्टं वा । To the greatest kindness of Mr. Aug. Barth I owe a collation of some doubtful or otherwise interesting passages.

9. **Be 11.** No. 11 of the collection of Sanskrit texts belonging to the Government Sanskrit College at Benares (see p. 73 of the Sūcīpatra), containing on 19 leaves the dvādaśāha, rājasūya, and vājapeya; dated Sam. 1877, S. 1742.

10. **Be 4.** No 4 of the same collection; 10 leaves; containing the iṣṭikālpa, written by the same scribe who wrote Nos. 9 and 11; on the last leaf the sahasrabhojanavidhi is added in the same writing.

11. **Be 7.** No 7 of the same collection (see Sūcīpatra, p. 71), gives on 34 leaves the uttarā tatiḥ, viz., the same portion of our Sūtra as given by Be 1 and n. Well written, but preserving a very corrupted tradition.

12. **T.** A copy from No 3796 belonging to the collection of Sanskrit MSS. at the Palace of Tanjore, containing the rājasūya only.

13. **T.** A copy from No. 3798 belonging to the same collection containing the dvādaśāha.

14. **T.** A copy from No. 359 belonging to the same collection, containing the pravarakhaṇḍa. These three copies have been procured for me by Dr. Hultsch.

15. **Brl.** No. xciii. of the Burnell collection preserved at the India Office in London. The pravarakhaṇḍa; cp. p. 35 of the Catalogue of a collection of Sanskrit MSS. by A. O. Burnell.

Other materials that have been used for the construction of parts of our text are:—

**Bh.** The vīṅkṣaṇa of Bhavaśvāmī,

**Keś.** The prayogasāra of Keśavasvāmin.

**Sāy.** The commentary of Sāyaṇa on the darśapūrṇamāsa.

**Somapray.** The Baudhāyanaśomaprayoga by Rudradatta. (I.O. 1262. 3. A).

**Mādh.** The 119 notations from Baudhāyana in Mādhava's commentary on the Taittirīya Saṃhitā.

**Mantramālā.** The collection of Mantras used at the agniṣṭoma, I. O. No. 3009 (agniṣṭomamantramālā).

**Śrautapadārtha.** The śrautapadārthanirvacana by Nāgeśvara-Śāstri Somaṇa, printed at Benares Saṃvat 1944.

Although the number of complete MSS. used for this edition is rather small, this circumstance is counterbalanced to a certain degree by the fact, that all the MSS., which contain the text of this first volume, are wholly independent of each other. The independence of the various textual traditions contained in them shows itself particularly in the numbering of the khaṇḍas and even partly of the praśnas, which in none of the MSS. is the same throughout. This fact increases not a little the difficulty of giving the right numbering. The division in adhyāyas, on the contrary, may be given with absolute security, at the hand of the Bhavasvāmin Vivaraṇa. The discrepancy of the khaṇḍa numbering might perhaps be explained from the fact that this division is obvious, of later times. Bhavasvāmin knows no division in khaṇḍas; at least he does not mention it, just as Rudradatta in his commentary on Āpastamba does not reckon with kaṇḍikās, but only with paṭalas.

One of the greatest difficulties, if not the greatest of all, that presents itself to the Editor of the Baudhāyana Kalpasūtra, is the numbering and division of the praśnas. Even at the time of Bhavasvāmin there existed more than one system of counting and dividing the praśnas containing the agniṣṭoma ritual. Bhavasvāmin mentions a *threefold* numbering. *Firstly* he divides the agniṣṭoma portion into *five* praśnas, the first of which contains 10 adhyāyas (comprising the agniṣṭoma up to the prātaranuvāka and closing with the words राजानं गोपायन्ति); the second praśna comprises the prātaḥsavana (5 adhyāyas); the third comprises the mādhyandina savana (2 adhyāyas); the fourth comprises the tṛtīya savana (also 2 adhy.); the fifth comprises the yajñapuccha (also 2 adhyāyas). This number of five somapraśnas is also found in the Haug MS. *Secondly*, Bhavasvāmin knows a continuous numbering, according to which the whole agniṣṭoma consists of 21 adhyāyas. This system of numbering is also met with in the Haug MS., which gives no division in adhyāyas, but only in khaṇḍas, the numbers of the khaṇḍas being omitted towards the end. The *third* system of division known to Bhavasvāmin comprises two parts: (1) the first praśna containing 10 adhyāyas; and (2) a praśna containing 11 adhyāyas.

Now, as all the MSS. give different divisions, most of them not giving even any praśna numbers, I had to choose that division which seemed to be most in accordance with the rest of the work. The difficulties mentioned above become still more complicated by the question, where the pravargya is to be put in. Bhavasvāmin treats of it *before* the agniṣṭoma and the Bombay and Tanjore MSS. place it *before*; other MSS. (J, F, P, and the Benares MS. No. 63, mentioned Śūcīpatra, page 70) give it *after* the agniṣṭoma. As the analogy of the other Sūtras and the contents of the pravargya section itself seem to point to placing this praśna *after* the soma praśnas, I have not followed in this respect the Vivaraṇa and the Bombay and Tanjore MSS. Another consideration seems to stand for this arrangement; there is more chance that the tradition of the pravargya section became mutilated, when it was put at the close of the agniṣṭoma as it is actually found in most of our MSS., than when it was handed down at the beginning. As the cayana seems to be the 10th praśna, the vājapeya being the 11th (this number is given to the vājapeya in the Haug MS.), there is room left for only four praśnas between the cāturmāsya and the cayana praśnas. Now, if the pravargya section is to be taken as one of these, then the soma proper cannot have contained more than three praśnas. The division adopted by me agrees, as to the 2nd and 3rd soma praśna, with the order given by F and by Keśavasvāmin in his prayogasāra, although in his numbering (according to the MS. of the India Office Library, at least) there are slight inaccuracies. A short note, communicated to me by Mr. A. Venis, found at the end of the agniṣṭoma MS. of the Benares Sanskrit College, gives as numbers of the praśnas (here called adhyāyas) of the agniṣṭoma portion, including the pravargya at the end, the numbers 6, 7, 8, 9, thus agreeing with the arrangement accepted by me. The separate pravargya MS. No. 50 of the same collection bears also the number 9.

The collection of various readings in this edition does not aim at being complete. Wherever the comparison of the Vivaraṇa and the evidence of corresponding passages make the reading evident, I omitted to give the varietas lectionum. The anunāsikā I put only before sibilants and before v and h, although the MSS. do not all agree in this respect. In accordance with the common use in the MSS., I omitted the visarga before the combination of sibilant with tenuis, although the MSS. are always consistent in this. The repetition of the words finishing an adhyāya and the anticipation of the words of the following khaṇḍa at the close of a khaṇḍa have not been taken into account, as these repetitions are only met with sporadically.

As the text of the Baudhāyana Sūtra has been handed down in sandhi form, without any trace of division into sūtras, I have not divided what the ancient Brāhmins had united, and not followed the example of other editors of ritualistic texts. I only separated

the sentences, by placing a little stroke above the line, without being sure, however, to have given always the right interpunction.

The *first* volume of this edition of Bandhāyana is intended to comprise :—

1. The darśapūrṇamāsa.
2. The ādhāna.
3. The daśādhyāyika prāśna.
4. The paśubandha.
5. The cāturmāsya.
6. The agniṣṭoma, with pravargya and avāntaradikṣā.

The *second* volume will, if the materials prove sufficient, contain the later prāśnas from the cayana on, including the aśvamedha. The materials for the cayana, vājapeya, and rājasūya are sufficient.

A *third* volume would contain the so-called uttarā tatiḥ, perhaps the most interesting part of the whole Sūtra. I hope to be able to obtain enough MSS. to publish this text.

A *fourth* volume would comprehend the dvaidha, karmānta, and prāyaścitta prāśnas.

In course of time I hope also to be able to publish the grhya-sūtra, for which I have collected already sufficient materials. Of the pravara khaṇḍa four copies are in my possession. The very useful and instructing Vivaraṇa of Bhavasvāmin I also hope to edit, at the advice of Professor Hillebrandt of Breslau not, as I at first intended, in extracts, but the whole of it, as far as it is extant or accessible.

Whether the promises here given will be fulfilled, depends chiefly on the materials I can have access to. Therefore, if there are European or Indian Scholars and Paṇḍits, who might know of more MSS. containing text and commentary than those used by me, they will lay not only me, but also science under deep obligation by communicating to me what they know of them.

Finally, I have to express my thanks to the Trustees of the Libraries of the India Office and at Munich, who lent or caused Manuscripts to be lent to me, to Dr. Hultsch, Government Epigraphist at Bangalore, who kindly provided me with copies of some parts of the work, to Mr. Albin Venis, Principal of the Government Sanskrit College at Benares, who kindly permitted me the use of the most valuable Benares MSS., to Mr. Aug. Barth, who collated the MS. P, and above all to Professor Hillebrandt, who in the most generous way permitted me the use of the copies originally procured for him by Dr. Hultsch and Dr. Stein.

UTRECHT (HOLLAND),

BUYS BALLOTSTR. 17; September, 1903.



## वैधायनश्रौतसूत्रम् ।

- आमावास्तेन वा पौर्णमासेन वा हविषा यच्छमाणे  
भवति 'स पुरस्तादेव हविरातञ्जनमुपकल्पयत ' एकाहेन वा  
द्व्यहेन वा यथर्विथ वै ब्राह्मणं भवति दध्नातनक्ति सेन्द्रत्वायाग्नि-  
होचोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य संतत्या इति ' चन्द्रमसं वा-  
५ निज्ञाय संपूर्णं वा विज्ञायाग्नीनन्वादधाति ' त्रीणि काष्ठानि  
गार्हपत्ये ऽभ्यादधाति त्रीण्यन्वाहार्यपचने त्रीण्याहवनीये ' परि-  
समूहन्त्युपवसयस्य रूपं कुर्वन्त्यथास्य व्रतोपेतस्य पर्णशाखामा-  
च्छेति ' प्राङ्गोदङ्गा वाचंयमो यत्र वा वेत्स्यन्नन्यते ' सा या प्राची  
वोदीची वा बज्रपर्णा बज्रशाखाप्रतिशुष्काया भवति तामा-  
१० श्विनत्तीषे त्वोर्जे वेति ' तथा वत्सानपाकरोति वायव स्थोपायव  
स्थेत्यथैषां मातुः प्रेरयति देवो बः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाद्य  
कर्मण आप्यायध्वमग्निया देवभागमूर्जस्वतीः पयस्वतीः प्रजा-  
वतीरनमीवा अयच्छा मा व स्तेन ईशत माघशृङ्गो रुद्रस्य  
हेतिः परि वो दृणक्लिति ' ध्रुवा अस्मिन्गोपतौ स्यात बक्रीरिति

१ Thus Koś. Sāy. Darśapūrṇ. prayoga by Vāṇkateśvara (MS. Tübingen M.A. 1. 317) and Prayoga Burnell No. 52 (Grantha MS.); comp. वैधायने of the Dvaidha Sūtra and Bh.; आकारः प्रमाद-  
पाठ इति केचित्. Most MSS. read आहति or आहति; आहति B.

यजमानमीचते <sup>१</sup> 'ऽयैताः शाखामयेणाहवनीयं पर्याहृत्य पूर्वया  
द्वारा प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्यमग्निष्ठे ऽनस्युत्तरार्धं वाग्यगार-  
स्थोद्गृहति यजमानस्य पशून्पाहीति' तु यदि संनयति <sup>२</sup> 'यद्यु  
वै न संनयति बर्हिः प्रतिपदेव भवति' ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

अथ जघनेन गार्हपत्यं तिष्ठन्नसिदं वाश्वपशूँ <sup>३</sup> वादत्ते <sup>४</sup>  
देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्या-  
मादद इत्यादायाभिमन्त्रयते यज्ञस्य घोषदसौति <sup>५</sup> 'गार्हपत्ये  
प्रतितपति प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इति त्रिर<sup>६</sup>था-  
हवनीयमभिप्रैति प्रेथमगाद्विषणा बर्हिरच्छ मनुना कृता  
स्वधया वितृष्टा त आवहन्ति कवयः पुरस्तादेवेभ्यो जुष्ट- <sup>७</sup>  
मितौ <sup>८</sup> बर्हिरासद इति वेदिं प्रत्यवेचते <sup>९</sup> 'ऽय तां दिशमेति  
यत्र बर्हिर्वैत्यन्मन्यते <sup>१०</sup> 'दर्भस्तम्भं परिगृह्णाति यावन्तमक्षं  
प्रस्तराय मन्यते देवानां परिषूतमसीत्ययैनमूर्ध्वमुन्मार्ष्टि वर्ष-  
वृद्धमसीत्यसिदेनोपयच्छति देवबर्हिर्मा त्वान्वक्ष्या तिर्यक्  
पर्व ते राध्यासमित्याच्छिनत्याच्छेत्ता ते मा रिषमित्याच्छेद- <sup>११</sup>  
नान्यभिमृशति देवबर्हिः शतवत्स्रं विरोहेति <sup>१२</sup> 'सहस्रवत्स्रा वि  
वयः रुहेमेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशते <sup>१३</sup> 'सर्वश एवैनः स्तम्भं  
लुनोति <sup>१४</sup> 'कृत्वा प्रस्तरं निदधाति पृथिव्याः संपृचः पाहीति' <sup>१५</sup>

१ Thus HT Sāy. Keś. ; वाग्यगार. the other MSS.

२ Thus H Sāy. (sec. m.), the other MSS. परशू

३ त्रिः om. Be TF Sāy. ; comp. III. 5.

४ Thus Be BTH ; लुनाति JF.

- दृष्णीमत ऊर्ध्वमयुजो सुष्टींलुनोति<sup>१</sup> । चैन्वा पञ्च वा सप्त  
 वा नव वैकादश वा यावतो वाक्लं मन्यते । ५थ चिरन्वाहितः  
 शुश्वं कृत्वापसलैरावेष्टयत्यदित्यै रास्त्रामीति । तदुदीचीनायं  
 निधाय<sup>२</sup> । तस्मिन् प्रस्तरमभिसंभरति सुसंभृता त्वा संभरामीति ।  
 ५ संनक्षतीन्द्राण्यै संनहनमिति । यन्धिं करोति पूषा ते यन्धिं  
 यध्नात्विति । स ते मास्यादिति पश्चात्प्राञ्चमुपगूहत्यैनदुध-  
 ष्कत<sup>३</sup> इन्द्रस्य त्वा वाङ्म्यामुद्यच्छ इति । शीर्षञ्चधिनिधत्ते  
 दृहस्यतेर्मूढा हरामीत्यैत्युर्वन्तरिचमन्विहैत्येत्योत्तरेण गार्ह-  
 पत्यमनधः सादयति देवंगमममीति । तदुपरीव निदधाति ।  
 १० यच्च शुभ्रं मन्यते । दृष्णीं परिभोजनीयानि लुनोति<sup>४</sup> । सकृदा-  
 ष्चिन्नं पितृभ्य आच्छिनत्यथ तथैव चिरन्वाहितः । शुश्वं  
 कृत्वैकविंशतिदाहमिधः । संनक्षति यत्कण्ठो रूपं कृत्वा प्रावि-  
 शस्त्वं वनस्पतीन् । ततस्त्वामेकविंशतिधा संभरामि सुसंभृतेति ।  
 वेदं करोति वत्सजुं पशुकामस्य सूतकार्यमन्नाद्यकामस्य चिदृतं  
 १५ तेजस्कामस्योर्ध्वायः स्वर्गकामस्य । वेदिं करोति प्रागुत्तरात्परि-  
 याह्यादथापराङ्गे पिण्डपितृयज्ञेन चरति । ॥ २ ॥ द्वितीयः ॥

अथैतस्यै शाखायै पर्णानि प्रच्छिद्यायेण गार्हपत्यं निव-  
 पत्यैनामधस्तात्परिवास्य जघनेन गार्हपत्यं स्यविमदुपवेषाय  
 निदधात्यथास्याः प्रादेशमाचं प्रमाय दर्भनाडौः प्रवेक्ष्य तत्ति-

१ Thus Bo BTH; लुनति JF.

२ Thus Bo BTH; निदधाति JF.

३ Thus DH Sāy.; अथैनमु० TFJ Bo.



वृक्षाखापविचं करोति चितृत्पलागे दर्भं इयान् प्रादेशसंमितः ।  
यज्ञे पविचं पोहतमं पयो हव्यं करोतु म इत्यथ साय५  
ऊते ऽग्निहोत्र उत्तरेण गार्हपत्यं दृष्टानि स५स्तीर्य तेषु  
चतुष्टय५ स५सादयति दोहनं पविच५ सांनाय्यतपन्यौ  
स्यात्त्रावित्यथैनान्यद्भिः१ प्रोचति शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे  
देवयज्याया इति चिरंथ जघनेन गार्हपत्यमुपविश्योपवेष्टेणो-  
दौचो ऽङ्गाराच्चिह्नयति मातरिश्वनो घर्मा ऽसीति१ तेषु  
सांनाय्यतपनौमधिश्रयद्भि धौरसि पृथिव्यसि विश्वधाया अग्नि  
परमेण धाम्ना दृ५हस्व मा ज्हारिति१ तस्यां प्राचीनाय५  
शाखापविचं निदधाति वसूनां पविचमसि शतधारं वसूनां १०  
पविचमसि सहस्रधारमिति१ तदन्वारभ्य वाचंयम आस्ते१ ऽथ  
गा आयतीः प्रतौचत एता आचरन्ति मधुमदुहानाः प्रजा-  
वतीर्यशसो विश्वरूपाः । बह्वीर्भवन्तीरुपजायमाना इह व  
इन्द्रो रसघतु गाव इति महेन्द्र इति वा यदि महेन्द्रयज्ञौ  
भग्नत्वाद्योपसृष्टां मे प्रवृत्तादित्युपसृष्टां प्राज्जदौघमानामनु- १५  
मन्त्रयते ऊत सोको ऊतो द्रष्टो ऽग्रे दृष्टते नाकाय  
खाद्या द्यावापृथिवीभ्यामित्यथ पुरस्तात्प्रत्यगानयन्तं पृच्छति  
कामधुच इत्यमूमितीतरः प्रत्याह१ तामनुमन्त्रयते सा विश्वा-  
युरिति१ द्वितीयमानयन्तं पृच्छति कामधुच इत्यमूमित्येवेतरः  
प्रत्याह१ तामनुमन्त्रयते सा विश्वव्यचा इति१ तृतीयमानयन्तं १०

पृच्छति कामधुच इत्यमूमित्येवेतरः प्रत्याह ' तामनुमन्त्रयते  
 सा विश्वकर्मेति ' तिसृषु दुग्धासु वाचं विसृजते षष्ठं दुग्धी-  
 न्द्राय देवेभ्यो हव्यमाप्यायतां पुनः । वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः  
 पुनर्दोहाय कल्पतामिति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्रयाजी  
 भवति ' विसृष्टवागनन्वारभ्य तृष्णीमुत्तरा दोहयित्वा ' दोहने  
 ऽप आनीय संचास्त्रनमानयति संपृच्यध्वसृतावरीरुर्मिणौ-  
 र्मधुमत्तमा मन्द्रा धनस्य सातय इत्यथैनत्तप्तोदगुदास्य शीती-  
 कृत्वा<sup>१</sup> तिरः पविचं दध्नातनक्ति सोमेन त्वातनच्चीन्द्राय  
 दधीति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्रयाजी भवति ' यावता  
 १० मूर्च्छयिष्यन्मन्यते तावदानयत्यग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य  
 संततिरसि यज्ञस्य त्वा संततिमनुसंतनोमीत्यथैनदुदन्ता  
 कःसेन वा चमसेन वापिदधात्यदस्तमसि विष्णवे त्वा यज्ञा-  
 यापिदधाम्यहम् । अङ्गिररिक्तेन पात्रेण याः पूताः परिशेरत  
 इति ' तदुपरीव निदधाति यत्र गुप्तं मन्यते विष्णो हव्यः  
 १५ रक्षस्वेत्येतस्मिन्काले दर्भैः प्रातर्दोहाय वत्सानपाकरोति  
 तृष्णीम् ' ॥ ३ ॥ तृतीयः ॥

अथ प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे हस्तौ संमृशते कर्मणे वां देवेभ्यः  
 शक्यमिति ' नक्तं परिस्तीर्णा एवैते ऽग्नयो भवन्ति ' यद्यु वा  
 अपरिस्तीर्णा भवन्त्याहवनीयमेवापे पुरस्तात्परिसृणात्यथ  
 १० दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरत ' एवमेवान्वाहार्यपचनं परि-

स्तृणात्येवं गार्हपत्यमथाग्नेः गार्हपत्यं तृणानि सःस्तौर्यं तेषु  
 द्वन्द्वं न्यञ्चि यज्ञायुधानि सःसादयति । स्थां च कपालानि  
 चाग्निहोत्रहवणीं च शूर्पं च कृष्णाजिनं च ग्रन्थां चोलूखलं  
 च मुसलं च दृषदं चोपलां च जुह्वं चोपभृतं च सुवं च ध्रुवां  
 च प्राग्निचहरणं चेडापात्रं च मेघणं च पिष्टोदपनीं च ५  
 प्रणीताप्रणयनं चाज्यस्थालीं च वेदं च दारुपात्रीं च योक्तं च  
 वेदपरिवासनं च धृष्टिं चेभप्रवश्यनं चान्वाहार्यस्थालीं च  
 मदन्तीं च यानि चान्यानि पात्राणि तान्येवमेव द्वन्द्वः  
 सःसाद्य । ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्य । पृष्ठ्याः स्तृणाति संततां  
 गार्हपत्यादाहवनौयाद्यज्ञस्य संततिरसि यज्ञस्य त्वा संतत्यै १०  
 स्तृणामि संतत्यै त्वा यज्ञस्य स्तृणामीत्यथ बर्हिषः पवित्रे कुरुते  
 प्रादेशमात्रे ससे अप्रतिच्छिन्नाग्ने अनखच्छिन्ने इमौ प्राणा-  
 पानौ यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः । आप्याययन्तौ संचरतां पवित्रे  
 हव्यगोधने इत्यथैने अद्भिरनुमार्ष्टि पवित्रे स्थो वैष्णवी स्थो  
 यज्ञिये स्थो वायुपूते स्थो विष्णोर्मनसा पूते स्थो यज्ञस्य १५  
 पवने स्थ इत्यथोत्तरेण गार्हपत्यमुपविश्य कःसं वा चमसं  
 वा प्रणीताप्रणयनं याचति । तस्मिःस्तिरः पवित्रमप आनय-  
 न्नाह ब्रह्मन्नपः प्रणेयामि यजमान वाचं यच्छेति । प्रसूतः  
 समं प्राणैर्धारयमाणो ऽविषिञ्चन्त्वोत्तरेणाहवनीयं दर्भेषु  
 सादयित्वा दर्भैः प्रच्छाद्य । [पवित्रमादाय] । प्रदक्षिणमावृत्य २०  
 प्रत्यङ्गाद्रुत्यादत्ते दक्षिणेनाग्निहोत्रहवणीः सव्येन शूर्पं वेषाय

त्वेति <sup>१</sup> गार्हपत्ये प्रतितपति प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा अरातय  
इति त्रिर<sup>२</sup>य<sup>३</sup> जघनेन गार्हपत्यमग्निष्ठमनो भवति <sup>४</sup> तस्योत्तरां  
धुरमभिमृशति धूरसि धूर्व धूर्वन्तं धूर्व तं यो ऽस्मान्भूर्वति  
तं धूर्व यं वयं धूर्वाम इत्यनो ऽभिमन्त्रयते त्वं देवानामसि  
५. संहितमं पप्रितमं जुष्टमं वज्जितमं देवहृतममहुतमसि  
हविर्धानं दृष्ट्वस्व मा क्कारिति <sup>५</sup> ॥ ४ ॥

अथ विष्णोः क्रमो ऽधीति दक्षिणमक्षपालिं क्रमित्वाभ्या-  
रुह्य प्रउगे शूर्पं निदधाति<sup>१</sup> <sup>२</sup> शूर्पं सुचं सुचि पवित्रे <sup>३</sup> अथ  
पुरोडाशीयान्प्रेचते मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेचे मा भेर्मा  
१०. संविक्था मा त्वा हि<sup>४</sup>सिषमित्युरु वातायेति द्रणं वा कि<sup>५</sup>शाह  
वा निरस्यत्यथाप उपसृश्य दशहोतारं व्याख्याय हविर्निर्व-  
स्यामीति यजमानमामन्त्र्य पवित्रवत्याग्निहोत्रहवण्या निर्वपति<sup>६</sup>  
यद्यु वै नानो भवति<sup>७</sup> जघनेन गार्हपत्यः स्फोरं निदधाति  
स्फोरोपरि पात्रौ पात्र्यां पुरोडाशीयानावपत्यथ पूर्वार्धं पात्र्या  
१५. अभिमृशति धूरसि धूर्व धूर्वन्तं धूर्व तं यो ऽस्मान्भूर्वति तं  
धूर्व यं वयं धूर्वामस्त्वं देवानामसि संहितमं पप्रितमं जुष्टमं  
वज्जितमं देवहृतममहुतमसि हविर्धानं दृष्ट्वस्व मा क्कारि-  
त्यथ पुरोडाशीयान्प्रेचते मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेचे मा भेर्मा  
संविक्था मा त्वा हि<sup>८</sup>सिषमित्युरु वातायेति द्रणं वा  
२०. कि<sup>९</sup>शाह वा निरस्यत्यथाप उपसृश्य दशहोतारं व्याख्याय  
हविर्निर्वस्यामीति यजमानमामन्त्र्य पवित्रवत्याग्निहोत्रहवण्या

निर्वपत्येति निर्वपेति यजमानो ऽनुजानात्यथ निर्वपति <sup>१</sup> देवस्य  
 त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्मथां पूष्यो वृक्षाभ्यामग्नये जुष्टं  
 निर्वपामीति त्रिरेतेन यजुषा <sup>१</sup> सकृत्पूष्यमीमेतामेव प्रतिपदं  
 कृत्वाग्नीषोमाभ्यामिति पौर्णमास्यामिन्द्राय वैश्वधायेति चेन्द्रा-  
 ग्निभ्यामित्यमावास्यायामसंनयत इन्द्रायेति संनयतो महेन्द्रा-  
 येति वा यदि महेन्द्रयाजी भवत्यथ निरुपानमिन्द्रयातीदं  
 देवानामितौदमु नः सहेति ये ऽतिशिष्टा भवन्ति <sup>१</sup> स्यात्यै  
 त्वा नारात्या इत्यथाहवनीयमीचते सुवरभिविस्त्रेण वैश्वानरं  
 ज्योतिरित्यथ गृहानन्वीचते वृद्धन्तां दुर्या यावाष्टथिष्यो-  
 रित्यथैनानादायोपोत्तिष्ठत्यैत्युर्वन्तरिचमन्विहीत्येत्योत्तरेण गा-  
 र्हपत्यमुपसादयत्यदित्यास्त्रोपस्थे सादयामीति <sup>१</sup> गार्हपत्यमभि-  
 मन्त्रयते ऽग्ने हव्यः रक्षस्वेति <sup>१</sup> ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

अथैतस्यामेव स्रुचि तिरः पवित्रमप आनीयोदीचीना-  
 याभ्यां पवित्राभ्यां चिरुत्पुनाति देवो वः सवितोत्पुनात्वच्छि-  
 द्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति पच्छो <sup>१</sup> ऽथैना १५  
 उन्महयन्नुपोत्तिष्ठत्यापो देवीरग्रेषुवो अग्रेषुवो ऽय इमं यज्ञं  
 नयतामे यज्ञपतिं धत्त युष्मानिन्द्रो ऽवृणीत वृचत्वर्यं यूयमिन्द्र-  
 मवृणीध्वं वृचत्वर्यं इत्यङ्गिरेवापः प्रोचति प्रोचिता स्य प्रोचिता  
 स्येति चिरथ पुरोडाशीयान्प्रोचति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे

१ Be J insert before स्यात्यै the words : तानायपति, I' तानायपत्येक्षो-  
 करोति ; BILT and Sāy. omit these words, comp. Sāyana's remark :  
 अस्य मन्त्रस्य विनियोगो चारुक्ती ऽपि आयपनार्थं द्वैधीतकर्मणि ... गम्यते ।

- ऽश्विनोर्वाङ्मन्त्रां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये वो जुष्टं प्रोचाम्यग्नीषो-  
माभ्यामसुष्मा असुष्मा इति यथादेवतं चिरुत्तानानि पात्राणि  
कृत्वा प्रोचति शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इति  
चिरतिशिष्टाः प्रोचणौर्निधाय <sup>१</sup> छप्पाजिनमवधूनोत्तूर्ध्वग्रीव-  
५ सुदङ्गावृत्त्यावधूतः रचो ऽवधूता अरातय इति चिरयेनत्पुर-  
स्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपसृणात्यदित्यास्त्वगसि प्रति त्वा  
पृथिवी वेत्त्विति <sup>१</sup> तस्मिन्नुलूखलमधूहृत्यधिषवणमसि वानस्यत्यं  
प्रति त्वादित्यास्त्ववेत्त्विति <sup>१</sup> तस्मिन् पुरोडाशीयानावपत्यग्नेस्तनू-  
रसि वाचो विमर्जनं देववीतये त्वा गृह्णामीति <sup>१</sup> सुसलमव-  
१० दधात्यद्रिरसि वानस्यत्यः स इदं देवेभ्यो हव्यः सुशदि-  
गमिष्येत्यथ हविष्कृतमाह्वयति हविष्कृदेहि हविष्कृदेहीति  
चिर् <sup>१</sup> [उच्चैः समाहन्तवा इति च] <sup>१</sup> अथ दृषदुपले वृषारवे-  
णोच्चैः समाहन्तीषमावदोर्जमावद द्युमददत्त वयः संघातं  
जेष्मेत्यवहत्योत्तुषान् हलोत्तरतः शूर्पमुपयच्छति वर्षवृद्धमसीति <sup>१</sup>  
१५ तस्मिन् पुरोडाशीयानुदपति प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्त्वित्यथोदङ्  
पर्यावृत्त्य परापुनानि परापूतः रचः परापूता अरातय इति <sup>१</sup>  
सव्येन तुषानुपहत्येमां दिशं निरस्यति रचसां भागो ऽसी-  
त्यथाप उपसृष्ट्य विविनक्ति वायुर्वी विविनक्त्विति <sup>१</sup> पात्र्यां  
तण्डुलान् प्रस्कन्दयति देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रति-  
२० गृह्णात्वित्यवहन्त्यै प्रयच्छन्नाह त्रिष्वलीकर्तवै त्रिष्वलीकृतान्मे

प्रव्रतादिति <sup>१</sup> त्रिष्फलीकृतान् प्राङ्स्त्रिष्फलीक्रियमाणानां यो  
न्यङ्गो अवशिष्यते । रक्षसां भागधेयमापस्तत्रवहतादित इति  
तण्डुलप्रक्षालनमन्तर्वेदि निनयत्युत्करदेशे वैतस्मिन् काले  
प्रातर्दीहं धेनूर्दीहयत्युदगणेण पवित्रेण <sup>१</sup> नाचातनक्ति <sup>१</sup> ॥ ६ ॥  
पञ्चमः ॥

अथ प्रोक्तेषु त्रिष्फलीकृतेषु तथैव कृष्णाजिनमवधूनोत्पू-  
र्ध्वग्रीवमुदङ्गावृत्यावधूतः रक्षो ऽवधूता अरातय इति चिरयै-  
नत्पुरस्तात्प्रतीचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणात्यदित्यास्त्वगसि प्रति  
त्वा पृथिवी वेत्त्विति <sup>१</sup> तस्मिन्नुदीचीनकुम्भाः शस्यां निदधाति  
दिव स्तम्भनिरसि प्रति त्वादित्यास्त्ववेत्त्विति <sup>१</sup> तस्यां प्राचीं १०  
दृषदमध्यह्नेति धिषणासि पर्वत्या प्रति त्वा दिव स्तम्भनिर्वे-  
त्त्विति <sup>१</sup> दृषद्युपलामध्यह्नेति धिषणासि पार्वतेयी प्रति त्वा पर्व-  
तिर्वेत्त्विति <sup>१</sup> तस्यां पुरोडाशीयानधिवपति देवस्य त्वा सवितुः ।  
प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्मभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टमधिवपाम्यग्री-  
षोमाभ्याममुष्मा अमुष्मा इति यथादेवतम<sup>१</sup>धिवदते<sup>१</sup> धान्य- १५  
मसि धिनुहि देवान्धिनुहि यज्ञं धिनुहि यज्ञपतिं धिनुहि  
मां यज्ञनियमिति <sup>१</sup> पिप्पति प्राणाय त्वापानाय त्वा व्यानाय  
त्वेति <sup>१</sup> बाह्व अन्ववेचते दीर्घामनु प्रभितिमायुषे धामिति <sup>१</sup>  
कृष्णाजिने पिष्टानि प्रस्कन्दयति देवो वः सविता हिरण्य-

१ यथादेवत० most MSS.

१ Thus HB and Sāyana, who comments: अधिवाप्य जपति; अधि-  
वदतो T, अधिवपते J, अधिवपतेऽभिष्टय्य जपति Be Kef.; अभिष्टय्य जपति 1<sup>o</sup>.

पाणिः प्रतिगृह्णाति ' हविःपेथै प्रयच्छन्नाहसंवपन्ती  
पि॒षाणूनि कुरुतादिति ' पि॒षन्ति' पुरोडाश्रीयान्नि चर-  
व्यान्दधति ' यदि चरुं करिष्यन्नावति प्रागधिवपनाच्चरुपुरो-  
डाश्रीयान्निभजेरन् ' ॥ ७ ॥ षष्ठः ॥

- ५ अथैतानि कपालानि प्रक्षालितानि जघनेन गार्हपत्य-  
सुपसादयत्यष्टौ दक्षिणत एकादशोत्तरतो ' इथ जघनेन गार्ह-  
पत्यसुपविश्य धृष्टिमादत्ते धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेति ' गार्हपत्य-  
मभिमन्त्रयते ऽप्राग्ने ऽग्निमामादं जहीति ' निष्क्रव्यादः सेधेति  
दक्षिणाङ्गारं निरस्यत्यथान्यमावर्तयत्या देवयजं वहेति ' तं
- १० दक्षिणेष्ठां कपालानां मध्यमेनाभ्युपदधाति ध्रुवमसि पृथिवीं  
दृ॒ह्यायुर्दृ॒ह प्रजां दृ॒ह सजातानस्मै यजमानाय पर्यूहेत्य-  
ङ्गारमधिवर्तयति निर्दग्धः रक्षो निर्दग्धा अरातय इत्यथ  
पूर्वार्धमुपदधाति धर्चमस्यन्तरिचं दृ॒ह प्राणं दृ॒हापानं  
दृ॒ह सजातानस्मै यजमानाय पर्यूहेत्यथापरार्धमुपदधाति
- १५ धरुणमसि दिवं दृ॒ह चतुर्दृ॒ह ओचं दृ॒ह सजातानस्मै  
यजमानाय पर्यूहेत्यथ दक्षिणार्धमुपदधाति धर्मांसि दिशो  
दृ॒ह योनिं दृ॒ह प्रजां दृ॒ह सजातानस्मै यजमानाय  
पर्यूहेत्यथ पूर्वमुपधिसुपदधाति चित् स्य प्रजामस्मै रयिमस्मै  
सजातानस्मै यजमानाय पर्यूहेत्यथापरमेवमेव ' द्वे उत्तरतः

१ Thus only Bh., Sây., Keś.; T पि॒चन्ति, the other MSS. पि॒षन्ति ।

२ Thus H Sây.; एवमेव F; एवं J; एव Bo BT.



सः सृष्टे उपदधाति चित् स्य प्रजामस्मै रथिमस्मै सजातानस्मै  
 यजमानाय पर्युहेत्येनान्यङ्गारैरधिवासयति भृगूणामङ्गिरसां  
 तपसा तप्यध्वमित्येनानि योगेन युनक्ति यानि घर्मे कपा-  
 लान्युपचिन्वन्ति वेधसः । पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू युक्ता-  
 मित्येवमेवोत्तराणि कपालान्युपदधात्यभौन्वते कपालान्युपेन्वते ५  
 चरुस्थालीमध्यस्थन्ति<sup>१</sup> अपणानि<sup>१</sup> तपन्ति पिष्टसंयवनौया  
 आपः<sup>१</sup> ॥ ८ ॥ सप्तमः ॥

अथोत्तरेण गार्धपत्यमुपविश्य वाचंयमस्तिरः पवित्रं पाश्या  
 कृष्णाजिनात्पिष्टानि संवपति<sup>१</sup> देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे  
 ऽश्विनोर्वाङ्मयां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टः संवपान्यग्नीषोमाभ्या- १०  
 ममुष्मा अमुष्मा इति यथादेवतमथ परिकर्मिणमाहाहराप  
 आनयेत्याहरति प्रेषकारः प्रणीताभ्यः सुवेणोपहत्य वेदेनोप-  
 यम्य पाणिं वान्तर्धायैवं मदन्तीभ्वस्ता उभयोरानीयमानाः  
 प्रतिमन्त्रयते समापो अङ्गिरस्मत समोषधयो रसेन सः  
 रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतौर्मधुमतौभिः सृज्यध्वमित्यथानुपरि- १५  
 श्लावयत्यङ्गः परि प्रजाता स्य समङ्गिः पृथ्यध्वमिति<sup>१</sup> संयौति  
 जनयत्यै त्वा संयौमीति<sup>१</sup> संयुत्य व्यूह्याभिमृशत्यग्नये त्वाग्नीषो-  
 माभ्याममुष्मा अमुष्मा इति यथादेवतं<sup>१</sup> पिण्डं करोति मखस्य  
 शिरो ऽसीति<sup>१</sup> तं दक्षिणेषां कपालानां प्रत्यूह्याङ्गाराः स्ते-  
 खधिपृष्णक्ति घर्मो ऽसि विश्वायुरिति<sup>१</sup> प्रथयत्युरु प्रथस्त्रोरु ते २०

१ Thus Be J Sāy. The other MSS. more or less corrupt.

यज्ञपतिः प्रथतामिति <sup>१</sup> तं तन्वन्तं कूर्मप्रकारं करोति <sup>१</sup> सर्वाणि  
कपालान्यभिप्रथयतीति ब्राह्मणम् <sup>१</sup> ॥ ६ ॥

- अथ तिरः पवित्रमाज्यस्याख्यामाज्यं निर्वपति महीनां  
पयो ऽस्योषधीनां रसस्तस्य ते ऽचीयमाणस्य निर्वपामि  
५ देवयज्याया दत्त्यथोत्तरतो भस्ममिश्रानङ्गारास्त्रिरुद्ध तेष्वधि-  
अयत्येवमेवोत्तरं पुरोडाशमधिपृणत्थं शृतमय दध्यय पात्रा-  
मप आनीय दक्षिणस्य पुरोडाशस्य त्वचं ग्राहयति त्वचं  
गृह्णीष्व त्वचं गृह्णीष्वेति चिरथोत्तरस्याथ पर्यग्निं करोत्यन्त-  
रितः रक्षो ऽन्तरिता अरातय इति चिरथ दक्षिणं पुरो-  
१० डाशः अपयति देवस्त्वा सविता अपयतु वर्षिष्ठे अधि नाने  
ऽग्निस्ते तनुवं माति धागिति <sup>१</sup> गार्हपत्यमभिमन्त्रयते ऽग्ने  
हव्यः रक्षस्तेत्येवमेवोत्तरं पुरोडाशः अपयत्यथ दक्षिणं  
पुरोडाशं भस्मनाभिवास्य वेदेनाभिवासयति सं ब्रह्मणा पृथ्यस्व  
सं ब्रह्मणा पृथ्यस्वेति चिरथोत्तरमविदहन्त<sup>१</sup> अपयतेति वाचं  
१५ विस्ृजते <sup>१</sup> ऽचैतत्पात्रीसंचालनं गार्हपत्यादङ्गारेणाभितप्य क्षत्वा-  
न्तर्वेदिं प्रतीचीनं तिसृषु लेखासु निनयत्येकताय स्वाहा  
द्विताय स्वाहा त्रिताय स्वाहेत्यथ वेदमादत्ते ऽयं वेदः  
पृथिवीमन्वविन्दद्गुहा सतीं गहने गङ्गरेषु । स विन्दतु  
यजमानाय लोकमच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोत्विति <sup>१</sup> वेदेन  
२० वेदिं चिः संमार्ष्टि वेदेन वेदिं विविदुः पृथिवीः सा पप्रथे

पृथिवी पार्थिवानि । गर्भं विभर्ति भुवनेष्वन्तस्ततो यज्ञो  
जायते विश्वदानिरिति <sup>१</sup> ॥ १० ॥ अष्टमः ॥

अथ जघनेन वेद्ये तिष्ठन्स्पर्शमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः  
प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्मयां पूष्णो हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभि-  
मन्त्रयत इन्द्रस्य बाङ्गरसि दक्षिणः सहस्रमृष्टिः शततेजा ५  
इत्यथैनं बर्हिषा स॒श्रुति<sup>१</sup> वायुरसि तिग्मतेजाः शतमृष्टिरसि  
वानस्पत्यो द्विषतो वध इत्यथान्तर्वेद्युदीचीनायं बर्हिर्निदधाति  
पृथिव्यै वर्मांसि वर्मं यजमानाय भवेति <sup>१</sup> तस्मिन् स्फ्येन प्रहरति  
पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा हि॒स्त्रिषमित्य॑पहतो ऽरुः  
पृथिव्या इत्यादत्ते <sup>१</sup> व्रजं गच्छ गोस्थानमिति हरति <sup>१</sup> वेदिं १०  
प्रत्यवेक्षते वर्षतु ते द्यौरिति <sup>१</sup> ह्रत्वोत्करे निवपति बधान देव  
सवितः परमस्थां परावति शतेन पात्रैर्यो ऽस्मान्देष्टि यं च  
वयं द्विभक्तमतो मा मौगिति <sup>१</sup> द्वितीयं प्रहरति पृथिवि  
देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा हि॒स्त्रिषमित्य॑पहतो ऽरुः पृथिव्यै  
देवयजन्या इत्यादत्ते <sup>१</sup> व्रजं गच्छ गोस्थानमिति हरति <sup>१</sup> वेदिं ११  
प्रत्यवेक्षते वर्षतु ते द्यौरिति <sup>१</sup> ह्रत्वोत्करे निवपति बधान देव  
सवितः परमस्थां परावति शतेन पात्रैर्यो ऽस्मान्देष्टि यं च  
वयं द्विभक्तमतो मा मौगिति <sup>१</sup> द्वितीयं प्रहरति पृथिवि देव-  
यजन्योषध्यास्ते मूलं मा हि॒स्त्रिषमित्य॑पहतो ऽरुः पृथिव्या  
अदेवयजन इत्यादत्ते <sup>१</sup> व्रजं गच्छ गोस्थानमिति हरति <sup>१</sup> वेदिं १०

१ Thus BJT Sāy., संदृशति F, स॒श्रुति Mādḥ.; स॒श्रुति Bo.

- प्रत्यवेक्षते वर्षतु ते द्यौरिति <sup>१</sup> ह्यलोत्करे निवपति वधान देव  
 सवितः परमस्थां परावति शतेन पाशैर्यो ऽस्मान्देष्टि यं च  
 वयं द्विभस्ममतो मा मौगररुहो दिवं मा स्कानित्यचानु-  
 वर्तयति <sup>१</sup> तृष्णीं चतुर्थः हरति सह बर्हिषाय पूर्वं परिघाहं  
 ५. परिगृह्णाति वसवस्त्वा परिगृह्णन्तु गायत्रेण कन्दसेति  
 दक्षिणतो रुद्रास्त्वा परिगृह्णन्तु चैष्टुभेन कन्दसेति पश्चादादि-  
 त्यास्त्वा परिगृह्णन्तु जागतेन कन्दसेत्युत्तरतो <sup>१</sup> ऽथ करणं  
 जपतीमां नराः कृणुत वेदिसेत्य वसुमतीः रुद्रवतीमादित्य-  
 वतीं वर्धन्दिवो नाभा पृथिव्या यथायं यजमानो न रिथे-  
 १०. दित्यथ प्राचीः स्फ्येन वेदिमुद्धन्ति देवस्य सवितुः सवे कर्म  
 कृण्वन्ति वेधस इत्यथाम्नीध्रमाहाम्नीदितस्त्रिहरेति <sup>१</sup> ततस्त्रि-  
 राम्नीध्रो हरति <sup>१</sup> यदाम्नीध्रस्त्रिहरेत्यथ संप्रैषमाह ब्रह्मजुत्तरं  
 परिघाहं परिगृह्णीष्यामीति <sup>१</sup> प्रसूत उत्तरं परिघाहं परि-  
 गृह्णात्युत्तरमसीति दक्षिणत ष्वतसदनमसीति पश्चादुत्तरासी-  
 १५. त्युत्तरतो <sup>१</sup> ऽथ प्रतीचीः स्फ्येन वेदिं योयुयते धा अमि  
 स्वधा अस्तुर्वी चासि वस्वी चासि पुरा क्रूरस्य विसृपो  
 विरग्निमुदादाय पृथिवीं जीरदानुर्यामैरयञ्चन्द्रमसि स्वधा-  
 भिस्तां धीरासो अनुदृश्य यजन्त इत्यथान्तर्वेदि तिर्यञ्चः  
 स्फ्यः स्तब्धा संप्रैषमाह प्रोचणीरासादयेभाबर्हिषसादय  
 २०. सुवं च सुचश्च संमृद्धिं पत्नीः संनद्याज्येनोदेहीत्याहरन्त्येताः

१ अचानुवर्तते BH; T omits these two words.

२ Thus HBT Sāy. Mād., प्राचीः FJ.

प्रोक्षणीरभिपूर्य<sup>१</sup> दक्षिणेनाध्वर्युस्ता<sup>२</sup> स्फ्य उपनिनीय स्फ्यस्य  
वर्त्मसादयत्यथोत्करे स्फ्यं निश्चिन्ति यो मा हृदा मनसा यश्च  
वाचा यो ब्रह्मणा कर्मणा द्देष्टि देवाः । यः श्रुतेन हृदयेने-  
ष्णता च तस्मैन्द्रवज्रेण शिरश्छिनद्मीति<sup>३</sup> हसौ प्रचास्य  
स्फ्यं च प्रचासयत्युपसादयन्तेदिभ्यामर्चिर्दक्षिणमिधमुत्तरं<sup>४</sup>  
वर्हिः<sup>५</sup> ॥ ११ ॥ नवमः ॥

अथैताः सुचः समादत्ते दक्षिणेन सुवं जुह्वपमृतौ सव्येन  
ध्रुवां प्राग्निचहरणं वेदपरिवासनानीति<sup>१</sup> गार्हपत्ये प्रतितपति  
प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा अरातयो ऽग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्ट-  
पामीत्यथ सुवः संमार्ष्टि गोष्ठं मा निर्मृचं वाजिनं ता १०  
सपत्नसाहीः संमाज्मीति<sup>२</sup> त्रिरन्तरतस्त्रिर्वाह्यतस्त्रिरेवं मूलै-  
र्दण्डः संमृज्याद्भिः सःस्पर्शः<sup>३</sup> प्रतितप्योत्प्रयच्छत्यथ जुह्वः  
संमार्ष्टि वाचं प्राणं मा निर्मृचं वाजिनीं ता सपत्नसाहीः  
संमाज्मीति<sup>४</sup> तथैव संमृज्याद्भिः सःस्पर्शः<sup>५</sup> प्रतितप्योत्प्रयच्छत्य-  
थोपमृतः संमार्ष्टि चक्षुः श्रोत्रं मा निर्मृचं वाजिनीं ता १५  
सपत्नसाहीः संमाज्मीति<sup>६</sup> तथैव संमृज्याद्भिः सःस्पर्शः<sup>७</sup> प्रति-  
तप्योत्प्रयच्छत्यथ ध्रुवाः संमार्ष्टि प्रजां योनिं मा निर्मृचं  
वाजिनीं ता सपत्नसाहीः संमाज्मीति<sup>८</sup> तथैव संमृज्याद्भिः  
संस्पर्शः<sup>९</sup> प्रतितप्योत्प्रयच्छत्यथ प्राग्निचहरणः संमार्ष्टि रूपं वर्णं  
पशुभ्यो मा निर्मृचं वाजिनं ता सपत्नसाहीः संमाज्मीति<sup>१०</sup>

१ अध्वर्युस्ता JF Sây., अध्वर्युः ताः Be, अध्वर्युता HBT.

२ Thus BJ Sây.; एव HFT Be.

३ Here and further on the MSS. have •स्पर्शः and •सुश्रुः ।

तथैव संमृज्याद्भिः सःस्यर्घ्यं प्रतितथोत्प्रयच्छत्यैतानि सुक्श-  
 मार्जनान्यद्भिः सःस्यर्घ्यं गार्हपत्ये ऽनुप्रहरति दिवः शिष्यमवततं  
 पृथिव्याः ककुभिः श्रितं तेन वयः सहस्रवस्त्रेण सपन्नं  
 नाशयामसि स्वाहेत्यथारोणोत्करं दृष्टानि सःस्यर्घ्यं तेषु सुक्शः  
 १ सादयित्वायैतां पत्नीमन्तरेण वेद्युत्करौ प्रपाद्य जघनेन  
 दक्षिणेन गार्हपत्यमुदीचीमुपवेश्य योक्त्रेण संनद्धत्याग्रासाना  
 सौमनसं प्रजाः सौभाग्यं तनूमग्नेरनुव्रता भूत्वा संनद्धे सुहृताय  
 कमिति <sup>१</sup> [अथैनां वाचयति युक्तं क्रियाता आशीः कामे  
 युज्याता इति] <sup>१</sup> अथैनां तिरः पवित्रमप आचामयति पय-  
 १० स्तौरोषधयः पयस्वदौरुधां पयः । अपां पयसो यत्पयस्तेन  
 मामिन्द्र सःसृजेत्यैनां गार्हपत्ये समिध आधापयत्यग्ने  
 व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छक्रेयं तन्मे राध्यताः स्वाहा  
 वाथो व्रतपत आदित्य व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतं चरि-  
 ष्यामि तच्छक्रेयं तन्मे राध्यताः स्वाहेत्यथ जघनेन गार्हपत्य-  
 १४ सुपसीदति सुप्रजसस्त्वा वयः सुपत्नीरुपसेदिम । अग्ने  
 सपन्नदम्भनमदध्यासोः अदाभ्यम् ॥ इन्द्राणीवाविधवा भूया-  
 समदितिरिव सुपुत्रा । अस्यूरि त्वा गार्हपत्योपनिषदे  
 सुप्रजास्त्वाय ॥ मम पुत्राः शत्रुहणो ऽथो मे दुहिता विराट् <sup>१</sup>  
 उताहमस्मि संजया पत्युर्मै श्लोक उत्तम इति <sup>१</sup> [अथैनां

१ The passage enclosed in brackets is only found in BF; Sāyana remarks about it: अथ सुहृताय कमित्यस्यानन्तरं युक्तं... युज्याता इत्यस्यापि पत्न्या वाचनं ब्राह्मणप्रमाणकम् ।

वाचयत्यूने ऽतिरिक्तं धीयाता इति च<sup>१</sup> । अथैनां गार्हपत्य-  
मीचयत्यग्ने गृहपत उप मा ऋयस्व देवानां पत्नीरुप मा  
ऋयध्वं पत्नि पत्न्येष ते लोको नमस्ते अस्तु मा मा हि-  
मोरित्यथैनामाज्यमवेचयति महीनां पयो ऽस्त्रोषधीनां रसो  
ऽदभ्यन् त्वा चक्षुषावेचे सुप्रजास्त्वायेत्यथैनद्गार्हपत्ये ऽधिश्चयति ५  
तेजो ऽसीति ।<sup>१</sup> समिधमुपयत्य प्राङ् हरति तेजो ऽनु प्रेक्षीत्यथैन-  
दाहवनीये ऽधिश्चयत्यग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैतां समिधं  
मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधाति [स्वाहेति]<sup>२</sup> । अथैनदघ्णे  
प्रोक्षणीः पर्याङ्गत्य दक्षिणार्धं वेष्टे निधाय यजमानमाज्य-  
मवेचयति निमील्यावेचेतेति<sup>३</sup> ब्राह्मणमथैनद्यथाहृतं प्रति- १०  
पर्याङ्गत्योत्तरार्धं<sup>४</sup> वेष्टे निधायार्धयुरवेचते ऽग्नेर्जिह्वाभि सुभ्रु-  
र्देवानां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे भवेत्यथैनदुदीचीना-  
ग्रभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारं त्रिरुत्पुनाति शुक्रमसि ज्योति-  
रसि तेजो ऽसीत्यथ प्रोक्षणीरुत्पुनाति देवो वः सवितोत्पुना-  
त्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति पच्छः<sup>१</sup> १५  
प्रोक्षणीषु पवित्रे अवधायादत्ते दक्षिणेन सुवं सव्येन जुह्वं

१ The sentence enclosed in brackets is found in EJ Be and B (here however without अथैनां वाचयति), omitted by TH Sāy., op. Sāyaṇa's remark: अत्रापि अनेतिरिक्तं धीयाता इत्यन्ते उपः पूर्ववत्प्रमाणः गोपालश्च ।

२ Be TB Sāy. om.

३ Thus only H Sāy. ; the other MSS., are here corrupt.

४ प्रति om. Be BJ, read by TFH Sāy., Mādḥ.

वेदे प्रतिष्ठाप्य तस्यां गृहीते शुक्रं त्वा शुक्रायां धाम्नेधाम्ने  
 देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृह्णामीत्येतेन यजुषा चतुर्गृहीतं गृहीत्वा  
 संमृशोत्प्रयच्छत्यथोपभृति गृहीते ज्योतिस्त्वा ज्योतिषि  
 धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृह्णामीत्येतेन यजुषाष्टगृहीतं  
 ५ गृहीत्वा भूयसो यद्वाग्यज्ञानः कनीय आज्यं गृहीते ' तथैव  
 संमृशोत्प्रयच्छत्यथ ध्रुवायां गृहीते ऽर्चिस्त्वा र्चिषि धाम्नेधाम्ने  
 देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृह्णामीत्येतेन यजुषा चतुर्गृहीतं गृही-  
 त्वाभिपूर्य तथैव संमृशोत्प्रयच्छति ' ॥ १२ ॥ दशमः ॥

अथैतामाज्यस्यालोः सस्रुवां जघनेन वेद्ये निधाय  
 १० प्रोक्षणीरुन्महयन्नुपोत्तिष्ठत्यापो देवीरग्नेषुवो अग्नेषुवो ऽय इमं  
 यज्ञं नयतामे यज्ञपतिं धत्त युष्मानिन्द्रो ऽवृणीत वृचद्वयं  
 यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृचद्वयं इत्यङ्गिरेवापः प्रोक्षति प्रोक्षिता स्र  
 प्रोक्षिता स्रेति चिरथेभं विस्त्रस्य प्रोक्षति कृष्णो ऽस्याखरेष्ठो  
 ऽग्रये त्वा स्वाहेति ' वेदिं प्रोक्षति वेदिरसि बर्हिषे त्वा  
 १५ स्वाहेति ' बर्हिः प्रोक्षति बर्हिरसि सुगम्यस्त्वा स्वाहेत्याहरन्त्ये-  
 तद्बर्हिरन्तरेण प्रणीताश्चाहवनीयं च ' तदन्तर्वेदि पुरोयन्था-  
 साद्य प्रोक्षति दिवे त्वेयमाण्यन्तरिचाय त्वेति मध्यानि पृथिव्यै  
 त्वेति मूलानि ' १६ सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यङ्गं ग्रन्थिं प्रत्युक्ष्याति-  
 शिष्टाः प्रोक्षणीर्निनयति दक्षिणायै ओषेरोत्तरायै ओषेः  
 २० स्वधा पितृभ्य ऊर्गभेव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेत्युदूह्य  
 प्रोक्षणीधानं बर्हिर्विस्त्रस्य पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति विष्णो



स्त्रपो ऽसीति <sup>१</sup> तस्मिन्पवित्रे अपिसृजति यजमाने प्राणापानौ  
 दधामीति वा तूष्णीं वा <sup>१</sup> तं यजमानाय वा ब्रह्मणे वा  
 प्रयच्छत्यैतानि बर्हिःसंहनान्यायातयति दक्षिणायै ओणे-  
 रोत्तरादःसादय दक्षिणे वेद्यन्ते बर्हिर्मुष्टिः सृणाति देव- ५  
 बर्हिरूष्णीमदमं त्वा सृणामि स्वासस्यं देवेभ्य इति <sup>१</sup> तां  
 बड्गतां पुरस्तात्पतीचीं चित्तमनतिदृशः <sup>१</sup> सृणात्यथ प्रस्तर-  
 पाणिः प्राङ्भिसृण्य परिधीन्परिदधाति मन्थर्वो ऽसि विश्वा-  
 वसुर्विश्वस्मादौषतो यजमानस्य परिधिरिड ईडित इति  
 मध्यममिन्द्रस्य बाङ्गरसि दक्षिणो यजमानस्य परिधिरिड १०  
 ईडित इति दक्षिणं मिचावरुणौ लोत्तरतः परिधत्तां भुवेण  
 धर्मणा यजमानस्य परिधिरिड ईडित इत्युत्तरमथ सूर्येण  
 पुरस्तात्परिदधाति सूर्यस्त्वा पुरस्तात्पातु कस्याश्चिदभिगस्थ्या  
 इत्यूर्ध्वं समिधावादधाति वीतिहोचं त्वा कवे शुमन्तः समि-  
 धीमन्नाग्ने वृहन्तमध्वर इति दक्षिणां तूष्णीमुत्तरामभाधाया- १५  
 न्तर्वेद्युदौचीनाये विष्टतो तिरश्ची सादयति विशो यन्ते स्य  
 इति <sup>१</sup> विष्टयोः प्रस्तरं वसूनाः रुद्राणामादित्यानाः सदसि  
 सीदेति <sup>१</sup> प्रस्तरे जुह्वं जुह्वरसि घृताची नाम्ना प्रियेण नाम्ना  
 प्रिये सदसि सीदेत्युत्तरामुपमृतमुपमृदसि घृताची नाम्ना  
 प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि सीदेत्युत्तरां भुवां भुवासि २०  
 घृताची नाम्ना प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि सीदेत्यथ रुचः  
 सञ्जा अभिमृशत्येता असदन्मुह्यतस्य सोमे ता विष्णो पाहि

पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्यथ<sup>१</sup>  
विष्णूनि स्य वैष्णवानि धामानि स्य प्राजापत्यानीत्याज्या-  
न्यभिमन्त्रयते<sup>१</sup> ॥ १३ ॥ एकादशः ॥

- अथादत्ते दक्षिणेनाज्यस्यालौः सस्रुवाः सयेन पात्रीं  
५ वेदमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य जघनेन  
गार्हपत्यमुपविश्य पात्र्यां द्वेधोपसृणौते स्थोनं ते सदनं  
करोमि हतस्य धारया सुग्रेवं कल्पयामि । तस्मिन्सौदाम्यते  
प्रतितिष्ठ त्रीद्वीणां मेधं सुमनस्यमान इत्यथ दृष्टिमादाय  
दक्षिणस्य पुरोडाशस्याङ्गारानपोहतौदमहः सेनाया अभौत्वर्थे<sup>१</sup>  
१० सुखमपोहामौत्वर्थेनं विदर्शयति सूर्यं ज्योतिर्विभाहि महत  
इन्द्रियायेति<sup>१</sup> वेदेन विरजसं कृत्वाभिघारयत्याप्यायतां  
हतयोनिरग्निर्हव्यानुमन्यताम् । खमङ्क्ष लक्षमङ्क्ष सूरूपं ला  
वसुविदं पशूनां तेजसाग्नये जुष्टमभिघारयामीति<sup>१</sup> यद्देवत्यो  
वा भवत्यथैममुदासयति शृतं उत्प्लाति जनिता मतीनामि-  
१५ त्याज्येन सुसंतर्पयत्यार्द्रः प्रथस्रुर्भुवनस्य गोपा इत्युपरिष्ठादभ्य-  
ज्याधस्तादुपानक्ति यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टस्तमङ्क्षेत्येव-  
मेवोत्तरं पुरोडाशमुदासयत्यथ शृतमथ दध्मथ सानाय्ये  
अलंकरोति यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टो देवानां विष्टामनु  
यो वितस्ये । आत्मन्वान्सोम हतवान्नि भूत्वा देवाग्गच्छ  
१० सुवर्विन्द यजमानाय मद्भूमिति<sup>१</sup> प्रत्यज्य कपालान्युदासय-  
तीरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोक्षमौदिति<sup>१</sup> संख्यायोदासयति

यजमानस्य गोपौथायेति ब्राह्मणमधेनः<sup>१</sup> सुवमाव्यस्य पूरयि-  
 त्वान्तरेण पुरोडाशाववदधात्यधेनानि<sup>२</sup> संपरिगृह्णान्तर्वेद्या-  
 सादयति भूर्भुवः सुवरित्येताभिर्वाहतीभिर्मध्यतः पुरोडाशा-  
 वासादयति दक्षिणतः श्रुतमुत्तरतो दधत्यधेनः<sup>३</sup> सुवमपेण  
 सुषः पर्याहृत्य दक्षिणेन जुह्वं प्रस्तरे सादयति स्योनो मे ५  
 सौद सुषदः पृथिव्यां प्रथयि प्रजया पशुभिः सुवर्गे श्लोके ।  
 दिवि सौद पृथिव्यामन्तरिक्षे ऽहमुत्तरतो भूयासमधरे मत्सपत्ना  
 इत्यधेनं यथाहृतं<sup>४</sup> प्रतिपर्याहृत्य ध्रुवायामवदधात्यृषभो ऽसि  
 गाकरो हताश्वीनाः सूतुः प्रियेण नाम्ना प्रिये सदसि  
 सौदेति<sup>१</sup> ॥ १४ ॥ द्वादशः ॥ १०

अथेष्मात्समिधमाददान आहाग्रये समिधमानायानुब्रूही-  
 त्यथ यच्च होतुरभिजानाति प्र वो वाजा अभिद्यव इति  
 तत्प्रथमामभ्यादधाति<sup>१</sup> प्रणवेप्रणवे ऽभ्यादधात्यथ यच्च होतु-  
 रभिजानाति समिद्धो अग्न आहुतेति तदन्ततो ऽभ्यादधाति<sup>१</sup>  
 परि समिधः शिनश्च यच्च होतुरभिजानात्याजुहोतादुवस्य- १५  
 तेति तदेतेन<sup>४</sup> वेदेन चिराहवनीयमुपवाजयत्यनूक्तासु सामि-  
 धेनीषु ध्रुवाज्यात्सुवेणोपहत्य वेदेनोपयम्य प्राजापत्यं तिर्यक्ष-

१-१ एनः all MSS., also Prayoga Burnell, Keś. the second time  
 and Sāyaṇa.

२ Thus Be HT Sāy. (sc. एवौ<sup>१</sup>पि); अधेतानि J, अधेनं B,

३ Thus Be JF; अधेनमथा B; अधेनमथा TH.

४ तदेतेनैव Be J Sāy. (sec. m.)

- माधारमाधारयति प्रजापतये स्वाहेति मनसाय संप्रैष-  
 माह्नाग्नीदग्नीः स्विस्विः संमृद्धीत्यथैष आग्नीध्र इधमसंनहानानि  
 स्फ्य उपसंगृह्य परिधीन्समार्ष्टि चिर्मध्यमं चिर्दक्षिणार्धं  
 चिरुत्तरार्धं चिराहवनीयमुपवाजयत्यग्ने वाजजिदाजं त्वाग्ने  
 १० सरिथ्यन्तं वाजं जेथ्यन्तं वाजिनं वाजजितं वाजजित्यायै  
 संमाज्म्यग्निमन्नादमन्नाद्यायेत्यथग्रेण जुह्वपभृतौ प्राश्नमञ्जशिं  
 करोति भुवनमग्निं विप्रथस्त्वग्ने यष्टरिदं नम इत्यथादत्ते  
 दक्षिणेन जुह्वं जुह्वेह्यग्निस्त्वा ऋयति देवयज्याया इति'  
 सव्येनोपभृतमुपभृदेहि देवस्त्वा सविता ऋयति देवयज्याया  
 १० इति' सव्येनात्याक्रामञ्जपत्यग्नाविष्णू मा वामवक्त्रमिषं विजि-  
 हायां मा मा संताप्तं लोकं मे लोककृतौ ह्यणुतमिति' स्थानं  
 कल्पयते' विष्णो स्थानमसीत्यन्वारभ्ये यजमाने मध्यमे  
 परिधौ सः स्पर्शजुमाधारमाधारयति' संततं प्राश्नमव्यवच्छि-  
 न्दन्नित इन्द्रो अह्वणोद्वीर्याणि समारभ्योर्ध्वो अध्वरो दिवि-  
 १५ सृष्टमहृतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रावानस्वाहेति' वृहद्वा इति  
 सुचमुद्गृह्णात्यथामः स्पर्शयन्सुचाबुदङ्कृत्याक्रामञ्जपति पाहि माग्ने  
 दुश्चरितादा मा सुचरिते भजेति' जुह्वा ध्रुवाः समनक्ति  
 मखस्य शिरो ऽसि सं ज्योतिषा ज्योतिरङ्गामिति चिरं य  
 यथायतनः सुचौ सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीत' उत्कर इध-

१ कल्पयति F Be Mādḥ., the other MSS., also Sāy. have the  
 Ātmanepadam.

१ Thus BH; सः सृष्टय Be TJ Keś., संमृद्ध F.

संहनानि स्फ्य उपसंगृह्य पृष्ठमाग्नीध्रो ऽनूपक्षित्यत्याग्यावयत्यो<sup>१</sup>  
 आवयास्तु औषडग्निर्देवो होता देवान्यचदिदाऽसिकित्वाग्म-  
 तुस्वङ्गरतवदसुवदसुवद्वद्वाणदेह वचद्वाङ्माणा<sup>२</sup> अस्य यज्ञस्य  
 प्रावितार इत्यसौ मानुष इति होतुर्नाम गृह्णात्युपोत्याय  
 होता विमुञ्चति<sup>३</sup> विमुक्तो ऽध्वर्युरपविशति<sup>४</sup> प्रसवमाकाङ्क्ष- ५  
 आसो<sup>५</sup> ॥ १५ ॥ चयोदशः ॥

अथ यत्र होतुरभिजानाति द्रवतीमध्वर्यो सुचमास्यस्वेति  
 तज्जुह्वपभृतावादायात्याक्रम्याश्रव्याह समिधो यजेति<sup>१</sup> वषट्कृते  
 जुहोति यज यजेति<sup>२</sup> चतुर्थं यक्ष्यन्नर्धमौपभृतस्याज्यस्य<sup>३</sup> जुह्वाऽ  
 समानयते<sup>४</sup> पञ्च प्रयाजानिहोदङ्कृत्याक्रम्य सऽस्त्रावेणानुपूर्व<sup>५</sup> १०  
 हवीऽय्यभिघारयति ध्रुवामेवाग्रे ऽथ दक्षिणं पुरोडाशमथ ध्रुवा-  
 मथोत्तरं पुरोडाशमथ श्वेतमथ दध्नुपभृतमन्ततो<sup>६</sup> ऽथ चतुर  
 आज्यस्य गृह्णान आहाग्नये ऽनुब्रूहीत्यत्याक्रम्याश्रव्याग्निं यजेति<sup>७</sup>  
 वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धं प्रतिमुखं प्रवाङ्गजुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य  
 चतुर एवाज्यस्य गृह्णान आह सोमाथानुब्रूहीत्यत्याक्रम्या- १५  
 श्रव्याह सोमं यजेति<sup>८</sup> वषट्कृते दक्षिणार्धपूर्वार्धं प्रतिमुखं  
 प्रवाङ्गजुहोत्यथोपस्तीर्य दक्षिणस्य पुरोडाशस्य पूर्वार्धादवद्य-  
 आहाग्नये ऽनुब्रूहीत्यथैनमुपतिष्ठते मा भेर्मा संविक्था मा ला

१ Thus J Sāy.; नृपक्षि. Be BF; नृपक्षि. H; T omits नू alto-  
 gether.

२ Instead of एह वचद् J has: आववचद् i.e. आ व वचद् (as  
 Bhār. Āpast. and Hir.)

३ Thus BH Sāy.; औपभृतमाज्यं F; औपभृतमाज्यस्य Be J.

४ नृपक्षि. all the MSS. and Sāy. except T, which has •पूर्व

- हिंस्रिषं मा ते तेजो ऽपक्रमीदित्येनमभिमृशति भरतमुद्ध-  
 रेमनुषिष्ठावदानानि ते प्रत्यवदास्यामि नमस्ते अस्तु मा मा  
 हिंस्रीरिति ' पूर्वाधादवदायापरार्धादवद्यत्यभिघारयति प्रत्य-  
 नक्ति यदवदानानि ते ऽवद्यन्विन्नोमाकार्षमात्मनः । आग्नेन  
 ५. प्रत्यनग्नेनत्तत्त आयायतां पुनरित्यत्याक्रम्याश्रव्याह्वाग्निं यजेति '  
 वषट्कृते जुहोत्यथ चतुर आच्यस्य गृह्णान आह प्रजापतय इत्युपा-  
 श्रनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याश्रव्याह प्रजापतिमित्युपा-  
 श्र यजेत्युच्चै-  
 वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्योत्तरस्य पुरोडाशस्यापरार्धादवद्यन्वा-  
 हग्नीषोमाभ्यामिति पौर्णमास्यामिन्द्राय वैमृधायेति चेन्द्राग्नि-  
 १०. भ्यामित्यमावास्यायामसंनयत इन्द्रायेति संनयतो महेन्द्रायेति  
 वा यदि महेन्द्रयाजी भवति ' ॥ १६ ॥

- समान उपस्थानः ' समानो ऽभिमर्शनो ' ऽपरार्धादवदाय  
 पूर्वाधादवद्यत्यभिघारयति ' समानः प्रत्यञ्जनो ' ऽत्याक्रम्याश्र-  
 व्याह्वाग्नीषोमौ यजेति ' वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्य द्विः पुरोडाश-  
 १५. स्थावद्यन्वाहेन्द्रायानुब्रूहीति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्रयाजी  
 भवति ' द्विः पुरोडाशस्यावद्यति द्विः श्रुतस्य दिर्दध्नो ' ऽभि-  
 घारयति ' प्रत्यनक्त्याक्रम्याश्रव्याहेन्द्रं यजेति महेन्द्रमिति वा  
 यदि महेन्द्रयाजी भवति ' वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्य दक्षि-  
 णस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धादवद्यन्वाह्वाग्नये स्विष्टकृते ऽनुब्रूहीति '  
 २०. सकृदक्षिणस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धादवद्यति सकृदुवाच्यासकृदुत्त-  
 रस्य पुरोडाशस्य सकृच्छ्रुतस्य सकृदध्नो ' द्विरभिघारयति ' न  
 प्रत्यनक्त्यवत्ते स्विष्टकृति सुवेण पार्वणौ होमौ जुहोत्यृषभं वाजिनं

वयं पूर्णमासं यजामहे । स नो दोहताः सुवीर्यः रायस्योषः  
 सहस्रिणम् । प्राणाय सुराधसे पूर्णमासाय स्वाहेति पौर्णमा-  
 स्याममावास्या सुभगा सुगेवा धेनुरिव भूय आप्यायमाना ।  
 सा नो दोहताः सुवीर्यः रायस्योषः सहस्रिणम् । अपानाय  
 सुराधसे ऽमावास्यायै स्वाहेत्यमावास्यायामत्याक्रम्याश्राव्याह्नाग्निः ५  
 स्विष्टकृतं यजेति <sup>१</sup> वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा  
 आहुतीर्जुहोत्यैतन्नेक्षणमाहवनीये ऽनुप्रहरत्यैतत्सः स्वावेणा-  
 भिजुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य जुक्कामप आनीय संचालनमन्तःपरिधि  
 निनयति वैश्वानरे हविरिदं जुहोमि साहस्रमुत्सः शतधारमे-  
 तम् । स नः पितरं पितामहं प्रपितामहः सुवर्गं लोके गच्छतु १०  
 पितृमानः स्वधा नम इति <sup>१</sup> निर्णिज्य सुचं निष्टयाद्भिः पूर-  
 यित्वा बहिःपरिधि निनयतीमः समुद्रः शतधारमुत्सं व्यच्य-  
 मानं भुवनस्य मध्ये । दृतं दुहानामदिति जनायाग्ने मा हिःषीः  
 परमे व्योमन्नित्यैतदौपश्रितमाज्यः सर्वश एव जुक्काः समान-  
 यते <sup>१</sup> ऽय यथायतनः सुचौ सादयित्वा प्राग्निचमवधति दक्षि- १५  
 णस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धाद्यवमाचमज्यायो यवमाचादाव्याधात्क-  
 त्यतामिदम् । मा रूपाम यज्ञस्य शुद्धः स्विष्टमिदः हवि-  
 रित्यैतत्सुवदण्डेनाभिघार्य जघनेन प्रणीताः सादयित्वाद्भिः  
 सुवदण्डः सः स्यर्थावदधाति <sup>१</sup> ॥ १७ ॥ चतुर्दशः ॥

अथ कः सं वा चमसं वेडोपह्वनं याचति <sup>१</sup> तमन्तर्वेदि निधाय १०  
 तस्मिन्नुपस्तीर्य दक्षिणस्य पुरोडाशस्य दक्षिणार्धात्प्रज्यावद-

- धाति मनुना दृष्टां दृतपदीं मित्रावरुणसमीरिताम् । दक्षि-  
णार्धादसंभिन्दन्नवद्याम्येकतोमुखामिति <sup>१</sup> द्वितीयनवदानानि  
संभिद्यावदधात्यथ <sup>२</sup> दक्षिणस्यैव पुरोडाशस्य पूर्वार्धात् व्यङ्गुलं वा  
चतुरङ्गुलं वाज्येन सुसंक्षिप्तं संतर्प्याग्निं भुवां यजमानभागं  
५ निदधाति <sup>३</sup> दिध्रुवाज्यादवद्यति दिस्तृत्तरस्य पुरोडाशस्य द्विः  
श्रुतस्य दिर्दध्नो <sup>४</sup> ऽभिघारयत्यथ होतुर्द्विरङ्गुलावनक्ति <sup>५</sup> जिघ्रेण  
भक्षयित्वा <sup>६</sup> चतुरवान्तरेडामवद्यत्युपसृणाति <sup>७</sup> दिरादधात्यभि-  
घारयति <sup>८</sup> समन्वारभन्ते ऽध्वर्युस्य यजमानस्य ब्रह्मा चाग्नीध्र-  
स्याथ यत्र होतुरभिजानाति दैव्या अध्वर्यव उपहता उपहता  
१० मनुष्या इति तद्वक्षिणं <sup>९</sup> पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करो-  
त्यथ यत्र होतुरभिजानात्युपहृतो ऽयं यजमान इति तर्हि  
यजमानो होतारमीक्षमाणो वायुं मनसा ध्यायेदित्युपहृताया-  
मिडायामग्नीध्र आदधाति षडवन्तमुपसृणात्यादधात्यभिघारय-  
त्युपसृणात्यादधात्यभिघारयति <sup>१०</sup> प्राञ्जन्ति <sup>११</sup> मार्जयन्ते <sup>१२</sup> ऽथाह  
१५ ब्रह्मणे प्राशिचं परिहरेति <sup>१३</sup> परि प्राशिचं हरन्त्येवंपो  
ऽनु वेदेन ब्रह्मभागमथान्वाहार्थं याचत्युद्वासयत्येतद्विरु-  
च्छिष्टम् <sup>१४</sup> ॥ १८ ॥ पञ्चदशः ॥

अथ संप्रेषमाह ब्रह्मन् प्रस्थास्यामः समिधमाधायग्नीदग्नीन्  
सकृत्सकृत्संमृद्धीति <sup>१५</sup> प्रसूतो ऽत्रैतां समिधं मध्यत आहवनी-

१ संभिद्यैवावद° Sây.; अथ om. JT.

२ Thus Be BH Sây., the other MSS. are more or less corrupt.

३ Thus H Sây.; तद्वक्षिणं TJF; तदानदक्षिणं B; अथ दक्षिणं Be.



यस्याभ्यादधात्यथैष आग्नीध्रो ऽस्फैरेवेधसंनहनैः परिधीन्  
 संमार्ष्टि सक्तन्मध्यमः सक्तदक्षिणार्धः सक्तदुत्तरार्धः<sup>१</sup> सक्तदा-  
 हवनीयमुपवाजयत्यग्ने वाजजिदाजं त्वाग्ने ससृवाः<sup>२</sup>सं वाजं  
 जिगिवाः<sup>३</sup>सं वाजिनं वाजजितं वाजजित्यायै संमार्ग्यग्निमन्त्रा-  
 दमन्त्राद्यायेत्यैतानीधसंनहनान्यद्भिः सः<sup>४</sup>स्पर्शाहवनीये<sup>५</sup> ऽनुप्रक्ष- ४  
 रति यो भृतानामधिपतौ रुद्रस्तन्निचरो वृषा । पशूनस्माकं  
 मा द्विः<sup>६</sup>सौरेतदस्तु ऊतं तव स्वाहेत्यथ जुह्वपभृतावादायात्या-  
 क्रम्याश्चाव्याह देवान्यजेति<sup>७</sup> वषट्कृते जुहोति यज यजेति<sup>८</sup>  
 चीन् प्रतीचो ऽनूयाजान्यजति<sup>९</sup> प्राचान्ततः संभिनत्यथोदङ्कत्या-  
 क्रम्य यथायतनः सुचौ सादयित्वा वाजवतौभ्याः सुचौ व्यूहति १०  
 वाजस्य मा प्रसवेनोद्गामेणोदयभीदिति<sup>११</sup> दक्षिणेन जुह्वमुद्गृह्णा-  
 त्यथा सपत्नाः इन्द्रो मे निगामेणाधराः अकरिति सव्येनो-  
 पभृतं निगृह्णात्युद्गामं च निगामं च ब्रह्म देवा अवौष्टधमिति  
 प्राचीं जुह्वमूहत्यथा<sup>१२</sup> सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान् व्यस्यता-  
 मिति प्रतीचीमुपभृतं प्रत्यूहति<sup>१३</sup> प्राच्या<sup>१४</sup> परिधीननक्ति वसु- १४  
 भ्यस्वेति मध्यमं रुद्रेभ्यस्वेति दक्षिणमादित्येभ्यस्वेत्युत्तरमथो-  
 पभृतमद्भिः सः<sup>१५</sup>स्पर्शं यथायतनः सुचौ सादयित्वा सुक्षु प्रस्त-  
 रमनत्पक्त्वा रिहाणा इति जुह्वामयाणि वियन्तु वय इत्युपभृति  
 मध्यानि प्रजां योनिं मा निर्मृचमिति ध्रुवायां मूळान्यथ प्रस्त-

१ Thus Sây., संस्पृष्ट or संस्पृष्ट MSS.

२ Thus Be T Sây.; [उच्यते HJ Kes.; in BF this whole passage is wanting.

३ Instead of प्राच्या (thus TF Be Sây.) the other MSS. have जुह्वा ।

- रान्तृणं प्रच्छिद्य जुह्वामवदधात्यथाश्रावयत्यो आवय्यास्तु औष-  
 डिषिता दैव्याहोतारो भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकाय  
 सूक्ता ब्रूहीति<sup>१</sup> तमुपरीव प्राञ्चं प्रहरति नात्ययं प्रहरति न  
 पुरस्तात्प्रत्यस्यति न प्रतिशृणाति न विष्वञ्चं<sup>१</sup> वियौत्यूर्ध्वमुद्यौ-  
 ४ त्याप्यायन्तामाप ओषधयो मरुतां पृषतय स्य दिवं गच्छ  
 ततो नो वृष्टिमेरयेत्यथाम्रीप्रमीचते ऽम्रीदिति<sup>१</sup> तमाहाम्रीध्रः  
 संवदस्वेत्यंगानम्रीदित्याहाध्वर्युरंगन्नित्याहाम्रीध्रः<sup>१</sup> आवयेत्याहा-  
 ध्वर्युः<sup>१</sup> औषडित्याहाम्रीध्र<sup>१</sup> इदं ब्रूहीत्याहाध्वर्युरनुप्रहरेत्याहा-  
 म्रीध्रो<sup>१</sup> ऽनुप्रहरति<sup>१</sup> खगा दैव्याहोदभ्यः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः ग्रंथो-  
 १० ब्रूहीत्यथोपोत्यायाहवनीयमुपतिष्ठत आयुष्या अग्ने ऽस्थायुर्म  
 पाहि चतुष्या अग्ने ऽसि चतुर्म पाहीत्यथेमामभिमृशति ध्रुवा-  
 सीति<sup>१</sup> मध्यमं परिधिमनुप्रहरति यं परिधिं पर्यधत्वा अग्ने देव  
 पणिभिर्वीथमाणः । तं त एतमनु जोषं भरामि नेदेष त्वद-  
 पचेतयाता इत्यथेतरावुपसमस्यति यजस्य पाथ उप समितमि-  
 १५ त्यथैनान्सः स्वावेणाभिजुहोति<sup>१</sup> जुह्वामुपमृतः संप्रस्त्रावयति  
 सः स्वावभागा स्वेषा वृहन्तः प्रस्तरेष्ठा बर्हिषदस्य देवा इमां  
 वाचमभि विश्वे गृणन्त आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वः स्वाहे-  
 त्यथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य धुरि सुचौ विमुञ्चत्यग्नेर्वाम-  
 पन्नगृहस्य सदसि सादयामि सुन्नाय सुन्निनी सुन्ने मा धत्तं  
 २० धुरि धुर्यौ पातमिति<sup>१</sup> यद्यु वै नानो भवत्युत्कर एवैने स्फ्ये  
 विमुञ्चत्येतेनैव मन्वेण<sup>१</sup> ॥ १६ ॥ षोडशः ॥

१. Thus ( वियौति ) Bc JF Sāy. Mādhy., ब्रूहति B, ब्रूति H, ऊहति T.

अथादत्ते दक्षिणेनाज्यस्थालीः सस्रुवाः सव्येन जुह्वं होत्रे  
वेदं प्रदाय<sup>१</sup> प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यक्षावाद्भवतो<sup>१</sup> दक्षिणेनाध्वर्यु-  
गार्हपत्यं परिक्रामत्युत्तरेण होता<sup>१</sup> तौ जघनेन गार्हपत्यं पश्चा-  
त्प्राक्षावुपविशतो दक्षिण एवाध्वर्युरुत्तरो होता<sup>१</sup>थाध्वर्युर्वेदसुप-  
भृतं कृत्वा चतुर आज्यस्य गृह्णान आह सोमायेत्युपाःश्वतुनू-  
हीत्युच्चैराश्राव्याह सोममित्युपाःश्व यजेत्युच्चैर्विषद्वृते जुहोति<sup>१</sup>  
चतुर एवाज्यस्य गृह्णान आह तद्व इत्युपाःश्वतुनूहीत्युच्चैरा-  
श्राव्याह तद्वारमित्युपाःश्व यजेत्युच्चैर्विषद्वृते जुहोति<sup>१</sup> चतुर  
एवाज्यस्य<sup>१</sup> गृह्णान आह देवानां पत्नीभ्य इत्युपाःश्वतुनूही-  
त्युच्चैराश्राव्याह देवानां पत्नीरित्युपाःश्व यजेत्युच्चैर्विषद्वृते<sup>१०</sup>  
परिश्रिते देवानां पत्नीर्जुहोत्यथ चतुर एवाज्यस्य<sup>१</sup> गृह्णान  
आद्याग्नये गृहपतये इत्युपाःश्वतुनूहीत्युच्चैराश्राव्याहाग्निं गृह-  
पतिमित्युपाःश्व यजेत्युच्चैर्विषद्वृते उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिश्चाथ पूर्वा  
आहुतीर्जुहोत्यथागेण होतारमुपातीत्य होतुर्द्विरङ्गुष्ठावनक्ति<sup>१</sup>  
जिघ्रेण भक्षयित्वा<sup>१</sup> चतुर्हस्तेडाः<sup>१</sup> संपादयत्याज्यस्यैव<sup>१</sup> समन्वा-  
रभेते अध्वर्युस्यैव पत्नी चोपहृतायामिडायामग्रीध आदधाति  
षडवत्तं<sup>१</sup> प्राश्नीतो<sup>१</sup> मार्जयेते<sup>१</sup> अथ सुचि चतुर्गृहीतं गृही-  
त्वापसलैः पर्यावृत्यान्वाहार्यपचने प्रायश्चित्तं जुहोत्युलूखले सुसले

१ Thus BT Sāy., the other MSS. omit एव; Be throughout चतुराज्यस्य ।

२ Thus B Be JH Kōś. Sāy. (pr. m.); चतुरहस्ते TR; चतुर्हस्ते Sāy. sec. m.

३ Corrected; मार्जयेतेथ Be JFHT; मार्जयेतेथ B.

- यच्च शूर्पं आशिक्षेष दृषदि कृष्णाजिने यत्कपाले । अवप्रुषो  
विप्रुषः संयजामि विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम् । यज्ञे या  
विप्रुषः सन्ति वक्त्रौरग्नौ ताः सर्वाः स्त्रियाः सज्जता जुहोमि  
स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वान्वाहार्यपचन एवेभप्रव्रश्चना-  
५ न्यभाधाय फलीकरणानोष फलीकरणहोमं जुहोत्यग्ने  
ऽदभायो ऽग्नौततनो पाहि माद्य दिवः पाहि प्रभित्यै पाहि  
दुरिष्यै पाहि दुरद्वन्यै पाहि दुश्चरितादविषं नः पितुं कणु  
सुषदा योनिः स्वाहेत्यैतेनैव यथेतमेत्य [वेदे यजमानं  
वाचयति वेदो ऽसि वित्तिरषीत्यान्तादनुवाकस्य]<sup>९</sup> होत्रे वेदं  
१० प्रदाय पत्नीं<sup>९</sup> विध्यतीमं विध्यामि वरुणस्य पाशं यमवध्रीत  
सविता सुकेतः । धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्थोनं मे  
सह पत्या करोमीत्यप्यास्यै श्रोत्रमञ्जलावाधायोद्पाचमानयति  
समायुषा सं प्रजया समग्ने वर्चसा पुनः । सं पत्नी प्रत्याहं  
गच्छे समात्मा तनुवा ममेत्यथ सुखं विमृष्टे यदप्सु ते  
१५ सरस्वति गोम्वशेषु यन्मधु । तेन मे वाजिनीवति सुखमङ्घ्रि  
सरस्वतीत्यपो निनयत्यवभ्यथस्यैव रूपं कृत्वोत्तिष्ठतीति ब्राह्मणम्<sup>१</sup>  
॥ २० ॥

अथैनां तथैव<sup>२</sup> तिरः पविचमप आचामयति पयस्वतीरोष-

१ The words enclosed in brackets found only in BH; om. Be JFT Sāy.

२ Sāyana has पत्नी and defends this reading, but knows also the reading पत्नी ।

३ om. J Be; तथैव B.

धयः पयस्वद्वीरुधां पयः । अपां पयसो यत्पयस्तेन मामिन्द्र  
 समृज्जेत्येनां<sup>१</sup> गार्हपत्ये समिध आधापयत्यग्ने व्रतपते व्रतम-  
 चारिषं तदशकं तन्मे ऽराधि स्वाहा वायो व्रतपत आदित्य  
 व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे ऽराधि स्वा-  
 हेत्यथ यथाप्रपन्नं निष्क्रामयत्यथ<sup>२</sup> प्राडेत्य ध्रुवामाषाययत्याषा-  
 यतां ध्रुवा एतेन यज्ञंयज्ञं प्रति देवयज्ञः । सूर्याया ऊधो  
 ऽदित्या उपस्य उरुधारा पृथिवी यज्ञे अस्मिन्नित्यथाज्यस्वाध्याः  
 सुवेणोपघातं प्रायश्चित्तानि जुहोत्याश्रावितमत्याश्रावितं वषट्क-  
 तमत्यनूक्तं च यज्ञे । अतिरिक्तं कर्मणो यच्च हीनं यज्ञः पर्वाणि  
 प्रतिरन्नेति कल्पयन् । स्वाहाकृताहुतिरेतु देवानस्वाहेत्यथ यज्ञ- १०  
 समृद्धीर्जुहोतीष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा भेषजं दुरिष्णौ  
 स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा दौराद्वै स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा  
 च्छद्वै स्वाहा समृद्धौ स्वाहा सर्वसमृद्धौ स्वाहा भूः स्वाहा भुवः  
 स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहेमं मे वरुण तत्त्वा  
 यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने अयाखयासन्मनसा- १५  
 हितः । अयासन्हव्यमूहिषे ऽया नो धेहि भेषजं स्वाहायास्याग्ने  
 ऽस्यनभिग्रस्तीक्ष्ण सत्यमित्तमया असि । अयसा मनसा एतो  
 ऽयसा हव्यमूहिषे ऽया नो धेहि भेषजं स्वाहा यदस्मिन्  
 कर्मण्यन्तरगाम मन्त्रतः कर्मतो वा । अनयाहुत्या तच्छमयामि  
 सर्वं त्वयन्तु देवा आवृषन्तां एतेन स्वाहा यदस्य कर्मणो ऽत्य- २०

१ TF insert तद्यैव.

२ निष्क्रामत्यथ Bo Sây.; क्रमयत्यथ J.

- रौरिचं यदा न्यूनभिद्वाकरम् । अग्निष्टत् स्विष्टकृद्विद्वान्सर्वः  
 स्विष्टः सुद्धतं करोतु मे । अग्नये स्विष्टकृते सुद्धतद्धत आङ्ग-  
 तीनां कामानाः समर्धयिचे स्वाहा । प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो  
 विश्वा जातानि परि ता बभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्त  
 ५ वयः स्याम पतयो रयीणाः स्वाहेत्यथ बर्हिषो धातृनाः  
 संप्रक्षुप्य भुवायाः समनक्ति समङ्गां बर्हिर्हविषा घृतेन समा-  
 दित्यैर्वसुभिः सं मरुद्भिः । समिद्रेण विश्वेभिर्देवेभिरङ्गामित्य-  
 येनदाहवनीये ऽनुप्रहरति दिव्यं नभो गच्छतु यत्स्वाहेत्यथो-  
 पोत्याय दक्षिणेन पदा वेदिमवक्रम्य<sup>१</sup> भुवया समिष्टयजुर्जुहोति  
 १० देवा गातुविदो गातुं वित्त्वा गातुमित मनसस्पत इमं नो देव  
 देवेषु यज्ञः स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः स्वाहेत्युद्धति  
 सुचं<sup>१</sup> निनयति प्रणीता<sup>१</sup> उपोत्याय यजमानो दक्षिणेन पदा  
 विष्णुक्रमान्क्रमते<sup>१</sup> संतिष्ठत आमावासं वा<sup>१</sup> पौर्णमासं वा  
 हविः<sup>१</sup> ॥ २१ ॥ सप्तदशः ॥

इति प्रथमः प्रश्नः ॥

१ अतिक्रम्य Bo H, आक्रम्य T.

१ om. JB; वा om. both times Bo.

अथोपव्याहरणं<sup>१</sup> विज्ञायते क्रत्वादौ क्रतुकामं कामयौत<sup>२</sup>  
यज्ञाङ्गादौ यज्ञाङ्गकाममिति<sup>३</sup> प्राक्खान्दर्भान्स्रुक्षीर्य तेषु  
प्राङ्मुखो यजमान उपविश्य जपति याः पुरस्तात्प्रसवन्त्युपरि-  
ष्टात्सर्वतश्च याः । तामौ रश्मिपवित्राभिः अङ्गं यज्ञमारभे ॥  
देवा गातुविदो गातुं यज्ञाय विन्दत । मनसस्पतिना देवेन  
वाताद्यज्ञः प्रयुज्यतामिति<sup>४</sup> अद्भ एहि<sup>५</sup> सत्येन त्वा कृयामीत्या-  
कृत्या वेदनं करोत्याकृत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा पुरो  
दधे । अमृतत्वाय जीवसे ॥ आकूतिमस्यावसे काममस्य समृधे ।  
इन्द्रस्य युञ्जते धियः ॥ आकूतिं देवीं मनसः पुरो दधे यज्ञस्य  
माता सुहवा मे अस्तु । यदिच्छामि मनसा सकामो विदेय- १०  
मेनद्भृदये निविष्टमिति<sup>६</sup> मनसा त्रिः संकल्पयते त्रिरुच्चैः<sup>७</sup> सर्व-  
कामो ऽग्नीनाधास्य इत्यग्न्याधेये<sup>८</sup> स्वर्गकामो दर्शपूर्णमासाभ्यां  
यक्ष्य इति दर्शपूर्णमासयोः<sup>९</sup> स्वर्गकामश्चातुर्मास्यैर्यक्ष्य इति  
चातुर्मास्येषु<sup>१०</sup> स्वर्गकामः पशुना यक्ष्य इति पशुबन्धे<sup>११</sup> स्वर्गकामः  
सोमेन यक्ष्य इति सोमे<sup>१२</sup> स्वर्गकामो ऽग्निं चेष्य इत्यग्निचये<sup>१३</sup> १५  
ऽहोने ऽहर्गणे वा यथाकामो यत्कामो वा यजते<sup>१४</sup> तन्म  
च्छ्रद्धतां तन्मे समृध्यतां तन्मे संपद्यतां काम इत्यथर्विजां<sup>१५</sup> प्रति-  
वचनं तत्तच्छ्रद्धतां तत्ते समृध्यतां तत्ते संपद्यतां काम इत्यथो  
तथेति प्रतिवचनम्<sup>१६</sup> ॥ १ ॥

१ Thus Bo JF Kś. ; कामयेत BT ; H corrupt.

२ After इति B has अदामाङ्गयते .

३ Thus HBT ; एहीति JF ; एहि इति Bo.

४ Thus BHT, अथ चरुलिजां the other MSS.

- अथर्त्विजो<sup>१</sup> देवयजनं याचते<sup>१</sup> ऽध्वर्या देवयजनं मे देही-  
 त्यध्वर्युमादित्यो देवो दैवो ऽध्वर्युः स ते देवयजनं ददालित्यो  
 तथेति प्रतिवचनं<sup>१</sup> ब्रह्मन्देवयजनं मे देहीति ब्रह्माणं<sup>१</sup> चन्द्रमा  
 देवो दैवो ब्रह्मा स ते देवयजनं ददालित्यो तथेति प्रति-  
 ५ वचनं<sup>१</sup> होतर्देवयजनं मे देहीति होतारमग्निर्देवो दैवो होता  
 स ते देवयजनं ददालित्यो तथेति प्रतिवचनमुद्गातर्देवयजनं मे  
 देहीत्युद्गातारं<sup>१</sup> पर्जन्यो देवो दैव उद्गाता स ते देवयजनं  
 ददालित्यो तथेति प्रतिवचनं<sup>१</sup> सदस्य देवयजनं मे देहीति  
 सदस्यमाकाशो देवो दैवः सदस्यः स ते देवयजनं ददालित्यो  
 १० तथेति प्रतिवचनं<sup>१</sup> होत्रका देवयजनं मे दत्तेति होत्रकानापो  
 देव्यो दैव्या होत्राग्निसिन्यस्तास्ते देवयजनं ददालित्यो तथेति  
 प्रतिवचनं<sup>१</sup> चमसाध्वर्यवो देवयजनं मे दत्तेति चमसाध्वर्युच-  
 श्रम्यो देवा दैवाश्चमसाध्वर्यवस्ते<sup>१</sup> ते देवयजनं ददालित्यो तथेति  
 प्रतिवचनमपि वा न देवयजनं याचत<sup>१</sup> आदित एव तीर्थं  
 १५ स्नात्वोदेत्याहतं वासः परिधाय<sup>१</sup> शुद्धो हवै शुचिः पूतो मेध्यो  
 विपाश्ना ब्रह्मचारी सहकारिप्रत्यय आ चतुर्थात्कर्मणो ऽभिस-  
 मीचमाणो वेदकर्माणि प्रयोजयेत्प्रागपवर्गाण्युदगपवर्गाणि वा  
 प्राङ्मुखः प्रदक्षिणं यज्ञोपवीती दैवानि कर्माणि करोति<sup>१</sup>  
 दक्षिणामुखः प्रसव्यं प्राचीनावीती पित्र्याणि<sup>१</sup> तिष्ठन्नासीनः  
 २० प्रङ्गो वा यथान्यायं<sup>१</sup> कन्दोगब्राह्मणं यथा वै दक्षिणः पाणिरेवं

१ Thus HJT Be, अथ ऋत्विजो BJ.

१ Thus T, दैव्याश्च the other MSS.



देवयजनं<sup>१</sup> यथा सव्यस्तथा पितृयजनं<sup>१</sup> यथा पितृयजनं तथा  
 अग्निगानकरणं<sup>१</sup> यथा अग्निगानकरणं तथाभिचरणीयेष्विष्टि-  
 पशुसोमेष्वादित एव<sup>१</sup> पुरोदकं देवयजनं यस्मादन्यत्पुर-  
 स्नात्समन्तिकं देवयजनं न विन्देयुर्त्तरतो देवयजनमाचमति-  
 श्चिनष्टि<sup>१</sup> ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथर्त्विजां वरणं<sup>१</sup> विज्ञायते ब्राह्मण<sup>२</sup> अर्त्विजो योनिगोच-  
 श्रुतवृत्तसंपन्ना<sup>३</sup> अविगुणाङ्गा<sup>४</sup> अत्रिकिणिनो<sup>५</sup> न परिखाति-  
 क्रान्ता नान्तगा नान्त्यजा नाननूचाना<sup>६</sup> हासेयवासेयपुचि-  
 कापुचपरचेचसहोढकानीनानुजावरद्विप्रवरान्परिहाय्याङ्गिरसो<sup>७</sup>  
 ऽध्वर्युर्वासिष्ठो ब्रह्मा वैश्वामित्रो होतायास्य उद्गाता कौषीतकः<sup>८</sup>  
 सदस्यो<sup>९</sup> ऽवशिष्टा<sup>१०</sup> भृगवो ऽङ्गिरसो वा<sup>१</sup> योनिर्दृप्तं विद्या च  
 प्रमाणमित्येके<sup>१</sup> ताऽऽद्येदृणीताव्यापन्नाङ्गानेव दृणीतास्तुनखिनम-  
 ध्वर्युमकिलासिनं ब्रह्माणमखण्ड<sup>११</sup> होतारमकरास्तुद्गातारम-  
 शिपिविष्ट<sup>१२</sup> सदस्यमथ<sup>१३</sup> प्रतिप्रस्थाता नेष्टो ज्ञेतेत्यध्वर्युपुरुषा<sup>१</sup>  
 ब्राह्मणाः<sup>१४</sup> स्याग्नीध्रः पोतेति ब्रह्मणो<sup>१</sup> मैत्रावरुणो ऽच्छावाको<sup>१५</sup>

१ आदित एव found only in Be F, but commented on by Dh.

२ Thus H Be BF, •णान् the other MSS.

३ Thus Be BHF; संपन्ना T; संपन्नान् J.

४ Thus all except J which has •णांगान् ।

५ Thus H Be BT, नाननूचानान् J, नाननूचानां F.

६ Thus, or परिहाय्य Be HFJ, परिहय्य T, परिहार्य B.

७ Thus Venk. in his bhāṣya on the Karmānta; the MSS. have वशिष्टा or वसिष्टा except F, which has वशि ।

८ Thus BT and J (sec. m.); अपण्डं Be HFJ (pr. m.)

९ अथ om. BT Be.

- ग्रावस्तुदिति होतुः<sup>१</sup> प्रसतोता प्रतिहर्ता सुब्रह्मण्य इत्युद्गातरभि-  
 गरो भ्रुवगोपः सः<sup>२</sup>श्राव इति<sup>३</sup> सदस्यस्य<sup>४</sup> स्वप्रधाना<sup>५</sup> अस्व-  
 प्रधाना<sup>६</sup> इत्येके<sup>७</sup> दश वैकादश वा चमसाध्यवो<sup>८</sup> अन्यदधि-  
 णाभिः परिक्रौता भवन्तीति विज्ञायते<sup>९</sup> तस्मादग्निहोत्रस्य  
 ५ यज्ञक्रतोरेक अत्विर्दग्धपूर्णमासयोश्चत्वार अत्विजोऽध्वर्युर्ब्रह्मा  
 होताग्नीध्र इति<sup>१०</sup> चातुर्मास्येषु प्रतिप्रस्थाता पञ्चमः<sup>११</sup> पशुबन्धे  
 मैत्रावरुणः षष्ठः<sup>१२</sup> सर्वे सौम्येऽध्वरे<sup>१३</sup> तान्कर्मणःकर्मणो वृणीते<sup>१४</sup>  
 कैकमुपसंगृह्य चोदयेदसावहमाध्वर्यवेण त्वा गच्छामि याजयतु  
 मां भवानिति<sup>१५</sup> ब्रह्मत्वेन होत्रेणोद्गात्रेण सादस्येनेति<sup>१६</sup> न सदस्यो  
 १० विद्यत इत्येके<sup>१७</sup> स्वेनस्वेन कर्मणा होत्रकान्<sup>१८</sup> होत्रकानित्येके<sup>१९</sup>  
 तत्पुरुषा होत्रकाश्चमसाध्यवश्चाध्वर्युर्वा अत्विजां प्रथमो युज्यते  
 तेन सोमो योक्तव्य इति<sup>२०</sup> ॥ ३ ॥

- आदित्यो देवो देवोऽध्वर्युः स मेऽध्वर्युरध्वर्योऽध्वर्यु<sup>२१</sup>  
 त्वा वृण इत्यध्वर्युमादित्यो देवो देवोऽध्वर्युः स तेऽध्वर्युस्ते-  
 १५ नानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्येते<sup>२२</sup> तथेति प्रतिवचनं<sup>२३</sup> चन्द्रमा  
 देवो देवो ब्रह्मा स मे ब्रह्मा ब्रह्मन् ब्रह्माणं त्वा वृण इति  
 ब्रह्माणं<sup>२४</sup> चन्द्रमा देवो देवो ब्रह्मा स ते ब्रह्मा तेनानुमतः  
 कर्मैवाहं करिष्यामीत्येते<sup>२५</sup> तथेति प्रतिवचनमग्निर्देवो देवो होता

१ सः<sup>२</sup>श्राव B Be JH, संभावयति T, सः<sup>२</sup>श्रावयति J', with ५ Bh.

२ Thus Be, स्वप्रधानाः स्वप्रधाना इत्येके J; स्वप्रधान अस्वप्रधान इत्येके B;  
 स्वप्रधान अस्वप्रधाना इत्येके J'; स्वप्रधाना इत्येके H; स्वस्वप्रधाना इत्येके T.

३ Thus B; होत्रकान्नहोत्रका इत्येके T; होत्रकान्नहोत्रकानित्येके JHJ'; Be  
 om. न होत्रकान्।

म. मे होता होतर्होतारं त्वा वृण इति होतारमग्निर्देवो देवो  
 होता स ते होता तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यौ तथेति  
 प्रतिवचनं<sup>१</sup> पर्जन्यो देवो देव उद्गाता स म उद्गातोद्गातवद्गा-  
 तारं त्वा वृण इत्युद्गातारं<sup>१</sup> पर्जन्यो देवो देव उद्गाता स त  
 उद्गाता तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यौ तथेति प्रतिवचन- ५  
 माकाशो देवो देवो सदस्यः स मे सदस्यः सदस्य सदस्यं त्वा  
 वृण इति सदस्यमाकाशो देवो देवः सदस्यः स ते सदस्यस्तेनानु-  
 मतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यौ तथेति प्रतिवचनमापो देव्यो  
 देव्या होचाग्रसिन्यस्ता मे होचाग्रसिन्यो होचका होचकान्यो  
 वृण इति होचकानापो देव्यो देव्या होचाग्रसिन्यस्तास्ते हो- १०  
 चाग्रसिन्यस्ताभिरनुमताः कर्मैव वयं करिष्याम इत्यौ तथेति  
 प्रतिवचनं<sup>१</sup> रश्मयो देवा देवाश्चमसाध्वर्यवस्ते मे चमसाध्वर्यव-  
 चमसाध्वर्यवश्चमसाध्वर्यून्वो वृण इति चमसाध्वर्यून् रश्मयो देवा  
 देवाश्चमसाध्वर्यवस्ते ते चमसाध्वर्यवस्तेरनुमताः कर्मैव वयं करि-  
 ष्याम इत्यौ तथेति प्रतिवचनं<sup>१</sup> वृतोवृतो जपति महम्मे ऽवोचो १५  
 यशो मे ऽवोचो भगो मे ऽवोचो भर्गो मे ऽवोचन्नापो मे  
 ऽवोच स्तोमं मे ऽवोचः कृत्तिं मे ऽवोचो भुक्तिं मे ऽवोचो  
 विश्वं मे ऽवोचः सर्वं मे ऽवोचः सर्वं मे कल्याणमवोचस्तन्मावतु<sup>१</sup>  
 तन्माविशतु तन्मा जिञ्चतु तेन भुचिषीय देवो देवमेतु<sup>१</sup>  
 सोमः सोममेत्वित्यौ तथेति प्रतिवचनम् ॥ ४ ॥ २०

१ Thus only T, the other MSS. : तन्मासवतु ।

१ Thus only F, the other MSS. have here and further on एति instead of एतु, TB omit the whole passage ; cp. Pañc. Br. I. 1. 2.

१सि॒ह्ने मे म॒न्यु॒र्धा॒घ्रे मे ऽन्तराम॒घो॑ । वृ॒के मे चु॒द॒शे मे  
घ॒सि॒र्ध॒न्व॒नि मे पि॒पा॒सा । राज॒गृ॒हे मे ऽग॒नाया॑श्म॒नि मे तन्त्रि-  
ग॒र्द॒भे मे ऽशः॑१ । श॒ल्य॒के२ मे ह्री॒र॒श्व॒त्ये मे वे॒प॒थुः । कूर्मे॑ मे  
ऽङ्ग॒रोगो॑ । व॒स्ते मे ऽप॒स॒र्या॑प्रि॒ये मे मृ॒त्यु॒र्भा॒व्ये मे पा॒प्मा ।  
५ स॒प॒त्ने मे नि॒र्घ॑ति॒दु॒ष्की॑र्ता मे वृ॒द्धिः । पर॒स्व॒ति मे ऽस॒मृ॒द्धिः ।  
ख॒ज्रे म आ॒र्ति॒र्ग॒वये म आ॒न्ध॑ । गौ॒रे मे वा॒धि॒र्य॒मृ॒चे मे  
शो॒को । गो॒धायां॑ मे खे॒दो३ । ज॒रायां॑ मे हि॒मः । कृ॒ष्ण॒श॒कु॒नौ  
मे भी॒रु॒ता । क॒शे मे पा॒पो ग॒न्ध॑ । उ॒लू॒के मे श्व॒भ॒गः४ । क्लो॒के  
म ई॒र्या॑ । म॒र्क॒टे मे दु॒र्ह॒द्धिः । कु॒ल॒ले मे म॒ह॒स्यो॒ल॒ले मे  
१० प्र॒थो॒द्वे५ मे दृ॒ष्ण॒र्ष्ये मे अ॒मो । ऽव्यां॑ म आ॒थं । को॒शे मे  
ग॒न्धः । कु॒मा॒र्या मे ऽल॒ङ्का॒रः । सू॒करे मे कृ॒द॒धुः० । दृ॒दा॒खु॒नि८

१ The construction of the text of this khaṇḍa is extremely difficult. I compared also the printed Prayogamālā of Veṅkaṭeśvara (Vol. II, fol. 36), the MS. I. O. 288, fol. 12, a very old MS., corrected, and the Gṛhyaprayoga according to the MS. of Burnell's collection. The MSS. have, of course, nowhere the avagraha.

१ Thus only B and Pray. Mālā, मेरि॒शः the other MSS.

२ Thus Be, श॒ल्य॒के IO, श॒ल्य॒के H, श॒ल्य॒के FT, श॒ल्य॒के J, श॒ल्य॒के B, श॒ल्य॒के Pray. M.

३ Thus Be, the other MSS. खे॒दो ।

४ Thus all except T which has श्व॒भ॒गः ।

५ प्र॒थो॒ TB, IO, प्रो॒थो F, प्र॒थो Be, प्र॒थो H, प्र॒थो J. Perhaps प्र॒थ्या is to be read ?

० Thus H ; क॒द॒धुः IO, क॒द॒धुः Pray. M. ; क॒द॒धुः the other MSS.

८ Thus all except Pray. M. : दृ॒दा॒खु॒नि. Probably दृ॒दा॒खु॒नि is to be read.

मे खप्रो<sup>१</sup> ऽजगरे मे दुखप्रो<sup>२</sup> विद्युति मे सयग्रो<sup>३</sup> लोभायां  
 मे क्रोदः<sup>४</sup> शलभे<sup>५</sup> मे पाप्मलक्ष्मी<sup>६</sup> स्त्रीषु मे ऽनृतमजासु मे  
 कर्कशो<sup>७</sup> प्रात्ये म ईत्या<sup>८</sup> शूद्रे मे स्तेयं<sup>९</sup> वैश्वे मे ऽकर्मकृत्य<sup>१०</sup>  
 राजन्यबन्धुनि मे ऽज्ञानं<sup>१</sup> नैषादे मे ब्रह्महत्या<sup>२</sup> कुलिङ्गे मे  
 चवयु<sup>३</sup> लक्ष्मे<sup>४</sup> मे विस्वास<sup>५</sup> उद्रिणि मे वसतिः<sup>६</sup> किंपुषे मे  
 रोदो<sup>७</sup> दीपिनि मे निष्टपङ्क्तिनि मे किलासः<sup>८</sup> शूनि मे  
 दुरिप्रः<sup>९</sup> स्त्रावन्तेषु<sup>१०</sup> मे स्नेच्छो<sup>११</sup> विदेहेषु मे शीपयो<sup>१२</sup> महा-  
 वर्षेषु मे ग्लौमू<sup>१३</sup> जवत्सु मे तप्रा<sup>१४</sup> दुन्दुभौ मे काशिके<sup>१५</sup> ज्वाकुषु<sup>१६</sup> मे  
 पित्तं<sup>१७</sup> कलिङ्गेषु मे ऽमेध्यमश्वतथी मे ऽप्रजस्ता<sup>१८</sup> पुश्चक्षां मे  
 दुश्चरितमाखुनि मे दन्तरोगो<sup>१९</sup> मचिकायां मे श्वक्कशः<sup>२०</sup>  
 शूके मे हरिमा<sup>२१</sup> मयूरे मे जल्पा<sup>२२</sup> हवे मे जरा<sup>२३</sup> चावे मे  
 पापवादो<sup>२४</sup> ऽसु मे श्रमो<sup>२५</sup> ब्रह्मो<sup>२६</sup> मे किखिवमपेहि पाप्म-  
 न्पुनरपनाशितो भवानः पाप्मस्तुतस्त्य लोके पाप्मन्वेष्टाविद्यतो<sup>२७</sup>

१ Thus Be BHT, सयग्रो F, सयग्रो J, सयग्रो Pray. M.

२ Thus BJT Pray. M., Prayoga Burnell; शलभे H, शरभे Be F, IO.

३ Thus (without avagraha) Be BHJT; कर्मकृत्यं F, Pray. M.

४ Thus Be BJHT, IO, Pray.; कुल्ले F; कुल्ले Pray. M.

५ वसनिः Be BHFT, IO, Pray.; वसतिः J, Pray M. Is the word अवसतिः or a subst. connected with वसति ?

६ Thus Be BHFT, Pray., Pray. M.; स्त्राव० J, IO.

७ Thus Be JT; शीपयो F, शीपयर् B, H uncertain, शिपयुः Pray., शपयो IO, पपयो Pray. M.

८ Thus BT Pray., the other MSS. काशिके ।

९ Thus Be BJHT, अभ्यशः T, श्वक्कशः Pray. M.

१० Without the least doubt the tradition of these verses according to the Baudhāyana is corrupt. A comparison with Ath. Samh. VI. 26 proves that we ought to read अवश्रुतान् (comp. नः) instead of अविद्यतो and जचाषि instead of जचानि ।

यो नः पाप्मन्नं जहाति तसु त्वा जहिमो वयमन्यचास्मन्नि-  
विशताः<sup>१</sup> सहस्राचो अमृत्यो यो नो देष्टि स रिष्यतु धसु  
द्विषस्तसु जहीत्यथाप उपहन्ति सुमित्रा न आप  
ओषधयः सन्विति<sup>२</sup> तां दिग्भेदे अप उस्मिञ्चति<sup>३</sup> यस्यामस्य  
५ दिग्निं द्वेष्टो भवति दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं  
द्विष इत्यथाप उपसृष्ट्य यथेतं प्रविशन्ति<sup>४</sup> ॥ ५ ॥ द्वितीयः ॥

अथेदमग्न्याधेयं<sup>१</sup> तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीत्युक्ता-  
नृतुनचचाप्युक्तमात्मनः पुरश्चरणं<sup>२</sup> कथमचानुपूर्व्यं<sup>३</sup> भवति<sup>४</sup>  
स्नानपवनमन्त्राचसनमन्त्रप्रोचणपुण्याहवाचनानि अद्धामाह्वया-  
१० कृत्या वेदनं कृत्वोपव्याहृत्यर्त्विजो<sup>५</sup> वृत्वाह्वयित्वा देवयजनं  
याचित्वा देवयजनमादाय स्फ्यमादायान्तरेण वेद्युत्कराबुद्देशेन  
प्रपद्य जघनेन गार्हपत्यं तिष्ठन्प्राचीनः<sup>६</sup> स्फ्येन गार्हपत्यस्याय-  
तनमुद्धृत्युद्धृत्यमानमस्या अमेध्यमप पाप्मानं यजमानस्य हन्तु ।  
शिवा नः सन्तु प्रदिशश्चतस्रः शं नो माता पृथिवी तोक्सा-  
१५ तेत्यथैनदङ्गिरवोचति शं नो देवैरभिष्टय आपो भवन्तु  
पौतये । शं योरभिस्त्रवन्तु न इत्येवमेवान्वाहार्यपचनस्यायतन-  
मुद्धृत्येवमेवाहवनीयस्यैवमितरयोर्द्यदि करिष्यन्भवत्यथान्तरेण

१ Thus Be HF, 10 ; the other MSS. •चास्मिन्नि• or •चास्माद्धि• ।

२ Thus only B Be and partially T, cp. Pray. M. loc. cit. the other MSS. have this passage as infra IV. 7, s. f.

३ Thus all except H, which has पूर्व ।

४ Thus BTJ, इत्यर्त्विजो F, इत्यर्त्विजो Be H.

५ Thus BT, the other MSS. प्राचीः ।

वेद्युत्कराबुद्देशेनोदङ्गुपनिष्क्रम्य तां दिशं यन्ति यत्रास्य संभारा  
उपकुप्ता भवन्त्यपि वोत्तरेण शाखायाः सर्वे संभारा उपकुप्ता  
भवन्त्यपि वान्तर्वेदि प्राचीनं ताः प्रातुपूयमेकैकः संभारमे-  
कैकेन यजुषा संभरति<sup>१</sup> तैत्तिरीयस्य रूपं पृथिव्यां परिस्मृता ।  
स्योनमाविशतु न इति सिकताः संभृत्य निदधत्यैवमेवोत्तर-  
मुत्तरः संभारमुत्तरेणोत्तरेण यजुषा संभृत्य संभृत्यैव<sup>२</sup> निद-  
धत्यैषास्य सिकतास्याखूत्करं च वल्मीकवपां च सूदं च वरा-  
हविहतं च पुष्करपर्णं च शर्करास्येत्यष्टौ पार्थिवा<sup>३</sup> अथोत्तरेण  
यजुषा षड्विंशत्यश्वत्थानाहरत्यथ<sup>४</sup> वानस्पत्याभिर्वा नस्पत्याः<sup>५</sup>  
शाखा आद्राः सपलाशाः सप्रारोहाः प्रादेशमाचौरप्रतिशुष्काया १०  
आहरत्यपि वा यथालाभं<sup>६</sup> पर्णं द्वाभ्यां<sup>७</sup> चित्रियस्याश्वत्यस्य  
तिस्रः सभिध आद्राः सपलाशाः सप्रारोहाः प्रादेशमाचौरप्र-  
तिशुष्काया आहरति चित्रियादश्वत्यासंभृता दृष्टव्यः शरीर-  
मभिसंस्कृता स्य । प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमितास्त्रिस्त्रि-  
द्विर्मिथुनाः प्रजात्या इत्यथ मुञ्जकुलायमाहरति या त अग्न १५  
ओजस्विनी तनूरोषधीषु प्रविष्टा । तां त इह संभरामीत्य-  
थास्मा अरणी आहरत्याश्वत्थीः शमीगर्भीमप्यशमीगर्भी<sup>८</sup> वा

१ Thus only BJ; संभृत्यसंभवत्येव Be; the other MSS. omit the second संभृत्य ।

२ Thus B Be, शस्त्रान् T, शस्त्रानि F, शस्त्रान् HJ.

३ Thus Be F, Bh., Kes.; JTH both times with long vowel (शमी०); B the first time with short, the second time with long vowel.

चतुरङ्गुलमुत्सेधां द्वादशाङ्गुलं<sup>१</sup> विस्तीर्णां षोडशाङ्गुलमाय-  
तामपि वा प्रादेशमाचौः सर्वतः समां चतुरङ्गुलमेवोत्सेधां<sup>२</sup> ।  
तस्या उत्तानाया 'अनुलोममधस्तात्प्रतीचीनप्रवर्णं प्रजननं  
कुर्वन्ति' तावतीमेवोत्तरारणिमथैने<sup>३</sup> आहरत्यश्वत्याङ्गव्यवा-

५. षाड्भि जातामग्नेस्तनू यज्ञियाः संभरामि । शान्तयोनिः  
शमीगर्भमग्नये प्रजनयितवे ॥ यो अश्वत्यः शमीगर्भ आरुरोह  
त्वे सचा । तं ते हरामि ब्रह्मणा यज्ञियैः केतुभिः सहेत्यथै-  
ताम्सुसंभृताग्संभारागुपुनरेव संभरति यं त्वा समभरं जातवेदो  
यथा शरीरं भूतेषु न्यक्तम् । स संभृतः सौद शिवः प्रजाभ्य  
१०. उहं नो लोकमनुनेषि विद्वानिति ॥ ६ ॥

अथ वै भवतीन्द्रो वृत्रं हत्वासुराङ्गपराभाव्य सो ऽमावास्यां  
प्रत्यगच्छन्ते पितरः पूर्वद्युरागच्छन्पितृन्यज्ञो ऽगच्छन्तं देवाः  
पुनरयाचन्त<sup>१</sup> तमेभ्यो न पुनरददुस्ते ऽब्रुवन्वरं वृणामहा अथ  
वः पुनर्दास्यामो ऽस्मभ्यमेव पूर्वद्युः क्रियाता इति<sup>२</sup> तमेभ्यः  
१५. पुनरददुस्तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते<sup>३</sup> यत्पितृभ्यः पूर्वद्युः  
करोति पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः प्रतनुत इति  
ब्राह्मणमथ यदि गां न लभते मेषमजं वा लभते<sup>४</sup> ऽपि वा  
धूतमोदनं पक्वा तस्योपरिष्टात्प्रभूतमाज्यं पयो वानीय तस्मा-  
देतत्सर्वं करोति यद्वा कार्यं<sup>५</sup> विज्ञायते च धेनू वा एतद्रेतो

१ MSS. द्वादशाङ्गुलविस्तीर्णा but cp. Rudradatta on Āpast. śrs. V. 1. 2.

२ एव om. BT.

३ ०२बीस. FJT.



यदाज्यं पयो वानडुहस्तण्डुला इति<sup>१</sup> गौरेवाङ्गसामान्यात्संप्र-  
 स्क्ष्मा<sup>२</sup> अश्वरीषं वीक्ष्योत्तपनीयं वाभिप्रव्रजन्त्यपि वीपासनमेवा-  
 भिप्रव्रजन्त्यर्धमौपासनं कुर्वन्ति सर्वे वा<sup>३</sup> 'ब्राह्मणैर्दैनिकमौपा-  
 सनं कुर्वन्ति' सो ऽत्र वैव हि ह्यत इति<sup>४</sup> समानं कर्मा  
 संभारनिवपनादथ तृतीयः संभाराणां चेधा विभज्य सभ्याव-  
 सथयोर<sup>५</sup>ाश्वनीये वा सभ्यावसथयोः संकल्पः<sup>६</sup> समानं कर्मा  
 समिदाधानात्पञ्चपञ्च नानावृत्तीयाः समिधो ऽभ्यज्यादधाति<sup>७</sup>  
 कथमत्रानुपूर्त्य भवत्यश्वत्यस्योदुम्बरस्य पर्णस्य शमी च विकङ्कत-  
 सेत्येतदत्रानुपूर्त्य भवति<sup>८</sup> कथमु खल्वेन्द्राग्रादित्यथोरन्त इत्यै-  
 न्द्राग्रादित्यथोरन्त<sup>९</sup> उदश्वपदिकः सृजेत्ततो ऽन्यं दशहोत्रार्थ-  
 मुद्धरेदिति<sup>१०</sup> तन्त्रसमाप्त<sup>११</sup> एवैतदुपपद्यते नान्यत्र प्रणीतस्याग्ने-  
 र्लौकिकत्वाद्यस्मिन्होत्रा ऊतः<sup>१२</sup> 'स्यात्सो ऽग्निः' कर्मान्तं<sup>१३</sup> तस्य  
 धारणमित्यपवृत्ते कर्मणि लौकिकः संपद्यते<sup>१४</sup> प्रसिद्धानि तनू-  
 हवी<sup>१५</sup>षि<sup>१६</sup> प्रसिद्धा अग्न्याधेयदक्षिणा ददाति<sup>१७</sup> तासेन्नाधिग-  
 ष्केदासाः<sup>१८</sup>स्येतावन्ति मन्थान्वौदनावैतावतो दद्यात्तेनो वैवैतं<sup>१९</sup>

१ Thus HTJ; गौरेव सामान्यात् B; गौरेवाङ्गसामान्यात् F; गौरेवाङ्गसामान्यात् Be.

२ Thus only T; Be 'योरत्य (the first time); J कथमर्धेन्द्राग्रा etc. as T; B om. इत्यैन्त; H incomplete here; F इतीन्द्रा instead of इत्येन्द्रा.

३ तत्र or तन्त्र Be BTJ; तत्र HF.

४ Thus HB Be; स्यात् om. T.

५ अग्निकर्मा F.T.

काममवाप्रोतीत्येकां गां दक्षिणां दद्यादिति पैङ्गसायनि-  
ब्राह्मणं भवति <sup>१</sup> न त्वेवानाहिताग्निः स्याद्विज्ञायते<sup>२</sup> च देवानां  
वा एषो ऽन्यतमो य आहिताग्निरित्यथ यदस्याग्निमुद्धरति  
सहस्रं तेन कामदुघो ऽवसृद्धे<sup>३</sup> ऽथ यदग्निहोचं जुहोति  
५ सहस्रं तेनेत्यपरिमितमेवेदमुक्तं भवति<sup>४</sup> ॥ ७ ॥ तृतीयः ॥

अथाम्याधेयस्योपवसथ इत्युपकल्पयते गां माः सलामहतं  
वामस्यतुर उदकुम्भाः स्त्रीनौदुम्बराः क्लृप्तानौदुम्बरी<sup>५</sup> दर्वीमेकां  
वपाश्रपणीमविशाखामौदुम्बरीमेव सर्वानेवान्यान्स्थालीपाकात्पै-  
१० द्यजिकान्संभारानेरकोपवर्हणे<sup>६</sup> आञ्जनाभ्यञ्जने आञ्जं दण-  
मुष्टिः स्फ्यः सूत्रमिति <sup>१</sup> दक्षिणत एतत्परिश्रितं भवति <sup>१</sup>  
तस्यैतस्मिन्परिश्रिते प्राङ्गावृत्तस्य केशान्तं करोति तूष्णीं<sup>७</sup> त्रीणि  
दर्भपुञ्जीलान्युपनियत्य वपति वपे<sup>८</sup> प्रवपे<sup>९</sup> देवेन सविचा  
प्रसूतो ब्रह्मणा सःश्रितो ऽहं यानि म इत ऊर्ध्वं सोमानि  
तानि मे स्वस्तये सन्वित्यथैनमुक्तकेशमश्रुं<sup>१०</sup> निरुत्तनखमुदकु-

१ The words नत्वे ... स्यात् are omitted by BT.

२ Be HFJ repeat the last clause : अपरि० ... भवति ; BT om.  
अपरिमितं ।

३ Thus Be H ; \*वराः क्लृप्तान् T ; \*वराः क्लृप्तान् BJ ; \*वराः क्लृप्तान् F.

४ स्थालीपाकात् corrected acc. to Bh. ; MSS. \*कान् ।

५ Thus T, वपेत् the other MSS., also Keś.

६ Thus F, प्रवपेत् the other MSS. except H, which omits the  
syllable वे. The yajus seems to begin with वपे ।

७ Thus only Be, निरुत्त the other MSS.

भेनाभ्यवनयन्वाचयतीमा म आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु  
 मे । शृङ्गाः प्रयुञ्जीमहि क्रतुनिति । स्नातः प्राङ्मुख्यहन्तं  
 वामः परिधायालङ्कृत्याङ्गे । ऽयैनमेकविंशत्या दर्भपुञ्जीसैस्त्रेधा  
 विभक्तैः सप्तभिःसप्तभिस्तृष्णी<sup>१</sup> पवयित्वादपात्रमादाद्येमां दिशं  
 नीत्वा चतुष्पथ एतस्मिन्नेवोदपात्रे ऽवेचमाणं पापानो विनि- ५  
 धीन्वाचयति सिंहे मे मन्युर्व्याघ्रे मे उत्तरामय इत्यान्तमे-  
 तमनुवाकं निगद्य निनीयापः परास्य पात्रमनवेचमाणा  
 आयन्ति । हस्तपादान्प्रचाख्येतेनैव यथेतमेत्य पवमानः सुवर्जन  
 इत्येतमनुवाकं यजमानं वाचयन्नङ्गिर्माजयत्या<sup>२</sup> मात्यादिभ-  
 मादीषान्वाहार्यपचनवेलायाः सादयित्वा शोधयित्वा बर्हिषा १०  
 परिसौर्याज्यं विस्त्रायोत्पूयोत्तरत एतानुपसादयति<sup>३</sup> चतुर  
 उदकुम्भाः स्त्रीनौदुम्बराञ्कूलानौदुम्बरी<sup>४</sup> दर्वीमेकां वपाश्र-  
 णणीमविशाखाभौदुम्बरीमेव दक्षिणतः सर्वानेवान्यान्वासी-  
 पाकात्पैत्यज्ञिकान्भारानेरकोपबर्हणे<sup>५</sup> आञ्जनाभ्यञ्जने आज्यं  
 तृणमुष्टिः स्फ्यः सूत्रमिति । दक्षिणतो ऽधिदेवनं करोति । १५  
 तदेकान्नपञ्चाशतो<sup>६</sup> ऽन्नाश्वपत्यथ<sup>७</sup> स्फ्यमादाय सल्लदेव

१ Before दृष्णी T Be ins. चिस् ।

२ Thus Be HBT ; त आसा JF.

३ सादयन्ति BT.

४ Thus BTH Be ; कूलान् J ; कूलान् F. ५ cp. page ४५, note ४.

६ Thus Be FJ and Keś. sec. m. ; एकस्त्रात्रपञ्चा BT and Keś.  
 pr. m. ; एकस्त्रात्रपञ्चा H.

७ Thus JFH ; पत्यथ BT Be.

दक्षिणोद्धृत्यपहता असुरा रक्षांसि पिशाचा ये क्षयन्ति  
 पृथिवीमनु । अन्यत्रेतो गच्छन्तु यत्रैषां गतं मन इत्यथैनदङ्घ्रि-  
 रवोक्षत्युदीरतामवर उत्परास उन्मथ्यमाः पितरः सोम्यासः ।  
 असुं य ईयुरवृका क्षतज्ञास्ते नो ऽवन्तु पितरो  
 ५ हवेस्थिति <sup>१</sup> ॥ ८ ॥

अथोत्सुकमादत्ते य आददानाः स्वधया नवानि पित्र्याणि  
 रूपाण्यसुराश्चरन्ति । परापुरो निपुरो ये भरन्धग्निष्ठानस्मा-  
 त्प्रणुनोक्तु<sup>१</sup> यज्ञादिति <sup>१</sup> तेनोद्धृतमभितपत्यग्निः पावकः  
 सुदिनानि क्षणन्नितो ऽसुरास्तुदतादूरमोकसः । पितृणां ये  
 १० वर्षे हविरेह भागमिच्छन्त इति <sup>१</sup> तदत्रैव व्यन्नं करोति <sup>१</sup>  
 तस्मिन्नुत्सुक आज्यस्तोकं प्रक्षोतयति <sup>१</sup> तद्वक्षिणाद्यं बर्हिं  
 स्मृणाति सक्तदाष्किकं बर्हिर्हृणामृदु स्योनं पितृभ्यस्त्वा भरा-  
 म्यहम् । अस्मिन्सौदन्तु मे पितरः सोम्याः पितामहाः  
 प्रपितामहाश्चानुगैः सहेत्यथ पितृनावाहयत्युदीराणा इह  
 १५ सन्तु नः सोम्याः पितरः पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः  
 सह । असुंगमाः सत्ययुजो ऽवृकास आ नो हवं पितरो  
 ऽद्यागमन्तु ॥ एह गच्छन्तु पितरो हविषे अन्तवे । अस्मिन्यज्ञे  
 बर्हिष्यानिषद्य मा वीरः प्र मा युनगित्यथैभ्य एरकोपबर्हणे  
 निवेदयत आसनः शयनं चेमे तयोः सोम्यास आगताः ।  
 २० प्रिया जनाय नो भूत्वा शिवा भवत शंकरा इत्यथैभ्यः

पानान्याहरति<sup>१</sup> मधुपानं चौरपानं सक्तुपानं यदा भवत्यन्व-  
 द्वाङ्गणेभ्यो ददात्यन्वदुपनिनयत्येतदः पितरः पितामहाः  
 प्रपितामहाः पानमित्येकेनोदकुम्भेन मार्जयति तृष्णी<sup>२</sup>  
 तदचान्यर्थुपविशन्ति चत्वारः पितापुत्राः<sup>३</sup> पिता पुरस्ताज्येष्ठो  
 दक्षिणतो ऽनुजः पश्चात्कनिष्ठो<sup>४</sup> उत्तरतो<sup>५</sup> द्वादशाङ्गपिता  
 प्रच्छिनन्ति<sup>६</sup> तद्विजयते<sup>७</sup> द्वादश ज्येष्ठस्त्रिजयते<sup>८</sup> द्वादश-  
 अनुजस्त्रिजयते<sup>९</sup> ऽयं ये ऽतिशियन्ते तान्कनीयाः समुप-  
 समूहन्त्य<sup>१०</sup> यदि द्वौ भवतो द्विरायामः पिताथ यथेको  
 जाया तृतीयाथ यदि नैव भवन्त्यभौ द्विरायामौ जायापतौ<sup>११</sup>  
 एष एव चिषु न्याय<sup>१२</sup> एष एव<sup>१३</sup> द्वयोः<sup>१४</sup> कृतं कृतमित्येव<sup>१५</sup>  
 व्यपगच्छन्ति<sup>१६</sup> द्यूता गौरित्युक्त्वोत्तिष्ठन्त्येभ्यो बर्हिषादाय  
 गासुपाकरोति पितृभ्यस्त्वा पितामहेभ्यस्त्वा प्रपितामहेभ्यस्त्वा  
 जुष्टासुपाकरोमीति<sup>१७</sup> तृष्णीमित्येके<sup>१८</sup> ऽथैनामग्निः प्रोचति  
 पितृभ्यस्त्वा पितामहेभ्यस्त्वा प्रपितामहेभ्यस्त्वा जुष्टां प्रोचा-  
 मीति<sup>१९</sup> तृष्णीमित्येके<sup>२०</sup> तामचैव प्रतीचीनशिरसी<sup>२१</sup> दक्षिणा-  
 पदौः संज्ञपयन्ति<sup>२२</sup> तस्यै संज्ञप्ताया अद्भिरभियेकं प्राणाना-  
 याययति तृष्णीं<sup>२३</sup> तृष्णीं वपासुस्त्रिच ददयसुद्धरति प्रज्ञा-

१ Thus BF and Keś. sec. m.; आचारयति Be HJ, Keś. pr. m.;  
 आचारानयति T.

२ Thus B Be J and Keś.; कभिष्ट H; कनीयान् the other MSS.

३ Thus TBJ, the other MSS. more or less corrupt.

४ एष only in B Be H Bh,

५ एष B Be HF, एवं TJ.

६ Thus all the MSS.

तानि चावदानानि प्रजातौ च मतसू<sup>१</sup> तान्येतेष्वेव शूलेषूप-  
निक्ष्यैतस्मिन्नेवाग्नौ<sup>२</sup> अपयन्ति । शृतायां वपायां पञ्च सुवा-  
ऊतीर्जुहोति ॥ ६ ॥

याः प्राचीः संभवन्त्याप उत्तरतश्च याः । अङ्घ्रिर्विश्वस्य  
५ भुवनस्य धर्त्रीभिरन्तरन्यं पितुर्दधे स्वधा नमः स्वाहा ॥  
अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मन्त्रा पृथिव्या । दिवा दिग्भिरनन्ताभि-  
रुतिभिरन्तरन्यं पितामहाद्दधे स्वधा नमः स्वाहा ॥ अन्तर्दधे  
ष्टतुभिः सर्वैरहोरात्रैः सुमन्त्रिकैः । अर्धमासैश्च मासैश्चान्तरन्यं  
प्रपितामहाद्दधे स्वधा नमः स्वाहा ॥ यन्मे माता प्रकुलोभ  
१० चरत्यननुव्रता । तन्मे रेतः पिता वृङ्क्षामाभुरन्योपपद्यताः  
स्वधा नमः स्वाहा ॥ यदः कव्यादङ्गमदहल्लोकाक्षयग्रणयज्ञात-  
वेदाः । तदो ऽहं पुनरावेशयाम्यरिष्टाः सर्वैरङ्गैः संभवत पितरः  
स्वधा नमः स्वाहेति । त्रेधा वपां विच्छिद्यौदम्बर्या दव्यां  
जुहोति सोमाय पितृमते शुश्रूणि जुहुमो हविः । वाजि-  
१५ जिदं जुषस्व नः स्वजा हव्यं देवेभ्यः पितृभ्यः स्वधा नमः  
स्वाहा ॥ अङ्घ्रिरस्वन्तमूतये यमं पितृमन्तमाहुवे । वैवस्वते  
दमङ्घ्रि नः स्वजा हव्यं देवेभ्यः पितृभ्यः स्वधा नमः स्वाहा ॥  
यदग्ने कव्यवाहन पितृन्यक्ष्यतावृधः । प्र देवेभ्यो वहा<sup>३</sup> हव्यं  
पितृभ्यश्च स्वजा हव्यं देवेभ्यः पितृभ्यः स्वधा नमः स्वाहेति ।

१ Thus all the MSS.

२ Thus only TJ, the other MSS. corrupt; comp. Baudh.  
grhs. I. 1. ३ वच BF.

तुष्णीं<sup>१</sup> दर्वीमभ्याधाय पिण्डानामावृतैतान्यवदानानि ददाति  
 हृदयमेवाये ऽथ सव्यं मतस्तुमथ दक्षिणमेतत्ते ततासौ ये च  
 त्वामनु याऽस्य त्वमचान्वस्त्रेषा<sup>१</sup> ते तत स्त्रधाक्षितिर्यावती  
 पृथिवी तावती ते मात्रा तावतीं त एतां मात्रां भूतां  
 ददामि पृथिव्या मितमसि तताय मा चेष्टा इति<sup>१</sup> द्वितीयं  
 ददात्येतत्ते पितामहासौ ये च त्वामनु याऽस्य त्वमचान्वस्त्रेषा  
 ते पितामह स्त्रधाक्षितिर्यावदन्तरिचं तावती ते मात्रा  
 तावतीं त एतां मात्रां भूतां ददाम्यन्तरिक्षेण मितमसि  
 पितामहाय मा चेष्टा इति<sup>१</sup> तृतीयं ददात्येतत्ते प्रपिता-  
 महासौ ये च त्वामनु याऽस्य त्वमचान्वस्त्रेषा ते प्रपितामह १०  
 स्त्रधाक्षितिर्यावती द्यौस्तावती ते मात्रा तावतीं त एतां  
 मात्रां भूतां ददामि दिवा मितमसि प्रपितामहाय मा चेष्टा  
 इत्यथ पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्युक्त्वात्रैकेनोदकुम्भेन  
 मार्जयति तूष्णीमथैभ्यो गामुपपरेत्य स्रोहितमुपप्रवर्तयति  
 यानि रक्षाऽस्यसृग्भागानि ये चापि पितरो हरन्तां १५  
 विहरन्तां त्वयन्तु रुधिरस्य ते ॥ ये नः पतिता गर्भा  
 असृग्भाज उपासते । तेभ्यः स्त्रजा स्त्रधा नमस्तृणुवन्तु मदन्तु  
 च ॥ य आमा ये च<sup>१</sup> पक्वा ये च दुष्टाः पतन्ति नः । तेभ्यः  
 स्त्रजा स्त्रधा नमस्तृणुवन्तु मदन्तु च ॥ ये कुमारा या स्त्रियो

१ Here and in the corresponding passages further on the MSS. have •न्वस्त्रेषा instead of •न्वस्त्रेषा ।

१ om. BT and two MSS. of the grhya-sūtra.

ये ऽविज्ञाताः पतन्ति नः । तेभ्यः स्वजा स्वधा नमस्तृणुवन्तु  
 मदन्तु चेत्यागत्याञ्जनं ददात्यथाभ्यञ्जनं ददात्यथ वसाऽसि  
 ददात्यथ षड्भिर्नमस्कारैर्विपर्यासमुपतिष्ठते <sup>१</sup> ऽथ वीरं याचते <sup>१</sup>  
 ऽयैनानुत्याप्य प्रवाह्य तिसृभिर्मन आकथ्यते मनो न्वाह्वामह  
 ५ आ न एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्यचैतदहत्तं  
 वास एवविदि ब्राह्मणाय दत्त्वान्यदसनीयं<sup>१</sup> वासः परिधाय  
 दक्षिणोपपरेत्याङ्गिर्मार्जयते ॥ १० ॥

यासु गन्धा रसा वर्णा बलं च निहिते<sup>१</sup> उभे । ता म  
 आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु मे ॥ या ऊर्जमभिषिञ्चन्ति  
 १० देवप्रेषिता महीम् । ता म आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं  
 प्रवहन्तु मे ॥ यासां निष्क्रमणे सर्वमिदं जायते जगत् । ता  
 म आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु मे ॥ यासामिमे त्रयो  
 लोकास्तेजसा यज्ञसावृताः । ता म आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं  
 प्रवहन्तु मे ॥ याः प्राचीर्या दक्षिणा याः प्रतौचीर्या उदीचीर्या  
 १५ ऊर्ध्वा रेवतीर्मधुमनीरापः स्रवन्ति शुक्राः । ता म आपः  
 शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु म इत्यचैतदसनीयं वासो  
 विमुञ्चान्यत्परिधाय प्राजापत्ययचाग्निरेदेति प्रजापते न  
 त्वदेतान्यन्य इत्यथोल्लुक्मपिसृजत्यभूदतो<sup>१</sup> हविषो जातवेदा

१ Thus H Be J ; वसनीयं the other MSS.

१ Thus Be HTF ; निचिचिते B ; निचिचिते J.

१ Thus HBTJ Be ; F reads with Āp. Hir. Bhār. the mantra  
 with नो ।



अवाङ्मुखाणि सुरभीणि कृत्वा । प्रादाः<sup>१</sup> पिबन्धः स्वधया ते  
 अचग्रजानन्नग्रे पुनरयेहि देवानित्यचैतान्यवदानानि ब्राह्मणेभ्यो  
 ददाति हृदयमेवाग्रे ऽथ सव्यं मतस्तुमथ दक्षिणं यथाश्रद्धमन्नं  
 कुरुते<sup>२</sup> । गामेतामश्रुग्राः कृत्वा ब्राह्मणेभ्यो वरं<sup>३</sup> ददाति<sup>४</sup> । स<sup>५</sup>  
 ये ह के चैतस्यै मां<sup>६</sup>सं लभन्ते सर्वे ह वा अस्यै ते गोभाजशो  
 भवन्त्यामात्ये<sup>७</sup> जयानभ्यातानामाद्रभत इति कृत्वामात्यहोमा-  
 न्नुहोत्येष ह वा उपवसथ<sup>८</sup> । उप ह्यस्मिन्देवा वसन्ति प्रात-  
 र्ज्योतिषो वामं वस्त्रित्येतद्भू वै देवानां वामं वसु यदाग्रेयो  
 ऽष्टाकपाल<sup>९</sup> । उप हैनं वामं वसु गच्छति यस्य ह वा एता-  
 मेवंविदाग्नां कल्पयते<sup>१०</sup> । सर्वं पाप्मानं तरति<sup>११</sup> । तरति ब्रह्म- १०  
 हृत्यामप पुनर्हृत्युं जयतीति होवाच प्रजापतिस्तानि ह वा  
 एतानि कृष्णाण्डानीत्याचचते काजवानीति<sup>१२</sup> वामात्यहोमा  
 इति वातीमोचा<sup>१३</sup> इति वा । स यत्किं चास्मिन्सोके पापं

१ प्रादात् Be only.

२ om. Be H.

३ Thus T only; F ददाति स ये हैकेचैतस्यै; B Be H: ददात्ययेचयेके-  
 चैतस्यै; J ददातियेहकेचैतस्यै; Bh. reads with स ।

४ Thus T; B: गोभाजशो भवंसमात्ये; FH: गोभाजशोभव (or वं) त्यामात्ये;  
 J: गोभाजोतस्मिन्नेवाग्रीभवत्याजशोमात्ये; Be presents the same reading  
 as T, but चमात्ये instead of त्यामात्ये ।

५ Thus B Be TH, the other MSS. कल्पयति ।

६ Uncertain. The above given is the reading of T; काजपानीति  
 J; काजपानिति F; काजयानीति HB Be; probably Maitr. S. II. 1. 4  
 काजवं is to be compared.

७ Thus TJF; वातिमोचा B Be H.

कर्म करोति सर्वस्मान्स्नान्निर्मुञ्चानृणः स्वर्गं लोकमेतीति  
होवाच प्रजापतिः <sup>१</sup> ॥ ११ ॥ चतुर्थः ॥

अग्नीनाधास्यमानो भवति स उपकल्पयत ऊषाश्च सिक-  
ताश्चाखूत्करं च वल्मीकवपां च सूदं च वराहविहतं च  
१ पुष्करपर्णं च शर्करास्येत्यष्टौ पार्थिवा <sup>१</sup> अथ वानस्पत्या  
अथत्यस्रोदुम्बरश्च पर्णश्च शमी च विकङ्कतस्याग्रनिहतश्च  
शमीगर्भावरणी <sup>१</sup> सुञ्जकुलायं चित्रिग्रस्तन्वत्यस्य तिस्रः समिध-  
आर्द्राः सपलाशाः सप्रारोहाः प्रादेशमाचौरप्रतिशुष्काद्याः  
षड्विरण्यगल्काः स्त्रीगमौवर्णाः स्त्रीवाजतानश्वं पूर्ववाहः रथचक्रं  
१० ब्राह्मणौदनिकाग्नौक्षीन्सर्वौषधः रोहितं चर्मान्डुहं नवानि  
यज्ञपात्राणीत्यथास्मा <sup>१</sup> अरणौ आहरति यो अश्वत्यः शमीगर्भ  
आरुरोह त्वे सचा । तं ते हरामि ब्रह्मणा यज्ञियैः केतुभिः  
महेत्यथातो नचत्राणामेव मीमांसा <sup>१</sup> कृत्तिकास्त्रग्निमा-  
दधीत <sup>१</sup> रोहिण्यामग्निमादधीत <sup>१</sup> पुनर्वसोरग्निमादधीत <sup>१</sup>  
११ पूर्वयोः फल्गुण्योऽक्षतरयोः फल्गुण्योऽश्विनायामित्यथात ऋतूना-  
मेव मीमांसा <sup>१</sup> वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत <sup>१</sup> यीशे  
राजन्यः <sup>१</sup> शरदि वैश्वो <sup>१</sup> वर्षासु रथकार इत्यथो खलु  
यदेवैनः <sup>१</sup> अद्भोपनमेदयादधीत <sup>१</sup> सैवास्यर्द्धिरिति <sup>१</sup> तदेतदा-

१ Thus B Be HF ; शमी० TJ.

१ रति om. JF (H is defect here).

२ Thus BT Keś. : यदेवैनः JIF Be, but cp Sāyaṇa on T. Br. I.

1 2. 8 (page 13 of the commentary).

तस्यातिवेत्तं वा अद्वायुक्तस्याय<sup>१</sup> वै ब्राह्मणं भवति यो  
 रोहिण्यमग्निमाधत्त<sup>२</sup> चध्नोत्येव सर्वाचोहाचोहतौति<sup>३</sup> सा या  
 वैशाखाः पौर्णमास्या उपरिष्टादमावास्या भवति सा सप्तसं-  
 वत्सरस्य रोहिण्या संपद्यते तस्यामादधीतेत्यथास्यैतत्पुरस्तादेव  
 जुष्टे देवयजने ऽगारं वा विमितं वा कारितं भवति<sup>४</sup> तस्य  
 द्वे द्वारौ कुर्वन्ति प्राचीं च दक्षिणां च<sup>५</sup> मध्ये गार्हपत्यस्याय-  
 तनं कुर्वन्ति<sup>६</sup> पुरस्ताद्वादशसु विक्रामेष्वा<sup>७</sup>हवनीयस्यापि वा  
 चक्षुर्निमिते<sup>८</sup> दक्षिणतो विषुवत्यम्बाहार्यपचनस्यापि वा यथा  
 दौ भागौ प्राक् स्यातामेकः पश्चादित्येवं<sup>९</sup> जेधोद्धृत्यावोक्ष्य  
 केशश्च वपते<sup>१०</sup> नखानि निहन्तत<sup>११</sup> एवं पत्नी केशवर्जमु<sup>१२</sup>भौ १०  
 मानुषेणालङ्कारेणालङ्कृतौ भवतो ऽहतवाससावथाभ्यां व्रतो-  
 पायनीयं पाचयति<sup>१३</sup> तस्याग्नितौ भवतः सर्पिर्मिश्रस्य  
 पयोमिश्रस्य<sup>१४</sup> ॥ १२ ॥

अथाधितृचसूर्ये याचति सर्वोषधमाज्यस्थालीः सस्रुवाः  
 स्रुवं बर्हिर्वांसो दीप्याङ्ककलानित्येतत्समादाय संप्रच्छन्ना १५  
 अम्बरीषं वोल्लपनीयं वाभिप्रव्रजन्ति<sup>१</sup> तस्मिन्दीप्याङ्ककलाग्नं-  
 प्रकीर्य बर्हिषा परिस्रौयाज्यं विल्लाप्योत्पूयाञ्जलिनोपमती-

१ Thus J (omitting एतद्) and H; T: आर्तस्यवातिवेत्तंवायवायुक्तस्याय;  
 B Be F: •तिवेत्तं (or स्यात्) अवायुक्तस्यादय ।

२ Thus HJT; आदधीत the other MSS.

३ Thus BJT (the last विक्रामे•); विक्रामे• FH Be.

४ Thus Be HJ; वाचयति T (grantha!) and F; याचयति B.

- र्णाभिधारितः सर्वौषधं जुहोत्यग्नये सर्वौषधाय पुष्टौ प्रजन-  
नाय स्वाहेत्यथ जयानभ्यातानाच्चाद्भृत इति ऊत्वामात्य-  
होमाञ्जुहोत्यथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा प्राजापत्यां जुहोति  
प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वानुख्यां  
१ जुहोत्यन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः । अनु  
सूर्यस्य पुरुचा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आततान स्वाहे-  
त्यथैतानङ्गारान्भते वा शरावे वा यजमानो गृह्णात्यायुषे  
वो गृह्णामि तेजसे वो गृह्णामि तपसे वो गृह्णामि<sup>१</sup> वीर्याय  
वो गृह्णामि ब्रह्मवर्चसाय वो गृह्णामीत्यथैनानादायोपोत्तिष्ठ-  
१० त्यायुर्मांमाविशतु भूतिर्मांमाविशतु ब्रह्मवर्चसं मामाविश-  
त्विति<sup>१</sup> तानध्वर्यवे संप्रदायोदायन्त्यन्वारब्धे यजमान<sup>१</sup> एतेनैव  
यथेतमेत्योत्तरेणागारं परीत्य<sup>२</sup> पूर्वथा द्वारा प्रपाद्य गार्ह-  
पत्यस्थायतने न्युषोपसमादधाति<sup>३</sup> परिकृणन्ति<sup>४</sup> दक्षिणत  
उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चाथैतद्रोहितं चर्मानुहुं जघने-  
१५ नाग्निं प्राचीनयीवमुत्तरलोमोपकृणाति<sup>५</sup> तस्य वहसः काले  
चतुरः पात्रान्ग्रीहीन्निर्वपति<sup>६</sup> ब्रह्मणे जुष्टं निर्वपामीति वा  
तृष्णीं वाथ निरुप्तानभिष्टुत्याकृत्यै त्वा कामाय त्वा सम्दधे<sup>७</sup>  
लेत्यथैताग्नीहोऽकूर्पं समुषाद्भिरभ्युक्ष्य चर्मोदूहत्यथैतस्मिन्नेव<sup>८</sup>

१ Before वीर्याय B ins. : ओजसे वो गृह्णामि । २ प्रतीत्य B Be.

३ T and Ke's, perhaps rightly, ग्रीहीणां i. s. of ग्रीहीन् ।

४ Thus all except T, which has सम्दधौ, but cp. T. Br. II. 5. 3. 2.

५ उदुहति B.

चर्मण्युलूखलमुसले निधायादहन्यैतेनैव पात्रेण चतुर उद-  
पाचानानयति यदि वीडिता स्यात्तौ भवति । यद्यु वा  
अवीडिता पञ्च वा भूयसो वा । स समोदकः संपद्यते ॥१३॥

तं य एव कश्च<sup>१</sup> कुशलः परीन्धेन<sup>२</sup> अपयित्वाभिघार्यै-  
दक्षमुदासयत्यैनमायतिगव<sup>३</sup> स्रत्विग्भ्यः प्राञ्ज<sup>४</sup>रूपसंगच्छन्त ५  
एनमेत स्रत्विजो<sup>५</sup> । ऽयैतां पात्रौ निर्णिज्योपस्तीर्य तस्यामेन-  
मसंप्रन्निवोद्धरति । सर्पिरासेचनं कृत्वा प्रभूतमाज्यमानीयायै-  
तस्मैवौदनस्योपघातं<sup>६</sup> जुहोत्युपतिष्ठते वा प्र वेधसे कवये  
मेधाय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे । यतो भयमभयं तस्मै  
अस्त्व देवान्यजे हेद्याः स्वाहेत्यैताः स्रत्वर आर्षेयानुत्तरतो १०  
ऽनुदिशमुपवेश्य ताननुपूर्वमाचमय्य<sup>७</sup> तेभ्य एनं भूमिः स्रृग्वन्नु-  
च्छिन्दन्निवोपोहति । त्रिः प्राश्य प्रश्र<sup>८</sup>सन्ति<sup>९</sup> राद्धस्ते ब्रह्मौदन  
इति । तेभ्यः साण्डं वत्सतरं ददात्यैष उत्तरत आसीनो  
ब्राह्मणः चामकाषं प्राश्नाति । तस्मै यदस्योपकल्पते<sup>१०</sup> तद्ददात्य

१ कश्चन B Be and Keś.; कश्चित् T; कश्च the other MSS.

२ Thus HJ Be; परीन्धेन B; परिन्धेन T; परिन्धेन F.

३ Thus H Bh., Keś.; आयतिगवम् B; आयतीगव Bc J; आयतिगवे  
काले F; आयतिगं T.

४ Thus Be F; एतद्विजो HBJ; T om. एत ।

५ Thus H; •वौदन• the other MSS.

६ अनुपूर्वम् J.

७ Thus H Be T F, Keś.; प्रश्रसन्ति the other MSS.

८ Thus F only; the other MSS. •कल्पयते ।

यदान्यमुच्छिष्यते तेन समिधो ऽभ्यज्यादधाति समिधाग्निं  
दुवस्यत एतैर्बोधयतातिथिम् । आस्मिन्हत्या जुहोतन स्वाहा ॥

उप त्वाग्ने हविष्मतीर्घृताचीर्यन्तु हर्यत । जुषस्व समिधो मम  
स्वाहा ॥ तं त्वा समिद्भिरङ्गिरो हतेन वर्धयामसि । दृहच्छोचा

५ यविष्य स्वाहेति <sup>१</sup> गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य त्रिष्टुभौ राजन्यस्य  
जिघर्म्यग्निमा त्वा जिघर्म्यायुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इति  
जगतीभिर्वैश्वस्य जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविस्त्वांमग्ने  
मानुषीरीडते विगः सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिज्ञा इति <sup>१</sup>  
समित्सु वत्सरीं ददाति <sup>१</sup> ॥ १४ ॥

१० अथास्मा अरणी प्रयच्छन्नाह वाचंयमो भविष्यसि  
सङ्गाधि यत्ते सङ्गिष्यमिति <sup>१</sup> स आह ब्राह्मणानाश्रयताश्च  
गोपायत संभारान्निधत्तेति <sup>१</sup> तस्य सुभिन्नमग्न्याधेयं भवति <sup>१</sup>  
साम्न्याधेयस्य समृद्धिस्तदाहुर्नाग्न्याधेये गां कुर्वीत घोररूप-  
मिति <sup>१</sup> कुर्वीतैवापि <sup>१</sup> त्वेव न कुर्वीतापि बह्वीरपि कुर्वीतानु

१५ चैतस्य भवेत्पुण्या प्रशंसेति कात्यो <sup>१</sup> ऽथास्मा अरणी  
प्रयच्छति <sup>१</sup> ते प्रतिगृह्णाति मही विष्पत्नी सद्ने चतस्या-  
वाची एतं धरुणे रथीणाम् । अन्तर्वन्नी जन्यं जातवेदसम-  
ध्वराणां जनयथः पुरोगाम् ॥ आरोहतं दशतः शक्ररौर्मम-  
र्तनाम्न आयुषा वर्चसा सह । ज्योग्जौवन्त उत्तरासुत्तराः समां  
१० दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं यथा यजा इत्यथेने उपनिगृह्णात्कृत्य-

१ Thus JFH Be; कुर्वीतैवापि B; T totally corrupt.

१ cp. Dvaidha I, 16.

वती स्थो अग्निरेतसौ गर्भं दधाथां ते वामहं ददे । तत्सत्यं  
 यद्दीरं विभृथो वीरं जनयिष्यथः । ते मत्प्रातः प्रजनिष्ये  
 ते मा प्रजाते प्रजनयिष्यथः । प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन  
 सुवर्गे लोक इत्यथैनमनृतासत्यमुपनयति मानुषादैवमुप-  
 नयतीदमहमनृतासत्यमुपैमि मानुषादैवमुपैमि दैवी वाचं  
 यच्छामीति <sup>१</sup> तं वाचंयमः रात्रिं जागरयन्त आसते  
 शक्नैस्ताः रात्रिमग्निमिन्धते शक्नैरग्निमिन्धान उभौ लोकौ  
 सनेमहम् । उभयोर्लोकयोर्ब्रह्माति मृत्युं तराम्यहमित्युत्तरेण  
 गार्हपत्यस्थायतनं कल्माषमजं बध्नाति तेनैवमाधास्यमानः  
 संख्यापयति प्रजा अग्ने संवासयाशास्य पशुभिः सह । रात्रा-  
 ण्यस्मा आधेहि यान्यासन्मवितुः सव इति <sup>१</sup> ॥ १५ ॥  
 पञ्चमः <sup>१</sup> ॥

अथाध्वर्युरपररात्र आद्रुत्यारणी निष्टपति जातवेदो  
 भुवनस्य रेत इह सिद्ध तपसो यज्जनिष्यते । अग्निमश्रुत्यादधि  
 हव्यवाहः शमीगर्भज्जनयन्यो मयोभूः ॥ अयं ते योनिर्ब्रह्मण्यो  
 यतो जातो अरोचथाः । तं जानन्नग्न आरोहाथा नो वर्धया  
 रयिमित्यथैतमग्निः सते ससुय दक्षिणतो ज्वल्यन्त आसते <sup>१</sup>

१ According to Bhavasyāmin, who divides our second prāṇa in two parts (the second beginning after khaṇḍa 11), the adhyāya number is प्रथमः; the khaṇḍa number according to T, which has the same division, is 4, in B: 16, but the adhyāya number here also is प्रथमः

- ऽथैतान्यग्यायतनानि शकृत्पिण्डेन परिहृयेयत्यथ तृतीयः  
 संभाराणामादाय गार्हपत्यस्थायतने निवपति यत्पृथिव्या  
 अनामृतः संवभूव त्वे सचा । तदग्निरग्नये ऽददात्तस्मिन्ना-  
 धीयतामयमिति <sup>१</sup> स यत्रोषानुपाधिगच्छति तज्जपति यद-  
 ५ ददश्वन्द्रमसि कृष्णं तदपीहेत्यैनानादधाति दिवस्त्वा वीर्येण  
 पृथिव्यै महिम्ना । अन्तरिक्षस्य पोषेण सर्वपशुमादध इत्यैना-  
 न्संप्रयौति सं वः सृजामि हृदयानि सः सृष्टं मनो अस्तु वः ।  
 सः सृष्टः प्राणो अस्तु वः ॥ सं या वः प्रियास्तनुवः संप्रिया  
 हृदयानि वः । आत्मा वो अस्तु संप्रियः संप्रियास्तनुवो  
 १० ममेत्यैनांकल्पयति कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामाप  
 ओषधीः । कल्पन्तामग्नयः पृथक्पृथक् ज्यैष्ठ्याय सव्रताः ॥ ये  
 अग्नयः समनसो ऽन्तरा द्यावापृथिवी । वासन्तिकावृत्तं अभि-  
 कल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभिसंविशन्वित्यथातिशिष्टानाः  
 संभाराणामर्धानादाय दक्षिण्या द्वारोपनिर्द्धत्यान्वाहार्थपचन-  
 १५ स्थायतने निवपति यदन्तरिक्षस्थानामृतः संवभूव त्वे सचा ।  
 तद्वायुरग्नये ऽददात्तस्मिन्नाधीयतामयमिति <sup>१</sup> स यत्रोषानु-  
 पाधिगच्छति तज्जपति यददश्वन्द्रमसि कृष्णं तदपीहेति ।  
 तथादधाति <sup>१</sup> तथा संप्रयौति <sup>१</sup> तथा कल्पयत्यैतेनैव यथेत-  
 सेत्यातिशिष्टान्संभारानादाय पूर्व्या द्वारोपनिर्द्धत्याहवनीय-  
 २० स्थायतने निवपति यद्विवो ऽनामृतः संवभूव त्वे सचा <sup>१</sup>  
 तदादित्यो अग्नये ऽददात्तस्मिन्नाधीयतामयमिति <sup>१</sup> स यत्रो-  
 षानुपाधिगच्छति तज्जपति यददश्वन्द्रमसि कृष्णं तदपीहेति <sup>१</sup>



तथादधाति । तथा संप्रयौति । तथा कल्पतत्यथ गोभारः  
 समादिशति । स आह विक्षता अग्नयो मा कश्चनान्तरेण  
 संचारौदित्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य<sup>१</sup> गार्हपत्य-  
 स्थायतन उपरि संभारेषु मुञ्चकुलायं निदधाति । तस्मिन्प्रतौ-  
 चीनप्रजननामरणिं<sup>२</sup> निधाय दशहोत्रोत्तरारणिमवदधाति ।  
 स आह मन्यतेति । यजमानः प्रथमो मन्यति । यजमान  
 उत्तमो मन्यति । जनयति । जाते वरं ददामीति वाचं  
 विस्ृजते । ऽथैनमुपतिष्ठते ऽजौजनस्मृतं मर्त्यासो ऽस्मेमाणं  
 तरणिं वीडुजम्भम् । दश खसारो अयुवः समीचीः पुमाः सं  
 जातमभिसंरभन्तामित्यथैनमभिप्राणिमिति प्रजापतेस्त्वा प्राणे- १०  
 नाभिप्राणिमि पूष्णः पोषेण मद्भम् । दौर्घायुत्वाय शत-  
 शरदाय शतः शरद्भा आयुषे वर्चसे जीवात्वे पुष्णाय ॥ प्राणे  
 त्वास्मृतमादधाम्यन्नादमन्नाद्याय गोभारं गुह्या इत्यथोद्गातार-  
 माह रथन्तरं ब्रूहीत्यथैनमादधाति । भूर्भुवो धर्मः शिरसा-  
 दधमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत् । कर्दिस्तोकाय तनयाय ५  
 यच्छ ॥ मृगूणां त्वाङ्गिरसां व्रतपते व्रतेनादधामीति मृग्वङ्गि-  
 रसामादध्यादादित्यानां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधामी-  
 त्यन्यासां ब्राह्मणीनां प्रजानां । वरुणस्य त्वा राज्ञो व्रतपते  
 व्रतेनादधामीति राज्ञे इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण व्रतपते व्रतेना-  
 दधामीति राजन्यस्य । मनोस्त्वा ग्रामण्यो व्रतपते व्रतेना- १०

१ After आद्रुत्य HFJ ins. जघनेन

२ Instead of अरणिं B has अधरारणिं, Bo अधरारणी, H अरणी

दधामीति वैश्वस्य ' ऋभूणां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेना-  
 दधामीति रथकारस्येति ' यथर्षिं यथागोचं ' गायत्रेण  
 छन्दसेत्युत्तरतो हिरण्यगल्कमुपास्यति स्वया तनुवा संभवेत्य-  
 यैतः राजतं वृषलाय वाज्ञाताय वातिप्रयच्छत्यातिमेवाति-  
 ४ प्रयच्छतीति ब्राह्मणमथैनमुपतिष्ठते अहं त्वदस्मि मदसि  
 त्वमेतन्ममामि योनिस्तव योनिरस्मि । ममैव सन्वद् हव्या-  
 न्यग्ने पुत्रः पित्रे लोकलज्जातवेदः ॥ सुगार्हपत्यो विदहस्र-  
 रातीरुषसः श्रेयसीःश्रेयसौर्दधत् । अग्ने सपत्न्याः अपवाधमानो  
 रायस्योषमिषमूर्जमस्मासु धेहीति ' ॥ १६ ॥

- १० अथैतमग्निमाददते य एष सते समुप्तो भवति ' तं  
 दक्षिण्या द्वारोपनिर्हत्यान्वाहार्यपचनमादधाति भूर्भुवो वातः  
 प्राणस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत् । खदितं तोकाय  
 तनयाय पितुं पच ॥ अमीषां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेना-  
 दधामीति ' यथर्षिं यथागोचं ' गायत्रेण छन्दसेत्युत्तरतो  
 १५ हिरण्यगल्कमुपास्यति स्वया तनुवा संभवेत्यैतः राजतं  
 वृषलाय वाज्ञाताय वातिप्रयच्छत्यातिमेवातिप्रयच्छतीति  
 ब्राह्मणमपि वा गार्हपत्यादेवान्वाहार्यपचनमादधाति ' प्रजा-  
 पतिरग्निमसृजत सो ऽविभेत्त मा धक्ष्यतीति तस्य चेधा  
 महिमानं व्यौहच्छान्त्या अप्रदाहायेत्येतस्माद्ब्राह्मणदथैनमुप-  
 १० तिष्ठत इमा उ मासुपतिष्ठन्तु राय आभिः प्रजाभिरिह  
 संवसेय । इहो इडा तिष्ठतु विश्वरूपी मध्ये वसोर्दीर्घिदिहि  
 जातवेद इत्यथैतेनैव यथेतमेत्याभ्यादधातीधं प्रणयनीयं ' तं

तथाभ्यादधाति यथा मन्यते ऽर्धादिते सूर्य आहवनीय<sup>१</sup>  
 आधीयमानः संपत्स्यत इति<sup>१</sup> तस्य तथा संपद्यत<sup>१</sup> उपोपय-  
 मनीः कन्पयन्त्यश्च एष पूर्ववाट् पत्नूक्षितः पुरस्तान्तिष्ठत्यथो-  
 द्गातारमाह वांमदेयं ब्रूहीत्यथैनमुद्यच्छत ओजसे वस्त्राय  
 त्वोद्यच्छे वृषणे शुभायायुषे वर्चसे । सपन्नत्वरसि वृचत्तः ॥ ४  
 यस्ते देवेषु महिमा सुवर्गो यस्त आत्मा पण्डुषु प्रविष्टः ।  
 पुष्टिर्या ते मनुष्येषु पप्रथे<sup>२</sup> तथा नो अग्ने जुषमाण एहि ॥  
 दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षाद्वातात्पशुभ्यो अथ्योषधौभ्यः । यत्र-  
 यत्र जातवेदः संवभृथ ततो नो अग्ने जुषमाण एहौतीय-  
 त्यग्रे हरत्यथेयत्यथेयत्यधोऽधः शिरो हरतीति ब्राह्मणमाद- १०  
 दान एवैता मात्रा अभिसंपादयेदित्येतदपरमंश्च पूर्वं नयन्ति<sup>१</sup>  
 तमनुमन्त्रयते प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानग्नेरग्ने पुरो  
 अग्निर्भवेह । विश्वा आशा दीद्यानो विभाक्षूर्जो नो धेहि  
 क्षिपदे चतुष्पद इति<sup>१</sup> विषुवत्युपरमन्ति विक्रमस्य महाः  
 असि वेदिषन्मानुषेभ्यस्त्रिषु लोकेषु जागृहीत्यथोपाति यन्त्यन्व- ४  
 ग्निषसामगमस्यदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः । अनु सूर्यस्य  
 पुरुचा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आततानेत्यथैतेनाश्वेन  
 प्राचोत्तरतः पार्श्वतः संभाराणामाक्रमयति यथाहितस्याग्नेर-  
 ज्जारा अभ्यववर्तैरन्नित्यथैनं प्रदक्षिणमावर्त्याङ्गिरभ्युत्थोदक्ष-  
 सुत्सृजति<sup>२</sup> । स एषो ऽध्वर्योर्भवत्यन्यं ब्रह्मणे ददात्यथ १०

- प्रदक्षिणमावृत्येभं प्रतिष्ठापयति यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः  
 संविदाने रोदसी संबभूवतुः । तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः  
 शम्भूः प्रजाभ्यस्तनुवे स्थोनः ॥ प्राणं त्वामृत आदधाम्यन्नाद-  
 मन्नाद्याय गोप्तारं गुह्या इत्यथोद्गातारमाह बृहदारवन्तीयः  
 ५ श्येतमिति<sup>१</sup> गायेति<sup>१</sup> सर्वाणि संप्रेष्यति<sup>१</sup> बृहति गीयमान  
 आहवनीयमादधाति भूर्भुवः सुवरकंश्चक्षुस्तदभौ सूर्यस्तदय-  
 मग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत् । यत्ते शुक्रं शुक्रं वर्चः शुक्रा  
 तनूः शुक्रं ज्योतिरजस्रं तेन मे दीदिहि तेन त्वादधे  
 ऽग्निनाग्ने ब्रह्मणा अमीषां त्वा देवानां व्रतपते व्रतेनादधा-  
 १० मीति<sup>१</sup> यथर्वि यथागोत्रं<sup>१</sup> गायत्रेण कन्दसेत्युत्तरतो हिरण्य-  
 शक्तमुपास्यति स्वया तनुवा संभवेत्यथैतः<sup>१</sup> राजतं वृषलाय  
 वाज्ञाताय वातिप्रयच्छत्यार्तिमेवातिप्रयच्छतीति ब्राह्मणमथैन-  
 सुपतिष्ठत आनगे व्यानगे सर्वमायुर्व्यानिश इत्यत्रैतावग्नी  
 आदधाति सभ्यं चावमथीयं च<sup>१</sup> रथचक्रं प्रवर्तयति संततं<sup>१</sup>  
 १५ गार्हपत्यादाहवनीयात्<sup>१</sup> ॥ १७ ॥

सर्वौषधेन व्याहृतीभिरग्नीज्ज्वमयित्वा<sup>५</sup> पञ्चपञ्च नाना-  
 वृक्षीयाः समिधो ऽभ्यज्याभिदधाति समिध्यमानः प्रथमो तु  
 धर्म इत्येताभिः पञ्चभिरायुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इत्येता-

१ B Bo ins. साम before गायेति, T : श्येतवीतसामगायेत

२ Thus B Bh. ; the other MSS. संप्रेष्य

३ BH चाय ४ Thus HB Bo J ; संततां the other MSS.

५ Thus only J, the other MSS. व्याहृतिभिः

मपोद्धृत्याथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य जघनेन गार्हपत्यं  
तिष्ठःस्तनूभिरुपतिष्ठते ये ते अग्ने शिवे तनुवौ विराट् च  
स्वराट् च ते मा विशतां ते मा जिन्वताम् । ये ते अग्ने शिवे  
तनुवौ सखाट् चाभिभूय ते मा विशतां ते मा जिन्वताम् ।  
ये ते अग्ने शिवे तनुवौ विभूय परिभूय ते मा विशतां ते  
मा जिन्वताम् । ये ते अग्ने शिवे तनुवौ प्रभ्वौ च प्रभूतिश्च  
ते मा विशतां ते मा जिन्वताम् । यास्ते अग्ने शिवास्तनु-  
वस्ताभिस्त्वादध इति 'सर्वाभिर्गार्हपत्यः' 'सर्वाभिरन्वाहार्य-  
पचनः' 'सर्वाभिराहवनीयमथ घोरास्तनूरनुदिशति यास्तं  
अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरसुं गच्छेत्यत्र यं यजमानो द्वेष्टि तं ।  
मनसा ध्यायत्यथाप' उपसृष्ट्य विराजक्रमैरुपतिष्ठते 'नर्य'  
प्रजां मे गोपाय । अमृतत्वाय जीवसे । जातां जनिष्यमाणां  
च । अमृते सद्ये प्रतिष्ठितामिति गार्हपत्यमथर्व पितुं मे  
गोपाय । रसमन्नमिहायुषे । अदब्धायो ऽशीततनो । अविषन्नः  
पितुं कृषित्यन्वाहार्यपचनः' 'गः' पशून्मे गोपाय । द्विपादो  
ये चतुष्पदः । अष्टाशफाश्च य इहाम्ने । ये सैकशफा आशुगा  
इत्याहवनीयः' 'सप्रथ सभां मे गोपाय । ये च सभ्याः  
सभाषदः । तानिन्द्रियावतः कुरु । सर्वमायुरूपामतामिति  
सभ्यमहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय । यमृषयस्त्वयिविदा विदुः ।  
चरः सामानि यजूषि । सा हि श्रीरमृता सतामित्यव- १०

१ ध्यायेदित्यथाप B Be.

१ Of these mantras J gives only the prulikas.

सथीयमथ गार्हपत्य आज्यं विस्राप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं  
 गृहीत्वा समिदत्याहवनीये पूर्णाहुतिं जुहोति सप्त ते अग्ने  
 समिधः सप्त जिह्वा इति ' पूर्णाहुतौ वरं ददात्यथैतान्यग्नि-  
 होत्रपात्राणि प्रक्षालितान्युत्तरेण गार्हपत्यमुपसादयति कूर्चं  
 वा सूनायां वा स्थासीः<sup>१</sup> ससुवाः सुचमभिद्योतनः समिध-  
 मित्यथैतामग्निहोत्रो दक्षिणत उदीचीः स्थापयित्वा ब्राह्मणो<sup>२</sup>  
 दोग्धि ' पूर्वे दुह्यादपरौ दुह्यान् संमृशेद्द्वयोर्दुह्यात्पशुकाम-  
 स्तेत्यधिश्रित्योत्तरमानयत्यथैतदग्निहोत्रमग्नेणाहवनीयं पर्याहृत्य  
 पूर्वया द्वारा प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्य तस्मिन्नग्नि-  
 होत्रविधिं चेष्टित्वा समिधमुपयत्य प्राङ् हरति ' जघनेनाह-  
 वनीयमुपसादयति कूर्चं ' ऽवैताः समिधं मध्यत आहवनीय-  
 स्थाभ्यादधाति तृष्णी ' तस्यामादीप्रायां प्रतिसुखं द्विर्जुहोत्युच<sup>३</sup>  
 मार्श्व<sup>४</sup> च मार्श्वुभयमवाप्नोतीति ब्राह्मणं ' द्विरङ्गुल्या  
 प्राशोदङ् पर्याहृत्य प्राचीनदण्डया सुचा भक्षयति ' निर्णिज्य  
 सुचं निष्टयाद्भिः पूरयित्वादगुद्दिशति ' सप्तर्षीनेव<sup>५</sup> प्रीणातीति  
 ब्राह्मणः ' ऊत्तोपममिन्द्रे ब्रह्मवर्चमस्य समिध्या अपो  
 निनयत्यवमृत्यस्यैव रूपमकरिति<sup>६</sup> ब्राह्मणम् ॥ १८ ॥

१ आन्यथासीः H.

२ Thus BT; ब्राह्मणे F; ब्राह्मणोवा Bo; ब्रह्मणोवा J; ब्राह्मणोव H.

३ Thus JT and Venk. on Karmānta I. 17; ऊर्ध्वंमार्ष्टि Be; ऊर्ध्वंमार्ष्टि JJB; उर्ध्वार्ष्टि F.

४ Thus B Bo HP; सप्तर्षीनेव TJ.

५ Thus corrected; समिध्या अपो B Bo HP; समिध्या अपो J; समिध्यापो T.

६ Thus only B Bo, cp. Taish. Br. II 1 4. 9. The other MSS. have कलोनिष्ठनीति instead of अकरिति ।

अथ परिकर्मिणं वर्हिर्त्वा<sup>१</sup> प्रहिणोत्याहृतं<sup>२</sup> वा यजुषा  
 करोत्यथ पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः प्रणीथाग्नेयमष्टाकपासं निर्वस्य-  
 न्दशहोतारं व्याचचीत<sup>३</sup> 'सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दशहोतारं व्याच-  
 चीत<sup>३</sup> 'अपत्तिवासादयति<sup>३</sup> 'तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च  
 प्रयाजा वार्चन्नावाज्यभागावथ हविषो ऽग्निर्मूर्धां सुव<sup>४</sup> इति<sup>३</sup> ।  
 चिष्टुभौ संयाज्ये<sup>३</sup> 'अन्वाहार्यमासाद्याग्न्याधेयदक्षिणा ददात्या  
 द्वादशभ्यो ददाति<sup>३</sup> 'कामं भूयसीर्ददाति<sup>३</sup> 'संतिष्ठत एषेष्टिः  
 सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा<sup>३</sup> 'विसृजते व्रतमथ तदानीमेव पृष्ठ्याः  
 स्त्रीर्त्वापः प्रणीथैन्द्राग्नमेकादशकपासं निर्वपत्यादित्यं चरुं<sup>३</sup> इत  
 एष चरुर्भवति<sup>३</sup> 'शृते नेदीयसि<sup>५</sup> वाज्यमानयति<sup>३</sup> 'अपत्तिवा- १०  
 सादयति<sup>३</sup> 'तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्चन्ना-  
 वाज्यभागावथ हविषोरिन्द्राग्नी रोचना दिवः अथहवमिष्यै-  
 न्द्राग्न्यादितिर्न उरुथतु महीमू धु मातरमित्यादित्यस्य<sup>३</sup> ।  
 चिष्टुभौ संयाज्ये<sup>३</sup> 'अन्वाहार्यमासाद्याथैतं चरुं व्युद्धृत्य चत्वार  
 आर्षेयाः प्राश्नन्ति<sup>३</sup> 'दिशामेव ज्योतिषि जुहोतीति ब्राह्मणः<sup>३</sup> १५  
 संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा<sup>३</sup> 'विसृजते व्रतम् ॥ १६ ॥

अत्रैतद्वादशाहं व्रतं चरति<sup>३</sup> 'तस्यैतद्व्रतं<sup>३</sup> 'मानृतं वदति<sup>३</sup>  
 न माऽसमन्नाति<sup>३</sup> 'न स्त्रियमुपैति<sup>३</sup> 'नास्य पक्ष्मलेनेन वासः  
 पक्ष्मलेनान्धमृन्मयपाय्यशूद्रोच्छिष्टी<sup>३</sup> 'स्त्रयं पादौ प्रक्षालयते<sup>३</sup>

१ अन्वाहृतं Be H.

२ Instead of सुव F; अथमग्निः सचक्षिण ।

३ Thus BJ; नेदीयसी Be TF.

- न क्षवणमश्नाति<sup>१</sup> न कौशौधान्यमन्यच तिलेभ्यः<sup>१</sup> प्रादुक्षारः  
 क्षयः<sup>१</sup> समिध आहरमाणो ऽग्नीनामन्ते संविशत्यजसा अस्ते  
 दादशाहमग्नयो भवन्ति<sup>१</sup> नास्य ब्राह्मणो ऽनाश्वागृहे वस-  
 त्यग्निहोत्रोच्छेषणमतो वा यजमानो भवति<sup>१</sup> भक्तसु<sup>१</sup> पत्न्या<sup>१</sup>  
 ५ आहरत्य<sup>१</sup> दादशसु व्युष्टासु पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः प्रणीयाग्नये  
 पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति<sup>१</sup> अपयित्वासादयति<sup>१</sup>  
 तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्चन्नावाज्यभागावथ  
 हविषो ऽग्न आयूषि पवसे ऽग्ने पवस्वति<sup>१</sup> त्रिष्टुभौ संयाज्ये<sup>१</sup>  
 अन्वाहार्यमासाद्य त्रिःशन्मानः<sup>१</sup> हिरण्यं ददाति<sup>१</sup> संतिष्ठत  
 १० एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुकमा<sup>१</sup> विस्ृजते व्रतमेव तदानीमेव  
 पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः प्रणीयाग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं  
 निर्वपत्यग्नये शुचये<sup>१</sup> अपयित्वासादयति<sup>१</sup> तस्याः पञ्चदश  
 सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्चन्नावाज्यभागावथ हविषोरग्ने  
 पावक स नः पावकाग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्त्विति<sup>१</sup>  
 १५ त्रिष्टुभौ संयाज्ये<sup>१</sup> अन्वाहार्यमासाद्य त्रिःशन्मानचत्वारिःश-  
 न्माने हिरण्ये ददाति<sup>१</sup> संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुकमा<sup>१</sup>  
 विस्ृजते व्रतम्<sup>१</sup> ॥ २० ॥

अथातो ऽन्वारम्भस्यैव मीमांसान्वारम्भं पौर्णमास्याः  
 समानोपवसथं करोत्यथ प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणय-  
 १० नाद्गार्हपत्य आज्यं विस्त्रायोत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा

१ Thus JF, cp. Rājasūya 20; भक्तसुपत्न्याहरति B; ०पत्याहरति T;  
 भक्तसुपत्न्याहरति(र)ति Be H.



चतुर्होतारं मनमानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारम्भे यजमाने  
 स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सारस्वतौ होमौ जुहोति ।  
 पूर्णं पश्चादित्यनुद्रुत्याग्नौषोमाविति जुहोत्यपरं चतुर्गृहीतं  
 गृहीत्वा निवेशनौ संगमनौ वसूनामित्यनुद्रुत्य यत्ते देवा  
 अदधुर्भागधेयमिति जुहोत्यथ पृष्ठ्याः सौर्त्वापः प्रणीयाम्ना- १०  
 वैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति सरस्वत्यै चरुः सरस्वते  
 द्वादशकपालमिति । अपयित्वासादयति । तस्याः पञ्चदश  
 सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्ध्नावाज्यभागावथ हविषामग्नाविष्णू  
 अग्नाविष्णू प्र णो देव्या नो दिवः पौपिवाः सरस्वत स्तनं  
 ये ते सरस्व ऊर्मय इति । त्रिष्टुभौ संयाज्ये । अन्वाहार्य- ११  
 मासाद्य मियुनौ गावौ ददाति । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्र-  
 विष्णुक्रमा । विस्तृजते व्रतमथ पौर्णमासवैष्टुधाभ्यां यजते ।  
 संतिष्ठते ऽग्न्याधेयः संतिष्ठते ऽग्न्याधेयम् ॥ २१ ॥ षष्ठः ॥ ✓

॥ इति द्वितीयः प्रश्नः ॥

१ The numbering of the khaṇḍas differs materially in the different MSS. The one accepted in this edition is found in J and, up to kh. 18, also in HF. The numbers of the last two adhyāyana have been added after the Bhāṣya, which however commences, as does also T, a new prāśna after khaṇḍa 11. According to B the whole second prāśna comprises 22, according to J (where the last but one, though marked, is not numbered) 20, according to F and H 19 and according to T 21 (10+11) khaṇḍas. Be numbers 22 khaṇḍas, but as one number is omitted, viz., kh. 14, there are in fact only 21 khaṇḍas also in this MS.

- अग्नीन्युनराधास्थमानो भवति <sup>१</sup> तदाहुः हतयजुः संभृत-  
 संभारो भवति न संभृत्याः संभारा न यजुः कर्तव्यमित्यथो  
 खलु संभृत्या एव संभाराः कर्तव्यं यजुः पुनराधेयस्य समृद्ध्या  
 इति <sup>१</sup> स उपकल्पयते पुनर्निष्कृतं रथं पुनरुत्थूतं वासः  
 पुनरुत्थूतमनङ्गाहं दर्भकुलायं तिस्रो दर्भमथीर्विसूर्मिकाः <sup>१</sup>  
 प्रज्ञाता आग्न्याधेयिकाः संभाराः <sup>१</sup> सा याषाढ्याः पौर्णमास्याः  
 पुरस्तादमावास्या भवति सा सप्ततन्वत्सरस्य पुनर्वसुभ्यां  
 संपद्यते तस्यामादधीतेति <sup>१</sup> तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समा-  
 रोद्धोदवसाय मथिलाग्नीन्विद्धत्याग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति  
 वैश्वानरं द्वादशकपालमग्निमुद्वासयिष्यन्निति <sup>१</sup> सा प्रसिद्धेष्टिः  
 संतिष्ठते <sup>१</sup> ऽथ तदानीमेवाह्निरग्नीन्समुक्ष्य ब्रह्मौदनं अप-  
 यित्वोपवसत्यथ प्रातराग्न्याधेयिकं कर्म तायत <sup>१</sup> एतावदेव  
 नाना <sup>१</sup> यदमुच सुझकुलायं तदिह दर्भकुलायं <sup>१</sup> यो ऽमुचेभ्यः  
 प्रणयनीयः स इह दर्भमथीर्विसूर्मिका <sup>१</sup> दर्भैर्गार्हपत्यमाद-  
 धाति <sup>१</sup> दर्भैरन्वाहार्यपचनं दर्भैराहवनीयं <sup>१</sup> दर्भैर्गार्हपत्यमा-  
 दधात्याधाने <sup>१</sup> सर्पराज्ञीर्हचो <sup>१</sup> ऽनुवर्तयति <sup>१</sup> ॥ १ ॥

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणिति चतस्रो गार्हपत्ये तिस्र आह-

१ आदधाति om. Bo FJ.

१ Thus Bo H; instead of आदधात्याधाने J has आदधन्नित्याधाने  
 and F: आदधाने; T om. दर्भैर्गार्हपत्यम् and B is defective.

१ Thus H; सर्पराज्ञीर्हचो Bo; सर्पराज्ञीर्हचा F; सर्पराज्ञीर्हचो J; सर्प-  
 राज्ञीयाण्यचो T; B defective.

वनीये । समानं कर्मा रथशकृदेतावदेव नाना । यदसुच  
 तृणीमग्निशोचं तदिह सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति  
 जुहोति । यो ऽसुचाग्नेयो ऽष्टाकपालः स इहाग्नेयः पञ्चकपाल-  
 स्तस्य प्रयाजेषु चतस्रो विभक्तौर्द्धात्यग्न आयाहि वीतये  
 समिधो अग्न आज्यस्य वियन्त्वग्निं दूतं वृणीमहे तनूनपादग्न  
 आज्यस्य वेत्वग्निनाग्निः समिधत इहो अग्न आज्यस्य वियन्त्वग्नि-  
 र्वृचाणि जहान्द्वर्हिरेग्न आज्यस्य वेत्विति । स्वयं संपन्न उत्तमः  
 प्रयाजो ऽथात आज्यभागयोरेव मौमाऽष्टा । वार्चस्त्रावाज्य-  
 भागौ स्यातामित्येके । वृधन्वन्त्रावाज्यभागौ स्यातामित्येके ।  
 ऽग्निः स्तोमेन बोधय त्वं नः सोमेत्येतौ स्यातामित्येके । अ-  
 ग्नयूँचि पवसे ऽग्ने पवस्वेत्येतौ स्यातामित्येके । यत्पवमानं  
 तत्सोमरूपं । पङ्क्तौ हविषो ऽग्ने तमसाधा ह्यग्न इत्ययं  
 पुनरुज्जां सह रथेत्यभितः पुरोडाशमाहुतौ जुहोत्यग्निं प्रति  
 स्विष्टकृतं निराहाभिष्टे अथ एभिर्नो अर्कैरिति संयाज्ये  
 अन्वाहार्यमावाच ॥ २ ॥

पुनराधेयदक्षिणा ददाति पुनर्निष्कृतं रथं पुनरुत्सूतं  
 वासः पुनरुत्सृष्टमनश्चाहं । तस्यानूयाजेषु विभक्तौर्द्धात्यग्न  
 यो मर्त्यो दुवो धियं जुजोष धीतिभिः । भसन्नु च प्र पूर्व

१ BH insert जुहोति ।

२ om. TJ.

३ समिधः समिधो Be BH. ४ Thus BH, \*मास\* the other MSS.

५ Thus BJ Be; पङ्क्तौ T; पङ्क्तौ H; F totally corrupt.

६ दक्षिणा JF.

७ अनुयाजेषु all except T Be.

८ Thus HB; विभक्तौर्द्धा the other MSS.

इवं वुरीतावसे । देवं वर्हिर्वसुवने वसुधेयस्य वेत्वग्ने स्तोमं  
 मनामहे सिधमद्य दिविस्पृशः । देवस्य इविस्पृशो देवो  
 नराग्रशी वसुवने वसुधेयस्य वेत्विति । स्वयं संपन्न उत्तमो  
 ऽनूयाजः । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपाचविष्णुकमा विस्जते  
 ५ व्रतमयं तदानौमेव पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः प्रणीयाग्निवारुणमेका-  
 दशकपालमनुनिर्वपति । अपयित्वासादयति । तस्याः पञ्चदश  
 सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्चस्त्रावाज्यभागवयं हविषस्त्वं नो  
 अग्ने स त्वं नो अग्न इति । त्रिष्टुभौ संयाज्ये । अन्वाहार्य-  
 मासाद्यानश्चाहं ददाति । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपाचविष्णु-  
 १० क्रमा विस्जते व्रतः । संतिष्ठते पुनराधेयमिति । वृद्धि-  
 पुनराधेयमयं वै भवति यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमाद-  
 धीत स एतादोमाहुज्यादिति । द्वतीयं आधानं आग्नेयस्य  
 पञ्चकपालस्य पुरस्तात्स्विष्टकृतः सुवाज्जतीरपजुहोति लोकः  
 सलोकः सुलोकस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु स्वाहा ।  
 १५ केतः सकेतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु  
 स्वाहा । विवस्त्राः अदितिर्देवजुतिस्ते न आदित्या आज्यं  
 जुषाणा वियन्तु स्वाहेति । संतिष्ठते द्वितीयमाधानमथाप-

१ With u Be JF.

२ अनु om. BH.

३ इदि B Be JF; इधि H; om. T; Bh. seems to have read  
 (perhaps rightly) अदि (var. 16. अदि), comp. T S. I 5. 4. 4.

४ Thus B Be H; द्वितीयाधान T; द्वितीयमाधान J; द्वितीय आधान F.

५ Thus H Be JF; द्वितीयाधेयम T; द्वितीयाधानम B.

हताग्नेर्नष्टारणीकस्य च<sup>१</sup> ब्रह्मौदनेनैव प्रतिपद्यते<sup>१</sup> सिद्धमन्वा-  
धेयम्<sup>१</sup> ॥ ३ ॥ प्रथमः ॥

पुरादित्यस्यास्तमयाद्गार्हपत्यमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमा-  
चृत्य<sup>१</sup> ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धरति सायमाहुतये<sup>१</sup> पुरादित्य-  
स्योदयाद्गार्हपत्यमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाचृत्य<sup>१</sup> ज्वलन्तमाह-  
वनीयमुद्धरति प्रातराहुतये<sup>१</sup> वाचा त्वा होवा प्राणिनोद्वाचा  
चक्षुषाध्वर्युणा मनसा ब्रह्मणा ओत्रेणाग्नीधेतैस्त्वा पञ्चभिर्देवै-  
र्हविर्भिभूदुरामि भूर्भुवः सुवद्विद्यमाण उद्धर पाप्मनो मा  
यदविद्वान्यच्च विदाः५श्चकार । अज्ञा यदेनः कृतमस्ति पापः५  
सर्वस्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति सायः५<sup>१</sup> रात्रिया<sup>१</sup> यदेनः १०  
कृतमस्ति पापः५ सर्वस्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति प्रातरग्निं  
निदधात्यमृताहुतिममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्यै ।  
तयानन्तं<sup>१</sup> काममितो जयेम प्रजापतिर्यं प्रथमो जिगायाग्नि-  
मग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेति सायः५<sup>१</sup> सूर्यमग्नौ  
वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेति प्रातः<sup>१</sup> सायंप्रातरेवैषा १५  
पत्न्यन्वास्ते<sup>१</sup> सायः५सायमित्येके<sup>१</sup> ऽथैतान्यग्निहोत्रपात्राणि  
प्रक्षालितान्युत्तरेण गार्हपत्यमुपसादयति कूर्चं वा सूनायां वा  
स्थालीं ससुवाः५ सुचमभिद्योतनः५ समिधमित्यथैतामग्निहोत्रैः

१ Thus Be T, op. Rudradatta on Āpast. V. 29. 12. The other MSS. insert प्रणयनं before ब्रह्मौद० and BH om. च ।

१ उद्धृत्य F.

१ रात्र्या T.

\* Thus BH, तेन instead of तया the other MSS.

दक्षिणत उदौचौः स्थापयित्वा ब्राह्मणो दोग्धि<sup>१</sup> पूर्वौ दुह्या-  
ज्येष्ठस्य ज्येष्ठिनेयस्य यो वा गतश्रीः स्याद<sup>१</sup> परौ दुह्यात्कनिष्ठस्य  
कानिष्ठिनेयस्य यो वा बुभूषेन्न<sup>१</sup> संमृगोद्वयोर्दुह्यात्पशुकामस्ये-  
त्यधिश्रित्योत्तरमानयत्यथैतदग्निहोचमयेणाहवनौयं पर्याहृत्य  
५ पूर्वथा<sup>१</sup> द्वारा प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्याथ<sup>१</sup> परिषि-  
ञ्चति<sup>१</sup> ॥ ४ ॥

अतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति<sup>१</sup> सत्यं  
वर्तनं परिषिञ्चामीति प्रातरवेमेव ऊत्वा परिषिञ्चत्यथ प्रद-  
क्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य जघनेन गार्हपत्यमुपविश्योदौचो ऽङ्गा-  
१० रान्निरुह्य व्यन्तान्कृत्वा तेष्वधिश्रित्याभिद्योतेनाभिद्योतयत्य-  
ग्निसिं तेजो मा प्रतिधाचौदिति<sup>१</sup> सुवेणापः प्रत्यानयत्यमृतम-  
मीति<sup>१</sup> पुनरेवाभिद्योत्य त्रिः पर्यग्निं करोत्यन्तरितः रक्षो ऽन्त-  
रिता श्ररातय इति<sup>१</sup> वर्त्म कुर्वन्नुदगुदास्य प्रत्यूह्याङ्गारानादन्ते  
दक्षिणेन सूत्रः समिधं च सव्येनाग्निहोत्रहवणीं देवस्य त्वा सवितुः  
१५ प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्गभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामादद इति<sup>१</sup> गार्हपत्ये  
प्रतिपति प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा श्ररातय इति चिरं कूर्चं  
सुचं निधाय यजमानमामन्त्रयत ओमुन्नेयामीत्योमुन्नयेति<sup>१</sup>  
यजमानो ऽनुजानात्यथ चतुरः सुवानुन्नयति पूर्णान्वानूचो वा  
भूरिडा भुव इडा सुवरिडा भूर्भुवः सुवरिडेति<sup>१</sup> स्थात्वाः सुवं  
२० प्रत्यवधायायैने संमृगति सजूर्देवैः सायंयावभिः सायंयावानो

१ अथ om J F.

२ •संचयते श्रीसुग्रेया• T F, •संचयत्यासुग्रेया• J, •संश्रीसुग्रेया• B Be H.

मा देवाः स्वस्ति संपारयन्तु पशुभिरिति साय५<sup>१</sup> मजूर्देवैः  
 प्रातर्यावभिः प्रातर्यावाणो मा देवाः स्वस्ति संपारयन्तु  
 पशुभिरिति प्रातर॑चैता५ समिध५ सुगदण्ड<sup>१</sup> उपसंगृह्य  
 जघनेन गार्हपत्यमुपसादयति कूर्चं नम ईशानाय प्रजाः  
 पशवो मे वर्धन्तामहं यजमानो मा रिषमिति<sup>१</sup> दशहोचोद्भृत्य  
 प्राङ् हरति भूभुविः सुवर्षन्तरिचमन्विष्टायं पन्था विततो  
 देवयानो येनायन्नृषयः स्वर्गकामास्तेन गच्छामि परमं व्योम  
 यथा न ह्येये सुकृता५ सकाशादिति<sup>१</sup> जघनेनाहवनीयमुप-  
 सादयति कूर्चं नम<sup>२</sup> ईशानाय प्रजा मे वर्धतामहं यजमानो  
 मा रिषमित्यचैता५ समिधं मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधाति १०  
 ॥ ५ ॥

रजतां त्वाग्निज्योतिषं वायुमती५ स्वर्गा५ स्वर्गाय लोकाय  
 रात्रिमचितिमिष्टकासुपदधे ऽमृतं प्राणे दधामि प्रजापतिस्त्वा  
 सादयत्विति<sup>१</sup> तथादेवतं करोति तथा देवतयाङ्गिरस्वद्भुवा  
 सीदेत्यथ सूददोहसं करोति ता अस्य सूददोहसः सोम५ १५  
 श्रीणन्ति पृथ्गयः । जन्मन्देवानां विशस्त्रिष्व्या रोचने दिव इति  
 सायमथ प्रातरर्हरिणीं त्वा सूर्यज्योतिषं वायुमती५ स्वर्गा५  
 स्वर्गाय लोकायाहरचितिमिष्टकासुपदधे ऽमृतमपाने दधामि  
 प्रजापतिस्त्वा सादयत्विति<sup>१</sup> तथादेवतं कृत्वा सूददोहसं  
 करोति<sup>१</sup> तस्मामादौप्तायां प्रतिमुखं<sup>२</sup> जुहोत्यग्निर्ज्यातिर्ज्यातिः १०

१ Thus BT; सुवदं the other MSS.

२ The yajus जस...मा रिषमिति is found only in BT.

३ Be JF ins. हिर ।

- सूर्यः स्वाहेति साय५<sup>१</sup> सूर्या ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति प्रातरिति तु स५सृष्टमयास५सृष्टमग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति साय५<sup>१</sup> सूर्या ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातरथ<sup>१</sup> सृष्टदतिवाक्य कूर्चं सुचं निधाय दक्षिणावृद्धार्हपत्यं प्रतीचत
- ५ उपप्रेत संगच्छ्वं मा भागिनां भागधेयं प्रमायि<sup>१</sup> । सप्तर्षीणा५ सुकृतां यत्र लोकसवेमं यज्ञं यजमानं च धत्तेत्यतिहाय पूर्वामाहुतिमुत्तरां भूयः समिधेव<sup>१</sup> जुहोति प्रजापतये स्वाहेति मनसाथ चिरतिवाक्य कूर्चं सुचं निधायवाचीनमवमृज्य प्रतीचा नौचा पाणिनौषधीषु लेपं निमार्श्याषधीभ्यस्त्वौषधी-
- १० जिखेत्येवमेव द्वितीयमवमृज्यौषधीष्वेव निमार्ष्टि दक्षिणतः प्राचीनावीती पिदभ्यस्त्वा पिदभ्यश्चिन्वेति सायमथ प्रातरुध्वमु-  
नृज्य प्राचोत्तानेन पाणिनौषधीषु "लेपमुन्मार्श्याषधीभ्यस्त्वौषधी-

१ The textus receptus is read in T; traces of this reading, which I believe to be the original one, are found in the confusion of the agnihotrāyajus. Thus Be HFJB read: अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति साय५ सूर्या ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातरिति तु (om. F) न (om. Be) स५सृष्टमयास५ (or सस५) सृष्टमग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः (JB Be H सूर्याः) स्वाहेति साय५ सूर्या ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः (HJ B Be अग्निः) स्वाहेति प्रातर।

१ Thus all except B, which has प्रयामि ।

१ भयर्षी समिध एव J.

४ From लेपम् on, T differs from the other Mss. It has: लेपं विमार्ष्ट्य दक्षिणतः प्राचीनावीति पिदभ्यस्त्वा पिदभ्यश्चिन्वेति एवमेव द्वितीयमवमृज्यौषधीष्वेवमेव निमार्ष्ट्याप उपसृज्य etc., as the others, only प्रजा ज्योतिर twice.

जिन्वेत्येवमेव द्वितीयमवमृज्यौषधीष्वेव<sup>१</sup> निमार्ष्टि<sup>२</sup> दक्षिणतः  
प्राचीनावीती पितृभ्यस्त्वा पितृञ्जिन्वेत्यथाप उपस्पृश्य द्विरङ्गुल्या  
प्राश्नाति प्रजा ज्योतिरित्यथोदङ् पर्यावृत्य प्राचीनदण्डया सुचा  
भक्षयति ॥ ६ ॥

इदं हविः प्रजननं मे अस्तु दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये । ५  
आत्मसनि प्रजासनि पशुसन्धभयसनि लोकसनि वृष्टिसनि ॥  
अग्निः प्रजां वज्रलां मे करोत्वन्नं पथो रेतो अस्मासु धत्त ।  
रायस्योषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहेति सायं<sup>३</sup> सूर्यः प्रजां  
वज्रलां मे करोत्विति प्रातर्निर्णिज्य सुचं निष्टप्याद्भिः पूरयि-  
त्वोदगुद्दिशति सप्तर्षीं प्रीणीहि सप्तर्षींञ्जित्व<sup>४</sup> सप्तर्षिभ्यः स्वा- १०  
हेति<sup>५</sup> सप्तर्षीनेव प्रीणातीति ब्राह्मणमथ जघनेन गार्हपत्य-  
मपो निनयतीदमहमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेत्य-  
चित्यामचिताहुतिं जुहोमि स्वाहेत्यन्तर्वेदि निनयति<sup>६</sup> ऊलोप-  
समिद्धे ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धा अपो<sup>७</sup> निनयत्यवमृथस्यैव रूप-  
मकरिति ब्राह्मणम्<sup>८</sup> ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥ १५

अथ सायं ऊते ऽग्निहोत्रे यज्ञोपवीत्यप आचम्य<sup>९</sup> यज-  
मानायतने तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठत उपप्रयन्तो अध्वरमिति  
षड्भिरनुच्छन्दसं<sup>१</sup> षड्भिरेवोत्तराभिराग्निपावमानौभिराह-

१ उन्मृज्य (rightly ?) JF Be.

२ उन्मार्ष्टि Be J.

३ सप्तर्षयः everywhere instead of सप्तर्षेः B Be JF.

४ १ ध्या अपो BBe HJ ; समिद्धापौ T.

५ Be TF ins. ऋषेणाहवनीयं परीत्य ।



- वनीयमेवोपतिष्ठते<sup>१</sup> ऽग्न आयुषि पवसे ऽग्ने पवस्त्राग्ने पावक  
 स नः पावकाग्निः शुचिब्रततम उदग्ने शुचयस्त्ववेत्यथाहवनीय-  
 मेवोपतिष्ठत आयुर्दा अग्ने ऽस्यायुर्मै देहि वर्षोदा अग्ने ऽसि  
 वर्षो मे देहि तनूपा अग्ने ऽसि तनुवं मे पाह्यग्ने यन्मे तनुवा  
 ५ ऊनं तन्म आपृणेत्यथ रात्रिमुपतिष्ठते चित्रावसो स्वसि ते  
 पारमशीयेत्यथाहवनीये समिधमादधातीन्धानास्त्रा शत-  
 हिमा युमन्तः समिधीमहि वयस्त्रन्तो वयस्कृतं यशस्त्रन्तो  
 यशस्कृतः सुवीरासो अदाभ्यम् । अग्ने संपन्नदम्भनं वर्षिष्ठे  
 अधि नाके स्वाहेत्यथाहवनीयमेवोपतिष्ठते<sup>२</sup> सं त्वमग्ने सूर्यस्य  
 १० वर्चसागथाः समृषीणाः सुतेन सं प्रियेण धाम्ना ॥ त्वमग्ने  
 सूर्यवर्चा अग्नि सं मामायुषा वर्चसा प्रजयाः सृजेत्यथ वै भवति  
 यथा वै पुरुषो ऽश्वो गौर्जीर्यत्येवमग्निराहितो जीर्यति संव-  
 त्सरस्य परस्तादाग्निपावमानीभिरुपतिष्ठत इति<sup>३</sup> स<sup>१</sup> संवत्सरस्य  
 परस्तादाग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठते<sup>४</sup> पुनर्नवमेवैनमजरं  
 १५ करोतीति ब्राह्मणमथ गृहाः पशूः स्वोपतिष्ठते संपश्यामि  
 प्रजा अहमिदप्रजसो मानवीः । सर्वा भवन्तु नो गृहे ॥ अश्व  
 स्त्राम्भो वो भक्षीय मधस्य महो वो भक्षीय सहस्य सशो  
 वो भक्षीयोर्जस्त्रोर्जो वो भक्षीय । रेवती रमध्वमस्मिन्लोके  
 ऽस्मिन्गोष्ठे ऽस्मिन् चये ऽस्मिन्योनाविहैव स्तोतो मापगात बह्वीर्मे

१ एव ( after आहवनीयं ) only Be/B JH.

२ एव om JF Be.

३ स only in Be.

भूयास्तेत्याग्निहोत्रियै<sup>१</sup> वत्समभिमृशति संहितासि विश्व-  
रूपीरा मोर्जा विशा गौपत्येना रायस्योषेण । सहस्रपोषं वः  
पुष्यासं मयि वो रायः अयन्तामित्यथ द्विपदचिपदाभिर्गार्ह-  
पत्यमुपतिष्ठत<sup>२</sup> उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वधम् ।  
नमो भरन्त एमसि ॥ राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दौदि- ५  
विम् । वर्धमानः स्वे दमे ॥ स नः पितेव सूनवे अग्ने सूपायनो  
भव । सचक्षा नः स्वस्तये ॥ अग्ने त्वं नो अन्नम उत चाता  
शिवो भव वरूथः ॥ तं त्वा गोचिष्ठ दौदिवः सुन्नाय नूनमी-  
महे सखिभ्यः ॥ वसुरग्निरवसुश्रवा अश्वा नचि शुमन्तमो रथिं  
दा इत्यथ गृह्णा<sup>३</sup>स्यैव<sup>४</sup> पशू<sup>५</sup>स्यैवोपतिष्ठते ॥ ८ ॥ १०

ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मा पश्यत रायस्योषेण वः पश्यामि  
रायस्योषेण मा पश्यतेडा स्य मधुक्तः सोना माविशतेरा मदः ।  
सहस्रपोषं वः पुष्यासं मयि वो रायः अयन्तामित्यथाह्वनीय-  
मुपतिष्ठते<sup>६</sup> तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो  
नः प्रचोदयादित्याह्वनीयसेवोपतिष्ठते सोमानः स्वरणं कृणु- १५  
हि ब्रह्मणस्पते । कचीवन्तं य औग्निजमित्यथ रात्रिमुपतिष्ठते  
कदा चन स्तरीरसि नेन्द्र संयसि दाशुषे । उपोपेसु मघवम्भूय  
इक्षु ते दानं देवस्य पृथ्यत इत्यथ गार्हपत्यमुपतिष्ठते परि

१ Thus BHJ; • होत्रियै T Be.

२ द्विपदा • T.

३ एवं om T.

४ चचादित्यस्य • BH.

त्वाम्ने पुरं वयं विप्रः सहस्र धीमहि । धृषदणं दिवेदिवे  
भेत्तारं भङ्गुरावत इत्यथ गार्हपत्यमेवोपतिष्ठते ऽग्ने गृहपते  
सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासः सुगृहपतिर्मया त्वं  
गृहपतिना भूयाः शतः हिमास्तामाग्निषमाग्नासे मङ्गमसुभै  
१. ज्योतिष्मतीं तामाग्निषमाग्नासे ऽसुभ्रा असुभ्रा इति ' यावन्तो  
ऽस्य पुत्रा जाता भवन्ति तन्तव' इत्यन्ततो ' ऽथ वै भवति यो  
वा अग्निं प्रत्यङ्मुपतिष्ठते प्रत्येनमोषति यः पराङ् विष्वङ् प्रजया  
पशुभिरिति कवातिर्यङ्मुवोपतिष्ठेतेति ' स कवातिर्यङ्मुवोप-  
तिष्ठते नैव प्रत्यङ् न पराङ् ' ॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

- १० पिण्डपितृयज्ञं करिष्यन्मुपकल्पयते सङ्गदाष्टिञ्चं बर्हिर्द-  
र्भाः परित्तरणीयान्ग्रीहीः शूर्पं च प्रचालिते चोलूखल-  
मुसले स्थालीः सस्रुवाः समेचणामेरकोपवर्हणे आञ्जनाभ्यञ्जने  
दशाः स्फुसुदकुम्भं यज्ञायुधानीत्यथान्वाहार्यपचनं परितृ-  
णाति ' तमुत्तरेणैकैकः सः सादयत्येरकोपवर्हणे आञ्जना-  
१५ भ्यञ्जने दशाः स्फुसुदकुम्भं यज्ञायुधानीत्यथ प्राचीनावीतं  
कृत्वा जघनेनान्वाहार्यपचनमुपविश्य पवित्रवत्याः स्थास्यां  
ग्रीहीन्निर्वपति पितृभ्यो वो जुष्टं निर्वपामीति वा तृणीं  
वैपर्यधाः स्थालीं कृत्वैतस्मिन्नेव चर्मणुलूखलमुसले निधाय-  
वहन्ति सङ्गदेव दक्षिणामुखो ' ऽथैनानविविच्यायैतस्यामेव

१ Thus Be HPJ ; तावन्त T ; B omits the passage.

२ Uncertain; thus BH; •ओद्यैनान्विविच्या• Be; •ओद्यैनान्वि त्या• F;  
•ओननिवे ( or चे ) विच्या• JT; for the reading of BH ( चविविच्य )  
cp. Ap. I. 7.10: चविवेकम् ।

स्नात्वां तिरः पविचमप आनीयाधिश्रित्य तिरः पविचं  
तण्डुलानावपत्यथाज्यं निर्वपत्यथाज्यमधिश्रित्युभयं पर्यग्नौ कृत्वा  
मेचणः सुवं च संमार्जयितुं चरुः अपयित्वाभिघार्योदक्षमुदा-  
सयत्यय यज्ञोपवीतं कृत्वाम्बाहार्यपचनमुपसमाधाय मेचणेनोप-  
घातं तिस्र आहुतीर्जुहोति सोमाय पितृपीताय स्वधा नमः ५  
स्नाहा यमायाङ्गिरस्वते पितृमते स्वधा नमः स्नाहाग्रये  
कथवांहनाय स्निष्टकृते स्वधा नमः स्नाहेति दक्षिणार्धपूर्वार्धं  
तूष्णीं मेचणमभ्याधाय प्राचीनावीतं कृत्वा दक्षिणेनाम्बाहार्य-  
पचनः स्पेनोद्धृत्यावोक्ष्य दक्षिणाय बर्हिं स्तौत्वाङ्गिर्मार्जयति  
मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां पितामहा भार्ययन्तां प्रपितामहा १०  
इत्ययं सुवेणोपस्त्रीर्णाभिघारिताः स्त्रीन्पिण्डान्ददात्येतत्ते ततामौ  
ये च त्वामन्वेतत्ते पितामहामौ ये च त्वामन्वेतत्ते प्रपितामहामौ  
ये च त्वामन्वित्यत्र पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्युक्तोदङ्  
पर्यावृत्योष्णो व्यावृत्त उपास्ते व्यावृत्त ऊमेति प्राङ्तरयाभि-  
पर्यावृत्यैतं चरुमवजिघ्रति ॥ १० ॥

ये समानाः समनसः पितरो यमराज्ये । तेषां लोकः  
स्वधा नमो यज्ञो देवेषु कल्पताम् ॥ ये सजाताः समनसो जीवा  
जीवेषु मामकाः । तेषां श्रीर्मयि कल्पतामस्मि लोकं शतः  
समा इत्ययं तथैवाङ्गिर्मार्जयति मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां  
पितामहा मार्जयन्तां प्रपितामहा इत्यथाञ्जनं ददात्याञ्जतां १०  
पितर आञ्जतां पितामहा आञ्जतां प्रपितामहा इत्यथाभ्यञ्जनं  
ददात्यभ्यञ्जतां पितरो ऽभ्यञ्जतां पितामहा अभ्यञ्जतां प्रपिता-

महा इत्यथ वासाः॥सि ददात्येतानि वः पितरो वासाः॥स्येतानि  
 वः पितामहा वासाः॥स्येतानि वः प्रपितामहा वासाः॥श्रौत्युत्तर  
 आयुषि सोमं हिन्दीतेति ब्राह्मणमथ षड्विंशमस्कारैर्विपद्या-  
 षमुपतिष्ठते नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः शुभाय  
 १ नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः स्वधायै नमो वः  
 पितरो मन्यवे नमो वः पितरो घोराय पितरो नमो वो य  
 एतस्मिन् लोके स्य युष्माः॥स्ते ऽनु ये ऽस्मिन् लोके मां ते ऽनु  
 य एतस्मिन् लोके स्य यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त ये ऽस्मिन्  
 लोके ऽहं तेषां वसिष्ठो भूयासमित्यथ वीरं याचते१ वीरं मे  
 १० पितरो दत्त वीरं मे पितामहा दत्त वीरं मे प्रपितामहा  
 दत्त पित्रमानहं युष्माभिर्भूयासः॥ सुप्रजसो मया यूयं भूया-  
 स्तेत्येनानुत्यापयत्युत्तिष्ठत पितरः प्रेत शूरा यमस्य पत्न्या-  
 मनुयाता पुराणम् । धत्तादस्मासु द्रविणं यच्च भद्रं प्र णो  
 ब्रूताङ्गागधान्देवतास्त्रित्येनान्मसाधयति१ यन्तु पितरो यथा-  
 १५ लोकं मनसा जवेन परेत पितरः सोम्या गन्धौरैः पथिभिः  
 पूर्यैः । अथा पितृनसुविद्वत्तः॥ अपीत यमेन ये सधमादं  
 मदन्तीत्यथ तिसृभिर्मन आह्वयते मनो त्वाह्वामह आ न  
 एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्यत्रैतान्पिण्डान्सुह  
 बर्हिषाग्नावनुप्रहरत्यैतेषां॥ ग्रत्वाणां द्वे उदाहरन्त्यथ यज्ञो-

१ J has the following passage thus : वीरं मे दत्त पितरः पित्रमानहं  
 भूयास्तेत्यथ वीरं मे पितामहा दत्त पित्रमानहं भूयास्तेत्यथ वीरं मे प्रपितामहा दत्त  
 पित्रमानहं भूयास्तेत्य ।

१ Thus B; •साधयति Be; •सादयति the other MSS.

पवीतं कृत्वा प्राजापत्ययर्चा गार्हपत्यमुपतिष्ठते प्रजापते न  
त्वदेतान्यन्य इत्यर्चितां द्वितीयां जपति यदन्नरिचं पृथिवीमुत  
धामिति<sup>१</sup> संतिष्ठते पिण्डपितृयज्ञः<sup>२</sup> ॥ ११ ॥ चतुर्थः ॥

वर्षासु श्यामाकानामाययणं करिष्यन्भवति<sup>३</sup> तस्य प्रज्ञात  
उपवसथो<sup>४</sup> ऽथ प्रातर्जुते ऽग्निहोत्रे पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः प्रणीय ५  
सौम्यः श्यामाकं चरुं निर्वपति<sup>५</sup> हविष्कृता वाचं विस्ृज्य  
गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा हव-  
नीये ऽज्यानीर्जुहोति शतायुधाय शतवीर्यायेति पञ्च<sup>६</sup> अप-  
यित्वासादयति<sup>७</sup> तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा  
वार्चन्नावाज्यभागावथ हविष आप्यायस्व सं त इति<sup>८</sup> चिष्टुभौ १०  
सयाज्ये<sup>९</sup> अन्वाहार्यमासाद्य वासो ददात्यथ यजमानभागं  
प्राश्नात्यग्निः प्रथमः प्राश्नातु स हि वेद यथा हविः । शिवा  
अस्मभ्यमोषधीः कृणोतु विश्वचर्षणिरिति<sup>१०</sup> संतिष्ठत एषेष्टिः  
सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा<sup>११</sup> विस्ृजते व्रतमथ शरदि प्रीहीणामाय-  
यणं करिष्यन्भवति<sup>१२</sup> तस्य प्रज्ञात उपवसथो<sup>१३</sup> ऽथ प्रातर्जुते १५  
ऽग्निहोत्रे पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः प्रणीयैन्द्राग्रं द्वादशकपालं निर्वपति  
वैश्वदेवं चरुं द्यावापृथिव्यमेककपालमिति<sup>१४</sup> हविष्कृता वाचं  
विस्ृज्य गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं  
गृहीत्वा हवनीये ऽज्यानीर्जुहोति शतायुधाय शतवीर्यायेति  
पञ्च<sup>१५</sup> अपयित्वासादयति<sup>१६</sup> तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च १०  
प्रयाजा वार्चन्नावाज्यभागावथ हविषामिन्द्राग्नी रोचना दिवः  
अथ हवामित्यैन्द्राग्रस्य<sup>१७</sup> विश्वे देवा विश्वे देवा इति वैश्वदेवस्य<sup>१८</sup>

प्रजया भूयासं मा परासेचि मत्पय इत्यथोपोत्थाय दक्षिणेन  
पदा विष्णुक्रमाक्रमते ॥ २० ॥

- विष्णोः क्रमो ऽस्यभिमातिहा गायत्रेण ह्रन्दसा पृथिवी-  
मनु विक्रमे निर्भक्तः स यं द्विष इति चतुर्भिरनुच्छन्दसं ।  
५ तृतीये चतुर्थमनुवर्तयति । न चतुर्थाय प्रक्रामति । नाहवनीय-  
मुपात्येत्यात्रैव तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठते ऽग्न्य सुवः सुवरगन्ध  
संदृशस्ते मा ह्रित्ति यत्ते तपस्तस्मै ते मातृचीत्यथादित्य-  
मुपतिष्ठते सुभूरसि श्रेष्ठो रक्षीनामायुधां अस्त्रायुर्म धेहि  
वर्चाधा असि वर्चा मयि धेहीत्यथैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्यं  
१० निर्भजतीदमहमसुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्यो ऽस्यै दिवो ऽस्मा-  
दन्तरिणादस्यै पृथिव्या अस्मादन्नाद्यान्निर्भजामि निर्भक्तः स  
यं द्विष इत्यथाप उपस्पृश । सं ज्योतिषाभुवमित्युरः प्रत्या-  
त्मानं प्रत्यभिमृशते । ऽथ दक्षिणमसमभि पर्यावर्तत ऐन्द्री-  
मातृतमन्वावर्त इत्यथोदङ् पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया  
१५ प्रजा समहस्य रायस्पोषेण सं मया रायस्पोष इत्यथाहवनीये  
समिधमादधाति समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा ते अग्ने  
दीद्यास्य स्वाहेत्यथाहवनीयमुपतिष्ठते वसुमान्यज्ञो वसी-  
यान्भूयासमित्यथाग्निपावमानौभ्यां गार्हपत्यमुपतिष्ठते ऽग्न  
आयूषि पवसे ऽग्ने पवस्वेत्यथ गार्हपत्यमेवोपतिष्ठते ऽग्ने  
२० गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयास्य सुगृह-  
पतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतस्य हिमास्तामाग्निष-  
माशसे मन्त्रममुष्मै ज्योतिष्मतीं तामाग्निषमाशसे ऽसुष्मा

अमुष्मा<sup>१</sup> इति<sup>१</sup> यावन्तो ऽस्य पुत्रा जाता भवन्ति तन्तव  
इत्यन्तः<sup>१</sup> ॥ २१ ॥

अथ वै भवति यो वै यज्ञं प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो  
वै स भवति<sup>१</sup> कस्त्वा युतन्ति स त्वा विमुञ्चत्विति<sup>१</sup> काले  
कपालानि विमुञ्चति यानि घर्मे कपालान्युपचित्वन्ति वेधसः । ५  
पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चतामित्यथैतेनैव यथेतमेत्य  
यजमानायतन उपविश्य तथैव<sup>१</sup> तिरः पवित्रमप आचामति  
पयस्वतीरोषधयः पयस्वदीरुधां पयः । अपां पयसो यत्पयस्तेन  
मामिन्द्र सः सृजेत्यथाहवनीये समिध आदधात्यग्ने व्रतपते  
व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे ऽराधि स्वाहा वायो व्रतपत १०  
आदित्य व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे  
ऽराधि स्वाहेत्यथोपोत्याय<sup>१</sup> यज्ञस्य पुनरालम्भं जपति यज्ञो  
वभूव स आवभूव स प्रजज्ञे स वावृधे । स देवानामधिपति-  
र्वभूव सो अस्माः अधिपतीन्करोतु वयः स्वाम पतयो रयी-  
णामित्यथ प्राङुत्कस्य जपति गोमाः अग्ने ऽविमाः अश्वी १५  
यज्ञो नृवत्सखा सदमिदप्रमृष्यः । इडावाः एषो असुर प्रजा-  
वान्दीर्घा रयिः पृथुवुध्नः सभावानित्यथ ब्राह्मणाः स्तर्पयित्वा  
इति संप्रेष्यति<sup>१</sup> ॥ २२ ॥ अष्टमः ॥

१ F अमुष्मा once. T has this passage thus : तन्तवे सद्यममुष्यो व्योतिष्यतीं  
तामाशिषमाशसे मुष्मा अमुष्मा इति etc., as above, but at the end : भवन्ति  
तावन्त इत्यन्ततो ; J is corrupt towards the end of the khaṇḍa.

१ Om. TJFBe.

२ उपोत्याय om. JT.



सप्रथ सभां मे गोपायेति सभ्यमहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाये-  
त्यावसथीयं<sup>१</sup> सो ऽपरिमितं प्रवसति<sup>१</sup> पुनरायन्प्रपथे समिधः  
कुरुते<sup>१</sup> ऽग्नीन्पराख्याय वाचं यच्छत्यागत्यैतेनैवोपतिष्ठते<sup>१</sup>  
समानौ प्रायश्चित्तिः<sup>१</sup> ॥ १४ ॥ षष्ठः ॥

- ५ अथोपवसथीये ऽहन्यज्ञोपवीत्यप आचम्यादेणाहवनीयं  
परीत्य<sup>१</sup> यजमानायतन उपविश्य तिरः पवित्रमप आचामति  
पयस्वतीरोषधयः पयस्वद्वीरूधां पयः । अपां पयसो यत्पयस्तेन  
मामिन्द्र सः सृजेत्य<sup>१</sup> आहवनीये समिध आदधात्वग्ने व्रतपते  
व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तस्मे राध्यताः स्वाहा वायो व्रतपत  
१० आदित्य व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तस्मे  
राध्यताः स्वाहेत्य<sup>१</sup> श्वो भृते हविर्निर्णयमाणमभिमन्त्रयते  
ऽग्निः होतारमिह तः ऊवे देवान्यज्ञियानिह याह्वामहे ।  
आयन्तु देवाः सुमनस्यमाना वियन्तु देवा हविषो मे अस्थेति<sup>१</sup>  
तदुदित्वा वाचं यच्छत्या हविष्कृतो<sup>१</sup> हविष्कृता वाचं विसृज्य  
१५ यज्ञं योगेन युनक्ति कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्ति<sup>१</sup> काले  
कपालानि युनक्ति यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति वेधसः ।  
पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू युङ्गामिति<sup>१</sup> तेषां यजुष्कृतानां  
यद्भिद्यते तदुत्कर उदस्यत्यभिन्नो घर्मो जीरदानुर्यत आत्त-

१ Thus Be BH ; T: आगन्तेतेनैवोप० ; J: आगत्याहवनीयमेवोप० ; F:  
आगत्य आहवनीयमुप०

१ Be JF om. these three words.

१ अथ om. JF.

स्तदगन्पुनरित्यथ गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं  
 गृहीत्वाहवनीये संतनीं<sup>१</sup> जुहोतीभो वेदिः परिधयश्च सर्वे  
 यज्ञस्यायुरनुसंचरन्ति । त्रयस्त्रिंशत्सन्तवो ये वितन्निरे य  
 इमं यज्ञः स्वधया ददन्ते तेषां क्षिप्रं प्रत्येतद्दधामि स्वाहे-  
 त्यथान्यदपि सृजति घर्षो देवाः अप्येतित्यथ वै भवति यदि  
 नश्येदाश्विनं दिक्पालं निर्वपेद्वावापृथिव्यमेककपालमिति  
 सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । इथ तथैव गार्हपत्य आज्यं विला-  
 प्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनीं<sup>१</sup> जुहोतीभो  
 वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्यायुरनुसंचरन्ति । त्रयस्त्रिंशत्सन्तवो  
 ये वितन्निरे य इमं यज्ञः स्वधया ददन्ते तेषां क्षिप्रं ।  
 प्रत्येतद्दधामि स्वाहेत्यथान्यदपि सृजति घर्षो देवाः अप्येतित्यथ  
 यद्याज्यस्य वा सांनाय्यस्य वान्यत्र बर्हिषः पुरोत्तमाग्रया-  
 जात्कन्दति तस्य स्वधाः संभरति ॥ १५ ॥

सं त्वा सिञ्चामि यजुषा प्रजामायुर्धनं च । बृहस्पति-  
 प्रसूतो यजमान इह मा रिषदिति । स्तनमनुमन्त्रयते भूपतये ।  
 स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानां पतये स्वाहेत्यथ यावत्परि-  
 शिष्टेन प्रचरत्यथ यजमानमाज्यमवेक्ष्यत्याज्यमसि सत्यमसि  
 सत्यस्याध्वचमसि हविरसि वैश्वानरं वैश्वदेवमुत्पूतशुभ्रः सत्यौजाः  
 सन्नो ऽसि सहमानमसि सहस्रारातीः सहस्रारातीयतः सहस्र

१ संतनीं BFHJ ( •निं the second time ) ; संततिं Be ; संततं T ; संतनीयं  
 F ( the sec. time ).

- पृतनाः सहस्र पृतन्यतः सहस्रवीर्यमसि तन्मा जिन्वाज्यस्या-  
ज्यमसि सत्यस्य सत्यमसि सत्यायुरसि सत्यशुभ्रमसि सत्येन  
त्वाभिघारयामि तस्य ते भक्षीयेत्यजाज्यघृहाणां<sup>१</sup> । गृहीतं-  
गृहीतमनुमन्त्रयते पञ्चानां त्वा वातानां यन्त्राय धर्चाय  
५ गृह्णामि पञ्चानां त्वर्त्तनां यन्त्राय धर्चाय गृह्णामि पञ्चानां त्वा  
दिशां यन्त्राय धर्चाय गृह्णामि पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय  
धर्चाय गृह्णामीति चतुर्भिर्जुह्वमष्टाभिरुपमृतं<sup>२</sup> चरोस्त्वा पञ्च-  
विलस्य यन्त्राय धर्चाय गृह्णामि ब्रह्मणस्त्वा तेजसे यन्त्राय  
धर्चाय गृह्णामि चत्रस्य त्वौजसे यन्त्राय धर्चाय गृह्णामि विशे  
१० त्वा यन्त्राय धर्चाय गृह्णामि सुवीर्याय त्वा गृह्णामि सुप्रजा-  
स्त्वाय त्वा गृह्णामि रायस्योषाय त्वा गृह्णामि ब्रह्मवर्चसाय त्वा  
गृह्णामीति<sup>३</sup> चतुर्भिर्ध्रुवां<sup>४</sup> भूरस्माकं हविर्देवानामाशिषो  
यजमानस्य देवानां त्वा देवताभ्यो गृह्णामीत्यभिपूर्यमाणामनु-  
मन्त्रयते<sup>५</sup> कामाय त्वा गृह्णामीति<sup>६</sup> परिधीन्यपरिधीयमाना-  
१५ ननुमन्त्रयते ध्रुवो ऽसि ध्रुवो ऽहः सजातेषु भूयासं धौरश्चेत्ता  
वसुविदिति मध्यमसुषो ऽसुषो ऽहः सजातेषु भूयासमुयश्चेत्ता  
वसुविदिति दक्षिणमभिभूरस्यभिभूरहः सजातेषु भूयासमभि-

<sup>१</sup> Thus B; \*घृहाणं TF; घृहाणां J; घृहाणां H, Mādḥ.; घृहाणान् Be; अथ  
not found in B Be HF.

<sup>२</sup> Thus (accusatives) all MSS., except F, which has ध्रुवायां.  
Mādḥ. cites every time with locatives. Rightly?

<sup>३</sup> \*पूर्यमाणमनु Be F.

भूखेत्ता वसुविदित्युत्तरमथाग्निं योगेन युनक्ति युनज्मि त्वा  
 ब्रह्मणा दैव्येन हव्यायासौ वोढवे जातवेद इति । समिधोर-  
 भ्याधीयमानयोर्जपतीन्वानास्त्वा सुप्रजसः सुवीरा ज्योग्जीवेम  
 बलिहृतो वयं त इत्यथान्तर्वेदि हवींऽप्यासन्नान्यभिमन्त्रयते  
 यन्मे अग्ने अस्य यज्ञस्य रिष्याद्यदा स्तन्दादाज्यस्योत विष्णो ।  
 तेन हन्मि सपत्नं दुर्मरायुमैनं दधामि निर्घृत्या उपस्थ  
 इति ॥ १६ ॥

अथ भूर्भुवः सुवरित्यग्निहोत्रमेताभिर्याद्वतौभिरुपसादये-  
 यज्ञमुखं वा अग्निहोत्रं ब्रह्मैता व्याहृतयो । यज्ञमुख एव ब्रह्म  
 कुरुते । संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवोपसादयेद्ब्रह्मणैवोभयतः ।  
 संवत्सरं परिगृह्णातीति ब्राह्मणमथ वै भवति दर्शपूर्णमासावा-  
 लभमान एताभिर्याद्वतौभिर्हवींऽप्यासादयेद्यज्ञमुखं वै दुर्ग-  
 पूर्णमासौ ब्रह्मैता व्याहृतयो । यज्ञमुख एव ब्रह्म कुरुते ।  
 संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवासादयेद्ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं  
 परिगृह्णातीति ब्राह्मणमथ वै भवति चातुर्मास्यान्वालभमान ।  
 एताभिर्याद्वतौभिर्हवींऽप्यासादयेद्यज्ञमुखं वै चातुर्मास्यानि  
 ब्रह्मैता व्याहृतयो । यज्ञमुख एव ब्रह्म कुरुते । संवत्सरे पर्यागत  
 एताभिरेवासादयेद्ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णातीति ब्राह्म-  
 णमथ वै भवति यद्वै यज्ञस्य सान्ना क्रियते राष्ट्रं यज्ञस्या-  
 ग्नीर्गच्छति यदृचा विशं यज्ञस्याग्नीर्गच्छत्यथ ब्राह्मणो ऽना- १०  
 ग्नीर्केण यज्ञेन यजते । सामिधेनीरनुवक्ष्यन्नेता व्याहृतौः पुर-  
 साद्व्याद्ब्रह्मैव प्रतिपदं कुरुते । तथा ब्राह्मणः साग्नीर्केण यज्ञेन

यजत इति ब्राह्मणमथ वै भवति यं कामयेत यजमानं भ्रातृ-  
 व्यमस्य यज्ञस्याग्नीर्गच्छेदिति तस्यैता व्याहृतीः पुरोनुवाक्यायां  
 दध्याद्वाह्यदेवत्या वै पुरोनुवाक्या<sup>१</sup> भ्रातृव्यमेवास्य यज्ञस्याग्नी-  
 र्गच्छतीति ब्राह्मणमथ वै भवति यान्कामयेत यजमानान्स-  
 ४ मावत्येनान्यज्ञस्याग्नीर्गच्छेदिति तेषामेता व्याहृतीः पुरोनु-  
 वाक्याया अर्धर्चं एकां दध्याद्याज्याये पुरस्तादेकां याज्याया  
 अर्धर्चं एकां<sup>१</sup> तथैनान्समावती यज्ञस्याग्नीर्गच्छतीति ब्राह्मणमथ  
 वै भवति यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं वर्षत्येवं यज्ञो यजमानाय  
 वर्षति<sup>१</sup> स्थलयोदकं परिगृह्णत्याशिषा यज्ञं यजमानः परि-  
 १० गृह्णातीति ब्राह्मणं<sup>१</sup> व्याहृतीभिर्ब्राह्मणस्य प्रतिपद्यते हिङ्कारेण  
 राजन्यस्यर्चा वैश्यस्य सर्वमेवैतन्नयं कुर्यादित्येतदपरमिधमभ्या-  
 धीयमानमनुमन्त्रयते ॥ १७ ॥

उच्छुभो अग्ने यजमानायैधि निशुभो अभिदासते । अग्ने  
 देवेद्व मन्विद्व मन्द्रजिक्नेति<sup>१</sup> प्रवरं प्रव्रियमाणमनुमन्त्रयते<sup>१</sup>  
 १५ ऽमर्त्यस्य ते होतर्मूर्धन्नाजिघर्षिं रायस्योषाय सुप्रजास्त्राय  
 सुवीर्यायेति<sup>१</sup> सुवेणाधारमाघार्यमाणमनुमन्त्रयते<sup>१</sup> मनो ऽमि  
 प्राजापत्यं मनसा मा भूतेनाविशेति<sup>१</sup> सुच्यमाधारमाघार्यमाण-  
 मनुमन्त्रयते वागस्यैन्द्री सपत्न्यचयणी वाचा मेन्द्रियेणाविशेति<sup>१</sup>  
 प्रयाजानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते<sup>१</sup> वसन्तमृदूनां प्रीणामि स मा

१ Thus Be; प्रव्रियमाणसं BJ, Bhav.; प्रव्रियमाणं T; प्रव्रियमाणं H.

१ Thus all MSS.; सुवेणाधारमं Mādhi.

१ इदं twice Be HT, once the other MSS. and Mādhi.

प्रीतः प्रीणातु यौष्मद्वृत्तानां प्रीणामि स मा प्रीतः प्रीणातु  
 वर्षां च्छद्वृत्तानां प्रीणामि ता मा प्रीताः प्रीणन्तु शरद्वृत्तानां  
 प्रीणामि सा मा प्रीता प्रीणातु हेमन्तशिशिरावृत्तानां प्रीणामि  
 तौ मा प्रीतौ प्रीणौतामित्याज्यभागाविष्टावनुमन्त्रयते ऽग्नी-  
 षोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्माभूयासमित्यग्निमिष्टमनुमन्त्रयते ४  
 ऽग्नेरहं देवयज्ययान्नादो भूयासमित्युपांशुयाजमिष्टमनुमन्त्रयते  
 दत्त्विरेषदन्वो भूयासमसुं दमेयमित्यत्र यं यजमानो देष्टि तं  
 मनसा ध्यायत्यथाप<sup>१</sup> उपसृष्ट्याग्नीषोमाविष्टावनुमन्त्रयते ऽग्नी-  
 षोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासमितीन्द्राग्नी इष्टावनु-  
 मन्त्रयत इन्द्राग्नियोरहं देवयज्ययेन्द्रियाव्यन्नादो भूयासमि- १०  
 तीन्द्रमिष्टमनुमन्त्रयत इन्द्रस्याहं देवयज्ययेन्द्रियावी भूयास-  
 मिति<sup>१</sup> महेन्द्रमिष्टमनुमन्त्रयते महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं  
 महिमानं गमेयमिति<sup>१</sup> स्विष्टकृतमिष्टमनुमन्त्रयते ऽग्नेः स्विष्ट-  
 कृतो ऽहं देवयज्ययायुष्मान्यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमिति<sup>१</sup> प्राग्निचे १५  
 ऽवदौयमाने जपत्यग्निर्मां दुरिष्टात्पातु सविताघशंसादिति<sup>१</sup>  
 यजमानभागे यो मे ऽन्ति दूरे ऽरातीयति तमेतेन जेषमिती-  
 ङामाद्वियमाणामनुमन्त्रयते सुरूपवर्षवर्णं एहीति<sup>१</sup> प्रतिपद्य  
 मघोनीत्यातो<sup>१</sup> ऽवान्तरेडां प्राशमानामनुमन्त्रयते जुष्टिरसि  
 जुषस्व नो जुष्टा नो ऽसि जुष्टिं ते गमेयमित्यथान्तर्वेद्यद्वि- २०

१ अथाप उपसृष्ट्या om. TJ.

२ Thus Be HT; °वर्णेति J; वर्णमिति B; वर्णं एहीमानिति V.

मांजयते<sup>१</sup> मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञः समिमं  
 दधातु । इहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ता-  
 मिति<sup>१</sup> बर्हिषदं पुरोडाशमभिमन्त्रयते ब्रध्न पिन्वस्व ददतो  
 मे मा चायि कुर्वतो मे मोपदसदित्यथान्वाहार्यं याचति<sup>१</sup>  
 ५ तमन्त्रर्वेद्यासन्नमभिमन्त्रयते प्रजापतेर्भागो ऽसूर्जस्त्रान्ययस्त्रा-  
 नित्यान्तादनुवाकस्य<sup>१</sup> ॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

अनूयाजानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते<sup>१</sup> बर्हिषो ऽहं देवयज्यया  
 प्रजावान्भूयासं नराशः सखाहं देवयज्यया पशुमान्भूयासमग्नेः  
 स्विष्टकृतो ऽहं देवयज्ययायुष्मान्यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्यथ यत्र  
 १० होतुरभिजानात्यग्निरिदं हविरजुषतेति तद्यजमानमुज्जिति<sup>१</sup>  
 वाचयत्यग्नेरहमुज्जितिमनूजेषमिति यथेष्टमुक्तं वाजवत्योर्बृहन्नमय  
 यत्र होतुरभिजानात्याशस्ते ऽयं यजमानो ऽषाविति तद्यजमानं  
 यजस्य दोहं वाचयत्येमा अग्नन्नाग्निषो दोहकामा इन्द्रवन्नो  
 वनामहे धुचीमहि प्रजामिषमिति<sup>१</sup> प्रस्तरं प्रह्रियमाणमनु-  
 १५ मन्त्रयते रोहितेन त्वाग्निर्देवतां गमयतु हरिभ्यां लेन्द्रो देवतां  
 गमयत्वेत्येन त्वा सूर्यो देवतां गमयत्विति<sup>१</sup> परिधीन्विमुच्य-  
 मानाननुमन्त्रयते वि ते मुञ्चामि रशना वि रश्नीन्वि योक्ता  
 यानि परिचर्तनानि । धत्तादस्मासु द्रविणं यच्च भद्रं प्र णो  
 ब्रूताङ्गागधान्देवतास्त्विति<sup>१</sup> शंयुवाकमुक्तामनुमन्त्रयते विष्णोः

१ Thus BHT; मांजयति Be FJ.

१ इहं twice T Be, once the other MSS.

१ Thus TF Mādḥ.; उज्जितौर् or उज्जितौ the other MSS.

शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमिति<sup>१</sup> पत्नीसंया-  
जानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते<sup>१</sup> ॥ १६ ॥

सोमस्याहं देवयज्यया सुरेताः रेतो धिषीय त्वष्टुरहं  
देवयज्यया पशूनाः रूपं पुषेयमित्यथेतारवुपसमस्यति देवानां  
पत्नीरग्निगृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं देवयज्यया मिथुनेन  
प्रभूयासमिति<sup>१</sup> वेदे यजमानं वाचयति वेदो ऽसि वित्तिरसि  
विदेयेत्यान्तादनुवाकस्य<sup>१</sup> भुवामाष्याय्यमानामनुमन्त्रयत आष्या-  
यतां भुवा हृतेन यज्ञंयज्ञं प्रति देवयज्ञः । सूर्याया ऊधो  
ऽदित्या उपस्य उरुधारा पृथिवी यज्ञे अस्मिन्नित्यथ यजमान-  
भागं प्राप्नोति प्रजापतेर्विभक्त्याम लोकस्तस्मिन्स्त्वा दधामि १०  
सह यजमानेनेति सं यज्ञपतिराग्निषेति वाचैतत्पूर्णपात्रं  
वाचति<sup>१</sup> तमन्तर्वेदि निधाय पूर्णपात्रे यजमानं वाचयति  
सदसि सन्ने भूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूयाः पूर्णमसि पूर्णं मे  
भूया अचितमसि मा मे चेष्टा इत्यथ दिशो वुञ्चयति प्राच्यां  
दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तां दक्षिणायां दिशि मासाः १५  
पितरो मार्जयन्तां प्रतीच्यां दिशि गृहाः पशवो मार्जयन्ता-  
मुदीच्यां दिक्षाप ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्तामूर्ध्वायां  
दिशि यज्ञः संवत्सरो यज्ञपतिर्मार्जयन्तामित्यथैना निनयति  
समुद्रं वः प्रहिणोम्यचिताः स्वां योनिमपिगच्छत । अष्टिद्रः

१ रहं twice Be T, once the other MSS.

१ Thus Be J, Mādḥ.; the citation ends with वित्तिरसि in BH,  
with विदेय कसंसि in FT.



द्यावा नः पृथिवी प्र पूर्वजे पितरेति द्यावापृथिव्यस्य<sup>१</sup> त्रिष्टुभौ  
 संयाज्ये<sup>१</sup> अन्वाहार्यमासाद्य प्रथमजं वत्सं ददात्यथ यजमानभागं  
 प्राश्नाति भद्राश्वः श्रेयः समनैष्ट देवास्त्वयावसेन समशीमहि  
 त्वा । स नो मयोभूः पितो आ विश्वस्य ग्रं तोकाय तत्तुवे  
 ५ स्योन इति<sup>१</sup> संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा<sup>१</sup> विस्जते  
 व्रतमथ वसन्ते यवानामाययणं करिष्यन्भवति<sup>१</sup> तस्य प्रज्ञात  
 उपवसथः<sup>१</sup> समानं कर्म यथा ब्रौह्माययणस्यैतावदेव नानाथ  
 यजमानभागं प्राश्नात्येतसु त्वं मधुना संयुतं यवः सरस्वत्या  
 अधि मनावर्चर्क्षुः । इन्द्र आसीत्सौरपतिः शतक्रतुः कौनाशा  
 १० आसन्नरुतः सुदानव इति<sup>१</sup> संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णु-  
 क्रमा<sup>१</sup> विस्जते व्रतम्<sup>१</sup> ॥ १२ ॥ पञ्चमः ॥

अग्निभ्यः प्रवक्ष्यन्त्यज्ञोपवीत्यप आचम्याग्नेणाहवनीयं परीत्य<sup>१</sup>  
 यजमानायतने तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठते मम नाम प्रथमं  
 जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदग्रे । तत्त्वं विभृद्धि पुनरा  
 १५ मदैतोस्तवाहं नाम विभराण्यग्न इत्यथ वाचंयमो ऽभिप्रव्रज  
 त्यग्नीनामसकाशे<sup>१</sup> वाचं विस्जते<sup>१</sup> सो ऽधःसंवेश्यमासाश्व-  
 स्युपायी प्रवसति<sup>१</sup> न दादग्नीमतिप्रवसति<sup>१</sup> नोपवसथमुपात्ये-  
 त्यायग्रपथे समिधः कुरुते<sup>१</sup> ऽग्नीन्यराख्याय वाचं यच्छत्याहव-  
 नीयमेवोपतिष्ठते मम नाम तव च जातवेदो वाससी इव  
 १० विवसानौ ये चरावः । आयुषे त्वं जीवसे वयं यथायथं विपरि-

१ JF om. these three words.

१ Thus BH Bh (Grantha Ms.), Kś.; ० नामसंकाशे Be F.

दधावहै पुनस्त इत्यथ गार्हपत्यमुपतिष्ठते नमो ऽग्नये ऽप्रतिवि-  
द्वाय नमो ऽनाष्टष्टाय नमः सन्नाजे । अषाढो अग्निर्हृदया  
विश्वजित्सहस्रः अष्टो गन्धर्व इत्यथान्वाहार्यपचनमुपतिष्ठते  
त्वत्पितारो अग्ने देवास्त्वामाहुतयस्त्वदिवाचनाः । सं मामायुषा  
सं गोपत्येन सहिते मा धा इत्यथान्वाहवनीयमुपतिष्ठते ॥ १३ ॥ ५

अयमग्निः अष्टतमो ऽयं भगवन्तमो ऽयः सहस्रमातमः ।  
अस्मा अस्तु सुवीर्यमिति <sup>१</sup> स<sup>१</sup> यद्यस्मै यज्ञभेषमाचक्षते न ते  
ऽहौषीदिति तद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं  
गृहीत्वाहवनीये संतनी<sup>२</sup> जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं  
विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निमुच्य <sup>३</sup>  
ताः संदधामि हविषा हतेन स्वाहेत्यथान्वाये तन्नुमते पुरो-  
डाशमष्टाकपालं निर्वपति <sup>४</sup> शरावं दक्षिणां ददाति <sup>५</sup> सा  
प्रसिद्धेष्टः संतिष्ठते <sup>६</sup> ऽथातिपक्षाः प्रतिजुहोत्येतेन ह स्म वै  
पूर्वं ओचिया च्छतायवस्तेजस्कामा यज्ञस्कामा ब्रह्मवर्चस्कामा  
उपतिष्ठन्ते <sup>७</sup> तदेतदुत्सन्नं व्रतस्यैव गरिम्णायातो वैराजमेवोप- <sup>८</sup>  
स्थानं <sup>९</sup> नर्यं प्रजां मे गोपायेति गार्हपत्यमथर्व <sup>१०</sup> पितुं मे  
गोपायेत्यान्वाहार्यपचनः <sup>११</sup> शः पशून्मे गोपायेत्याहवनीयः <sup>१२</sup>

१ om. BH.

२ संतनिं H; संतनीं B; संतनीं Be; संतनि J; संतनीयं F; संतनं T;  
संतनिं Keḍ.

३ Before तदेतदु० Be J ins. स, F सा ।

४ After गार्हपत्यम् JF ins. उपतिष्ठते ।

- ब्रह्मत्वं करिष्यन्त्यज्ञोपवीत्यप आचम्यायेणाहवनीयं परीत्य  
 दक्षिणत उदङ्मुखस्तिष्ठन्ब्रह्मसदनमुपतिष्ठते नमो ब्रह्मणे नमो  
 ब्रह्मसदनायेत्यासनात्तृणं निरस्यत्यहे दैधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्य  
 सदने मौद यो ऽस्मत्पाकतर इत्युपविशत्युन्निवत उदुदतस्य  
 ५ गेषमित्यथेमे समीचते पातं मा द्यावापृथिवी अद्याह इत्युपविश्य  
 जपति भूर्भुवः सुवः क इदं ब्रह्मा भविष्यति स इदं ब्रह्मा  
 भविष्यति प्राणः प्रजापतियुक्तो ऽहं युज्ये ब्रह्मणर्विव वाजी सुधुर  
 इव वज्रिर्वह्नीवर्द इव युक्तो हव्यं वक्ष्याम्यहं देवताभ्यो भूः प्रपद्ये  
 भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवः सुवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्ये ब्रह्मा  
 १० प्रपद्ये चचं प्रपद्ये ऽश्मानमाखणं प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं प्रपद्ये  
 ऽनातां देवतां वाचं प्रपद्य ओं प्रपद्य इति <sup>१</sup> तं यजमानो ब्रह्माणं  
 वृणीते भूपते भुवनपते महतो भूतस्य पते ब्रह्माणं त्वा वृणी-  
 महे वीतहव्ये पुरोहितं येनायन्नुत्तमः सुवर्देवा अङ्गिरसो  
 दिवमिति <sup>१</sup> वृतो ब्रह्मा जपत्यहं भूपतिरहं भुवनपतिरहं महतो  
 १५ भूतस्य पतिर्देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि ब्रह्माणं  
 मावृथा वीतहव्ये पुरोहितं येनायन्नुत्तमः सुवर्देवा अङ्गिरसो  
 दिवं देव सवितरेतं त्वा वृणते वृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणं तदहं मनसे  
 प्रब्रवीमि मनो गायत्रिये गायत्री त्रिष्टुभे त्रिष्टुजगत्यै जग-  
 त्यनुष्टुभे ऽनुष्टुप्पङ्क्त्यै पङ्क्तिः प्रजापतये प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यो  
 २० विश्वे देवा वृहस्पतये वृहस्पतिर्ब्रह्माणे ब्रह्मा भूर्भुवः सुवर्द्वहस्पति-  
 र्देवानां ब्रह्माहं मनुष्याणां वृहस्पते यज्ञं गोपायेति <sup>१</sup> स यचाह  
 ब्रह्मन्पः प्रणेष्यामि यजमान वाचं यच्छेति तद्ब्रह्मा प्रसौति ॥ २३ ॥

देव सवितः प्रणय यज्ञं देवता वर्धयैता नाकस्य पृष्ठे  
 सुवर्गं लोके यजमानो अस्तु । सप्रर्षीणाः सुहतां यत्र लोक-  
 स्तवेमं यज्ञं यजमानं च धेह्यो प्रणयेति <sup>१</sup> स वाचंयमो भवति  
 प्रणौतासु प्रणौयमानास्वा हविष्कृतः <sup>१</sup> सानाये दोह्यमान आ  
 ततो यदाह वज्र दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हव्यमिति महेन्द्रायेति ५  
 वा यदि महेन्द्रयाजी भवत्यधिवपने वाचं यच्छत्या कपालोप-  
 धानात्संवपने वाचं यच्छत्या <sup>१</sup> समभिवासनात्सम्बयजुष्याद्विद्य-  
 माण <sup>१</sup> आ प्रोक्षणीनामासादनात्स यचाह ब्रह्मसुत्तरं परिग्राहं  
 परिगृहीयामीति तद्ब्रह्मा प्रसौति दृहस्पते परिगृहाण वेदिं  
 ब्रह्मणा यज्ञं परिगृहीहीमम् । सप्रर्षीणाः सुहतां यत्र १०  
 लोकस्तवेमं यज्ञं यजमानं च धेह्यो परिगृहाणेत्याज्येषु गृह्य-  
 माणेषु वाचं यच्छत्या <sup>१</sup> भुवासादनात्सामिधेनीष्वनूच्यमानास्वा  
 प्रवरादंनूक्तायां पुरोनुवाक्यायामा वषट्कारात्प्राशिचे ऽवदीय-  
 मान आ प्रसवात्परिहरन्त्यस्मा एतत्प्राशिचमयेणाहवनीयं <sup>१</sup>  
 तदाद्विद्यमाणं प्रतिपश्यति ॥ २४ ॥ १५

सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतिपश्यामीत्यथैनदुभाभ्यां हस्ताभ्यां  
 प्रतिगृह्णाति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाह्व्यां पूष्णो

१ भस्माभिवासनात् Be T.

१ Thus Be H; \*यजुष्याद्वि० F, the other MSS. more or less corrupt.

१ सुवासादनात् Be H, सुवादानात् B; समासादनात् T; JT totally corrupt. Bh. has in some copies भुवा०; in others सुवा० ।

- हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामीत्येनत्सादयति पृथिव्यास्त्वा नाभौ  
सादयामीत्येनद्वेचते सुपर्णस्य त्वा गरुत्मतश्चक्षुषावेच इत्ये-  
नदङ्गुष्ठेन च महानाभ्या चोपसंगृह्णातिहाय दतः पूर्वं जिह्वाये  
निदधात्यग्नेस्त्वास्तेन<sup>१</sup> प्राश्रामीति<sup>१</sup> प्राश्रप आचम्य सहाङ्गिरव-  
५ गिरति ब्राह्मणस्योदरेण हृदस्यतेर्ब्रह्मणेत्याङ्गिर्माजयित्वा  
प्राणान्संगृह्णते वाङ्म आसन्नसोः प्राणो ऽस्योश्चक्षुः कर्णयोः  
श्रोत्रं बाहुवोर्बलमूर्ध्वोरोजो ऽरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूस्तनुवा  
मे सह नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति<sup>१</sup> मयि प्राणा मयि  
प्राणा इति वाच्यं ब्रह्मभागं प्राग्निचक्षुरेण निदधात्येनान्वाहार्यं  
१० याचति<sup>१</sup> तमन्तर्वेद्यासन्नमभिमन्त्रयते ॥ २५ ॥

- ब्रह्मन्ब्रह्मासि नमस्ते ब्रह्मन्ब्रह्मणे पाहि मामङ्गताद्य सर्वे  
मद्यं ऊतो भवेत्येतास्य यावन्मात्रमवदाय प्राग्निचक्षुरेण निद-  
धाति श्रीरस्येहि मामभ्यन्नवानन्नादो भूयासमित्येनमयेण स्तुच  
उदक्षं नीयमानमनुमन्त्रयते यज्ञो दिवः रोक्षतु यज्ञो दिवं  
१५ गच्छतु यो देवयानः पन्थास्तेन यज्ञो देवाः अप्येत्विति<sup>१</sup> स  
यत्राह ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नौदग्नीन्सकृत्सहस्रं  
मृद्धीति तद्ब्रह्मा प्रसीति देव सवितरेतत्ते प्राह तत्र च सुव  
प्र च यज हृदस्यतिर्ब्रह्मा स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि  
स मां पाक्ष्यो प्रतिष्ठेति<sup>१</sup> प्रचरतेति प्रवर्ग्ये<sup>१</sup> सो ऽवैवास्त आ  
१० समिष्टयजुषो होमाद्भुते समिष्टयजुष्युपोत्यायाहवनीयमुपतिष्ठते  
ऽयाद्यज्ञः हविषो जातवेदा अदब्धो अन्ततः पूर्वो अग्नि-

त्रिषद्य । सन्वन्सनिः सुविमुचा नो विमुञ्च धेह्यस्मासु द्रविणं  
जातवेदो यद्य भद्रमिति <sup>१</sup> स एतेनैव <sup>२</sup> ब्रह्मा भवति दर्शपूर्ण-  
मासयोरिष्टीनां चातुर्मास्यानां पशुबन्धस्य सौचामण्या इति <sup>३</sup> ॥  
**२६ ॥ नवमः ॥**

हवीःस्थासाद्य होतारमामन्त्रयते <sup>४</sup> स यज्ञोपवीत्यप  
आचम्य हस्तौ संमृजते कर्मणे वां देवेभ्यः शक्येयः शक्यै वाः  
सुहृताय वामित्यथ द्वाभ्यामात्मन्यग्निं गृह्णीते मयि गृह्णाम्यग्ने  
अग्निं यो नो अग्निरित्यथान्तरेण वेद्युत्तरौ प्रपद्यते सत्यं प्रपद्य  
अतं प्रपद्ये ऽमृतं प्रपद्ये प्रजापतेः प्रियां तनुवमनार्तां प्रपद्य  
इदमहं पञ्चदशेन वज्रेण द्विषन्तं भ्रातृव्यमवक्रामामि यो  
ऽस्मान्देष्टि यं च वयं दिक्षो भूर्भुवः सुवर्षिणो स्थाने तिष्ठा-  
मीति <sup>५</sup> दक्षिणेन प्रपदेनोत्तरं वेद्यन्तमवक्राम्य तिष्ठति <sup>६</sup> यदा  
जानात्यग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीति तदेदः <sup>७</sup> हौचं <sup>८</sup> जपति कं  
प्रपद्ये तं प्रपद्ये यत्ते प्रजापते शरणं ह्वन्दस्ताप्रपद्ये यावन्ते  
विष्णो वेद तावन्ते करिष्यामि देवेन सवित्रा प्रसूत आर्लिज्यं <sup>९</sup>  
करिष्यामि नमो ऽग्नये उपद्रष्टे नमो वायवे उपश्रोत्रे नम  
आदित्यायानुष्यात्रे जुष्टामद्य <sup>१०</sup> देवेभ्यो वाचमुद्यासः शश्रूषेष्णां  
मनुष्येभ्यः स्वधावतीं पिबभ्यः प्रतिष्ठां विश्वस्मै भूताय भूर्भुवः

१ एव om Be JF.

२ चात्मन् only B Be.

३ Thus B H; तदेतं TBe; तदेतं J; इदेतं F, the last three  
omitting हौचं।

४ Thus J; \* हवीं F, the other MSS. omit हवीं।

सुवः प्रशास्त आत्मना प्रजया पशुभिः प्रजापतिं प्रपद्ये ऽभयं मे  
 अस्तु प्राजापत्यमनुवक्ष्यामि वाचं प्रपद्ये वागार्त्विज्यं करिष्यति<sup>१</sup>  
 यशसे त्वा द्युन्नायं त्वेन्द्रियाय त्वा भूयै त्वा यज्ञो यज्ञाय महि  
 शर्म यच्छतामित्यत्र चिरभिहिङ्गुत्यानवानमभि हिङ्कारादृच-  
 ५ सुपसंद्धाति<sup>२</sup> प्र वो वाजा अभिद्यव इति त्रिः प्रथमाम-  
 न्वाह<sup>३</sup> त्रिरुत्तमा<sup>४</sup> सर्वा अर्धर्चशो ऽपानित्यनूक्तासु<sup>५</sup> सामि-  
 धेनीषु देवता आवाह्य भूमौ प्रादेशं ह्यलोपविशतीदमहं  
 गायत्रेण छन्दसा त्रिवृता स्तोमेन रथन्तरेण मास्त्रा वषट्कारेण  
 वज्रेण दिषन्तं भ्रातृव्यमववाधे ऽववाढो दिषन्निति<sup>६</sup> स आह-  
 १० वनीयं प्रेक्षमाण आस्ते<sup>७</sup> प्रणीता वोभयं वान्तरेण वा वीक्षते<sup>८</sup>  
 नप्रगल्भो ह्यस्माज्जायते<sup>९</sup> यदा जानात्यग्निर्देवो होतेत्ये-  
 तज्जपति देव सवितरेतं त्वा वृणते ऽग्निहोत्राय सह पित्रा  
 वैश्वानरेणेत्यथोपोत्याय<sup>१०</sup> दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणे ऽङ्गुले ऽध्वर्यु-

१ J Be ins. मन आर्त्विज्यं करिष्यति ।

२ Thus JFT ; अभिसंद० the other MSS.

३ Thus ( अपानिति ) only F ; •यानित्य० Be ; the other MSS.  
 more or less corrupt.

४ As I am not sure about the original reading of this passage, I  
 give the var. lect. of all my MSS. ; प्रणीता वोभयं वान्तरेण वा वीक्षते  
 नप्रगल्भो ह्यस्मा० B ; thus also H, but वान्तरेणववी and ह्यस्मा ; प्रणीता वोभयं  
 वान्तरेणेति वेतिदवीक्षते नप्रगल्भो ह्यस्मा० Be ; प्रणीता वोभयान्तरेणेति वेतिवावीक्षते  
 प्रगल्भो ह्यस्मा० T ; प्रणीता वोभयं वान्तरेण नेति वेति योध्यतनप्रगल्भह्यस्मांजायते J ;  
 प्रणीता वोभयं वान्तरेणेति वेति वेक्षतेनप्रगल्भह्यस्मांज० F.

५ अथ om. B Be H.

मन्वारभते मध्येन दक्षिणे ऽथ आग्नीध्रं<sup>१</sup> यद्यु वै स्वयं प्रत्या-  
 आवयेन्नैविदेश एनं दक्षिणस्याः ओष्ठामन्वारभेताग्निमन्वार-  
 भामहे होत्ववूर्यं पुरोहितम् । येनायनुत्तमः स्वर्देवा अङ्गिरसो  
 दिवम् ॥ देवा देवेषु पराक्रमध्वं प्रथमा द्वितीयेषु द्वितीया-  
 स्तृतीयेषु त्रिरेकादशा अनुसहरमध्वमित्यथाध्वर्यवे नाम प्रव्रूते<sup>२</sup> ॥  
 ऽथ दक्षिणमः समभि पर्यावर्तत ऐन्द्रीमावृतमन्वावर्त इत्यथ  
 होत्वषदनमभिप्रजञ्जपति<sup>३</sup> ॥ २७ ॥

षण्मोर्वीरः सहस्रान्तु द्यौश्च पृथिवी चाहश्च रात्रिश्चाप-  
 स्यौषधयश्च ता मा रचन्तु ता मा गोपायन्तु ताभ्यो नम  
 इत्यथासनात्तृणं निरस्यति शुष्कं वा प्रतिष्किन्नायं वा दक्षि- १०  
 णायै च सन्धिमनु प्रतीच्यै च निरस्तः परावसुरित्यथाप  
 उपसृग्गोपस्त्रीर्योपविशतीदमहमर्वावसोः<sup>४</sup> सदने मीदामीति  
 दक्षिणोत्तर्यथ दक्षिणावृद्गार्हपत्यं प्रतीचते विश्वकर्मास्तनूपा<sup>५</sup>  
 असि तत्तुवं मे पाहीत्युभौ समीचत आहवनीयं चाग्नाविष्णू  
 मा वामवक्रमिषमोजो ऽग्निष्टं<sup>६</sup> विजिह्वायां मा मा संताप्तं १५  
 लोकं मे लोककृतौ कृणुतमित्येष वां लोक इति मनागि-  
 वोदङ् सर्पत्यथ तिस्रः<sup>७</sup> ऋचो<sup>८</sup> जपति विश्वे देवाः शास्तन मा

१ Thus BTH ; अभिप्रजञ्जपति Be ; अभिप्रजजति the other MSS.

२ संक्षीर्य instead of उपसृग्गो B Be H.

३ Uncertain reading. \*कर्मस्तनूपा B ; \*कर्मस्तनूपा H ; \*कर्मस्तनूपा Be ; \*कर्मस्तनूपा TF ; \*कर्मस्तनूपा J ; comp. Sāṅkh. śrs. I. 6. 11.

४ Thus BTJ ; शिष्टं F ; शिष्टं Be ; शिष्टं H.

५ Thus Be FT ; तिस्रः J ; तिस्रः H ; B om. the number.



यथेह होता वृतो मनवै यन्निषद्य । प्र मे ब्रूत भागधेयं  
 यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि ॥<sup>१</sup> तदद्य वाचः प्रथमं  
 मसीय येनासुराः अभि देवा असाम । ऊर्जाद उत यज्ञि-  
 यासः पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम् ॥ नमो महद्भ्यो नमो  
 ५ अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आग्निनेभ्यः । यजाम देवान्यदि  
 शक्तवाम मा ज्यायसः श्रूयमा वृत्ति देवा इत्यथ सुगादापनेन  
 सुचावादाप्य यथादेवतं<sup>२</sup> हविषो यजत्यथ वषट्काराणामनु-  
 मन्त्रणो<sup>३</sup> वषट्कार मा मे प्रवृणो अहं त्वां<sup>४</sup> वृहता मन उप-  
 क्रये मातरिश्वना प्राणान्न मे वाचः<sup>५</sup> हव्यं देवेभ्यो ऽभिवहा-  
 १० म्योजः सहः सह ओजो वागिति<sup>६</sup> यद्यु<sup>७</sup> वा<sup>८</sup> अभ्यया<sup>९</sup>  
 वषट्काराः<sup>१०</sup> स्युरेतावतैवानुमन्त्रयत ओजः सह ओजो वागित्यथ  
 होतुर्द्विरङ्गुलावनक्ति<sup>११</sup> यत्पूर्वाक्तं<sup>१२</sup> तदुत्तरोष्ठे प्रोहति वाचस्यतथे  
 त्वा ऊतं प्राश्नामीषे प्राणयेति<sup>१३</sup> सदस्यतथे त्वा ऊतं प्राश्ना-

१ After वहानि B Be HT have one rc more, viz. RV. X. 53. 2. Is the number ( तिस्र or चतस्र, P. 100, l. 17 ) an interpolation ?

२ अनुसंचो Bo FJ.

३ समेप्रवृणो अर्चत्वा BH ( but त्वा H ); समेप्रवृणो अर्चत्वा Bo; सप्र-  
 वृणोतदर्थं J; F totally corrupt; comp. Āp. XXIV. 14 12.

४ Uncertain reading, comp. Āp. l.c., Ait. BV. III. 8; Ath. S. V. 10. 8 प्राणाश्नमेवाचः<sup>५</sup> H Be and B pr. m.; B sec. m नमीनमी; प्राणान्मे-  
 वाचं J; प्राणान्वाच F; प्राणाश्नमीवाचं T.

५ Uncertain reading. यद्युवा अथवा वषट्कारा T; यद्युदाभ्येवावषट्का J;  
 यद्युदात्यभिवषट्कारा F; यद्युवा अभ्यवषट्कारा B Be H.

६ Thus BJ; पूर्वोक्तं H Bo; पूर्वोक्तं ( i. e. पूर्वोक्तं ? ) F; पूर्वार्धं T.

स्यूर्जं ऽपानायेत्यधरोष्ठे ऽपौहृत्यथाप उपसृष्ट्य चतुरवान्तरेडा-  
मवदापयते ऽप्रसृतेन पाणिनासमस्तेनेडां मुखसंमितामुपहृतये<sup>१</sup>  
॥ २८ ॥

उपहृतः<sup>१</sup> रथन्तरः सह पृथिव्या सहाग्निना सहान्नाद्येन  
सह वाचोप मा रथन्तरः सह पृथिव्या सहाग्निना सहान्नाद्येन ५  
सह वाचा ऋयतामुपहृतं वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण सह  
वायुना सह प्राणेन सह पशुभिरुप मा वामदेव्यः सहान्त-  
रिक्षेण सह वायुना सह प्राणेन सह पशुभिर्ऋयतामुपहृतं  
वृहत्सह दिवा सहादित्येन सह चक्षुषोप मा वृहत्सह दिवा  
सहादित्येन सह चक्षुषा ऋयतामुपहृतः स्यात्तु भुवनमुप मा १०  
स्यात्तु भुवनः ऋयतामुपहृतं चरिष्णु भुवनमुप मा चरिष्णु  
भुवनं ऋयतामुपहृताः सप्त होत्रा उप मा सप्त होत्रा ऋयन्ता-  
मुपहृता गावः सहाग्निरुप मा गावः सहाग्निरा ऋयन्ता-  
मुपहृता धेनुः सहर्षभोप मा धेनुः सहर्षभा ऋयतामुपहृतेडा  
वृष्टिरुप<sup>१</sup> मामिडा वृष्टिर्ऋयतामुपहृतो भवः सखोप मा भवः १५

१ Be: •दापयत एतेन प्रसृतेन पाणिनोडासुपहृतये मुखसंमितमुपहृतः; B:  
•दापयत एतेन प्रसृतेन पाणिनेडासुपहृतये मुखसंमितमुपहृतः; J: •दापयतेप्रसृतेन  
पाणिना समपेण चांमुखसंमितामुपहृतयत उपहृतः; H: •दापयत एतेन प्रसृतेन पाणि-  
नेडासुपहृतये मुखसंमितामुपहृतः; F: •दापयते प्रसृतेन पाणिना समपेणान्नामुख-  
संमितामुपहृतये । उपहृतः; T: •दापयते पद्धतीपाणिना समस्तेन तां मुखसंमितामुप-  
हृतयत उपहृतं ।

२ Instead of वृष्टिर् JB'T have तदुष्टिर् comp. Śākh. śra. I. 11. 1:  
तदुष्टिर् ।

सखा 'कयतामुपहृताः हो इडोपहृता हे सासि जुषस्व मेड  
 इत्युपाः शुक्लोच्चैर्निर्वक्तामुपहृतयेते' स यदि सर्वा प्राशिय्यन्त्या-  
 त्पाणौ कृतानि प्राशय चमसादेव प्राश्रीयादथ यदि दिक्षेदा  
 निधिष्येत वा पुरोडाशशकलमवच्छिद्यैव प्राश्रीयादिडासि  
 ५ स्योनासि स्योनकृत्वा नो रायस्योषे सुप्रजास्वे धा मुखस्य त्वा  
 घुन्नाय सुरभ्यास्यत्वाय प्राश्रामौति प्राश्रप आचम्य प्राचीं  
 वोदीचीं वोदकराजिं निनयति त्वष्णीमिति ग्वेवाज्यस्य  
 वचोः<sup>१</sup> ज्यायेतं जपं जपति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिद्यं  
 यज्ञः समिमं दधातु । इहस्यतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा  
 १० इह मादयन्तामित्यनूयाजानिद्धा शंयुवाकमुक्ता<sup>२</sup> वर्हिष्यञ्जलिं

१ The following passage runs thus in the MSS.: कयतामुपहृताहो  
 उपहृताः। हो इडेडासिजुषस्वे उहृत्युपाः॥ Be; कयतामुपहृताः हो इडोप-  
 हृतोपहृतेडातं जुषस्वेडा इत्युपाः॥ B; कयतामुपहृतः होपहृताचेसासिजुषस्व-  
 मेडावुपाः॥ J; कयतामुपहृतः होरडोपहृताहसासिजुषस्व इत्युपाः॥ F;  
 कयतामुपहृतं होरडोपहृताचेसासिजुषस्व मेडा इत्युपाः॥ T; कयतामुपहृताः हो  
 उपहृताहोइडेडासिजुषस्वे मे २ मे २ इत्युपाः॥ H.

२ Thus T; दिशेदा Be J H F; दित्येदा B.

३ भिनिष्येत B; तिनिष्येत H; दिधीष्येत T; निनिष्यिष्येत Be; निनिधिष्येत  
 J; निनिधिष्येत F.

४ Corrected acc. to Sāṅkh. śrs. I. 12. 5; B: सुरभ्यास्यत्वाय, the  
 other MSS more or less corrupt, some omit the word.

५ Thus Be T; वाच्यस्य B; वाजस्य HF; वाच्य J; Bh. seems to  
 read name of the ṛṣi: आद्य ।

६ Thus T; वचायथा F; वाचीया H B Be; वाचाया J.

७ Be om. these two words; इहा instead of उक्ता BHF.

कृत्वा निष्कृते यज्ञं शं च म उप च मे प्रजापते यज्ञं यत्ते नूनं  
यदु ते ऽतिरिक्तं कर्म प्रजापतौ<sup>१</sup> यज्ञं तदित्यथ दक्षिणार्धं<sup>२</sup>  
वेद्यै वेदं<sup>३</sup> निधाय<sup>४</sup> यजमानं वाचयति ॥ २६ ॥

येन त्वं देव वेदं<sup>५</sup> देवेभ्यो वेदो ऽभवत्सोनास्त्रभ्यं वेद  
एधि । वेदो ऽसि वित्तिरसि विदेयाहं प्रजां पशूःस्वर्गं लोकम् ।  
कर्मांसि करुणामसि क्रियासमहं पुण्यं कर्म । मनिरसि मनि-  
तासि मनेयमहमदो हतवन्तं कुक्षायिनः रायस्योषः सह-  
स्रिणं वेदो ददातु वाजिनमिति<sup>६</sup> पत्नी संयाजानिद्वा फली-  
करहोमे ऊते वेदे पत्नीं वाचयति वेदो ऽसि वित्तिरसि  
विदेयाहमदः । कर्मांसि करुणामसि क्रियासमहमदः मनिरसि ।  
मनितासि मनेयमहमदो हतवन्तं कुक्षायिनः रायस्योषः  
सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनमिति<sup>७</sup> विस्त्रस्य वेदं<sup>८</sup> धानि  
पत्न्यै प्रयच्छति<sup>९</sup> तानि पत्न्यन्तरोरु वा न्यस्यति<sup>१०</sup> दक्षिणेन

१ Thus BT ( only with यदतिरिक्तं instead of यदुतेतिरिक्तं T ); त उप-  
चत प्रजापते यज्ञपते नूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापतौ Be ; त उपचते प्रजापते यज्ञयमे  
नूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापतौ H ; उपचत उपचत प्रजापते यज्ञयमे नूनं यदतिरिक्तं  
कर्मप्रजापतौ J ; म उपचप्रजापते यज्ञं यमे नूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापते F.

२ Thus BTJ ; दक्षिणार्धे F ; दक्षिणा H ; दक्षिणाविधे B ( which omits  
वेद्यै ) ।

३ Thus BTHF ; वेदं om. J Be ; वेदे ins. after निधाय TB ; वेदं ins.  
after निधाय Be.

४ Thus ( देववेद ) Be H ; BJ om. वेद ; F om. देव ।

५ Conjectural reading. अंतरोरुपान्यस्य J ; अंतरोरुपान्यस्य Be ; अंतरो-  
रुपान्यस्य H ; अंतरोरुप न्यस्यति B ; अंतरोर्वोरुपचास्यति T ; तद्वोरुपचास्यति F.

वोरुणोपनिगृहीते<sup>१</sup> ऽथेतराणि प्राडावृत सृणन्नेति तन्तुं  
 तन्वजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रच धिया कृतान-  
 नुस्वणं वधत ओगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनमित्यथ  
 यान्यतिशिष्यन्ते तानि बर्हिषि संन्यस्त्यापृणो ऽसि संपृण  
 प्रजया मा पशुभिरापृणेत्यथ यथाप्रपन्नं निष्क्रम्याशेणाहवनौचं  
 परीत्य दक्षिणत उदङ्मुखस्तिष्ठन्नाहवनौयमुपतिष्ठते ऽयावच्च  
 हविषो जातवेदा अदभ्यो अन्ततः पूर्वो अस्मिन्निषद्य ।  
 सन्वन्सनिः सुविमुचा नो विमुञ्च धेह्यस्मासु द्रविणं जातवेदो  
 यच्च भद्रम् ॥ एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृधस्व शक्नो वा यत्ते चक्षमा  
 विदा वा । उत प्रणेव्यभि वस्यो अस्मान्मं नः सृज सुमत्या १०  
 वाजवत्या ॥ ये ते शतं वरुण ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा  
 वितता महान्तः । तेभिर्नो अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिर्विश्वे<sup>१</sup> सुष्ठन्तु  
 मरुतः स्वर्का इत्येतयैव जपा दर्शपूर्णमासयोरिष्टीनां चातुर्मा-  
 स्थानां पशुबन्धस्य सौचामण्या इति<sup>१</sup> ॥ ३० ॥

अथ पशवुपधौयन्ते<sup>१</sup> यदा जानात्यग्ने मथ्यमानायानु- १५  
 ब्रूहीति तदेते ऋचौ जपति यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानि ॥  
 यत्पाकत्रा मनसा दीनदद्या न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यामः ।  
 अग्निष्टद्धोता क्रतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवाः ऋतुग्नो यजातीति<sup>१</sup>  
 मैत्रावरुणदण्डे ऽध्वर्युर्यजमानं वाचयति त्वां गावो ऽवृणत राज्याय

१ विश्वेदेवा B Be H, but comp. Kauś. sū. 97. 8, Kāty. śrs. XXV. I. 11.

त्वाऽ हवन्त मरुतः स्वर्काः । वर्षाश्चक्षुः ककुभिः शिशियाण-  
 स्ततो न उधो विभजा वसूनीति<sup>१</sup> तमघे गृहीत्वा मैत्रावरुणाय  
 प्रयच्छति मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा प्रयच्छामीति<sup>१</sup>  
 तऽ स सूरतः प्रतिगृह्णाति मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः  
 ५ प्रशिषा प्रतिगृह्णामीति दक्षिणोत्तर्यथेनमूर्ध्वमुखमार्गवक्रोऽविधुरो  
 भूयासमिति<sup>१</sup> समादाय संप्रेष्यति होता यच्चदग्निऽ समिधा  
 सुषमिधा समिद्धमितौघान्तं पशोः<sup>१</sup> ॥ ३१ ॥ दशमः ॥

इति तृतीयः प्रश्नः ॥

पशुना यक्ष्यमाणो भवति<sup>१</sup> स उपकल्पयते पौतुद्रवान्परि-  
 धीन्गुणगुणु<sup>२</sup> सुगन्धितेजनः शुक्लामूर्णास्तुकां वा पेलस्थान्तरा  
 शृङ्गे द्वे रश्मिने दिगुणां च त्रिगुणां च द्वे वपाश्रपणौ विशाखां  
 चाविशाखां च चदयशूलं कार्प्यमयान्परिधीनौदुम्बरं मैत्रा-  
 वरुणदण्डं मुखेन संमितमिध्रावर्हिर्निभं प्रणयनीयं प्रचशाखा-  
 मिडसूनं यवान्यवमतीभ्यः सक्तून्सक्तुहोमाय पृषदाज्याय दधि  
 क्षिराभित्ययामावासेन वा हविषेष्टा नक्षत्रे वा गार्हपत्य  
 आन्यं विस्त्रायोत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा षड्वीतारं  
 मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्य यजमाने स्वाहेत्यपरं  
 चतुर्गृहीतं गृहीत्वा यूपोद्धतिं जुहोत्युक्तं विष्णो विक्रमस्त्रोक्त<sup>३</sup>  
 चयाय नः कृधि । इतं इतयोने पिव प्रप्र यज्ञपतिं तिर  
 स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा यथाचत्याज्यस्थालीः सस्रुवां  
 बर्हिर्हिरण्यसुदपाचः<sup>४</sup> हवन्ति तत्राणः सपरशुमाहैहि<sup>५</sup> यज-  
 मानेति पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्य तां दिशं यन्ति यत्रास्य यूप  
 स्पष्टो भवति यत्र वा वेक्ष्यन्मन्यते<sup>६</sup> स यः समे भूमौ स्वाद्योने<sup>७</sup>  
 हृदो वज्रपणो वज्रशाखो ऽप्रतिशुष्कायः प्रत्यङ्मुपनतस्तमुपतिष्ठते  
 ऽत्यन्यानगां सान्धानुपागामवाक्त्रा परैरविदं परो ऽवरैस्तं त्वा  
 जुषे वैष्णवं देवयज्याया इत्यथैनमाज्येनानक्ति देवस्त्वा सविता  
 मध्वानक्तित्युध्यायं बर्हिरनूच्छयत्योषधे चायस्त्रेनमिति<sup>८</sup> स्वधि-

१ Thus Kōś; गुगुलु B; गम्गुलु Be H; गुग्गुलु T; वल्लगुलु F.

२ Thus only Be H; the other MSS. om. चाच ।

तिना तिर्यञ्चं प्रहरति स्वधिते मैनः हिरण्मौरिति<sup>१</sup> यः प्रथमः  
 शकलः परापतति तं प्रज्ञातं निदधाति<sup>१</sup> तमपरिभिन्दन्नक्षत्रं  
 वृश्चति<sup>१</sup> प्राञ्चं वोदञ्चं वा प्रयान्तमनुमन्त्रयते दिवमग्ने मा  
 लैखोरन्तरिचं मध्येन मा हिरण्मौः पृथिव्या संभवेत्<sup>१</sup> यावत्स्थने  
 १ हिरण्यं निधाय संपरिस्तीर्याभिजुहोति वनस्यते शतवृक्षो  
 विरोह स्वाहेति<sup>१</sup> सहस्रवल्गवा वि वयः रुहेमेत्यात्मानं प्रत्य-  
 भिमृशते<sup>१</sup> ऽन्वयः शाखाः प्रसूदयति यं लायः स्वधितिस्तेति-  
 जानः प्रणिनाय महते सौभगायेति<sup>१</sup> पञ्चारत्रिं तस्मै वृक्षेदि-  
 त्येष ब्राह्मणवतामवमसं<sup>१</sup> परिव्वङ्गपरमं<sup>१</sup> प्रादेशावमं चषालस्य  
 १० काले परिवासयत्यच्छिन्नो रायः सुवीर इति<sup>१</sup> यत्परं भवति  
 तस्य चतुरङ्गुलं चषालाय प्रच्छेदयति<sup>१</sup> तं चतुरश्रिं वाष्टाश्रिं  
 वा कृत्वा वा हरत्या<sup>१</sup> वा हारयत्योच्च निक्षिपत्य<sup>१</sup> वतचणानामेव  
 खलं कुरुते<sup>१</sup> ऽथास्येषा पूर्वदुरेव पाशुवन्धिकौ वेदिर्विमिता  
 भवति दशपदा पञ्चाक्षिरथौ द्वादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरस्ता-  
 ११ क्षिरथौ<sup>१</sup> तां परिस्तीर्य स्तम्भयजुर्हरति<sup>१</sup> ॥ १ ॥

इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं<sup>१</sup> त्रिर्यजुषा तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup>  
 पूर्वं परिग्राहं परिगृह्णाति<sup>१</sup> करणं जपत्युद्धन्युद्धतादाग्नीध्र-  
 स्तिर्हरति<sup>१</sup> यदाग्नीध्रस्तिर्हरत्यथ याचति स्फ्यमुदपात्रं बर्हिः

१ Thus H Be T ; परिचंगमपर० B ; परिचंगपर० F.

१ Thus Be H and the Aptoryāma-Sūtra ; कृत्वावाचयत्यवाचारयत्युच्च  
 T ; कृत्वावाचयत्यवाचारयत्योच्च B ; कृत्वावहरत्यावाचारयत्योच्च F.



शम्यामित्येतत्समादायाहैहि यजमानेत्युत्तरेण वेदिं दधोर्वा  
 त्रिषु वा प्रक्रमेषु स्फेनोद्धृत्यावोक्ष्य शम्यथा चालालं परिमि-  
 मीते' वित्तायनौ मे ऽसीति पुरस्तादुदीचीनकुम्भयान्तरत  
 स्फेनालिखति' तिक्तायनौ मे ऽसीति दक्षिणतः प्राचीन-  
 कुम्भयान्तरत स्फेनालिखत्यवतान्मा नाथितमिति पश्चादुदी-  
 चीनकुम्भयान्तरत स्फेनालिखत्यवतान्मा व्यथितमित्युत्तरतः  
 प्राचीनकुम्भयान्तरत स्फेनालिखत्यथ चालाले बर्हिर्निधाय  
 तस्मिन्स्फेन प्रहरति विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिरो यो ऽस्यां  
 पृथिव्यामसीत्यादत्त आयुषा नान्नेहीति' ह्युत्तरवेद्यां निव-  
 पति यत्ते ऽनाष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति' द्वितीयं १०  
 प्रहरति विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिरो यो द्वितीयस्यां पृथि-  
 व्यामसीत्यादत्त आयुषा नान्नेहीति' ह्युत्तरवेद्यां निवपति  
 यत्ते ऽनाष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति' तृतीयं प्रहरति  
 विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिरो यस्तृतीयस्यां पृथिव्यामसीत्या-  
 दत्त आयुषा नान्नेहीति' ह्युत्तरवेद्यां निवपति यत्ते ऽना- १५  
 ष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादध इति' तृष्णीं चतुर्थं प्रहरति  
 सह बर्हिषाथाध्वर्यु स्फेन चालालात्पूरीषमुद्धृत्यथाग्नीध्र-  
 माहाग्नीदितस्त्रिर्हरेति' ततस्त्रिराग्नीध्रो हरति' यदाग्नीध्रस्त्रि-  
 र्हरत्यथाध्वर्यु उत्तरवेद्यै पुरीषः सप्रयौति सिद्धीरसि महिषी-  
 रसीति' प्रथयत्युह प्रथस्वोह ते यज्ञपतिः प्रथतामिति' स्फेन १०  
 स्रहन्ति भुवासौत्येनामङ्गिरवोचति देवेभ्यः शुन्धस्वेति'  
 देवेभ्यः शुन्धस्वेति शिकताभिरनुप्रकिरति' तां प्रादेशमाचीं

- चतुरश्रा<sup>१</sup> निष्ठाय शस्यथा परिमिमौत<sup>१</sup> उत्तरनाभिमुत्साधा-  
 येनां प्रतिष्ठाद्याभिमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनो-  
 र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि  
 नारिरसीति<sup>१</sup> तथा यूपावटं परिलिखति यथान्तर्वेद्यर्धः  
 ५ स्याद्वर्षेर्वेद्यर्धं परिलिखितः रचः परिलिखिता अरातय  
 इदमहः रचसो यीवा अपिल्लन्तामि यो ऽस्मान्देष्टि यं च  
 वयं द्विज इदमहं यीवा अपिल्लन्तामीत्यथाग्नौ प्रमाह्वाग्नीदेहीमं  
 यूपावटं खमोपरसंमितं प्राक् पुरीषमुदपताच्चतुरङ्गुलेनोपरमति-  
 खनतादिति<sup>१</sup> तः स खनति वा खानयति वा<sup>१</sup> यावदेवा-  
 १० नाध्वर्युर्सेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाताभ्यादधातीभं प्रणयनोय-  
 मुपोषयमग्नीः कल्पयन्ति<sup>१</sup> चान्नाह्वादात्मनेन्द्रघोषवतीः प्रोचणी-  
 रध्वर्युरादत्ते<sup>१</sup> परिकर्मिणे पञ्चगृहीतमाग्नं प्रयच्छति<sup>१</sup> ब्रह्मणि  
 संभारा भवन्त्ययं संघैवमाहाग्नये प्रक्षीयमानायानुब्रह्मग्नीदेक-  
 स्फस्वयानुबधेहीति<sup>१</sup> विरुक्तायामुद्यच्छन्ते<sup>१</sup> होतुर्वंशं यज्युत्तरेण  
 १५ वेदिं प्रतिपद्यन्ते<sup>१</sup> धारधरन्त्येतन्मग्निमथाध्वर्युरिन्द्रघोषवतीभिः  
 प्रोचणीभिस्तत्तरेवेदिं प्रोचति<sup>१</sup> ॥ २ ॥

इन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पालिति पुरस्तान्मवोजवास्त्वा  
 पिबभिर्दक्षिणतः पालिति दक्षिणतः<sup>१</sup> प्रचेतास्त्वा रुद्रेः पश्चात्पा-  
 लिति पश्चाद्विद्यकर्मा त्वादित्यैरुत्तरतः पालित्युत्तरतो<sup>१</sup> ऽय  
 १० कश्चोचणीनामुच्छिष्यते तद्वक्षिणत उत्तरवेद्ये निनयति<sup>१</sup> यदेव

१ Thus B T; चतुरस्रां the other MSS.

१ Thus B Be T F; कल्पयति H.

तच्च क्रूरं तत्तेन ग्रमयतीति ब्राह्मणमथैनाः५ हिरण्यमन्तर्धा-  
 याच्छ्रुया पञ्चगृहीतेन व्याधारयति१ सि५ह्रीरसि सपत्नसाही  
 स्वाहेति दक्षिणे ऽ५से१ सि५ह्रीरसि सुप्रजावनिः स्वाहेत्यु-  
 न्नरस्याः५ ओष्याः५१ सि५ह्रीरसि रायस्योषवनिः स्वाहेति  
 दक्षिणस्याः५ ओष्याः५१ सि५ह्रीरस्यादित्यवनिः स्वाहेत्युत्तरे ५  
 ऽ५से१ सि५ह्रीरस्यावह देवान्देवयते यजमानाय स्वाहेति मध्ये१  
 ऽय भूतेभ्यस्वेति सुचसुद्रुङ्गात्त्यं पौतुद्रवान्परिधीन्परिदधाति१  
 विश्वायुरसि पृथिवीं दृ५हेति मध्यमं१ भुवचिदस्यन्तरिक्षं दृ५-  
 हेति दक्षिणमस्युतचिदसि दिवं दृ५हेत्युत्तरमेयातिशिष्टान्सं-  
 भारान्निवपति गुल्गुलु१ सुगन्धितेजनः५ शुक्लामूर्णसुकामग्रे- १०  
 र्भस्माच्छग्रेः पुरीषमसीत्यथैनाम्सः५ स्वावेणाभिधारयत्यथ१ प्रद-  
 क्षिणमादत्येभ्यं प्रतिष्ठापयति यज्ञं प्रतिष्ठिष्ठ सुमतौ सुमेवा आ-  
 त्वा वसूनि पुरुधा विशन्तु । दीर्घमायुर्यजमानाय कृष्वक्षया-  
 मृतेन जरितारमब्धीत्यथैनं विस्वस्याङ्गतिषाहं कृत्वाध्वराङ्गति-  
 भिरभिजुहोत्यग्निर्यज्ञं नयतु प्रजानग्मैनं यज्ञह्नो विदन् । १५  
 देवेभ्यः प्रब्रूताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं तिर स्वाहा ॥ वायुर्यज्ञं नयतु  
 प्रजानग्मैनं यज्ञह्नो विदन् । देवेभ्यः प्रब्रूताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं  
 तिर स्वाहा ॥ सूर्यो यज्ञं नयतु प्रजानग्मैनं यज्ञह्नो विदन् ।  
 देवेभ्यः प्रब्रूताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं तिर स्वाहा ॥ यज्ञो यज्ञं

१ Thus F ; गुल्गुलु B Be H ; गुल्गुलु T (Grantha!).

१० भिजुहोत्यथ Be F.

- नयतु प्रजानन्मैनं यज्ञज्ञानो विदन् । देवेभ्यः प्रभूताद्यज्ञं प्रप्र  
 यज्ञपतिं तिर स्वाहेत्यथैता यजमान एव स्वयं जुष्टोत्यग्निरन्नादो  
 ऽन्नपतिरन्नस्येमे स मे ऽन्नं ददातु स्वाहा । वायुः प्राणदाः  
 प्राणस्येमे स मे प्राणं ददातु स्वाहा । आदित्यो भूरिदा  
 १. भूयिष्ठानां पशूनामीमे स मे भूयिष्ठान्पशून् ददातु स्वाहेत्यग्नि-  
 वत्युत्तरं परिग्रहं परिगृह्य योयुपित्वा तिर्यञ्चः स्वः सन्धा  
 संप्रैषमाह प्रोचणीरासादयेभावर्हि रपसादय सुवः स्वधितिः  
 सुवस्य<sup>१</sup> संवृद्धिं तृष्णीं पृषदाज्यपक्षणीं पत्नीः संनद्धाज्येन च  
 दध्ना चोदेह्येत्याहतासु प्रोचणीषूदस्य स्वः मार्जयित्वेभावर्हि-  
 १०. रपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य सुवः स्वधितिः<sup>१</sup> सुवस्य  
 संमार्ष्टि तृष्णीं पृषदाज्यपक्षणीं पत्नीः संनद्धाज्येन च दध्ना  
 चोदेह्येत्याज्यं च प्रोचणीस्रोतूप्य प्रसिद्धमाज्यानि गृहीत्वा पृष-  
 दाज्यपक्षण्यामुपसृणीते महीनां पयो ऽसीति<sup>१</sup> विश्वेषां देवानां  
 तनूरिति द्वितीयं<sup>१</sup> बर्हिषी अन्तर्धाथ दध्यानयत्यध्यासमद्य  
 ११. पृषतीनां ग्रहं पृषतीनां ग्रहो ऽसीत्यपोद्धृत्य बर्हिषी अथाभि-  
 चारयति विष्णोर्हृदयमसीत्येकमिष विष्णुस्त्वानुविचक्रम इति  
 द्वितीयम्<sup>१</sup> ॥ ३ ॥

अथ प्रोचणीभिर्नपोत्तिष्ठतींश्च प्रोचति<sup>१</sup> वेदिं प्रोचति  
 बर्हिः प्रोचति<sup>१</sup> बर्हिरासन्नं प्रक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं

१ Thus B Be T; सुवः instead of सुवः H; सुवः च स्वधितिं च F and  
 Srantapad. p. 161.

१ स्वः च स्वधितिं च F.

- गृह्णाति<sup>१</sup> पञ्चविधं बर्हिं स्त्रीर्त्वा<sup>१</sup> प्रस्तरपाणिः प्राङ्मभिसृष्य  
 कार्भर्यमयान्परिधीन्परिदधातूर्ध्वं समिधावादधाति<sup>१</sup> विष्टती  
 तिरश्ची मादयति<sup>१</sup> विष्टत्योः प्रस्तरं<sup>१</sup> प्रस्तरे जुह्वं<sup>१</sup> बर्हिषीतरा<sup>१</sup>  
 एता असदन्निति समभिसृष्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य  
 याचति यवमतीः प्रोक्षणीर्बर्हिर्हस्तमाज्यस्थालीः ससुवाः  
 स्वरग्रन्थं मैत्रावरुणदण्डं यूपशकलः हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्सं-  
 निधाय यूपं प्रक्षालयति यत्ने शिकः परावधीत्तत्रा हस्तेन  
 वास्या । आपस्ते तद्वनस्पते ऽपनुदन्तु<sup>१</sup> शुन्धनौरिति<sup>१</sup> यूप एष  
 प्रक्षालितः प्रपन्नः संपन्नचषालः प्रागवटादुपगते<sup>१</sup> तमुत्तरेणा-  
 १० ह्वनीयं तिष्ठन्पराङ्मं प्रोक्षति पृथिव्यै तान्तरिक्षाय त्वा दिवे  
 त्वेत्यवटे ऽपो ऽवनयति शुन्धतां लोकः पिबषदन इति<sup>१</sup>  
 यवाग्रप्रस्कन्दयति यवो ऽसि यवयाम्नाद्देशो यवयारातीरिति<sup>१</sup>  
 बर्हिर्हस्तं व्यतिषज्यावस्तृणाति पिबषाः सदनमसीत्यथैनद्वि-  
 रण्यमन्तर्धाय<sup>१</sup> सुवाङ्कृत्याभिजुहोति पिबभ्यः स्वाहेति<sup>१</sup> यूप-  
 १५ शकलमवास्यति स्वावेशो ऽस्यगेगा नेहणां वनस्पतिरधि त्वा  
 स्थास्यति तस्य वित्तादित्यथादत्त आज्यस्थालीः ससुवाः  
 स्वरग्रन्थं मैत्रावरुणदण्डमुदपात्रमित्येतत्समादायाहैहि यजमा-  
 नेत्यवगयजमानो ऽनूची पथ्येण यूपं परीत्य दक्षिणत उदङ्मु-

१ चय ins. H Be (sec. m.)

१ Thus B; वनस्पतेरपनु० the other MSS.

१ Thus ( एनत् ) all, see Bh.

खास्तिष्ठन्ति पूर्वं एवाध्वर्युरपरो यजमानो ऽपरा पत्न्यं प्रवृद्ध  
 चषालं यूपस्यायमनक्ति देवस्त्वा सविता मध्वानक्लित्यन्तरतश्च  
 बाह्यतश्च<sup>१</sup> स्वभक्तं कृत्वा चषालं प्रतिमुञ्चति सुपिप्पलाभ्यस्त्वौ-  
 षधीभ्य इत्यथ सुवेणाग्निष्ठामश्रिमभिधारयन्नाह यूपायज्य-  
 मानायानुब्रूहीत्यान्तमनक्तान्तमेव यजमानं तेजमानक्ति<sup>१</sup> नोप- ५  
 रमनक्ति<sup>१</sup> पत्न्युपरमनक्ति<sup>१</sup> सर्वतः परिमृशत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो  
 दधातीति ब्राह्मणमुच्छ्रयन्नाहोच्छ्रीयमाणायानुब्रूहीत्युच्छ्रयत्यु-  
 द्विहः सभानान्तरिचं पृण पृथिवीसुपरेण दृष्ट्वेत्येनं वैष्णवी-  
 भ्यामृग्भ्यां कल्पयति ते ते धामानि विष्णोः कर्माणि पश्यतेति  
 दाभ्याः<sup>१</sup> स यन्नाग्निष्ठामश्रिमाहवनीयेन संपादयति तद्ब्रुवस्व १०  
 चषालं परेक्षयति तद्विष्णोः परमं पदः सदा पश्यन्ति सूरयः ।  
 दिवीव चचुराततमित्येनं प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यूहति ब्रह्मवनिं  
 त्वा चचवनिः सुप्रजावनिः रायस्योषवनिं पर्यूहामीति<sup>१</sup> मैत्रा-  
 वरुणदण्डेन सृहन्ति ब्रह्म दृष्ट्व चचं दृष्ट्व प्रजां दृष्ट्व  
 रायस्योषं दृष्ट्वेत्यन्यूनमनतिरिक्तं परिन्यस्योदपाचमुपनिनीया- १५  
 यैतां त्रिगुणाः रश्मनां त्रिः संभुज्य मध्यमेन गुणेन नाभिदन्ने  
 परिव्ययन्नाह परिवीयमाणायानुब्रूहीति<sup>१</sup> त्रिः प्रदक्षिणं परि-  
 व्ययति परिवीरसि परि त्वा दैवीर्विशो व्ययन्तां परीमः  
 रायस्योषो यजमानं मनुष्या इत्युपान्ते व्यतिषजत्यान्तं प्रवेष्ट-  
 यत्यणिमति स्वविमप्रवयत्यथोत्तरेणाग्निष्ठामश्रिं मध्यमे गुणे २०  
 स्वरुमवगूहत्यन्तरिचस्व त्वा सानावंगूहामीति<sup>१</sup> स्वर्वन्तं यूप-  
 सुत्सृजति<sup>१</sup> ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथेतं पशुं पत्न्यूलितमन्तरेण चालालोत्करौ प्रपाद्याघेण  
 यूपं पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखमुपस्थापयति <sup>१</sup> तमिषे लेति बर्हिषी  
 आदायोपाकरोत्युपवीरस्युपो देवान्देवीर्विशः प्रागुर्वङ्गीरुग्निजो  
 वृहस्पते धारया वसूनि हव्या ते स्रदन्तां देव त्वष्टर्वसु  
 ५ रण रेवतो रमध्वं प्रजापतेर्जायमाना <sup>२</sup> इमं पशुं पशुपते ते  
 अद्येन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टमुपाकरोमीति <sup>३</sup> यदेवत्यो वा भवति <sup>४</sup>  
 प्रज्ञाते बर्हिषी निधायाधिमन्यन् शकलं <sup>५</sup> निदधात्यग्नेर्जनिच-  
 मसीति <sup>६</sup> वृषणावन्क्षौ वृषणौ स्य इत्यथारणी आदत्त उर्वश्श-  
 स्थायुरसि पुरुरवा इत्यथैने आज्यस्याख्याः समनक्ति वृतेनाक्ते  
 १० वृषणं दधायामित्यथ प्रजातीर्वाचयति गायत्रं कन्दो ऽनु  
 प्रजायस्व वैष्टुभं कन्दो ऽनु प्रजायस्व जागतं कन्दो ऽनु प्रजा-  
 यस्वत्यथाहाग्रये मथ्यमानायानुब्रूहीति <sup>७</sup> जात आह जाता-  
 यानुब्रूहीति <sup>८</sup> प्रहरन्नाह प्रह्रियमाणायानुब्रूहीति <sup>९</sup> प्रहरति  
 भवतं नः समनसाविति <sup>१०</sup> प्रहत्याभिजुहोत्यग्नावग्निस्ररति प्रविष्ट  
 १५ इत्यथ रशनामादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्मर्था  
 पूष्णो हस्ताभ्यामादद इति <sup>११</sup> तथाच्छ्रया पशुमभिदधाति  
 दक्षिणमध्वर्धशीर्षमृतस्य त्वा देवहविः पाग्नेनारभ इति <sup>१२</sup> दिगु-  
 णायै च विगुणायै चान्तौ संदधाति धर्षा मानुषानिति <sup>१३</sup>  
 नियुनक्त्यथैनमग्निः प्रोचत्यज्ञस्त्वौषधीभ्य इन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टं  
 २० प्रोचामीति <sup>१४</sup> यदेवत्यो वा भवति <sup>१५</sup> पाययत्यपां पेरुरसीति <sup>१६</sup>

१ These mantras are given sakalapāṭhena only in H Be.

२ Thus BT Koś. अधिमन्थनशकलं II F Be.

स्नातं चित्तदेवः हव्यमापो देवीः स्रदतैनमित्युपरिष्ठात्प्रोक्ष्या-  
धस्तादुपोचति<sup>१</sup> सर्वत एवैनं मेधं करोतीति ब्राह्मणमुद्बुध  
प्रोचणीधानम् ॥ ५ ॥

अथेष्मात्समिधमाददान आह्वयये समिधमानायानुब्रूहीत्य-  
भ्यादधातीभं<sup>१</sup> परि समिधः शिनष्टि<sup>१</sup> वेदेनोपवाजयत्यनु- ५  
क्तासु समिधेनीषु सुवेणाधारमाधारयति<sup>१</sup> संमृष्टे सुग्भ्या-  
सुत्तरमयासः स्पर्शयन्सुचावुदङ्गत्याक्रम्य जुह्वा पशुः समनक्ति<sup>१</sup>  
सं ते प्राणो वायुना गच्छतामिति ललाटे<sup>१</sup> सं यजचैरङ्गानीति  
ककुदि<sup>१</sup> सं यज्ञपतिराग्निषेति दक्षिणस्थाः ओष्थामेय यथा-  
यतनः सुषौ सादयित्वा प्रवरं प्रवृणीते<sup>१</sup> प्रसिद्धः होतारं १०  
वृणीते<sup>१</sup> ऽयाआवयत्यो आवयामु औषणिचावरणौ प्रशास्तरौ  
प्रशास्त्रादित्यसौ<sup>१</sup> मानुष इति मैत्रावरुणस्य नाम गृह्णात्यथा-  
आवयति<sup>१</sup> यद्यचात्याआवयत्यो<sup>१</sup> आवयामु औषडग्निर्देवीनां  
विशां पुरणतायं यजमानो मनुष्याणां तयोरसूरि गार्हपत्यं  
दीदयच्छतः हिमा द्वा यू राधाः सीत्संष्टानावसंष्टानौ तन्व १५  
इति<sup>१</sup> सीदति होता<sup>१</sup> प्रभवमाकाङ्क्षति<sup>१</sup> प्रसूतः सुचावादा-  
यात्याक्रम्याआव्याह समिद्धः प्रेथेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति प्रेथ  
प्रेथेति<sup>१</sup> चतुर्थाष्टमयोः समानयमानो ऽष्टमे सर्वः समानयते<sup>१</sup>  
परि स्नाहाकृतीभ्यः सः स्नावः शिनष्टि<sup>१</sup> दश प्रयाजानिष्टो-

१ Thus all MSS. and Keś. except Be, which has प्रशास्त्रादि० ।

२ Thus B; the words 'आवयति यद्यचात्य om. TF; H Be om. ऋति,  
but comp. Bh.



दङ्गत्याकम्य स्वरं च शासं च याचति<sup>१</sup> तौ जुह्वामङ्गा<sup>२</sup> ताभ्यां  
 पशुः समनक्ति हतेनाक्तौ पशुं चायेयामिति<sup>३</sup> प्रयच्छति  
 शासमवगूहति स्वरमथ यथायतनः सुचौ सादयित्वाह पर्यग्रे  
 क्रियमाणायानुब्रूहीत्येष आग्नीध्र आहवनीयादुल्लुकमादा-  
 ५ यान्तरेण चात्वालोत्करावुत्तरेण ग्रामिचदेशमग्रेण पशुं जघनेन  
 सुच इत्येवं त्रिः प्रदक्षिणं पर्येत्यानुपरिभरणमपाव्यानि  
 जुहोति प्रजानन्तः प्रतिगृह्णन्ति पूर्वं येषामीशे पशुपतिः पशूनां  
 ये बध्यमानमनु बध्यमाना य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः  
 प्रसुञ्चमाना भुवनस्य रेत इति<sup>४</sup> निधायाग्नीध्र उल्लुकं यथेतं  
 १० त्रिः पुनः प्रतिपर्येत्यथोल्लुकप्रथमाः<sup>५</sup> प्रतिपद्यन्ते<sup>६</sup> न्वक्कमिता<sup>७</sup>  
 पशुना<sup>८</sup> पशुमध्वर्युर्वपाश्रपणीभ्यामन्वारभते<sup>९</sup> वपाश्रपणी यज-  
 मानो<sup>१०</sup> ऽयाश्राव्य संप्रेष्यत्युपप्रेष्य होतर्हत्या देवेभ्य इत्यथैतं<sup>११</sup>  
 पशुमन्तरेण चात्वालोत्करावुदक्षं नीयमानमनुमन्त्रयते नाना  
 प्राणो यजमानस्य पशुना रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधाविशतेति  
 १५ द्वाभ्याः<sup>१२</sup> स<sup>१३</sup> यच्चैतदाग्नीध्र उल्लुकं निदधाति तदग्रेण वोत्तरेण  
 वा पशवे निहन्यमानाय बर्हिर्रूपास्यति पृथिव्याः संपृचः पाहीति<sup>१४</sup>  
 तदेतं पशुं प्रतीचीनगिरसमुदीचीनपादं निघ्नन्त्यङ्गुलान्तं मायुः  
 संज्ञपयतेत्युक्तेनैव यथेतमेत्य षष्ठदाज्यावकाश आसत इह

१ Thus all ( F. चनङ्गा ) ।

२ FH om प्रति० ।

३ Thus Be; न्वक्कप्रमिता B; न्वक्कमिता the other MSS.

४ Thus T Be; यच्चैतं the other MSS.

५ om. BF.

प्रजा विश्वरूपा रमन्तामस्मिन्यज्ञे विश्वविदो हताचीः । अग्निं  
 कुलायमभिसंवसाना अस्माः अवन्तु पयसा हतेनेति<sup>१</sup> संज्ञप्तं  
 प्राङ्जुहोति संज्ञप्राङ्गतिं यत्पशुर्मायुमकृतेत्यथाभ्येति<sup>१</sup> शमितार  
 उपेतनेति<sup>१</sup> पाशात्पशुं प्रमुच्यमानमनुमन्त्रयते ऽदितिः पाशं<sup>१</sup>  
 प्रमुमोक्तेमित्यविशाखयोपसज्येमां दिशं निरस्यत्यरातीयन्त- ५  
 मधरं कृणोमि यं द्विशस्तस्मिन्प्रतिमुञ्चामि पाशमित्यथ प्रति-  
 प्रस्थाता पत्नीमुदानयत्युदकमण्डलुमुत्थाप्याथेनामादित्यमुदीच-  
 यति नमस्त आतानेत्यथेनामन्तरेण चात्वालोल्कराबुदङ्गुप-  
 निष्क्रम्य<sup>१</sup> प्राचीमुदानयन्वाचयत्यनवां प्रेक्षि हतस्य कुल्यामनु  
 सह प्रजया सह रायस्योषेणेत्यागतामध्वर्युरशु वाचयत्यापो १०  
 देवीः शुद्धायुवः शुद्धा यूयं देवाः ऊङ्गः शुद्धा वयं परि-  
 विष्टाः परिवेष्टारो वो भूयाम्हेति<sup>१</sup> सानुपूर्व<sup>१</sup> पशोः प्राणाना-  
 प्याययति<sup>१</sup> वाक्त्र आप्यायतामिति वाचं<sup>१</sup> प्राणस्त आप्यायता-  
 मिति प्राणं<sup>१</sup> चक्षुस्त आप्यायतामिति चक्षुः<sup>१</sup> श्रोत्रं त आप्या-  
 यतामिति श्रोत्रमेतानेव पुनः संमृशति या ते प्राणाञ्जुग्जगाम १५  
 या चक्षुर्या श्रोत्रं यत्ते क्रूरं यदास्थितं तत्त आप्यायतां तत्त  
 एतेन शुन्धतामिति<sup>१</sup> नाभिस्त आप्यायतामिति नाभिं<sup>१</sup> पायुस्त  
 आप्यायतामिति पायुः<sup>१</sup> संगृह्य पदः प्रचालयति शुद्धा-

१ Thus TH Be; अभ्येति BF.

२ T gives the first two pādas of this stanza (TS. III. 1. 4. 1), perhaps rightly.

३ Thus B Keś.; निष्क्रम्य Be TH; निष्क्रम्यै F.

४ पूर्व THF Keś.

स्वरिचाः शमद्वाः शमोषधीभ्यः शं पृथिव्या इति<sup>१</sup> शमहोभ्या-  
 मित्यतिशिष्टा दक्षिणतोऽनुपृष्टं निनयति<sup>१</sup> नयन्ति पञ्चोमुत्तानं  
 पशुं पर्यस्यन्ति<sup>१</sup> तस्य दक्षिणस्य पार्श्वस्य विवृत्तमनु प्राचीनायं  
 बर्हिर्निदधात्योषधे चायस्त्रैनमिति<sup>१</sup> स्वधितिं तिर्यञ्चं निदधाति  
 ५ स्वधिते मैनः५ ह्रिः५सीरिति<sup>१</sup> क्षिनन्ति बर्हिर्वि लचं कृणत्यथै-  
 तस्त्रैव बर्हिषोऽणिमत्सचते<sup>१</sup> स्वविमदुभयतो लोहितेनाङ्गेमां  
 दिशं निरस्यति रक्षसां भागोऽसीदमहः५ रक्षोऽधमं तमो  
 नयामि योऽस्माद्वेष्टि यं च वयं द्विष्ट इदमेनमधमं तमो  
 नयामीत्यथाप उपस्पृश्य वरीय आच्छायेवे त्वेति वपासुत्खि-  
 १० दति<sup>१</sup> तथा वपाश्रपणी प्रोर्णोति हतेन द्यावापृथिवी प्रोर्णा-  
 थामित्यविशाखयोपलद्याधस्तात्परिवासयत्यच्छिन्नो रायः सुवीर  
 इत्यथैनां प्रदक्षिणमावृत्याङ्गिरभ्युक्ष्य<sup>१</sup> ग्रामिचे प्रतिपत्यथोल्मुक-  
 प्रथमाः प्रतिपद्यन्ते ॥ ६ ॥

अन्वगध्वर्युर्वपयाच वपाश्रपणी पुनरन्वारभते यजमान<sup>१</sup>  
 १५ ऐत्युर्वन्तरिचमन्विहीत्येत्याहवनीयस्थान्तमेवङ्गारेषु वपायै प्रति-  
 तप्यमानायै बर्हिषोऽधमुपास्यति वायो वीहि स्तोकाणामि-  
 त्यथैनामन्तरेण यूपं चाहवनीयं चोपातिहृत्य तां दक्षिणत  
 उदङ्मुखः प्रतिप्रस्थाता अपयत्यथैनाः५ सुवाङ्मत्याभिजुहोति  
 त्वासु ते दधिरे हव्यवाहमित्यथाह स्तोकेभ्योऽनुब्रूहीति<sup>१</sup>  
 परिहितासु स्तोकीयासु ष्टतायां वपायां जुहपष्टतावादाथा-

१ ०स्मृति Be F.

१ Thus all, except Be which has 'मावृत्या'; are we to correct  
 प्रदक्षिणमावृत्यं ?

त्याक्रम्याश्राव्याह स्वाहाकृतौभ्यः प्रेथेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोत्य-  
 थोदङ्कृत्याक्रम्य सःसावेण पृषदाज्यमभिघार्य वपामभिघार-  
 यत्यथोपस्तीर्य<sup>२</sup> द्विः सुवेण वपाः समवलुग्यस्वाहेन्द्राग्निभ्यां  
 कागस्य वपाया मेदसो ऽवदीयमानस्यानुब्रूहीति<sup>३</sup> द्विरभि-  
 घारयत्यत्याक्रम्याश्राव्याहेन्द्राग्निभ्यां कागस्य वपां मेदः प्रस्थितं ५  
 प्रेथेत्यथ पुरस्तात्स्वाहाकृतिः सुवाङ्गतिं जुहोति स्वाहा  
 देवेभ्य इति<sup>४</sup> वषट्कृते वपां जुहोति जातवेदो वपया गच्छ  
 देवान्त्वः हि होता प्रथमो बभूव । हतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व  
 स्वाहाकृतः हविरदन्तु देवाः स्वाहेत्यथोपरिष्ठात्स्वाहाकृतिः  
 सुवाङ्गतिं जुहोति देवेभ्यः स्वाहेत्यत्र वपाश्रपणी अनुप्रहरति १०  
 प्राचीं विशाखां प्रतीचौमविशाखाः स्वाहोर्ध्वनभसं मारुतं  
 गच्छतमित्यथैने सःसावेणाभिजुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य यथाय-  
 तनः सुचौ सादयित्वा समुत्क्रम्य चालाले मार्जयन्ते<sup>५</sup>  
 ऋयन्ति पत्नीः ऋयन्ति होतारः ऋयन्ति ब्रह्माणः ऋयन्ति  
 प्रतिप्रस्थातारः ऋयन्ति प्रशास्तारः ऋयन्त्याग्नीध्रमेहि यज- १५  
 मानेतौदमापः<sup>६</sup> प्रवहतावद्यं च मस्यं च यत् । यद्याभिदुद्रो-  
 हानृतं यच्च श्रेपे अभौरुणम् ॥ निर्मां मुञ्चामि शपथाग्निर्मां  
 वरुणादुत । निर्मां यमस्य पङ्क्वीशात्सर्वस्माद्देवकिल्बिषादथो  
 मनुष्यकिल्बिषादित्यथाञ्जलिनाप उपहन्ति सुमित्रा न आप  
 ओषधयः सन्त्विति<sup>७</sup> तां दग्धिं निरुचति यस्यामस्य दिग्धि २०

१ After अभिघारयति Be H F ins. यथाग्रये सोमायेत्याज्यभागान् चरति ।

२ The words एहि यजमानेति only in B.

द्वेभ्यो भवति दुर्मिचास्तस्मै भूयासुर्यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विष  
द्वत्यथाप उपसृश्य यथायतनमुपविशन्ति । ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

- अथ संप्रैषमाह्वामीत्यश्वपुरोडाशं निर्वप प्रतिप्रस्थातः पशुं  
विशाधौति । निर्वपत्येष आग्नीध्र ऐन्द्राग्नमेकादशकपालमथ  
५ प्रतिप्रस्थाता पशुं विशास्ति शमितर्द्धदथं जिह्वां वचस्तानि  
सार्धं कुरुतात्तनिम मतस्त्रौ<sup>१</sup> तानि सार्धं सव्यं दोरेकचरं  
कुरुतात्ताना पार्श्वे अवधत्तादक्षिणाः ओणिमधुद्विं कुरुता-  
दक्षिणं दोः सव्याः ओणिमणिमद्दस्य तानि अङ्गानि कुरु-  
तादनिष्टुं च जाघनीं चावधत्ताद्वज्रं द्यूः कुरुतात्तिः पशुं  
१० प्रच्यावयतात्तिः प्रच्युतस्य पशोर्द्धदयमुत्तमं कुरुतादिति । शृते  
पशौ पशुपुरोडाशं याचति । तमुपस्त्रीर्णाभिघारितमुद्वास्यान्त-  
र्वद्यासादयत्यथ जुह्वपभृतोरुपस्तृणान आहेन्द्राग्निभ्यां पुरो-  
डाशस्यावदीयमानस्यानुब्रूहीति । पूर्वार्धादवदायापरार्धादवद्य-  
त्यभिघारयति । प्रत्यनक्त्यथोपभृति स्विष्टकृते सकृदुत्तरार्धा-  
१५ दवद्यति । द्विरभिघारयति । न प्रत्यनक्त्यत्याक्रम्याश्रव्याहेन्द्रा-  
ग्निभ्यां पुरोडाशं प्रस्थितं प्रेथेति । वषट्कृते जुहोत्यथ समावप-  
मान आह्वानये ऽनुब्रूहीत्याश्रव्याह्वानये प्रेथेति । वषट्कृत  
उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य  
यथायतनं स्तुचौ सादयित्वा प्राग्निचमवदायेडामवद्यत्युप-  
२० ह्मतायामिडायामग्नीध्र आदधाति षडवत्तं । प्राश्नन्ति । मार्ज-

१ Thus Be HF, the Prayoga cited by Schwab, das altind. Thier-  
opfer, page 131, Śrautapadārtha page 175 and Mantramālā;  
सवस्त्र B; मतस्त्र T.

यन्मैऽथ संप्रैषमाहाग्रीदुत्तरबर्हिरूपमादय प्रतिप्रस्थातः पशौ  
 संवदस्त्रैत्यैष आग्रीध्रः स्रचशाखायामिडसूनमुपगूहति<sup>१</sup> तद-  
 न्तरबर्हिर्भवत्यथ प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्यं विहत्य जुष्ठाः  
 संमानीयान्तरेण चात्वासोत्करावुदङ्गुपनिष्क्रम्य पृच्छति श्रुतः  
 हवीः<sup>२</sup> शमितरिति<sup>१</sup> शमितेष उत्तरतो हृदयशूलं धारय-  
 स्त्रिष्ठति<sup>१</sup> स श्रुतमिति प्रत्याह<sup>१</sup> तं तथैव द्वितीयमुत्क्रम्य  
 पृच्छति<sup>१</sup> तं तथैवेतरः प्रत्याह<sup>१</sup> तं तथैव तृतीयमुत्क्रम्य पृच्छति<sup>१</sup>  
 तं तथैवेतरः प्रत्याहाय शमितुर्हृदयशूलमादाय तेन हृदय-  
 सुपट्टेय तः शमित्रे संप्रदाय पृषदाज्येन हृदयमभिघारयति  
 सं ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो हव्यं दत्त-  
 वस्त्राहेति<sup>१</sup> वियूः कृत्वा हरतेत्युक्तेनैव यथेतमेत्य चतसृषूप-  
 स्तृणीते जुह्वपभृतोरिडाधाने यस्मिन्स वसाहोमं गृहीत्यन्म-  
 वत्पाहरन्ति तं पशुमन्तरेण चात्वासोत्करावन्तरेण यूपं  
 चाहवनीयं चोपातिहृत्य तं<sup>२</sup> दक्षिणतः पञ्चहोत्रासादयत्येतेनैव  
 यूराहरन्त्येतेनैवेडसूनमथ स्रचशाखायाः हृदयं निधाय १५  
 खधितिना तस्यागे ऽवद्यन्नाह ॥ ८ ॥

मनोतायै हविषो ऽवदीयमानस्यानुब्रूहीति<sup>१</sup> हृदयस्यैवागे  
 विरषद्यत्यथ जिह्वाया अथ वचसो ऽथ तनिम्नो ऽथ वृक्षयो-  
 रथ सव्यस्य दोष्णो ऽथ दक्षिणस्य पार्श्वस्याथ सव्यस्याथ दक्षिणायै  
 ओणेरधुह्यौ<sup>१</sup> त्रैधं शुदं कृत्वाणिमत्स्त्रिष्टकते निदधाति १०

१ With pluti sign only Be.

२ H om. ; Be sec. m. del.

- स्यविमदुपयङ्भ्यो मध्यं<sup>१</sup> दधं कृत्वा जुह्वासवदधात्यथ ब्रह्मसेदो  
यूषन्नवधाय तेन जुह्वं प्रोर्णति<sup>२</sup> यूष्णोपसिञ्चत्यभिघारयत्यथ-  
थोपभृति स्विष्टकृते सर्वेषां अङ्गाणां सक्तसक्तसमवद्यति<sup>३</sup>  
सक्तदक्षिणस्य दोष्णः पिशितं प्रच्छिद्यावदधाति सक्तस्यथायै  
५ ओणेरणिमहुदस्याथ ब्रह्मसेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं  
प्रोर्णति<sup>४</sup> यूष्णोपसिञ्चति<sup>५</sup> द्विरभिघारयत्यथ हृदयं जिह्वां  
वक्षस्त्रनिम मतस्त्रौ<sup>६</sup> वनिष्ठुमितीडापाद्या<sup>७</sup> समवधाय यूष्णोप-  
सिञ्चत्यभिघारयत्यथ<sup>८</sup> कःसे वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णाति<sup>९</sup>  
यूष्णोपसिञ्चत्यभिघारयत्यथ पशोरवदानानि संमृष्ट्यैन्द्रः प्राणो  
१० अङ्गेअङ्गे निदेध्यदैन्द्रो ऽपानो अङ्गेअङ्गे विबोभुवदेव लघु-  
र्भूरि ते सःसमेतु विषुरूपा यत्सलक्ष्माणो भवथ । देवज्ञा  
यन्तमवसे सखायो ऽनु त्वा माता पितरो मदन्वित्यथ  
दक्षिणेन पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौति कुम्बतः श्रीरस्यग्निस्त्वा  
श्रीणात्वापः समरिणन्वातस्य त्वा भ्रज्यै पूष्णो रःश्वा अपा-  
१५ मोषधीनाः रोहिण्या इति<sup>१०</sup> संमृष्टस्य पशोः प्रतीचीं जाघनीः  
हरन्ति<sup>११</sup> प्रतिपरिहरन्ति पशुमथ जुह्वपभृतावाददान आहे-  
न्द्राग्निर्भा कागस्य हविषो ऽनुब्रूहीत्यत्याक्रम्याआव्याहेन्द्रा-  
ग्निभ्यां कागस्य हविः प्रस्थितं प्रेष्येति<sup>१२</sup> प्रतिप्रस्थातैष उत्तरतो

१ Thus Be H T Keś. ; मध्यमं BF.

२ अथ ins. Be FH.

३ Thus Be H F Keś. ( sec. m. ) ; मतसु BT.

४ BH Be ; इति पाद्याः ; F इडिपाद्याः ; T totally corrupt.

५ अथ after •सिञ्चति ins. Be F.

वसाहोमं धारय॑स्तिष्ठति१ सो ऽर्धं च याज्यायै वसाहोमं  
जुहोति दृतं दृतपावानः पिबत वसां वसापावानः पिबतान्त-  
रिचस्य हविरसि स्वाहा त्वान्तरिचाय स्वाहेति१ वषट्कृते  
हविर्जुहोत्येतस्य होममनु प्रतिप्रस्थाता वसाहोमोद्रेकेण दिशो  
जुहोति दिग्भ्यः प्रदिग् आदिशो विदिग् उदिग् स्वाहा ५  
दिग्भ्यो नमो दिग्भ्यः स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य पृषदाज्यात्  
सुवेणोपगन्नाह वनस्पतये ऽनुब्रूहीत्याश्राव्याह वनस्पतये  
प्रेष्येति१ वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा आहुतौर्जुहो-  
त्यथ समावपमान आहामये स्विष्टकृते ऽनुब्रूहीत्याश्राव्याहामये  
स्विष्टकृते प्रेष्येति१ वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा १०  
आहुतौर्जुहोत्योदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं सुचौ सादयित्वा  
होत्र इडासुपोद्यच्छन्ते सेदम॑ उपहृतायामिडायामग्नीध-  
आदधाति षडवत्तमर्धवनिष्ठमथार्धवनिष्ठं॑ सेदस्वप्राश्रन्ति॑  
मार्जयन्ते॑ ऽथाह ब्रह्मणे वचः परिहरेति॑ तद्ब्रह्मा प्रति-  
मृह्णाति ॥ ६ ॥

१५

वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु विभ्रतः । प्रजावन्तो  
अग्नीमहीत्यथ संप्रेषमाहामिदौपयजानङ्गारानाहरोपयष्टरूपमीद  
ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायामिदमीन्सक्तसक्तसंमृद्धीत्याहर-  
न्येताञ्चामिचादौपयजानङ्गाराः स्तानग्रेण होतारं निवपत्युप-  
सीदत्युपयष्टा गुदत्ततीयेनाथाध्वर्युः पृषदाज्यं विहृत्य१ जुह्वा १-

१ Thus B Be; धारयं तिष्ठति H; the other MSS. corrupt.

१ Thus H T; विहृत्य B Be; विहरत्य F.



- समानीयात्याक्रम्याश्राव्याह देवेभ्यः प्रेथेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति  
 प्रेथ्य प्रेथेत्येवमेवोपयष्टोपयजति गुदस्य प्रच्छेदः समुद्रं गच्छ  
 स्वाहेत्येतैरेकादशभिरग्निं वैश्वानरं गच्छ स्वाहेति सर्वमन्ततो  
 ऽनुप्रहरत्यथ वह्निषि हस्तौ निमार्श्याञ्जस्त्वौषधीभ्यो मनो मे  
 ५ हार्दि यच्छेत्यथास्य धूममन्वीचते तनू त्वचं पुचं नशारमशी-  
 र्थेत्येकादशानूयाजानिद्वोदङ्कृत्याक्रम्य जुक्ताः खरुमवधाय पुर-  
 स्तात्प्रत्यङ् तिष्ठञ्जुहोति दिवं ते धूमो गच्छत्वन्तरिक्षमर्चिः  
 पृथिवीं भस्मना पृणस्व स्वाहेत्यथ यथायतनः सुचौ साद-  
 यित्वा वाजवतीभ्याः सुचौ ब्यूहति<sup>२</sup> शंयुना प्रस्तरपरिधि  
 १० संप्रकीर्य संप्रस्त्राय सुचौ<sup>३</sup> विमुच्य जाघन्या पत्नीः संयाजय-  
 न्द्याज्यस्यैव सोमं च त्वष्टारं च यजत्युत्तानायै जाघन्यै देवानां  
 पत्नीर्यजति<sup>४</sup> नीच्याः अग्निं गृहपतिमुत्तानायै जाघन्यै होत्र  
 इडामवद्यति<sup>५</sup> नीच्याः अग्नीधेः षडवत्तं<sup>६</sup> प्राश्रीतो<sup>७</sup> मार्जयेते<sup>८</sup>  
 अथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वापसलैः पर्यादृत्यान्वाहार्यपचने  
 १५ प्रायश्चित्तं जुत्वा<sup>९</sup> न फलीकरणहोमेन चरत्यथ प्राङ्मेत्य  
 ध्रुवामाष्याय्य त्रीणि समिष्टयजूषि<sup>१०</sup> जुहोति यज्ञ यज्ञं गच्छ  
 यज्ञपतिं गच्छ स्वां योनिं गच्छ स्वाहेति<sup>११</sup> सुवेणैव द्वितीय-  
 मेष ते यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः सुवीरः स्वाहेति<sup>१२</sup> सुचा

१ सुचौ Be H.

२ Thus only Be; the other MSS. have नीच्याग्निं and नीच्याग्नीधे ।

३ जुहोति B Be.

४ T ins. पश्यपञ्चिकाणि ।

द्वितीयं देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित । मनसस्यत  
 इमं नो देव देवेषु यज्ञः स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः  
 स्वाहेतुदूहति रुचमथ याचति स्फ्यमुदपात्रः हृदयशूल-  
 मित्येतत्समादायाहैहि यजमानेत्यन्वयजमानो ऽनूची पत्यन्त-  
 रेण चात्वालोत्कराबुदङ्गुपनिश्रम्याग्रेण यूपः स्फोनोद्धृत्यावोक्ष्य  
 शुष्कस्य चार्द्रस्य च मन्धौ हृदयशूलमुद्धामयति ॥ १० ॥

शुगमि तमभिगोच यो ऽस्मान्हेष्टि यं च वयं द्विष  
 इत्यथाङ्गिर्माजयन्ते धाम्नो धाम्नो राजञ्जितो वरुण नो मुञ्च  
 यदापो अग्निया वरुणेति शपामहे ततो वरुण नो मुञ्चेत्यथा-  
 प्रतीचमायन्ति वरुणस्यान्तर्हितैः प्रपथे समिधः कुर्वत एधो १०  
 ऽस्येधिषौमहीत्येत्थाहवनीये ऽभ्यादधाति समिदसि तेजो  
 ऽसि तेजो मयि धेहीत्येत्थाहवनीयमुपतिष्ठन्ते ऽपो अन्वचारिषः  
 रत्नेन समसृज्महि । पयस्वाः अग्न आगमं तं मा सः सृज  
 वर्चसेत्यथौपयजिकेः ऽग्नौ वर्धिरुपोषति यत्कुसौदमप्रतीत्तं मयि  
 येन यमस्य बलिना चरामि । इहैव सस्त्रिरवदये तदेतत् १५  
 दग्ने अनृणो भवामौत्यथाञ्जलिनोपस्त्रीर्णाभिघारिताम्सकृन्प्रदाये  
 जुहोति विश्वस्त्रोप विश्वदावस्य त्वासञ्जुहोमि स्वाहेति । हस्तौ  
 प्रध्वः सयते ऽग्धादेको ऽङ्गतादेकः समनसादेकस्ते नः कृण्वन्तु  
 भेषजः सदः सहो वरेण्यमिति । द्वितीयं जुहोति यान्यपा-  
 मित्यान्यप्रतीत्तान्यस्मि यमस्य बलिना चरामि । इहैव सन्तः २०  
 प्रति तद्यातयामो जीवा जीवेभ्यो निहराम एनत्स्वाहेति ।

हस्तौ प्रध्वंस्यते ऽग्धादेको ऽज्जतादेकः समनसादेकस्ते नः  
 कृण्वन्तु भेषजं सदः सहो वरेण्यमिति<sup>१</sup> तृतीयं जुहोत्यनृणा  
 अस्मिन्ननृणाः परस्मिन्स्तृतीये लोके अनृणाः स्याम । ये देव-  
 याना उत पित्र्याणाः सर्वान्यथो अनृणा आचीयेम स्वाहेति<sup>१</sup>

५. हस्तौ प्रध्वंस्यते ऽग्धादेको ऽज्जतादेकः समनसादेकस्ते नः  
 कृण्वन्तु भेषजं सदः सहो वरेण्यमित्यथ देवता उपतिष्ठते<sup>१</sup>  
 ऽयं नो नभसा पुर इत्यग्निः<sup>१</sup> स त्वं नो नभसस्यत इति  
 वायुं<sup>१</sup> देव सस्फानेत्यादित्यमथ धूपमुपतिष्ठत आशासानः  
 सुवीर्यं रायस्योषं स्वश्रियम् । वृहस्पतिना राया स्वगाकृतो

१०. मघं यजमानाय तिष्ठेत्यथ पूर्वाग्निं शकले समारोपयत्ययं ते  
 योनिर्धैत्वित्य इति<sup>१</sup> तं मध्यमे ऽग्नावपि सृजत्याजुङ्गान उदुध्य-  
 स्वाग्न इति द्वाभ्यामथ<sup>१</sup> मध्यममग्निमुपसमाधाय मध्यमे ऽग्नौ  
 पूर्णाङ्गतिं जुहोति सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिज्ञा इति<sup>१</sup>  
 पूर्णाङ्गतौ वरं ददाति<sup>१</sup> धेनुवरं<sup>१</sup> वानडुदरं<sup>१</sup> वा दद्यादिति

१५. ह स्माह वौधायनः<sup>१</sup> संतिष्ठते पशुवन्धः संतिष्ठते पशुवन्धः ॥

११ ॥ तृतीयः ॥

॥ इति चतुर्थः प्रश्नः ॥

१ अथ om B.

२ Thus BF; धेनू H Be; धेनू T.

३ Thus HTF; वानडुदरं B; वानडुदरं Be; comp. VII, 4 s. f.

वैश्वदेवहविर्भिर्यज्यमाणो भवति फाण्युन्यां वा चैत्र्यां वा  
 पौर्णमास्यां<sup>१</sup> नक्षत्रप्रयोग इत्येक आज्ञरुदगयन आपूर्यमाण-  
 पक्षस्य पुण्याहे प्रयुञ्जीतेति<sup>१</sup> स उपकल्पयते त्रेणीः५ शस्त्रलीं  
 लोहितायसस्य च क्षुरं चतुष्टयानि पुरोडाशकपालानि चतस्र-  
 स्रस्थालीस्तावन्ति मेक्षणानि द्वयं पयः षष्ठ्याज्याय च<sup>१</sup> दधि  
 हविरातश्चनाय च त्रेधा बर्हिः संनद्धं तदेकधा पुनः संनद्धं<sup>१</sup>  
 प्रसूमयं प्रस्तरमित्यथोपवसथीये<sup>१</sup> ऽहन्दिहविषमारक्षणीयामिष्टिं  
 निर्वपति वैश्वानरं द्वादशकपालं पार्जन्यं चरुः<sup>१</sup> सा प्रसिद्धेष्टिः  
 संतिष्ठते<sup>१</sup> ऽथास्यैतदहर्विश्वेभ्यो देवेभ्यो वत्सा अपाकृता भवन्ति<sup>१</sup>  
 वैश्वदेवं पथो दोहयित्वोपवसति सांनाय्यस्य वाटता तृष्णीं<sup>१०</sup>  
 वाथ प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं  
 विलाप्योत्पूय क्षुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पञ्चहोतारं मनसानु-  
 द्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्य यजमाने स्वाहेत्यथ षष्ठ्याः  
 स्त्रीर्लापः प्रणौयाम्रेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः<sup>१</sup> सावित्रं  
 द्वादशकपालः सारस्वतं चरुं पौष्णं चरुं मारुतः सप्तकपालं<sup>१५</sup>  
 वैश्वदेवौमामिचां द्यावापृथिव्यमेककपालमिति<sup>१</sup> हविष्कृता  
 वाचं विष्टुजते<sup>१</sup> समानं कर्माधिवपनादधुष्य दक्षिणार्धं गार्ह-  
 पत्यस्याष्टौ कपालान्युपदधात्यथोत्तरतस्त्रिः पवित्रमप आनीय  
 सौम्याय चरवे ऽधिश्रयत्यथोत्तरतः सावित्राय द्वादशकपाला-

१ T F om.

२ J recommences with अं प्रसूमयं ।

३ चनि Be J F H.

- न्युपदधात्यथोत्तरतस्तिरः पवित्रमप आनीय सारस्वतपौष्णा-  
भ्यामधिश्रयत्यथोत्तरतो मारुताय सप्त कपालान्युपदधात्यथो-  
त्तरतस्तिरः पवित्रं पय<sup>१</sup> आनीयामिच्छाया अधिश्रयत्यथोत्तरतो  
द्यावापृथिव्यमेककपालमुपदधात्यभौन्धते कपालान्युपेन्धते चर-  
५. स्थालीः<sup>१</sup> कृतानि पृष्ठानि समुष्य संयुत्यायाधिपृणत्वाग्नेयमष्टा-  
कपालं<sup>१</sup> तिरः पवित्रं सौम्ये<sup>२</sup> चरव्यानावपत्यथाधिपृणक्ति  
सावित्रं द्वादशकपालं<sup>१</sup> तिरः पवित्रं सारस्वतपौष्णयोश्चरव्या-  
नावपत्यथाधिपृणक्ति मारुतं सप्तकपालं<sup>१</sup> तिरः पवित्रं तप्ते  
पयसि दधानयति<sup>१</sup> सामिच्छा भवति<sup>१</sup> तां य एव कश्य<sup>३</sup>  
१० कुशलः परीन्धेन अपयित्वा विवाजिनां हत्वाप्रतापे निदधा-  
त्यथाधिपृणक्ति द्यावापृथिव्यमेककपालमिति<sup>१</sup> त्वचं पुरोडाशानां  
गाहयित्वा अपयित्वाभिवास्य प्राडेत्यायेभ्यो निनीय सप्तचजु-  
र्हरति<sup>१</sup> ॥ १ ॥
- १५ इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं<sup>१</sup> त्रिच्यजुषा तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup>  
पूर्वं परिग्राहं परिगृह्णाति<sup>१</sup> करणं जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नीध्रस्त्रि-  
र्हरति<sup>१</sup> यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथोत्तरं परिग्राहं परिगृह्ण योयुपित्वा  
तिर्यश्च<sup>१</sup> स्फ<sup>१</sup> सन्ध्या संप्रेषमाह प्रोचणीरासादयेभावरिहप-  
सादय सुवं च सुचश्च संमृद्धिं तृष्णीं पृषदाज्यग्रहणीं पत्नीं<sup>१</sup>  
२० संनह्नाज्येन च<sup>१</sup> दध्ना चोदेहीत्याहतासु प्रोचणीषूदस्य स्फं

१ Thus Be Keś. पवित्रमप the other MSS.

२ Thus J F Keś., सौम्यस्य B Be H, सौम्येयश्चरव्यान् T.

३ कश्यप Be, कश्चित् F.

४ B H om.

मार्जयित्वेभ्मावर्हिषसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य सुवं च  
 सुचक्ष संमार्ष्टि तूष्णीं पृषदाज्यग्रहणीं<sup>१</sup> पत्नीः संनद्याज्येन च  
 दध्ना चोदेत्याज्यं च प्रोचणीस्योत्पूय प्रसिद्धं पृषदाज्यवन्धा-  
 ज्यानि गृहीत्वा प्रोचणीभिरुपोत्तिष्ठतीं<sup>१</sup> प्रोचति<sup>१</sup> वेदिं  
 प्रोचति<sup>१</sup> बर्हिः प्रोचति<sup>१</sup> बर्हिरासनं प्रोच्योपनिनीय पुर- ५  
 स्ताम्रसूत्रमयं प्रस्तरं गृह्णाति<sup>१</sup> त्रिविधं बर्हिं स्त्रीत्वां प्रस्तरपाणिः  
 प्राङ्भिसृज्य कार्श्र्यमयान्परिधीन्परिदधातूर्ध्वं समिधावा-  
 दधाति<sup>१</sup> विष्टतौ तिरस्त्रौ सादयति<sup>१</sup> विष्टत्योः प्रसूत्रमयं  
 प्रस्तरं<sup>१</sup> प्रस्तरे जुह्वं<sup>१</sup> बर्हिषीतरा<sup>१</sup> एता असदन्निति सम-  
 भिमृश्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्यानुपूर्वं<sup>१</sup> हवींश्चुदास- १०  
 यत्युपस्तीर्णाभिघारितान्पुरोडाशानभिघायं चक्षुःप्रसिद्धमा  
 माहतादय क॒से वा चमसे वामिचां व्युद्धृत्य वाजिनमानौ-  
 यायाभिघारयत्यथैककपालमुदास्य बह्नीयाविःपृष्ठं करोत्यथै-  
 तानि संपरिगृह्णान्तर्वेद्यामादयति भूर्भुवः सुवरित्येताभि-  
 र्याहतीभिरुत्करे वा विशये वा वाजिनमय निर्मग्न्यस्यावृता १५  
 निर्मग्न्येन चरति<sup>१</sup> प्रक्षत्याभिज्ञत्य<sup>१</sup> ॥ २ ॥

अथेभ्मात्मनिधमाददान आह्वाग्नये समिध्यमानायानुब्रूही-  
 त्यभ्यादधातीं<sup>१</sup> परि समिधः शिनष्टि<sup>१</sup> वेदेनोपवाजयत्यनु-  
 क्तासु सामिधेनीषु स्तुवेणाघारमाघारयति<sup>१</sup> संमृष्टे स्तुग्भ्या-  
 सुत्तरमयासः<sup>१</sup> स्पर्शयन्नुचावुदङ्कृत्याक्रम्य जुह्वा भुवाः समज्य २०

१ ० पूर्व Be H F.

२ प्रचरति Be B; in the following khaṇḍa B has consequently प्रचं ।

सादयित्वा सुचौ प्रवरं प्रवृणीते<sup>१</sup> प्रसिद्धं<sup>२</sup> होतारं वृणीते<sup>१</sup>  
 सौदति होता<sup>१</sup> प्रसवमाकाङ्क्षति<sup>१</sup> प्रसूतः सुचावांदायात्या-  
 क्रम्याश्राव्याह समिधो यजेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति यज यजेति<sup>१</sup>  
 चतुर्थाष्टमयोः समानयमानो<sup>१</sup> ऽष्टमे सर्वं<sup>२</sup> समानयते<sup>१</sup> नव

- ५ प्रयाजानिद्वोदङ्कृत्याक्रम्य सः<sup>२</sup> स्वावेणानुपूर्वः<sup>२</sup> हवीं<sup>२</sup> अग्निचर-  
 त्वाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरत्<sup>२</sup> पानुपूर्वः<sup>२</sup> हविर्भि-  
 श्वरति<sup>१</sup> प्रसिद्धमा<sup>१</sup> मारुता<sup>१</sup> द्विश्वेभ्यो देवेभ्यो ऽनुब्रूहि विश्वा-  
 न्देवान्यजेत्यामिचया चरत्<sup>२</sup> पा<sup>२</sup> श्वेककपालेन चरति द्यावा-  
 पृथिवीभ्यामनुब्रूहि द्यावापृथिवी यजेत्<sup>२</sup> य स्विष्टकृता चरत्<sup>२</sup>-  
 १० चैतानि मेक्षणान्याहवनीये ऽनुप्रहरत्यैनानि सः<sup>२</sup> स्वावेणाभि-  
 जुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं<sup>२</sup> सुचौ सादयित्वा प्राग्निच-  
 मवदायेडामवधति<sup>१</sup> ॥ ३ ॥

- उपहृतायामिडायामग्रीध आदधाति षडवत्<sup>१</sup> प्राश्नन्ति<sup>१</sup>  
 मार्जयन्ते<sup>१</sup> ऽथाह ब्रह्मणे प्राग्निचं परिहरेति<sup>१</sup> परि प्राग्निचं<sup>२</sup>  
 १५ हरन्त्यन्वपो ऽनु वेदेन ब्रह्मभागमथान्वाहार्यं याचति<sup>१</sup> तस्मि-  
 न्प्रथमजं वत्सं ददात्युदासयन्त्येतद्विरुष्टिष्टमासादयन्ति  
 वाजिनमथ संप्रैषमाह ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाम्री-  
 दग्रीन्सकृत्सकृत्संभृष्टीत्याध्वर्युः पृषदाज्यं विहृत्य<sup>१</sup> जुह्वा<sup>२</sup>  
 समानीयात्याक्रम्याश्राव्याह देवान्यजेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति यज  
 १० यजेति नवानूयाजानिद्वोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं<sup>२</sup> सुचौ साद-

१ Thus Kś.; ० पूर्वः<sup>२</sup> the MSS.

१ Thus T Be H F Kś.; विहृत्य B.

यित्वा वाजवतीभ्याः सुचौ ब्रूहति<sup>१</sup> ग्रंथुना प्रस्तरपरिधि  
 संप्रकीर्य संप्रस्त्राय सुचौ विमुच्याय कः<sup>२</sup>सं वा रमसं वानाज्य-  
 क्षिप्तं याचति<sup>३</sup> तमन्तर्वेदि निधाय तस्मिन्वर्हिषि विषिञ्च-  
 न्वाजिनमानयन्नाह वाजिभ्यो ऽनुब्रूहीत्याक्रम्याश्रव्याह  
 वाजिनो यजेति<sup>४</sup> वषट्कृते जुहोति वाजिभ्यः स्वाहेत्यनुवषट्कृते ५  
 ऊत्वा हरति भक्षः<sup>५</sup> स यावन्त ऋत्विजसोषूपहवमिद्धा यजमान  
 एव प्रत्यक्षं भक्षयति यन्मे रेतः प्रमिच्यते यन्म आप्यायते  
 यदा जायते पुनः । यदा मे प्रतितिष्ठति तेन मा वाजिनं  
 कुरु तेन मा रेतस्त्रिनं कुरु तेन मा शिवमाविश तस्य ते  
 वाजिपीतस्य वाजिभिः पीतस्येति वा मधुमत उपहृतस्योप- १०  
 हृतो भक्षयामीति<sup>६</sup> निर्णिज्य पात्रं प्रयच्छत्यथाध्वर्युः प्रद-  
 क्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य पत्नीः संयाज्य प्राङ्मेत्य भुवामाषाय्य  
 चीणि पाशुवन्धिकानि<sup>७</sup> समिष्टयजूषि जुहोति यज्ञ यज्ञं  
 गच्छेत्ते यज्ञो यज्ञपते देवा गातुविद इत्यथ पूर्णपात्र-  
 विष्णुकमैश्चरित्वा विस्त्रजते व्रतमथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिद्धा १५  
 यजमानायतन उपविश्य चेष्टा प्रसूत्या लोहितायसस्य च  
 चुरेण शीर्षं च वर्तयते परि च वपत ऋतमेव परमेष्ठ्युतं  
 नात्येति किं चन । ऋते समुद्र आहित ऋते भूमिरियः  
 श्रिता ॥ अग्निस्तिग्मेन शोचिषा तप आक्रान्तमुष्णिहा ।  
 शिरस्तपसाहितं वैश्वानरस्य तेजसा ॥ ऋतेनास्य निवर्तये २०



सत्येन परिवर्तये । तपसास्थानुवर्तये शिवेनास्थोपवर्तये शग्मे-  
नास्थाभिवर्तये ॥ ग्रीष्मस्तदृतं तत्सत्यं तद्भृतं तच्छकेयं तेन  
शकेयं तेन राध्याममिति पुरस्तादेवाये ऽथ दक्षिणतो ऽथ  
पश्चादथोत्तरतो ऽथोपरिष्टात्<sup>१</sup> तिष्ठन्ते वैश्वदेवहवींषि<sup>२</sup> संवत्स-  
५. रीणां स्वस्तिमाशास्त इत्याशास्ते<sup>३</sup> ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथातस्तुर्षु मासेषु वरुणप्रघासहविर्भिर्यज्यमाणो भवति<sup>४</sup>  
स उपकल्पयते चेणीं शललीं लोहितायमस्य च क्षुरं चतु-  
ष्टयानि पुरोडाशकपालानि पञ्च चरुस्त्रालीस्तावन्ति मेघणानि  
द्वयं पथः पृषदाज्याय च<sup>५</sup> दधि हविरातञ्चनाय च<sup>६</sup> शमी-  
पर्णकरीरमक्रूनेषीकं शूर्पं मनागुपतप्तानां यवानामवाञ्जन-  
पिष्टानां प्रतिपूरुषं<sup>७</sup> करम्भपात्राण्येकातिरिक्तानि भवन्ति<sup>८</sup> ।

१०. तेषामेव मेषीं च मेघं च कुर्वन्ति<sup>९</sup> शृङ्गवान्मेघो भवत्यशृङ्गा  
मेषी<sup>१०</sup> तौ शुक्लाभिरूर्णाभिः संप्रच्छन्नौ भवतो<sup>११</sup> द्वावध्वर्यू<sup>१२</sup>  
द्वयानि यज्ञपात्राणि<sup>१३</sup> द्यमिध्यावर्हिर्देवेदी<sup>१४</sup> तयोः पाशु-  
बन्धिकीवोत्तरा दार्शपौर्णमासिकीव दक्षिणा<sup>१५</sup> ते पश्चात्समे  
पुरस्ताद्विषमे पृथमाचादेदी असंभिन्ने भवतो<sup>१६</sup> ऽथास्यैतदह-  
१५. र्दया वत्सा अपाहता भवन्ति मरुद्भ्यो वरुणायति<sup>१७</sup> द्वयं पथो  
दोहयिलोपवसति सांनाय्यस्य वाहता तृष्णीं वाय प्रातर्जते  
ऽग्निहोत्रे पृष्ठ्यां स्त्रीर्वापः प्रणीय निर्वपत्याग्नेयमष्टाकपाल-

१ Thus ( च ... च ) Be H T ( दधि च the last ); the first च om.

JF, the last B.

२ Thus (with क) BTH, comp. T Br. I. 6. 4. 5; with उ the other MSS.

मिति पञ्च संचराण्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं<sup>१</sup> मारुतीमामिचां  
 वारुणीमामिचां कायमेककपालमिति<sup>१</sup> हविष्कृता वाचं  
 विष्टजते<sup>१</sup> समानं कर्मा पर्यग्निकरणादक्षैतानि करम्भपाचाण्य-  
 भिपर्यग्निकुर्वन्ति मेघौ च मेघं च ग्रामीपर्णकरीरसक्तून्मेषीकः  
 शूर्पमिति<sup>१</sup> त्वचं पुरोडाशानां याहयित्वा अपयित्वाभिवास्य ५  
 प्राङ्मेत्यायेभ्यो निनीय स्तम्बयजुषी हरतो<sup>१</sup> ऽध्वर्युरेवोत्तरस्थां  
 वेद्याः हरति प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्थां<sup>१</sup> तयोर्हरतोरध्वर्युः पूर्व  
 एति पुनरायतोः प्रतिप्रस्थाता पूर्व एतौ<sup>१</sup>दमेव प्रसिद्धं पौरो-  
 डाग्निकं<sup>१</sup> चिद्यजुषा तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup> पूर्वौ परिग्राहौ परि-  
 गृह्णीतो<sup>१</sup> ऽध्वर्युरेव करणं जपत्तुद्धत<sup>१</sup> उद्धताभ्यामाग्नीध्रस्त्रि- १०  
 र्हरति<sup>१</sup> यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यध्वर्युरेव चालालस्यावृता चालालं  
 परिलिखत्युत्तरवेदेरावृतात्तरवेदिं निवपंत्युत्तरनाभिमुत्साद्याग्ने-  
 रावृता दावग्नीं<sup>१</sup> प्रणयतो<sup>१</sup> ऽध्वर्युरेवोत्तरस्थां वेद्यामग्निं  
 निधायाध्वराहुतिभिरभिजुहोति<sup>१</sup> प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्थामग्निं  
 निधायाभिजुहोति तृष्णीमग्निवत्युत्तरौ परिग्राहौ परिगृह्ण ११  
 योयुपित्वा तिर्यञ्चौ स्फ्यौ स्तब्धाध्वर्युरेव संप्रैषमाह प्रोक्षणी-  
 रासादयतमिध्मावर्हिषी उपसादयतः सुवौ च सुवश्च संमृष्टं  
 तृष्णीं पृषदाज्यग्रहणीं पत्नीः संनद्याज्याभ्यां च दध्ना सोदेत-  
 मित्याहतासु प्रोक्षणीषूदस्य स्फ्यौ मार्जयित्वाभ्मावर्हिषी उपसाद्य

१ Thus, with च Be JHF, Bh., Keś.; संचाराणि B T.

२ Thus Be J; उद्धत्योद्धताभ्याम० T; उद्धत om. B H; उद्धत्युद्धताद० F.

३ Thus J H; दावग्नि Be; T'om. ग्री; B om. दाव०

प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यक्षावाद्भुत्य सुवौ च सुचक्षु संवृष्टसूक्ष्मी<sup>१</sup>  
 पृषदाज्यग्रहणी<sup>१</sup> पत्नीः संनद्धाज्याभ्यां च दध्ना चोदेत<sup>१</sup>  
 आज्ये च प्रोक्षणीस्रोत्पूय प्रसिद्धं पृषदाज्यवन्त्येवाज्यान्यध्वर्युरुत्तर-  
 रक्षां वेद्यां गृह्णीते<sup>१</sup> दार्शंपौर्णमासिकानि प्रतिप्रस्थाता  
 ५ दक्षिणस्थाम्<sup>१</sup> ॥ ५ ॥

अथ प्रोक्षणीभिरुपोत्तिष्ठत<sup>१</sup> इधौ प्रोक्षतो<sup>१</sup> वेदी  
 प्रोक्षतो<sup>१</sup> बर्हिषी प्रोक्षतो<sup>१</sup> बर्हिषी आसन्ने प्रोक्ष्योपनिनीय  
 पुरस्तात्प्रस्तरौ गृह्णीतः<sup>१</sup> पञ्चविधमेवाध्वर्युरुत्तरक्षां वेद्यां बर्हि-  
 स्मृणाति<sup>१</sup> त्रिविधं प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्थामथ प्रस्तरपाणी  
 १० प्राश्नावभिसृज्य कार्पथ्यमथान्परिधीन्परिधत्त<sup>१</sup> ऊर्ध्वाः समिध  
 आधत्तो<sup>१</sup> विष्टतीस्तिरक्षीः<sup>१</sup> सादयतो<sup>१</sup> विष्टतीषु प्रस्तरौ<sup>१</sup>  
 प्रस्तरयोजुङ्क्ते<sup>१</sup> बर्हिषोरितरा<sup>१</sup> एता असदक्षितिः समभिसृज्य  
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यक्षावाद्भवतो<sup>१</sup> दक्षिणत एवाध्वर्युरुत्तरतः  
 प्रतिप्रस्थातानुपूर्व<sup>१</sup> हवीः<sup>१</sup> ददासयत<sup>१</sup> आग्नेयप्रसृतौ न्येवाध्वर्यु-  
 १५ रुदासयति प्रसिद्धमैन्द्राग्नान्मासुतीं प्रतिप्रस्थाता कः<sup>१</sup> से वा चमसे

१ Thus J only; the other MSS. mostly •खटं ।

१ उपोत्तिष्ठत F.

१ Corrected. विष्टतीस्तिरक्षः T; विष्टत्यस्तिरक्षः B; विष्टत्यतिरक्षः Be;  
 विष्टत्यस्तिरक्षः H; विष्टत्यातिरक्षः F; विष्टत्यस्तिरक्षः J.

१ Thus B Be F T; इतरे H J.

१ The following words: दक्षिणत .... प्रतिप्रस्थाता are found only in  
 B, but comp. Śrantapadārtha page 118.

१ आनुपूर्व<sup>१</sup> H Be; आनुपूर्व<sup>१</sup> J; अनुपूर्व<sup>१</sup> F, अनुपूर्व<sup>१</sup> B.

समानयते<sup>१</sup> परि प्रतिप्रस्थाता स॒स्त्राव॑ शिनश्चनूयाजेभ्यो<sup>१</sup>  
 नव प्रयाजानिद्वोदच्चावत्याक्रम्य स॒स्त्रावाभ्यामानुपूर्व॑<sup>२</sup>  
 हवी॑श्चभिघारयत<sup>३</sup> आग्नेयप्रमृतीत्येवाध्वर्युरभिघारयति प्रसि-  
 द्धमैन्द्राग्रान्मारुतीं<sup>४</sup> प्रतिप्रस्थाता<sup>५</sup> वारुणीमध्वर्युः कायं चैक-  
 कपालमथाग्रये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरतो<sup>५</sup> ऽथ प्रति-  
 प्रस्थातोपरमत्यथाध्वर्युरानुपूर्व॑<sup>२</sup> हविर्भिश्चरति प्रसिद्धमैन्द्रा-  
 ग्रादथाध्वर्युरुपरमत्यथ प्रतिप्रस्थाता मारुत्या अवद्यन्नाह मरुद्भ्यो  
 ऽनुब्रूहीति<sup>६</sup> प्रथमेनावदानेन शमीपर्णकरीरसक्तूनामिचाया<sup>७</sup>  
 इत्यवद्यति<sup>८</sup> द्वितीयेनावदानेन शमीपर्णकरीरसक्तूनामिचां  
 मेषीमित्यवदधात्यभिघारयति<sup>९</sup> प्रत्यनक्त्याक्रम्याश्रव्याह मरुतो<sup>१०</sup>  
 यजेति<sup>११</sup> वषट्कृते जुहोत्यथ प्रतिप्रस्थातोपरमत्यथाध्वर्युर्वारुण्या  
 अवद्यन्नाह वरुणायानुब्रूहीति<sup>१२</sup> प्रथमेनावदानेन शमीपर्णकरी-  
 रसक्तूनामिचाया<sup>७</sup> इत्यवद्यति<sup>८</sup> द्वितीयेनावदानेन शमीपर्णकरी-  
 रसक्तूनामिचां मेषमित्यवदधात्यभिघारयति<sup>९</sup> प्रत्यनक्त्याक्र-  
 म्याश्रव्याह वरुणं यजेति<sup>१३</sup> वषट्कृते जुहोत्युपा॒श्वेककपालेन<sup>१४</sup>  
 चरति कायानुब्रूहि<sup>१५</sup> कं यजेत्यथ<sup>१६</sup> स्विष्टकृता चरत<sup>१७</sup> आग्नेय-  
 प्रमृतीनामेवाध्वर्युरवद्यति प्रसिद्धमैन्द्राग्रान्मारुत्ये<sup>१८</sup> प्रतिप्रस्थाता<sup>१९</sup>

१ ० पू० ५० BJTF.

२ ० पू० ५० all.

३ Bo F ins. चर्धम् । Are we to correct ० सक्तूनामिचाया ?

४ Thus BH. The other MSS. have इति after ० ब्रूहि but see page 131, 9.

५ After कं यजेति Bo F have वषट्कृते जुहोति ।



वारुणा अध्वर्युराग्नयादेककपालस्य च<sup>१</sup> द्विरभिधारयतो<sup>१</sup> न  
 प्रत्यङ्गो<sup>१</sup> । इत्याक्रम्याश्चाव्याहाम्निः खिष्टकृतं यजेति<sup>१</sup> वषट्कृत  
 उत्तरार्धपूर्वार्धयोरतिहाय पूर्वा आहुतौर्जुङ्गतो<sup>१</sup> । इत्रैतानि  
 मेघणान्याहवनीययोरनुप्रहरतो<sup>१</sup> । इथैनानि सः स्वावाभ्यामभि-  
 ५ जुङ्गतो<sup>१</sup> । इथोदध्यावत्याक्रम्य यथायतनः सुचः<sup>२</sup> सादयित्वा  
 प्राग्निचमवदायेडामवधत् । अग्नेयप्रभृतौ नामेवाध्वर्युरवधत्ति  
 प्रसिद्धमैन्द्राग्रान्मारुत्यै प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> वारुणा अध्वर्युराग्नया-  
 देककपालस्य<sup>३</sup> चाभिधारयत्यय प्रतिप्रस्थातोत्तरां वेदिसुप-  
 सर्पति<sup>४</sup> ॥ ८ ॥

- १० उपहृतायामिडायामग्नीध आदधाति षडवत्तं<sup>१</sup> प्राश्नन्ति<sup>१</sup>  
 मार्जयन्ते<sup>१</sup> । इथाह ब्रह्मणे प्राग्निचं परिहरेति<sup>१</sup> परि प्राग्निचः  
 हरन्त्यन्वपो इतु वेदेन ब्रह्मभागमथाम्वाहार्थं याचति<sup>१</sup> तस्मि-  
 न्यथाश्रद्धं ददात्युदासयन्त्येतद्धविरुच्छिष्टमासादयन्ति वाजिने<sup>१</sup>  
 अध्वर्युरेव संप्रैषमाह ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाम्नी-  
 ११ दग्नीन्सकृत्सकृत्संमृद्धौत्यथाध्वर्युः पृषदाज्यं विहृत्य जुह्वाः समा-

१ Thus B only ; प्रत्यनङ्गो Be FII ; प्रत्यनङ्गे T. (grantha) ; J प्रत्यनङ्गि  
 If the dual प्रत्यनङ्गः should be the correct reading, we would have a  
 grammatical form of the same kind as शिनष्टः (supra page 136, 12)  
 instead of शिष्टः ।

२ Thus T and Bh. ; the other MSS. आहवनीये ( Be आहवनीयो ) ।

३ Thus F ; the other MSS. सुचौ ।

४ Thus HJ ; \*कपालस्याचाभि\* the other MSS. except Be, which  
 has \*कपालस्याग्नयाचाभि\* ।

५ Thus BTHF ; उपसृष्टं सर्पति Be J. and Bh.

नीयात्याक्रम्याभ्याह देवान्यजेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहुतो यज  
 यजेति नवानूयाजानिद्वोदञ्चावत्याक्रम्य यथायतनः सुचः<sup>२</sup>  
 सादयित्वा वाजवतीभ्याः सुचो<sup>३</sup> व्यूहतः<sup>४</sup> शंयुना प्रस्तरपरिधि  
 संप्रकीर्य संप्रस्त्राय सुचो<sup>५</sup> विमुच्य<sup>६</sup> तथैव कः सौ वा चमसौ  
 वानाज्यलिप्तौ याचतः<sup>७</sup> समानी वाजिनयोश्चर्याध्वर्युरेव ५  
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य पत्नीः संयाज्य प्राडेत्य ध्रुवा-  
 माप्याय्य चौणि पाशुवन्धिकानि समिष्टयजूषि जुहोत्येकं  
 प्रतिप्रस्थाता दार्शपौर्णमासिकं दक्षिणे<sup>८</sup> इथ पूर्णपात्रविष्णुक्रमै-  
 स्वरित्वा न त्रिसृजते व्रतमथ याचत्याज्यस्थालीः सस्रुवाः सुचं  
 वर्हिः प्रतिवसनीये वाससी वारुण्यै निष्कासं तुषानित्येतत्स- १०  
 मादायाहैहि यजमानेत्यन्वयजमानो नूची पत्यन्तरेण<sup>९</sup>  
 शालालोत्करावुदङ्गुपनिष्क्रम्य यत्रापस्तद्यन्ति<sup>१०</sup> प्रसिद्धो ऽवमथः<sup>११</sup>  
 साम चैव नाह देवीराप एष वो गर्भ इति चाथाप्रतीचमाद्यन्ति  
 वरुणस्थान्तर्हित्यै<sup>१२</sup> प्रपथे समिधः कुर्वत एधो ऽस्येधिषीमही-  
 त्येत्याहवनीये<sup>१३</sup> ऽभ्यादधाति समिदसि तेजो ऽसि तेजो १५  
 मयि धेहीत्याहवनीयमुपतिष्ठन्ते ऽपो अन्वचारिषः रसेन  
 समसृज्महि । पयस्वाः अग्न आगमं तं मा सः सृज वर्चसेत्यत्र

१ Thus Be H ; the dual both times in TFJ ; B. has the first time the plural, the second time the dual.

२ Thus B Be HJ ; सुचौ TF.

३ Thus passage चाहैहि ... नूची पत्नी found thus only in B Be TH ; J. has only चाहैहि यजमानेति ; F omits the words altogether.

४ Thus HF ; ०त्येताहवनीये BJ.

विस्मृजते व्रतमथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्टा यजमानायतन  
 उपविश्य चेष्टा शल्ल्या लोहितायसस्य च चुरेण ग्रीर्षन्नि च  
 वर्तयते परि च वपते यद्वर्मः पर्यवर्तयदन्तान्पृथिव्या दिवः ।  
 अग्निरोगान ओजसा वरुणो धीतिभिः सह । इन्द्रो मरुद्भिः  
 ५ सखिभिः सह ॥ अग्निस्तिग्मेन शोचिषा तप आक्रान्तमुष्णिहा ।  
 शिरस्तपस्याहृतं वैश्वानरस्य तेजसा । श्वतेनास्य निवर्तये सत्येन  
 परिवर्तये । तपसास्यानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये शग्मेनास्याभि-  
 वर्तये ॥ ग्रीर्षस्तदृतं तत्सत्यं तद्भृतं तच्छुकेयं तेन शकुंतेन  
 राध्याममिति पुरस्तादेवापे ऽथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरतो  
 १० ऽथोपरिष्ठासंतिष्ठन्ते वरुणप्रघासवौऽपि । परिवत्सरीणाः  
 स्वस्तिमाशास्त इत्यशास्ते ॥ ६ ॥ द्वितीयः ॥

अथातश्चतुर्थं मासेषु साकमेधहविर्भिर्यज्यमाणो भवति । य  
 उपकल्पयते चेष्टा शल्ल्या लोहितायसस्य च चुरं चतुष्टयानि  
 पुरोडाशकपालानि चतस्रश्चरुस्यालौस्तावन्ति मेक्षणानि पृष-  
 १५ दाज्याय दध्यय पौर्णमास्या उपवसथे ऽग्नये ऽनीकवते पुरोडा-  
 शमष्टाकपालं निर्वपति साकः सूर्येणोद्यता । सा प्रसिद्धेष्टिः  
 संतिष्ठते । ऽथ मध्यंदिने मरुद्भ्यः सातपनेभ्यश्चरुं निर्वपति । सा  
 प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । ऽथास्यैतदहमरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यो वत्सा  
 अपाकृता भवन्त्येव सायः ऊते ऽग्निहोत्रे सर्वासां दुग्धे गार्हपत्ये  
 २० गृहमेधीयं चरुः अपचित्वाभिघार्योदञ्चमुदासयत्यथैतां पान्नीं  
 निर्णिज्योपस्तीर्य तस्यामेनमसंभ्रज्जिवोद्धरति । सर्पिरासेचनं कृत्वा  
 प्रभूतमाज्यमानौयान्तर्वेद्यामादयत्यथामये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां

चरत्यथोपस्तीर्य पूर्वाधार्वाचरोरवद्यन्नाह मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यो  
 ऽनुब्रूहीति<sup>१</sup> पूर्वाधार्वादवापराधार्वादवद्यत्यभिघारयति<sup>१</sup> प्रत्य-  
 नत्थत्याक्रम्याश्राव्याह मरुतो गृहमेधिनो यजेति<sup>१</sup> वषट्कृते  
 जुहोत्यथ स्विष्टकृता चरती<sup>१</sup> डान्तो गृहमेधीयः संतिष्ठते<sup>१</sup>  
 पूर्णदर्व्याय<sup>१</sup> चामकाषं परिग्निनष्टि<sup>१</sup> प्रतिवेगः स्त्रीकुमारेभ्यः ५  
 पचन्याग्निता भवन्त्याञ्जते<sup>१</sup> ऽभ्यञ्जते<sup>१</sup> ऽनु वत्सान्वासयन्ति<sup>१</sup>  
 सवात्योरेवैताः रात्रिं वत्सं बध्नन्त्याध्वर्युरपररात्र आद्रुत्य  
 नित्यवत्सायै पयसाग्निहोत्रं जुहोत्यैतां दर्वीं निर्णिज्योपस्तीर्य  
 तस्यामेतः सर्वग एव चामकाषमवदधाति<sup>१</sup> द्विरभिघारयत्यथ  
 पुरोऽनुवाक्यामन्वाह पूर्णां दर्विं परापत सुपूर्णां पुनरापत । १०  
 वस्त्रेव विक्रीणावहा दषमूर्जः शतक्रतो इति<sup>१</sup> यजति देहि मे  
 ददामि ते नि मे धेहि नि ते दधे । निहारमिन्नि मे हरा  
 निहारं निहरामि ते स्वाहेत्यृषभ<sup>१</sup> एहीत्यृषभस्य रवये<sup>२</sup> जुह्व-  
 याद्वाङ्मणो हिंकार<sup>३</sup> इत्येतदपरं<sup>१</sup> गार्हपत्ये जुहोत्यन्वारभ्ये  
 यजमाने स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याः स्त्रीत्वापः प्रणीय मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः १५  
 पुरोडाशः सप्तकपालं निर्वपति साकः सूर्यणोद्यता<sup>१</sup> सा  
 प्रभिद्वेष्टिः संतिष्ठते<sup>१</sup> ऽथ तदानीमेव पृष्ठ्याः स्त्रीत्वापः प्रणीय

१ पूर्णदर्व्याय Be.

२ स्वाहा om TF.

३ Thus H ; रवये F ; रवये B'T ; रवे Be J ; Comp. Journ. Germ. Or. Soc. LII, p. 429.

४ Thus B Be F ; ब्रह्मणोभिहिंकार H ; ब्रह्मणोवाहिंकार J ; ब्राह्मणोपाश-  
 चिंकर T.



निर्वपत्याग्नेयमष्टाकपालमिति पञ्च संचराण्येन्द्राग्नमेकादशकपाल-  
 मैन्द्रं चरुं वैश्वकर्मणमेककपालमिति <sup>१</sup> त्वचं पुरोडाशानां ग्राह-  
 यित्वा अपयित्वाभिवासा प्राङ्केत्याग्नेभ्यो निनीय सप्तम्यजुर्हर-  
 तीदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं <sup>१</sup> चिथंजुषा तृष्णीं चतुर्थं <sup>१</sup> पूर्वं  
 ५ परिग्राहं परिगृह्णाति <sup>१</sup> करणं जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नौ प्रस्तिर्हरति <sup>१</sup>  
 यदाग्नौ प्रस्तिर्हरत्यथ चालारुखावृता चालारुखं परिलिखत्युत्तर-  
 वेदेरावृतोत्तरवेदिं निवपत्युत्तरनाभिमुत्साद्याग्नेरावृताग्निं प्रणय-  
 त्यग्निवत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति योयुपित्वा तिर्यञ्च ५ रण ५  
 स्रज्वा संप्रैषमाह प्रोक्षणीरासादयेन्नावर्हिरूपसादय सुवं च  
 १० सुचक्षु संमृद्धिं तृष्णीं पृषदाज्यग्रहणीं पत्नी ५ संनद्धाज्येन च  
 दध्ना चोदेहीत्याहृतासु प्रोक्षणीषूदस्य स्फ्यं मार्जयित्वेनावर्हि-  
 रूपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्काद्रुत्य सुवं च सुचक्षु संमार्ष्टि  
 तृष्णीं पृषदाज्यग्रहणीं <sup>१</sup> पत्नी ५ संनद्धाज्येन च दध्ना चोदेत्याज्यं  
 च प्रोक्षणीस्रोतूप्य प्रसिद्धं <sup>१</sup> यथा वैश्वदेवहवी ५ ज्येव ५ संतिष्ठते  
 १५ ऽन्यत्र वाजिनादथ पूर्णपात्रविष्णुकर्मैश्चरित्वा न विसृजते  
 व्रतम् <sup>१</sup> ॥ १० ॥ तृतीयः ॥

महापितृयज्ञं करिष्यन्नुपकल्पयते ग्रीही ५ च यवा ५ च  
 षट्कपालान्यभिवास्याथै दुग्धमर्धपात्रं द्वे नवे पात्रे दक्षुग्रासाकां <sup>१</sup>  
 चीन्यर्णसेवान्समूलं बर्हिर्वर्षीया ५ समिधमिधमात्परिश्रयणं कशि-  
 १० पूषवर्हणे आञ्जनाभ्यञ्जने दशा ५ स्फ्यमुदकुम्भौ यज्ञायुधानीत्यथ

गार्हपत्यं परिसृणाति<sup>१</sup> तमुत्तरेणैकैकः सः सादयति कशि-  
 पूषवर्हणे आञ्जनाभ्यञ्जने दशाः स्फुसुदकुम्भौ यज्ञायुधानीत्यथ  
 यज्ञोपवीतं कृत्वोत्तरेण<sup>२</sup> गार्हपत्यमुपविश्य पवित्रवत्याग्निहोत्र-  
 हवण्या निर्वपति<sup>३</sup> देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽग्निर्वाङ्मयां<sup>४</sup>  
 पूषो हस्ताभ्याः सोमाय पितृमते जुष्टं निर्वपामीति चतुरो<sup>५</sup>  
 सुष्टीन्ग्रीहीणां निर्वपत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वा पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो  
 जुष्टं निर्वपामीति चतुरो यवानामेतामेव प्रतिपदं कृत्वा पितृभ्यो  
 ऽग्निव्यासेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति चतुर एव यवानां<sup>६</sup> तेषां  
 ग्रीहिष्वेव हविष्कृतमुदादयत्युपोद्यञ्जने यवान्हविष्कृता वाचं  
 विस्ृजते<sup>७</sup> समानं कर्माधिवपनादधुष्य दक्षिणार्धं गार्हपत्यस्य<sup>८</sup>  
 षड्द्वपालान्युपदधात्येतान्यवातुलूखले परिचुष्य गार्हपत्य एक-  
 कपालमधिश्रित्य भर्जयन्ति<sup>९</sup> बद्धरूपा धानाः कृत्वा तेषामर्धां  
 धाना भवन्त्येतराश्चक्रूःकुर्वन्ति<sup>१०</sup> कृतानि पिष्टानि समुष्य  
 संयुत्याधिषृणक्ति<sup>११</sup> पुरोडाशः षड्द्वपालमथोत्तरतो भस्ममिश्रा-  
 नङ्गाराचिरूह्य तेषु नवं पाचमधिश्रित्य तिरः पवित्रमाज्यमा-<sup>१२</sup>  
 नौय तिरः पवित्रं धाना आवपत्येतदभिवान्यायै दुग्धमर्धपाचं  
 याचति<sup>१३</sup> तस्मिन्स्तिरः पवित्रः सकूनोयैकयेचुशलाकयोप-  
 मन्यति<sup>१४</sup> दक्षिणोपमन्यत्यनारभ्योपमन्यतीति ब्राह्मणमथोत्तरतो  
 भस्ममिश्रानङ्गाराचिरूह्य तेष्वधिश्रयति<sup>१५</sup> त्वचं पुरोडाशस्य

१ जघनेन instead of उत्तरेण T.

२ om. Be JF.

३ Before अग्निषृणक्ति H Be JF have अथ ।

ग्राहयित्वाभिवास्याचैवाग्नेभ्यो<sup>१</sup> निनयति<sup>१</sup> दक्षिणत एष सम  
स्थण्डिलः कृतो भवति<sup>१</sup> तदेतां चतुरश्रां<sup>१</sup> वेदिमालिखत्येव  
न खनति<sup>१</sup> तस्यै मध्यतो ऽन्वाहार्यपचनमुपसमाधाय स्रग्भ्यजु-  
र्हरति<sup>१</sup> ॥ ११ ॥

५. इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं<sup>१</sup> त्रिचर्यजुषा त्वष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup>  
पूर्वं परिग्राहं परिगृह्णाति<sup>१</sup> करणं जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नीध्रस्त्रि-  
र्हरति<sup>१</sup> यदाग्नीध्रस्त्रिर्हरत्यथोत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति योयुपित्वा  
तिर्यञ्च<sup>१</sup> स्फ्य<sup>१</sup> स्रग्भ्या सप्रैषमाह प्रोचणीराभादयेभावर्हिरूप-  
सादय सुवं च सुचक्षु संमृद्धुराज्येनोदेहीत्याहतासु प्रोचणीषू-  
१०. दस्य स्फ्यं मार्जयित्वेभावर्हिरूपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य  
सुवं च सुचक्षु संमार्ज्याज्येनोदेत्याज्यं च प्रोचणीस्रोतूप्य प्रसिद्धं  
पञ्चगृहीतानि वा षड्गृहीतानि वाज्यानि गृहीत्वा प्रोचणी-  
भिर्मुपोत्तिष्ठती<sup>१</sup>ध्रं प्रोचति<sup>१</sup> वेदिं प्रोचति<sup>१</sup> बर्हिः प्रोचति<sup>१</sup>  
बर्हिरासन्नं प्रोच्योपनिनीय पुरस्तात्समूलं प्रस्तरं गृह्णाति  
१५. त्वष्णीमथ प्राचीनावीतं कृत्वा त्रिरपस्रैः परिस्रृणन्पर्येति<sup>१</sup>  
संतरामेवाग्ने<sup>१</sup> ऽथ वितरामथ वितरामथ यज्ञोपवीतं कृत्वा  
यथेतं त्रिः पुनः प्रतिपर्येत्यथ<sup>१</sup> प्रस्तरपाणिर्द्वौ परिधी परि-  
दधाति मध्यमं चैव दक्षिणं चोर्ध्वं समिधावादधाति<sup>१</sup> विष्टतौ  
तिरश्ची सादयति<sup>१</sup> विष्टत्योः समूलं प्रस्तरं न्यस्यति त्वष्णीं<sup>१</sup>

१ After ग्राहयित्वा Be TJH have अग्रयित्वा ।

१ Thus T; •र्चा the other MSS.

१ प्रति om. BF.

प्रस्तरे जुह्वं<sup>१</sup> वर्हिषीतरे<sup>२</sup> एता असदन्निति समभिमृश्य  
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्यानुपूर्वः<sup>३</sup> हवींश्चुदासयत्युपस्तीर्णा-  
 भिधारितं पुरोडाशमभिघार्य<sup>४</sup> धानाः करम्भमिति<sup>५</sup> तेषामे-  
 कैकमनूचीनान्युदाहरन्ति<sup>६</sup> दक्षिणतः पुरोडाशमासादयत्युत्तरतो  
 धाना<sup>७</sup> उत्तरतः करम्भं<sup>८</sup> दक्षिणत एतत्परिश्रयणं कश्चिपूप- ५  
 वर्हणे आञ्जनाभ्यञ्जने दशां स्पृशमिति निदधात्युत्तरत उद-  
 कुम्भौ<sup>९</sup> दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चोत्तरतो  
 ऽध्वर्युश्चाग्नीध्रश्च<sup>१०</sup> ॥ १२ ॥

अथेष्मात्समिधमाददान आह्वानये देवेभ्यः पितृभ्यः समिध-  
 मानायानुब्रूहीत्यभ्यादधातीष्मः सकृद्वा त्रिर्वा<sup>१</sup> परि समिधः १०  
 शिनष्टि<sup>२</sup> वेदेनोपवाजयत्यनूक्तासु सामिधेनीषु सुवेणाधारमा-  
 धारयति<sup>३</sup> संमृष्टे सुग्भ्यामुत्तरमथासः<sup>४</sup> स्पर्शयन्सुचाबुदङ्कृत्याक्रम्य<sup>५</sup>  
 जुह्वा ध्रुवाः समज्य सादयित्वा सुचौ प्रवरं प्रवृणीते<sup>६</sup> ऽथा-  
 आवयत्यो आवयासु औषडग्निर्देवो होता देवान्पितृन्त्यक्षसीदे-  
 त्येतावाग्प्रवरः<sup>७</sup> सौदति होता<sup>८</sup> प्रसवमाकाङ्क्षति<sup>९</sup> प्रसूतः १५  
 सुचावादायात्याक्रम्याऽव्याह समिधो यजेति<sup>१०</sup> वषट्कृते जुहोति<sup>११</sup>  
 यज यजेत्यपवर्हिषश्चतुरः प्रयाजानिहोदङ्कृत्याक्रम्य सः<sup>१२</sup> सावे-

१ • पूर्वाः all.

२ After पुरोडाशं B Be HF ins. उदासयति ।

३ Thus Be HF ; सुच उद० J ; सुचाबुद० T ; सुचा उद० B.

४ BH ins. प्रसिद्धः होतारं वृणीते but comp. TB. I. 6. 9. 1.

णान्तपूर्वः<sup>१</sup> हवींश्चभिघारत्याग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां  
चरत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं सुचौ सादयित्वा प्राचीना-  
वीतानि कुर्वते<sup>१</sup> विपरिक्रामन्त्येव श्वत्विजो<sup>१</sup> विपरिहरन्ति  
हवींश्चुत्तरतः पुरोडाशमासादयति<sup>१</sup> दक्षिणतः करम्भमाश्रय<sup>१</sup>

५. एव धाना भवन्त्युत्तरत उपविगतो ब्रह्मा च यजमानश्च दक्षिणतो  
ऽध्वर्युश्चाग्नौध्रुवायैनत्परिश्रयन्ति<sup>१</sup> तस्योदीचीं द्वारं कुर्वन्ति<sup>१</sup>  
स यो बलवास्तमाह्वानेनोदकुम्भेन संततया धारया चिर-  
पसलैः परिषिञ्चन्परीहीति<sup>१</sup> स तथा करोति<sup>१</sup> निधाय कुम्भं  
यथेतं त्रिः पुनः प्रतिपर्येत्यथोपस्तौर्यं पूर्वाधात्पुरोडाशस्याव-

१०. यन्नाह ॥ १३ ॥

सोमाय पिबमते ऽनु स्वधेति<sup>१</sup> पूर्वाधात्पुरोडाशस्यावयति<sup>१</sup>  
पूर्वाधाद्धानानां<sup>१</sup> पूर्वाधात्करम्भस्याभिघारयति<sup>१</sup> प्रत्यनक्ति<sup>१</sup> दक्षि-  
णतो ऽवदायोदङ्कृतिक्रामत्यो<sup>१</sup> स्वधेत्याश्रावयत्यस्तु स्वधेति प्रत्या-  
श्रावयति<sup>१</sup> सोमं पिबमन्तं स्वधा कुर्विति<sup>१</sup> ये स्वधेत्यागूर्ध्वं  
१५. स्वधामह इति वा<sup>१</sup> स्वधा नम इति वषट्करोति<sup>१</sup> वषट्कृते

१ •पूर्वः all.

२ Thus FJ (P); आशया HBT ; शया Be.

३ Here and in the corresponding passages some of the MSS. have अत्याक्रामति instead of अति० and आ instead of अथे ।

४ Thus here and in the four corresponding passages BT ; JF Be have every time ये स्वधामह इत्यागूर्ध्वमिति instead of ये स्वधेत्यागूर्ध्वं स्वधामह इति वा ; H has this passage four times thus : ये स्वधामह इत्यागूर्ध्वमिति स्वधा नम इति वषट्करोति ये स्वधेत्यागूर्ध्वं स्वधामह इति वा ।

जुहोत्यथोपस्तीर्य मध्याद्भानानामवद्यन्नाह पितृभ्यो वर्हिषद्भ्यो  
 ऽनु स्वधेति । मध्याद्भानानामवद्यति । मध्यात्करम्भस्य । मध्या-  
 त्पुरोडाशस्याभिधारयति । प्रत्यनक्ति । दक्षिणतो ऽवदायोदङ्कृति-  
 क्रामत्यो स्वधेत्याश्रावयत्यस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति । पितृन्  
 वर्हिषदः स्वधा कुर्विति । ये स्वधेत्यागूर्यं स्वधामह इति वा । ५  
 स्वधा नम इति वषट्करोति । वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्यापरा-  
 धात्करम्भस्यावद्यन्नाह पितृभ्यो ऽग्निष्वान्तेभ्यो ऽनु स्वधेत्यपरा-  
 धात्करम्भस्यावद्यत्यपराधात्पुरोडाशस्यापराधाद्भानानामभिधार-  
 यति । प्रत्यनक्ति । दक्षिणतो ऽवदायोदङ्कृतिक्रामत्यो स्वधेत्या-  
 श्रावयत्यस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति । पितृन्अग्निष्वान्तांस्वधा १०  
 कुर्विति । ये स्वधेत्यागूर्यं स्वधामह इति वा । स्वधा नम इति  
 वषट्करोति । वषट्कृते जुहोत्यथोपस्तीर्य दक्षिणार्धात्पुरोडाशस्या-  
 वद्यन्नाद्याग्नये कव्यवाहनाय स्विष्टकृते ऽनु स्वधेति । दक्षिण-  
 धात्पुरोडाशस्यावद्यति । दक्षिणार्धाद्भानानां । दक्षिणार्धात्कर-  
 म्भस्य । द्विरभिधारयति । न प्रत्यनक्ति । दक्षिणतो ऽवदायो- १५  
 दङ्कृतिक्रामत्यो स्वधेत्याश्रावयत्यस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयत्यग्निं  
 कव्यवाहनं स्विष्टकृतं स्वधा कुर्विति । ये स्वधेत्यागूर्यं स्वधा-  
 मह इति वा । स्वधा नम इति वषट्करोति । वषट्कृते दक्षि-  
 णार्धपूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वा आहुतौर्जुहोत्यथैतन्नेचणं शलाका-  
 मित्यग्नावनुप्रहरत्यथैने सः स्वावेणाभिजुहोत्यथ दक्षिणतो ऽत्या- २०  
 क्रम्य यथायतनं सुचौ सादयित्वा यज्ञोपवीतानि कुर्वते ।  
 विपरिक्रामन्थेत अत्रिजो । विपरिहरन्ति हवींषि । दक्षिणतः

पुरोडाशमासादयत्युत्तरतः करम्भमाशय<sup>१</sup> एव धाना भवन्ति<sup>२</sup> ।  
दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानस्योत्तरतो ऽध्वर्युश्चाग्नीध्र-  
श्चाथ प्राश्निचमवदायेडामवद्यति<sup>३</sup> ॥ १४ ॥

उपहृतायामिडायामग्नीध आदधाति षड्वत्तं<sup>४</sup> निघ्ने<sup>५</sup>  
५ भक्षयित्वा बर्हिषि संन्यस्यन्त्यथ प्राचीनावीतानि<sup>६</sup> कृत्वा पुरोडाशं  
धानाः करम्भमिति पाच्याः संप्रयौति<sup>७</sup> तिसृषु शक्तिषु<sup>८</sup>  
पर्णसेवेषु चीन्पिण्डान्ददात्येतत्ते ततामौ ये च त्वामन्विति  
दक्षिणस्याः ओष्णामेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्विति  
दक्षिणे ऽऽम<sup>९</sup> एतत्ते प्रपितामहासौ ये च त्वामन्वित्युत्तरे  
१० ऽऽम<sup>१</sup> उत्तरस्याः ओष्णां लेपं निमार्क्ष्यषा युष्माकमियमस्माक-  
मिमां वयं जीवा जीवन्तो ऽनुसंचरन्तो भूयास्मेत्यथ पितरो  
यथाभागं मन्दध्वमित्युक्त्वोदक्षो निष्क्रम्य<sup>११</sup> यज्ञोपवीतानि  
कृत्वा हवनौयसुपतिष्ठन्ते सुसंदृशं त्वा वयं मघवन्मन्दिषीमहि ।  
प्र नूनं पूर्णवन्धुर सुतो यासि वशाः अनु । योजा त्विन्द्र ते  
१५ हरोमित्या तमितोरुपतिष्ठन्ते<sup>१२</sup> ऽथ गार्हपत्यसुपतिष्ठन्ते ऽचक्ष-

१ Thus only F; मया Be; आशया the other MSS.

२ BT ins. उत्तरत उदङ्गमौ ।

३ Thus ( comp. Āpastamba's अघघ्ने ) T Bh. Keś., the other MSS. also Pāyoga I.O. जिघ्नेष ।

४ Here and in the following passages the MSS. have sometimes the singular instead of the plural: यज्ञोपवीतं, प्राचीनावीतं ।

५ शक्तीषु Be H.

६ Be JF ins. अथ ।

मौमदन्तं ह्यव प्रिया अधूषत । अस्तोषत स्त्रभानवो विप्रा न-  
विष्ठया मती । योजा न्विन्द्र ते हरामित्या तमितोरुपतिष्ठन्ते ।  
ऽथ प्राचीनावीतानि कृत्वान्वाहार्यपचनमभिप्रपद्यन्ते ऽचन्पितरो  
ऽमौमदन्त पितरो ऽतीदपन्त पितरो ऽमौमृजन्त पितरः ।  
परेत पितरः सोम्या इत्या तमितोरुपतिष्ठन्ते । स यो वस्त्रवाऽ- ५  
स्तमाह्वानेनोदकुम्भेन संततया धारया त्रिरपमलैः परिषिञ्चन्  
परौहीति । स तथा करोति । निधाय कुम्भं यथेतं त्रिः पुनः  
प्रतिपर्येत्याहरणप्रीत्येव<sup>१</sup> कशिपूपवर्हणे आञ्जनाभ्यञ्जने ददात्यथ  
वासाऽसि ददात्यथ षड्भिर्नमस्कारैर्विपर्यासमुपतिष्ठते । ऽथ वीरं  
याचते । ऽयैनानुत्याय प्रवाह्य तिसृभिर्मन आह्वयते मनो १०  
न्वाह्वयामह आ न एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्यत्रै-  
तान्पिण्डान्सह पर्णसेवैरग्रावनुप्रहरति । व्यवच्छिन्दन्ति परि-  
अयणमय यज्ञोपवीतानि कुर्वते । ऽथ<sup>२</sup> संप्रैषमाह ब्रह्मन्प्रस्था-  
स्यामः समिधमाधायाम्रीदम्रीन्सकृत्सकृत्संमृद्धीत्यथ जुह्वपमृता-  
वादायात्याक्रम्याश्चाव्याह देवौ यजेति<sup>३</sup> वषट्कृते जुहोति । १५  
यज<sup>४</sup> यजेत्यपवर्हिषौ दावनूयाजाविद्धोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं  
सुचौ सादयित्वा वाजवतीभ्यां सुचौ ब्यूहति । शंयुना प्रस्तर-  
परिधि संप्रकीर्य संप्रस्त्राय सुचौ विमुच्यात्रैव समिष्टयजुर्जुहो-

१ Thus B Be HF. Kes. ; आहरणप्रीत्येव T ; J corrupt.

२ Thus Be JF ; वीतं कृत्वा the other MSS.

३ यजयजेति Be H.

४ om. Be F.



त्यथैतेषां शस्त्राणां द्वे उदाहरन्त्यथ यज्ञोपवीतानि कृत्वा  
 प्राजापत्ययर्चा गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते प्राजापते न त्वदेतान्यन्य  
 इत्यत्रैतां द्वितीयां जपति यदन्तरिचं पृथिवीमुत धामिति<sup>१</sup>  
 संतिष्ठते महापितृयज्ञः<sup>१</sup> ॥ १५ ॥ चतुर्थः ॥

- ५ यावदेवाचाध्वर्युश्चेष्टति तावदेष प्रतिप्रस्थाता प्रतिपूरुषं  
 त्रैयम्बकानेककपालानेकातिरिक्तागार्हपत्ये अपयित्वानभिघारि-  
 तानुदास्य सते वा शरावे वा जरत्कोशविले वा समुप्योपास्ते<sup>१</sup>  
 ऽथ याचति नीललोहिते सूत्रे अन्तमं<sup>२</sup> पर्णमन्तमागारादे-  
 कोल्लुकमुदपाचमित्येतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठन्ते यावन्तो  
 १० गृह्णा स्मस्तेभ्यः कमकरं पशूनां शर्मांसि शर्म यजमानस्य  
 शर्म मे यच्छेत्यथोदञ्चो निष्क्रम्य तां दिशं यन्ति यत्रास्य  
 नित्यसंपन्नश्चतुष्यथ स्पष्टो भवति<sup>१</sup> यद्यु वै न भवत्यनसा वा  
 रयेन वा वियान्ति<sup>१</sup> तदेतदेकोल्लुकमुपसमाधाय<sup>२</sup> संपरि-  
 स्तीर्यान्तमे पर्णे सर्वेषां त्रैयम्बकाणां सक्तसक्तसमवदाय जुहो-  
 १५ त्येक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्य आरुस्ते रुद्र पशुस्तं जुष-  
 स्त्रैष ते रुद्र भागः सह स्वस्त्राम्बिकया तं जुषस्व भेषजं गवे  
 ऽश्वाय पुरुषाय भेषजमथो अस्मभ्यं भेषजं सुभेषजं यथासति  
 सुगं भेषाय मेध्या अवाम् रुद्रमदिमद्भव देवं अम्बकम् ।  
 यथा नः श्रेयसः करद्यथा नो वस्त्रसः करद्यथा नः पशुमतः  
 २० करद्यथा नो व्यवसाययात्स्नाहेत्यत्रैतदन्तमं पर्णे यं देष्टि तस्य

१ Here and infra the MSS. have sometimes चतिम् ।

२ एतद् only FJ ; the other MSS. om.

संचरे पशूनां न्यस्यति<sup>१</sup> यद्यु वै न द्वेष्टास्त्रवटे<sup>२</sup> न्यस्यत्यथैतेषां  
 चैधम्नकाणामेकैकं व्युत्पद्यच्छति द्वौ यजमानायाथैतमग्निं चिः  
 प्रदक्षिणं परियन्ति<sup>३</sup> दक्षिणानूरुमुपाग्नानास्त्यम्बकं<sup>४</sup> यजामहे  
 सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् । उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुञ्चोय माम्भ-  
 तादिति<sup>५</sup> सक्तपरीत्योत्तरतस्तिष्ठत्युत्तिष्ठदन्ति<sup>६</sup> भगाय त्वेति ५  
 क्षिप्नुत<sup>७</sup> एवमेव द्वितीयं परियन्त्येवं तृतीयमथैषा पतिकामा<sup>८</sup>  
 त्रिरपसलैः पर्येति सव्यमूरुमुपाग्नानां<sup>९</sup> अम्बकं यजामहे सुगन्धिं  
 पतिवेदनम् । उर्वारुकमिव बन्धनादितो मुञ्चोय मा पतेरिति<sup>१०</sup>  
 सक्तपरीत्योत्तरतस्तिष्ठत्युत्तिष्ठदन्ति<sup>११</sup> भगाय त्वेति क्षिप्नुत<sup>१२</sup>  
 एवमेव द्वितीयं पर्येत्येवं तृतीयमथैनान्यजमानश्चाञ्जलावाव- १०  
 पति ॥ १६ ॥

प्रजया त्वा सःसृजामि मासरेण सुरामिवेति<sup>१</sup> तान्यज-  
 मानः पत्यञ्जलावावपति प्रजया त्वा पशुभिः सःसृजामि  
 मासरेण सुरामिवेति<sup>२</sup> तान्यज्जी दुहिचे भगकामायै भगेन

१ Thus Bh.; आखवटे T; आखवटे B; the other MSS. आखवटे,  
 comp. X. 48.

२ Thus only Be; the other MSS. write पर्येति ।

३ Thus BH; उपग्नानां J Be; उपग्नानां F; उपनिग्नानां T; अपग्नानाः  
 Kes.

४ Thus BH; उत्तिरन्ति (as TBr. I. 6. 10. 5) the other MSS.,  
 but comp. Dvaiddhasūtra: चैधम्नकाणामुत्तिवेदन इति ।

५ Instead of अथैषा पतिकामा BF have अथ दुहिता भगकामा ।

६ Thus BH; उपग्नानां Be JF Kes.

- त्वा सः सृजामि मासरेण सुरामिवेत्येनान्मूत ओष्य नौल-  
लोहिताभ्याः सूत्राभ्यां विषय्य शुष्के वा स्थाणौ विशाखायां<sup>१</sup>  
वा बध्नात्येष ते रुद्र भागस्तं जुषस्व तेनावसेन परो मूजवतो  
ऽतीह्यवततधत्वा पिनाकहस्तः कृत्तिवासोमित्या तमितोरुप-  
५ तिष्ठन्ते<sup>१</sup> ऽथापो व्यतिषिच्य परास्य पाचमनवेक्षमाणा आयन्ति<sup>१</sup>  
हस्तपादाग्रचाख्यैतेनैव यथेतमेत्यादित्यं चरुं पुनरेत्य निर्वप-  
तीयं वा अदितिरस्यामेव प्रतिनिष्ठन्तीति ब्राह्मणः<sup>१</sup> सा प्रसि-  
द्धेष्टिः संतिष्ठते<sup>१</sup> ऽव विस्जते व्रतमथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्टा  
यजमानायतन उपविश्य चेष्टा शलव्या लोहितायसस्य च  
१० क्षुरेण ग्रीर्षन्नि च वर्तयते परि च वपते य इमां महीं पृथिवी-  
मृतुभिः पर्यवर्तयद्यो अस्याः पृथिव्यास्त्वचि निवर्तयत्योषधीः ।  
अग्निरीशान ओजसा वरुणो धीतिभिः सह । इन्द्रो मरुद्भिः  
सखिभिः सह ॥ अग्निसिग्मेन शोचिषा तप आक्रान्तमुष्णिहा ।  
शिरस्तपस्याहितं वैश्वानरस्य तेजसा । ऋतेनास्य निवर्तये सत्येन  
१५ परिवर्तये । तपसास्यानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये शग्मेनास्याभि-  
वर्तये ॥ ग्रीर्णस्तदृतं तत्सत्यं तद्भृतं तच्छ्रेयं तेन शक्रेयं तेन  
राध्यासमिति पुरस्तादेवापे ऽथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादयोत्तरतो  
ऽथोपरिष्टात्संतिष्ठन्ते साकमेधहवीः<sup>१</sup> षो<sup>१</sup> दावत्सरीणाः<sup>१</sup> स्वस्ति-  
माशास्त इत्याशास्ते<sup>१</sup> ॥ १७ ॥ पञ्चमः ॥  
१० अथातश्चतुर्थं मासेषु शुनासीरीयहविर्भिर्यज्यमाणो<sup>१</sup> भवति<sup>१</sup>

१ Thus Be HF, Dvaidha, Bh., Kes , विशाखां BT.

१ Some MSS. read here and *infra* शुनासीर्यं ।

स उपकल्पयते जेषीः शल्लिणीं लोहितायसस्य च चुरं पञ्चत-  
 यानि पुरोडाशकपालानि पञ्च चरुशालीस्तावन्ति मेघणानि  
 पृषदाज्याय दधीत्यथासैताः<sup>१</sup> रात्रिं वायवे वत्सा अपाकृता  
 भवन्ति<sup>१</sup> प्रातर्वायव्यं पथो दोहयति<sup>१</sup> सांनाय्यस्य वाहता ढ्वणीं  
 वाय प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पृष्ठ्याः सौत्वापः प्रणोय निर्वपत्याग्ने- ५  
 यमष्टाकपालमिति पञ्च संचराण्यैन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं  
 चरुमिन्द्राय शुनासीराय पुरोडाशं द्वादशकपालं वायव्यं पथः  
 सौर्यमेककपालमिति<sup>१</sup> त्वचं पुरोडाशानां ग्राहयित्वा अपयि-  
 त्वाभिवास्य प्राङेत्याषेभ्यो निनीय सन्मयजुर्हरतीदमेव प्रसिद्धं  
 पौरोडाशिकं<sup>१</sup> त्रियंजुषा ढ्वणीं चतुर्थं<sup>१</sup> पूर्वं परिग्राहं १०  
 परिगृह्णाति<sup>१</sup> करणं जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नीध्रस्त्रिहरति<sup>१</sup> स  
 यद्युत्तरवेदिं करोति यथा महाहवीः<sup>१</sup> खेव<sup>१</sup> संतिष्ठते<sup>१</sup>  
 यद्यु वा उत्तरवेदिं न करोति यथा वैश्वदेवहवीः<sup>१</sup> खेव<sup>१</sup>  
 संतिष्ठते ऽन्यत्र वाजिनादथ पूर्णपात्रविष्णुकमैश्वरित्वा विस्मृजते  
 व्रतमेव पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्टा यजमानायतन उपविश्य जेष्या १५  
 शल्लिण्या लोहितायसस्य च चुरेण ग्रीर्धन्नि च वर्तयते परि च  
 वपत एकं मासमुदसृजत्परमेष्ठी प्रजाभ्यः । तेनाभ्यो मह  
 आवहदमृतं मर्त्याभ्यः ॥ प्रजामनु प्रजायसे तदु ते मर्त्यामृतम् ।  
 येन मासा अर्धमासा ऋतवः परिवत्सराः ॥ येन ते ते प्रजापते

<sup>१</sup> इति found only in BH; the word is missing in all the MSS.  
 also supra page 141, 15.

<sup>२</sup> दीहयित्वा TF.

ईजानस्य न्यवर्तयन् । तेनाहमस्य ब्रह्मणा निवर्तयामि जीवसे ॥  
 अग्निस्तिग्मेन शोचिषा तप आक्रान्तमुष्णिहा<sup>१</sup> शिरस्तपस्याहितं  
 वैश्वानरस्य तेजसा । ऋतेनास्य निवर्तये सत्येन परिवर्तये<sup>१</sup> तपसा-  
 स्यानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये शग्मेनास्याभिवर्तये ॥ श्रौष्णस्तद्वर्त  
 ५ तत्सत्यं तद्वर्तं तच्छ्रेयं तेन श्रेयं तेन राधासमिति पुर-  
 स्तादेवाग्ने ऽथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरतो ऽथोपरिष्टात्सं-  
 तिष्ठन्ते शुनासौरीयहवीः<sup>१</sup> नुवत्सरीणाः स्वस्तिमाशास्त इत्या-  
 शास्ते<sup>१</sup> ॥ १८ ॥ षष्ठः ॥

॥ इति पञ्चमः प्रश्नः ॥

अग्निष्टोमेन यज्यमाणो भवति<sup>१</sup> स उपकल्पयते कृष्णाजिनं  
 च कृष्णविषाणां च वासश्च मेखलां च मैषा पृथ्वी वेणीकार्या  
 भवति चित्रदेकतःपाशा द्वाविंशतिं च दर्भपुञ्जीलानि नव-  
 नीतं चाञ्जनं च सत्पलां च शरेषीकामौदुम्बरं च<sup>२</sup> दण्डं चमसं  
 च<sup>३</sup> व्रतप्रदानं स्यात्सौम्यं सशिक्षा समेचणार्मेतानि त्रयोदश  
 यजमानस्तावन्त्येव पत्नीमभितो भवन्ति कुम्भं च कुरौरं च  
 वासश्च योक्तं चापरिमितानि च दर्भपुञ्जीलानि नवनीतं  
 चाञ्जनं च सत्पलां च शरेषीकामृन्मयश्च पात्रः शङ्कुश्च स्यात्सौ  
 मशिक्षा समेचना<sup>४</sup> जुष्टे देवयजने शाला कारिता भवति<sup>५</sup>  
 पुरोहविषि देवयजने याजयेदित्येतेषां यज्जोषयते<sup>६</sup> प्राचीन- १०  
 वंशा दिक्ष्वतौकाशा दक्षिणतो वर्षीयसी<sup>७</sup> तस्यै चतस्रो द्वारः  
 कुर्वन्ति प्राचीं दक्षिणां प्रतीचीमुदीचीं<sup>८</sup> दक्षिणतो व्रतश्रप-  
 णागारं कुर्वन्ति पश्चात्पत्नीशालमथ<sup>९</sup> यदि दूरे तीर्थं भवत्यु-  
 त्तरेण शालां द्वौ कटपरिवारौ कुर्वन्ति पूर्वं यजमानायापरं  
 पत्यै<sup>१०</sup> तयोः प्राची द्वारौ कुर्वन्ति<sup>११</sup> तदुदकुम्भौ निधापयत्यथा- १५  
 मावाख्येन वा हविषेद्वा नक्षत्रे वारण्योरग्नीन्समारोह्य शालामभि-  
 प्रैत्युत्तरेण शालां परीत्य पूर्वया द्वारा शालां प्रपाद्य गार्हपत्य-  
 स्थायतने मथित्वाग्नीन्विद्धत्य मध्यमे वंशे राजानं प्रययन्ति<sup>१२</sup>  
 परिसृणन्ति<sup>१३</sup> दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चाथ

१ च only P, the other MSS. om. the word, except F which has चमसं ।

२ च om HF.

३ Thus TJ ; ०शालाम० HBP ; ०शालीम० F.

गार्हपत्यं आज्यं विलाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सप्त-  
होतारं मनसानुद्भूत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्य यजमाने स्वाहे-  
त्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा यूपारुतिं जुहोति यद्यत्र जुहोति<sup>१</sup>  
पूर्वाह्न एवैतौ व्रतदुघयोर्वत्सौ बभ्रुग्व्याभ्यां व्रतोपायनीयं  
५ पाचयति<sup>१</sup> तस्याशितौ भवतः सर्पिर्मिश्रस्य पयोमिश्रस्याथा-  
ध्वर्युस्तीर्थ्यान्संभारान्याचत्यथाहैहि यजमानेति<sup>१</sup> पूर्वया दारोप-  
निष्क्रम्य यत्रापस्तद्यत्स्यास्य प्राङ्मुखस्य दक्षिणं गोदानमङ्गिर-  
नन्ति ॥ १ ॥

आप उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चस इत्यूर्ध्वाधं बर्हि-  
१० रनूच्छ्रयत्योषधे चायस्त्रैनमिति<sup>१</sup> स्वधितिं तिर्यञ्चं निदधाति  
स्वधिते मैत्र्यं हिंस्रैरिति<sup>१</sup> प्रवपति देवश्रूरेतानि प्रवप  
इति<sup>१</sup> स्वस्त्युत्तराण्यग्रीयेत्युपान्तं प्रत्यभिष्टुत<sup>१</sup> एतद्यैवावृत्तोत्तरं  
गोदानमङ्गिरनन्ति यजुषा वा त्वष्णीं वा<sup>१</sup> नापिताय चुरं  
प्रयच्छन्नाह नापितोऽपकेऽग्न्यश्रुं मे निरुत्तनखं प्रवृतादिति<sup>१</sup> तं  
१५ तथा प्राज्ञायै नमङ्गिरभिषिञ्चत्यापो अस्मान्मातरः शुभन्तु दृतेन  
नो दृतपुवः पुनन्विति<sup>१</sup> संप्रधाव्य रजः प्रज्ञावयति विश्वमस्मात्प्र-  
वहन्तु रिप्रमित्युदेत्युदाभ्यः<sup>१</sup> शुचिरा पूत एमौति<sup>१</sup> वसनस्यान्तेन  
प्रतिष्ठाद्याप आचामत्यपो ऽआतोति ब्राह्मणमयं प्रदक्षिणमहत्  
वासः परिधत्ते सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहीत्यथास्यैतन्नव-  
२० नीतं विचितमुदशराव उपशेते<sup>१</sup> तस्य पाणिभ्यां संप्रस्त्राय

१ Thus J; पाचयति T; पाचयति BP; पावयति H; वाचयति F.

१ Corrected according to Bh., Keś., and the parallel passage p. 159. 1. The Mss. have not उदेति but येति (BT) and एति HF; J om.

मुखमेव प्रथममभ्यङ्गे महीनां पथो ऽसि वर्चोधा असि वर्चो  
मयि धेहीत्यनुलोममा पादाभ्यामन्यो ऽस्य पृष्ठमभ्यनक्तृथास्यै-  
तदाञ्जनं पिष्टं दृषद्युपगते सत्त्वला च शरेषीका । तस्य  
प्राङ्मुखस्य प्रत्यङ्मुख उपविश्य सव्येन पाणिना दक्षिणमक्ष्यनक्ति  
वृत्रस्य कनौनिकासि चक्षुष्या असि चक्षुर्मे पाहीति विरनि-  
धावं । दिरुत्तरमप्यु पञ्च कृत्व आङ्ग इति ब्राह्मणं । पञ्च कृत्व  
एव दक्षिणं पञ्च कृत्व उत्तरमथैनमेकविंशत्या दर्भपुञ्जीलैः  
पवयति चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु देवस्त्वा  
सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति ।  
यजमानमतिवाचयति तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं १०  
पुने तच्छकेयमित्यथैनं सव्ये पाणावभिपात्य शालामानयत्या  
वो देवास ईमहे सत्यधर्माणो अध्वरे यदो देवास आगुरे  
यज्ञियासो हवामह इति । पूर्वया द्वारा शालां प्रपादय-  
तौद्राग्नी द्यावापृथिवी आप ओषधीरित्यथैनमयेणाहवनीयं  
पर्याशीय दक्षिणतः उदङ्मुखमुपवेश्याहवनीयमीक्षयति त्वं १५  
दौक्षाणामधिपतिरसीतौह मा सन्तं पाहीत्यात्मानम् ॥ २ ॥

यावदेवात्राध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता पत्यै दक्षिण-  
मुपपञ्चमद्भिस्तुनक्ति त्वष्णीं । त्वष्णीमूर्ध्वायं वर्धिरनूच्छति ।  
त्वष्णीं स्वधितिं तिर्यञ्चं निदधाति । त्वष्णीं प्रवपति । त्वष्णी-  
मुपान्तं प्रत्यभिष्टुत । एतथैवावृत्तोत्तरमुपपञ्चमद्भिस्तुनक्ति १०  
त्वष्णीमेव । नापिताय चुरं प्रयच्छन्नाह नापितोऽप्योपपञ्चां मे  
निहत्तनखां प्रब्रूतादिति । तां तथा प्राहाथैनामद्भिरभिषिञ्चति



- दृष्णी<sup>१</sup> दृष्णीः संप्रधाव्य रजः प्रज्ञावयति दृष्णीमद्विरदेति<sup>१</sup>  
 दृष्णी<sup>१</sup> वसनस्यान्तेन प्रतिष्ठाद्याप आचामति<sup>१</sup> दृष्णी<sup>१</sup>  
 प्रदक्षिणमहतं वासः परिधत्ते<sup>१</sup> दृष्णीमभ्यङ्गे<sup>१</sup> दृष्णीमाङ्गे<sup>१</sup>  
 ऽथैनामपरिमितैर्दर्भपुञ्जीलैः पवयति दृष्णीदृष्णीमेवाथैना-  
 ५. मानीयापरया द्वारा ग्रास्तां प्रपाद्य प्राचीमुदानयन्वाचयति प्रैतु  
 ब्रह्मणस्पत्री वेदिं वर्णेन सौदतु । अथाहमनुकामिनौ स्वे स्तोत्रे  
 विशा दहेत्यथ जघनेन गार्हपत्यमुपसौदति सुप्रजसस्त्वा वयः  
 सुपत्नीरुपसेदिम । अग्रे सपत्नदम्भनमदब्बासो अदाभ्यमित्यथ  
 पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः प्रणीयाग्नावैष्णवमेकादशकपासं दौक्षणीया-  
 १० मिष्टिं निर्वपति<sup>१</sup> तस्यै दशतयसुस्वीदति न यजमानं व्रतमुप-  
 नयति न पत्नीः संनहति न यजमानभागं करोति न ब्रह्म-  
 भागं न बर्हिषदं पुरोडाशं करोति नान्वाहार्यं याचति<sup>१</sup> न  
 फलीकरणहोमेन चरति न समिष्टयजुर्जुहोति न पूर्णपात्रे  
 यजमानं वाचयति न विष्णुक्रमान्क्रमते<sup>१</sup> ऽथाध्वर्युः प्रदक्षिण-  
 १५ मावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य पत्नीः संयाज्य प्राङेत्य ध्रुवामाष्याज्याज्य-  
 स्थास्यां प्रत्यवनीयाज्यस्थास्याः सुवेणोपघातं दौचाज्जती-  
 र्जुहोति ॥ ३ ॥

आकृत्यै प्रयुजे ऽग्नये स्वाहा मेधायै मनसे ऽग्नये स्वाहा  
 दौचायै तपसे ऽग्नये स्वाहा सरस्वत्यै पूष्णे ऽग्नये स्वाहेत्यथ

१ चक्षिर ( Instr. ) all, instead of the Abl., that was to be expect-  
 ed ; H omits the word.

१ दृष्णीं twice BF.

१ Thus HTJF ; वाचयति B.

सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सुचा पञ्चमीं जुहोत्यापो देवी-  
 र्हृहतीर्विश्वशम्भुवो द्यावापृथिवी उर्वन्तरिचं दृहस्यतिर्ना हविषा  
 दृधातु स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाज्यस्य पूर्णाः सुचमौद्वहणं  
 जुहोति विश्वे देवस्य नेतुर्मर्तो दृणीत सख्यम् । विश्वे राय  
 इषुध्यसि द्युम्नं दृणीत पुष्यसे स्वाहेत्यत्रैतत्पूर्णपात्रमन्तर्वेदि  
 निनयत्यथयेणाहवनीयं पर्याहृत्य यजमानाय प्रयच्छति कृष्णा-  
 जिनं च कृष्णविषाणां च वासश्च मेखलां चौदुम्बरं दण्डं  
 पञ्चमसुष्णीषः षष्ठमथ प्रतिप्रस्थाता पत्न्यै प्रयच्छति कुम्भं च  
 कुरीरं च वासश्च योक्त्रं च शङ्कुं च ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथ यजमानायतने कृष्णाजिनं प्राचीनघीवसुत्तरलोमोप- १०  
 स्तृणाति १ तस्य शक्नकृष्णे संमृशति शक्ने ऽङ्गुष्ठो भवति कृष्णे  
 ऽङ्गुलिर्दक्षामयोः शिल्पे स्थस्ते वामारभे ते मा पातमास्य  
 यज्ञस्योदृच इत्यथ दक्षिणं जान्वाच्याभिसर्पतीमां धियः  
 शिचिमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुण सः शिश्राधि । ययाति विश्वा  
 दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावः रुहेमेत्यथोपस्यं कृत्वा १५  
 प्रदक्षिणं मेखलां पर्यस्यत्यूर्गस्याङ्गिरस्यूर्णसदा ऊर्जं मे यच्छेति १  
 पाहि मा मा मा हिः सौरिति निष्टर्क्य यन्धिं यथात्ये-  
 तस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता योक्त्रेण पत्नीः संनद्धत्याशासाना  
 सौमनसः सं त्वा नद्धामीति द्वाभ्यामथ यजमानं वाससा  
 प्रोर्णति विष्णोः शर्मासि शर्मं यजमानस्य शर्मं मे यच्छेति १०  
 वसनस्यातीकाशेषु वाचयति नक्षत्राणां मातीकाशात्याहीति १  
 प्रतिकथ्य वसनस्यान्तान्प्रदक्षिणमुष्णीषेण शिरो वेष्टयति श्रिया

- ते शिरो वेष्टयामि त्रियै यगसे ब्रह्मवर्चसायेत्येतस्मिन्काले  
 प्रतिप्रस्थाता पत्न्यै कुम्भकुरौरमधूयति तृष्णीमथास्त्रैषा हृष्ण-  
 विषाणा चिवलिर्वा पञ्चवलिर्वा ग्राह्या रज्ज्वा परितृष्णा  
 मण्डचरवद्विग्रथिता<sup>१</sup> तां यजमानाय प्रयच्छतीन्द्रस्य योनिर-  
 ५ सीति<sup>१</sup> मा मा हिःसीरिति यजमानः प्रतिगृह्णाति<sup>१</sup> तां  
 वसनस्थानमायां<sup>१</sup> दग्धायां बद्धा तथान्तर्वेदि क्षोष्ठमुद्धन्ति  
 हृष्ये ला सुसस्याया इति<sup>१</sup> सुपिप्पलाभस्त्वौषधीभ्य इति  
 दक्षिणं गोदानं कण्डूयत<sup>१</sup> एतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता पत्न्यै  
 गङ्गुमावध्रात्येतेन कण्डूयस्वेत्यथास्मा ऊर्ध्वाग्रमौदुम्बरं दण्डं  
 १० प्रयच्छति मुखेन संमितः सूपस्था देवो वनस्पतिरित्यूध्वो<sup>१</sup> मा  
 पाह्नोदृच इति यजमानः प्रतिगृह्णात्यैनेन यज्ञस्थान्वारक्षं  
 वाचयति स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा धावाष्टयिवौभ्याः स्वाहो-  
 रोरन्तरिचात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इत्येव मुष्टौ<sup>१</sup> करोति  
 वाचं<sup>१</sup> यच्छत्यथाहादौचिष्टायं ब्राह्मणो ऽसावित्यंगोत्रो ऽमुष्य  
 १५ पुत्रो ऽमुष्य पौत्रो ऽमुष्य नप्ता तमिन्द्रायेन्द्राग्निभ्यां वसुभ्यो  
 रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च सोमपेभ्यः

१ The reading of these difficult words is not wholly certain ; H reads as above ; B : मण्डचरवद्विवाविग्र० ; J : मण्डचरवद्विवाविग्र० ; T : मण्डलचर-  
 वद्विवाविग्र० ; F : मण्डचरदितावाविग्र० ; P : मण्डचरवदितावाविग्र० ; comp. the  
 Bhāṣya (and Keś.) : मण्डचरवत् स्त्राङ्गलपाशवत् वडा, where वडा is the  
 periphrase of विग्रथिता ।

१ संतिमायां BJ .

१ Thus (without च) TJF ; BH ins. च after वाचं and after मुष्टौ,  
 but comp. TS. VI. 1. 4. 3.

प्रब्रूम इति<sup>१</sup> चिरुपाऽश्वाह<sup>१</sup> देवेभ्य एवैनं प्राह<sup>१</sup> चिरुचैरुप-  
निष्क्रम्योभयेभ्य एवैनं देवमनुष्येभ्यः प्राहेति ब्राह्मणमथैनं  
सऽप्राप्ति ॥ ५ ॥

दौक्षितो ऽसि दौक्षितवादं वद सत्यमेव वद मानृतं मा  
स्मयिष्ठा मा कण्डूयथा मापावृथा यदि स्मयासा अपिगृह्य  
स्मयासै यदि कण्डूयासै कृष्णविषाण्या कण्डूयासै यदि वाचं  
विस्तृजेर्वैष्णवीमृचमनुद्रवतान्मा त्वान्यत्र दौक्षितविमितात्सूर्यो  
ऽभ्युदियान्माभिनिमुक्ताद्यानि<sup>१</sup> देवतानामानि यथाख्यातं  
तान्याचक्ष्वाथ यान्यदेवतानामानि यथाख्यातं तान्याचक्षाण  
उपरिष्ठादिचक्षणं धेहि चनमितवतीं विचक्षणवतीं वाचं वद १०  
कृष्णाजिनान्मा व्यवच्छेत्था दण्डाच्चेति<sup>१</sup> स एवमेवैतत्सर्वं  
करोत्यथोपसमिन्धनवेलायामुत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्संप्रैषमाहाग्नी-  
ह्योतिष्मतः कुरुत दौक्षित वाचं यच्छ<sup>१</sup> पत्नि वाचं  
यच्छेति<sup>१</sup> संप्रेष्य वाचंयमथोर्ध्वते दोहयतो<sup>१</sup> ऽथाध्वर्युः<sup>१</sup> पूर्वथा  
दारोपनिष्क्रम्य दोहयित्वैतेनैव यथेतमेत्य गार्हपत्ये ऽग्निहोत्रविधिं १५  
चेष्टित्वा तप्तोदगुदास्य शीतीकृत्वातच्य वानातच्य वोत्तरे  
शालाखण्डे शिक्य आमजत्यथ प्रतिप्रस्थाता दक्षिण्या दारोप-  
निष्क्रम्य दोहयित्वैतेनैव यथेतमेत्य व्रतश्रपणे तप्तोदगुदास्य  
शीतीकृत्वातच्य वानातच्य वा दक्षिणे शालाखण्डे शिक्य

१ Thus HF; •भुदयान् T; •भुदगात् BJ.

१ BT ins. इत्य वाचं यच्छ ।

२ JF ins. प्रदक्षिणमाहृत्य ।

- आसजत्यथोदितेषु नचत्रेषु यजमानः कृष्णाजिनमाधज्य पृ  
 द्वारोपनिष्कस्याघेण शालां तिष्ठभ्रूवः सुवर्तं कृणुत  
 कृणुतेति त्रिर्वाचं विस्मृजते<sup>१</sup> 'ऽथातिथौनामुपस्थामेति' चन-  
 सितवतीं विचक्षणवतीं वाचं वदति<sup>१</sup> स यद्यु हामेध्यमुपाधि-  
 ५ गच्छति तज्जपत्यबद्धं मनो दरिद्रं चक्षुः सूच्यो ज्योतिषाः  
 श्रेष्ठो दीक्षे मा मा हासीरित्यथ यद्येनमभिवपंत्युन्दतीर्षलं  
 धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेत्येवं<sup>१</sup>  
 तत्र जपति<sup>१</sup> तस्यैते यजुषी परिप्लवे आ सः स्याथै भवतो<sup>१</sup>  
 'ऽथास्मै निपतः'<sup>१</sup> काले यजमानायतने कृष्णाजिनं प्राचीनग्रीव-  
 १० मुत्तरलोमोपसृणाति<sup>१</sup> स यदि वज्रतयमुपस्तीर्णं भवति  
 कृष्णाजिनादेवानन्तर्हितः संविशत्यथ संवेशनयजुर्जपति ॥ ६ ॥

- अग्रे त्वं सु जागृहि वयं सु मन्दिषीमहि । गोपाय  
 नः स्वस्तये प्रबुधे नः पुनर्दद इति<sup>१</sup> दक्षिणतः शय एतद्वे  
 यजमानस्यायतनं स्व एवायतने शये 'ऽग्निमभ्यावृत्य शये देवता  
 १५ एव यज्ञमभ्यावृत्य शय इति ब्राह्मणमथैषा पत्नी जघनेन  
 गार्हपत्यं संविशति तूष्णीमथाध्वर्युर्मध्यरात्र आद्रुत्य प्रबुद्ध-  
 यजुर्वाचयति त्वमग्ने व्रतपा अग्नि देव आ मर्त्येष्वाम् । त्वं  
 यज्ञेष्वीदृश इत्यथाप आचामति दैवीं धियं मनामहे  
 समृद्धीकामभिष्टये । वर्चोधां यज्ञवाहसः सुपारा नो असदृश

१ एव BTH.

१ नियतः BH; निपतः T Kes.; निवपतः F; नितः J; निपवतः P pr. m.;

नियपतः sec. m.

१ F ins. यद्यपरिस्तीर्णं भवति comp. Kes. यद्यपरिस्तीर्णं भवति ।

इत्यथास्मै क॒से वा चमसे वा निःषिच्य व्रतं प्रयच्छति<sup>१</sup>  
 तद्विहितः परिश्रित्य व्रतयति ये देवा मनोजाता मनोयुजः  
 सुदचा दक्षपितारस्ते नः पान्तु ते नो ऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः  
 स्वाहेति<sup>१</sup> यजुषा यावन्मात्रं व्रतयित्वा तूष्णीं भूयो व्रतयत्ये-  
 तस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता पत्न्यै पात्रे निःषिच्य व्रतं प्रयच्छति<sup>१</sup>  
 तस्मा परिश्रित्य व्रतयति तूष्णीं<sup>१</sup> निर्णिज्य पात्रे प्रयच्छतो<sup>१</sup>  
 ऽथ तथैव पुरा नक्षत्राणामन्तर्धानात्मप्रेथ्य वाचंयमयोव्रते  
 दोहयतो<sup>१</sup> ऽथोदित आदित्ये यजमानः कृष्णाजिनमासज्य  
 पूर्वथा द्वारोपनिष्क्रम्यायेण शालां तिष्ठन्भूर्भुवः सुवव्रतं कृणुत  
 व्रतं कृणुतेति चिर्वाचं विसृजते<sup>१</sup> समानो वाचो विसर्गः समानः १०  
 संवेशनयजुः समानं प्रबुद्धयजुः समानमपामाचमनः समानं  
 व्रतनमथ सनीहारान्प्रहिणोति<sup>१</sup> स यं मन्यते न मा प्रत्या-  
 ख्यास्यतीति तं प्रथममभि प्रहिणोति विश्वे देवा अभि  
 मामाववृचन्पूषा सन्धा सोमो राधसा देवः सविता वसोर्व-  
 सुदावेत्याहरन्तं दृष्ट्वा जपति नानाहरन्तः राखेयसोमा १५  
 भूयो भर मा पृणन्पूत्या विराधि माहमायुषेति<sup>१</sup> स यथारूपं  
 प्रतिगृह्णाति ॥७॥

चन्द्रमसीति हिरण्यं<sup>१</sup> वस्त्रमसीति वाम<sup>१</sup> उस्त्रासीति गाः<sup>१</sup>  
 हयो ऽसीत्यश्वं<sup>१</sup> क्वागो ऽसीति क्वागं<sup>१</sup> मेषो ऽसीति मेषमथ यद्वा-  
 ह्मणेनानादिष्टं भवति प्राजापत्यमसि मम भोगाय भवेत्येव तत्प्रति- १०  
 गृह्णाति<sup>१</sup> ताः समुदायुत्य<sup>१</sup> रचन्ति<sup>१</sup> तासां या नश्यति वा म्रियते

वा वायवे लेति तामनुदिशति<sup>१</sup> चाप्सु वा पात्रे वा वरुणाय  
 लेति तां<sup>१</sup> या सं वा शीर्यते गर्तं वा पतति निर्वृत्यै लेति  
 तां<sup>१</sup> यामहिर्वा व्याघ्रो वा हन्ति रुद्राय लेति तां<sup>१</sup> तामां  
 तिस्रः पराच्यो<sup>१</sup> ऽथ येयं नष्टा यदि विन्देयुः कथं  
 ५ स्यादित्येतदनुदिष्टैव<sup>१</sup> स्यादित्येतदेकं<sup>१</sup> कमस्या<sup>१</sup> अतः<sup>१</sup> श्रेयाः<sup>१</sup> सं  
 प्रतियहीतारं क्षमेत<sup>१</sup> दक्षिणाभिरेवैना<sup>१</sup> सह दद्यादित्येकं<sup>१</sup>  
 वायव्यैवैनया<sup>१</sup> यजेतेत्येतदपरम्<sup>१</sup> ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

अथातः प्रयाणस्यैव मीमांसा<sup>१</sup> दीक्षितं वायोगक्षेमो  
 विन्दत्यन्यत्र वा देवयजनाद्दीक्षते सः सृजन्ति व्रते<sup>१</sup> संवभ्रन्ति  
 १० व्रतदुघयोर्वत्सावाद्धति<sup>१</sup> यदाधेयं भवति नीडे गार्हपत्यं  
 प्रउग आहवनीयमपि वारण्योरग्नौ नमरोद्ध्वं वृहस्पतिवत्यर्चा  
 प्रधाति भद्रादभि श्रेयः प्रेहि वृहस्पतिः पुरस्ता ते अस्त्वित्यथ  
 यद्येनं यान्तं व्रतनवेक्षोपाधिगच्छत्युत्तरतो ऽरणी निधाय  
 दक्षिणतः परिश्रित्य व्रतयति<sup>१</sup> दृष्णीं दृष्णोदकायावस्यत्यथ  
 १५ यद्यपर्याणां<sup>१</sup> अप उपाधिगच्छति तज्जपति देवीरापो अपां

१ Thus BF (J om. this passage); अनूष्टैव T; अनुदिष्टैव H.

१ Thus T; कमस्यातये० BJ; कमस्याः ताः ये० F; कमस्याः ये० H.

१ एव om. HTF.

४ Thus JF (but •नथायजेवे०) H (but •वैनयजे०); B: वायव्यैवैनय-  
 जयेत्ये०; T: वायव्यैवेनवायजतेत्ये० ।

५ Thus only T and Bh.; •दधाति the other MSS.

६ Thus all the MSS. and Keś., also the citation in the Dvaidha-  
 sūtra. I did not venture to correct अपरियाणा, as only the  
 Vivaraṇa reads.

नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावान्मदिन्तमस्तं वो मावक्रमिषम-  
 च्छिन्नं तन्तुं पृथिव्या अनु गेषमिति<sup>१</sup> सं वा गाहते सं वा  
 तरति<sup>१</sup> सेतुमेव कृत्वात्येतीति ब्रह्मणमथ यत्र वक्ष्यन्भवति  
 तदवस्थत्यथेमवस्थ वर आ पृथिव्या इत्याद्यादित्यमुच्यन्तमुपतिष्ठत  
 आरे शत्रून्कणुहि सर्ववौर इत्यथ यत्र यच्छ्यमाणो भवति  
 तदवस्थत्येदमगन्म देवयजनं पृथिव्या इत्यान्तादनुवाकस्य<sup>१</sup> ॥ ६ ॥

अथातः क्रयस्यैवोपवसथः<sup>१</sup> पर्याप्नुवते<sup>१</sup> स उपकल्पयते  
 चन्द्रं च छागां च कृष्णवलक्ष्यावूर्णास्तुके<sup>१</sup> उष्णीषं दे वाससौ  
 दे कृष्णाजिने सोमक्रयणीः सैषारुणा पिङ्गलैकहायनौ भवति  
 सोमवाहनावनद्वाहौ सोमवाहनमनः प्रचालितमुद्धृतफलकः<sup>१०</sup>  
 रोहितं चर्मान्डुहं दयमिभाबर्हिः कार्मर्यमयान्परिधीनाश्ववालं  
 प्रस्तरमैचवी विष्टती स्वाक्षीं पद्भरणीमः शुग्रहणः हिरण्य-  
 मौदुम्बरीः राजासन्दीं तस्यै नाभिदग्नाः पादा भवन्त्यरन्नि-  
 माचाणि शीर्षाण्यनूचानि<sup>१</sup> सा मौञ्जीभी रज्जुभिर्व्यूता  
 भवत्येकसराभिर्मनाम्वर्षीयसीमिव सम्राडासन्दीं यदि प्रवर्ग्य-  
 वान्मोमो भवत्याध्वर्युरपररात्र आद्रुत्य सः शास्ति चिस्तनव्रतं<sup>१५</sup>

१ ख om T.

२ This seems to be also the reading of Bh. and Keś., presented here and infra VI 14 init. by all the MSS, also P, except F, which reads both times, and T which reads once : कृष्णवलक्ष्या ऊर्षास्तुके ।

३ Thus all, also P Bh. and Keś.; only B has : शीर्षाण्यनूचानि ; comp. Baudh. X. 12.



- दोहयतेति<sup>१</sup> प्रातरुदित आदित्ये विस्मृष्टायां वाच्यघेण शालां  
 तिष्ठन्देवयजनमध्यवसति यदि पुरस्तादनध्यवसितं भवत्यथाहैहि  
 यजमानेति<sup>१</sup> पूर्व्या द्वारा शालां प्रपाद्य पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः  
 प्रणीयादित्यं चरुं प्रायणीयामिष्टिं निर्वपति<sup>१</sup> हविष्कृता वाचं  
 ५ विस्मृज्य गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूयाहवनीये सुवाङ्मतिं  
 जुहोति कविर्यज्ञस्य वितनोति पन्थां नाकस्य पृष्ठे अधि  
 रोचने दिवः । येन हव्यं वहसि यामि दूत इतः प्रचेता  
 अमुतः सनीयान्स्वाहेत्यथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सोमविक्रयि-  
 न्सोमः शोधयोपरवाणां काले रोहिते चर्मणानडुहे ऽपामन्ते  
 १० ब्राह्मणो दक्षिणत आस्तां ता गावो दूरं मा गुर्यांसु सोमक्रयणी  
 च सोमवाहनौ चानङ्गाहौ<sup>१</sup> सोमवाहनमनः प्रचालयतोद्धृत-  
 फलकमिति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं ते कुर्वन्त्यथैतेनैव यथेतमेत्याथैतं चरुः  
 अपयित्वाभिघार्योदञ्चमुदास्य षड्भोजं प्रायणीयमासादयति<sup>१</sup>  
 समानं कर्मा प्रयाजेभ्यः<sup>१</sup> पञ्च प्रयाजानिष्टोदङ्कृत्याक्रम्य सः-  
 १५ स्त्रावेण पञ्चकृत्वो भ्रुवामभिघार्यं चरुमभिघारयत्युपभृतमन्ततो<sup>१</sup>  
 ऽथ चतुर आज्यस्य गृह्णान आह ॥ १० ॥

पथ्यायै स्वस्त्य इत्युपाः<sup>१</sup>श्चनुब्रूहीत्युच्चैर<sup>१</sup>त्याक्रम्याऽव्याह  
 पथ्याः स्वस्तिमित्युपाः<sup>१</sup>श्च यजेत्युच्चैर्विषद्वृते पूर्वार्धं जुहोत्यथ  
 चतुर एवाज्यस्य गृह्णान आहामय इत्युपाः<sup>१</sup>श्चनुब्रूहीत्युच्चैर<sup>१</sup>त्या-  
 १० क्रम्याऽव्याहाग्निमित्युपाः<sup>१</sup>श्च यजेत्युच्चैर्विषद्वृते दक्षिणार्धं जुहो-

१ च only read in HB; the Viv. and Keś. do not cite the sam-  
 praisa to the end.

त्यथ चतुर एवाज्यस्य गृह्णान आह सोमायेत्युपाऽश्वनुब्रूही-  
 त्युच्चैरत्याक्रम्याश्राव्याह सोममित्युपाऽश्व यजेत्युच्चैर्विषदृते  
 ऽपरार्धं जुहोत्यथ चतुर एवाज्यस्य गृह्णान आह सविच  
 इत्युपाऽश्वनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याश्राव्याह सवितारमित्युपाऽश्व  
 यजेत्युच्चैर्विषदृत उत्तरार्धं जुहोत्यथोपस्तीर्य पूर्वार्धाच्चरो-  
 रवद्यन्नाहादित्या इत्युपाऽश्वनुब्रूहीत्युच्चैः<sup>१</sup> पूर्वार्धादवदाया-  
 परार्धादवद्यत्यभिधारयति प्रत्यनक्त्याक्रम्याश्राव्याहादिति मि-  
 त्युपाऽश्व यजेत्युच्चैर्विषदृते मध्ये जुहोत्यथ वै भवत्यदिति मिद्धा  
 माहतीमृचमन्वाह मरुतो यद्ध वो दिव इत्यथोपस्तीर्योत्तरा-  
 र्धाच्चरोरवद्यन्नाहाग्रये स्विष्टकृते ऽनुब्रूहीत्यथ वै भवत्यष्टावक्तः १०  
 स्विष्टकृद्वादशावक्तेडा<sup>१</sup> द्विरभिधारयति न प्रत्यनक्त्येतन्मेक्षण-  
 मधोऽधः सुचावाग्नीध्रायोत्पयच्छन्नाहातिवालयतादेव मानु-  
 प्रहार्षीरित्यत्याक्रम्याश्राव्याहाग्निः स्विष्टकृतं यजेति<sup>१</sup> वषदृत  
 उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यत्रैतन्मेक्षणमाहवनीये  
 ऽतिवाह्याङ्गिरभ्युक्ष्योत्तरतः सादयत्यथोदङ्मुत्याक्रम्य यथायतनः १५  
 सुचौ सादयित्वा प्राग्निचमवदायेडामवद्यत्युपहृतायामिडाया-  
 मग्नीध आदधाति षडवक्तं<sup>१</sup> प्राश्रन्ति<sup>१</sup> मार्जयन्ते<sup>१</sup> ॥ ११ ॥

अथ परिकर्मिणः सऽशास्त्यनुष्किष्टीकुर्वन्त एतं चरुं  
 व्युद्धृत्य प्राश्रीताथैतां चरुस्थालीः सचामकाषामेतन्मेक्षणमेतं  
 वेदमेतद्विहिंस्यतुष्टयमुदयनीयाय निधत्तादिति<sup>१</sup> शंखन्तः<sup>१</sup> प्राय- १०

१ Thus B; शब्दन्तः T (Grantha!); शंयुवन्तः J; शंयुतः H; संयुवता  
 (प्रायणीया) F.

- णीयः संतिष्ठते<sup>१</sup> ज्ञैतत्पूर्णपात्रमन्तर्वेदि निनयत्यथैतद्गुवाव्य-  
माप्याथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सूत्रेण हिरण्यं निष्टक्यं  
बद्धा दर्भनाद्यां प्रपथ्य सुच्यवदधातीयं ते शुक्र तनूरिदं  
वर्चस्तया संभव भाजं गच्छेत्यथैतां दर्भनाडीः सुगण्ड उप-  
५ संगृह्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्ये यजमाने जूरसि धृता मनसां  
जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सत्यसवसः प्रसवे वाचो यन्त्रमशीय  
स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाथ याचति मध्यमुदपात्रं वर्हि-  
र्हिरण्यमित्येतत्समादायाहैहि यजमानेत्यवग्यजमानोऽनूची पत्नी  
स्थालीं पद्मरणीमादाय पूर्वया द्वारोपनिष्क्रियायेण शालां  
१० तिष्ठन्यजमानमाज्यमवेक्ष्यति शुक्रमस्यमृतमसि वैश्वदेवः हवि-  
रित्यथैनः हिरण्यमन्तर्धायादित्यमुदीक्ष्यति सूर्यस्य चचुरा-  
रुहमग्रेरक्ष्णः कनौनिकां यदेतग्रेभिरौयसे भाजमानो  
विपश्चितेत्यथैतां सोमक्रवणीमयेण शालामुदीचीमतिवित्स-  
यन्ति<sup>१</sup> तामनुमन्त्रयते चिदसि मनासीत्यान्तादनुवाकस्याथाह  
१५ दक्षिणस्त्रेर्मस्य<sup>१</sup> सप्तमं पदं जोषयध्वमिति<sup>१</sup> तस्यै षट्पदान्यनु-  
निष्क्रामति ॥ १२ ॥

वस्यसि रुद्रास्तदितिरस्यादित्यासि शुक्रासि चन्द्रासीति<sup>१</sup>  
सप्तमं पदमभिगृह्णाति वृहस्पतिस्त्वा सुवे रणतु रुद्रो  
वसुभिराचिकेतित्यथैतस्मिन्पदे हिरण्यं निधाय संपरिस्तीर्याभि-  
१० जुहोति पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्नाजिघर्षिं देवयजन इडायाः पदे  
धृतवति स्वाहेत्यपोद्धृत्य हिरण्यः स्फ्येन वा कृष्णविषाणया वा

१. Thus BJH; दक्षिणेर्मस्य T; F corrupt.

पत्रं परिलिखति परिलिखितः रचः परिलिखिता अरातय  
 इदमहः रचसो ग्रीवा अपिक्कन्तामि यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं  
 द्विष इदमस्य ग्रीवा अपिक्कन्तामौत्यै न त्वफेनोपसंघाहं याव-  
 त्मृतं प्रह्वरथाः संवपत्यस्मे रायो ऽस्मे राय इति चिस्वे राय  
 इति यजमानाय प्रयच्छति <sup>१</sup> तोते राय इति यजमानः पत्न्या <sup>५</sup>  
 अथ पत्नौः सोमक्रयणा समीचयति सं देवि देव्योर्वशा  
 पश्यस्वेत्यथ पत्नी यजमानमीचते त्वष्टीमती ते मपेय सुरेता  
 हेतो दध्नाना वीरं विदेय तव संदृशीत्यथ यजमानः सोम-  
 क्रयणीमीचते माहः रायस्त्रोषेण विद्योषमित्यथैनद्विरण्यमग्निः <sup>१</sup>  
 प्रचास्य मध्यमायामङ्गुलौ बध्नीति <sup>१</sup> ऽथैनं पदाशयमङ्गिरपसृज- <sup>१०</sup>  
 तुत्सृजन्ति <sup>१</sup> सोमक्रयणी <sup>१</sup> नयन्ति पत्नी <sup>१</sup> नि पद दधति <sup>१</sup>  
 ॥ १३ ॥ तृतीयः ॥

अथाचैव तिष्ठन्याचति चन्द्रं च क्वागां न कृष्णबलक्ष्या-  
 वूर्णास्तुके <sup>१</sup> उष्णीषं दे वामसी दे कृष्णाजिने सोमक्रयणीमित्यथ  
 पृच्छति सोमविक्रयिष्कुङ्कुस्ते सोमाव <sup>५</sup> इति <sup>१</sup> शुद्ध इतीतरः <sup>१५</sup>

<sup>१</sup> Thus ( with एनद् ) all, also Keś.

<sup>२</sup> Thus all, also, a copy of the Nivaraṇa; Keś : अथैतं ।

<sup>३</sup> FH: उपसृज्य (or ज)तिनयति सोमः; B: उपसृज्यत्युजन्ति सोमः; T: उपसृज्यत्युजन्ती सोमः; J: उपसृज्यति सोमः; P: उपसृज्यत्युजन्ति; Keś. has: अथैतं पदाशयं... उपसृजति । सोमक्रयणीमुत्सृजन्ति The Somaprayoga I. O. 1262 has: पददेष्टे अपो विनीयतिनयन्ति ( thus! ) सोमक्रयणी । Are we to read: अतिनयन्ति instead of उत्सृजन्ति ?

<sup>४</sup> FT •षष्ठा जर्णा, the other MSS. also P, छावू comp. the note on page 166.

<sup>५</sup> The pluti sign is added in one of the MSS. only ( H ).

प्रत्याह<sup>१</sup> सुविचितः<sup>२</sup> राजानं पुरस्ताद्वागाभिरुपतिष्ठत एव ते  
 गायत्रौ भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते वैष्टुभो भाग इति  
 मे सोमाय ब्रूतादेष ते जागतो भाग इति मे सोमाय  
 ब्रूताच्छन्दोमानाः साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादि-  
 ५ त्यथैतद्द्रोहितं चर्मानुहमुत्तरलोमास्तीर्याथैतद्विगुणं<sup>३</sup> वासः  
 प्राचीनदशमुत्तरार्धं चर्मण उपसृणत्वाथ हिरण्यवता पाणिना  
 राजानमभिमृशत्यःशुना ते अःशुः पृथ्यंतां परुषा परुर्गन्धेस्त्री  
 काममवतु मदाय रमो अच्युतो ऽमात्यो ऽसि शुक्रस्ते यंश्च  
 इत्यथैनमतिच्छन्दसर्चा मिमीत<sup>४</sup> एकयैकयोत्सर्गं मिमीते<sup>५</sup>  
 १० ऽयांतयान्नियायातयान्नियैवेनं मिमीते<sup>६</sup> सर्वास्त्रुष्टमुपनिगृह्णा-  
 त्यमि त्वं देवः सवितारंमूर्ध्निः कविक्रंतुमर्चासि सत्यंभवसः  
 रंत्वंधामभि प्रियं मतिम् । ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अर्दिद्युतस्त्ववी-  
 मेनि हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रंतुः कृपां सुवरिति<sup>७</sup> पञ्चकलो  
 यंजुषां पञ्चकैलस्त्रुष्णी<sup>८</sup> दशकलो विमानो<sup>९</sup> ऽर्धवेलाः राज्ञो  
 १५ मिमीते<sup>१०</sup> ऽयांतिशिष्टः राजानं प्रजाभ्यस्त्वेत्युपसमूहति<sup>११</sup> समु-  
 क्षित्य वसःस्थान्ताम्रदक्षिणमुष्णीषेणोपनक्षति प्राणाय त्वेति<sup>१२</sup>  
 व्यानार्यै त्वेत्यनुष्टुभ्यत्यथोपरिष्ठादङ्गुल्यावकाशं कृत्वा यजमानं  
 मवेक्ष्यति प्रजांस्त्वमेतुं प्राणिहि प्रजांस्त्वामेतुं प्राणन्त्वित्यथैनं  
 चर्मणि निदधाति<sup>१३</sup> तं ततः कौत्स आदत्ते<sup>१४</sup> ऽङ्गिरभ्युच्य

१ Thus HFP (comp. Padārthanirv. p. 270, No 56); the other MSS. सवि० ।

२ The clause अथैतद्द्रोहितं ... आसीयं om. PJTH. Keś. cites them.

३ विमानो JT.

चर्मोद्भूतत्थोपोत्याद्य प्रच्छति सोमविक्रयिन्क्रयस्ते सोमा<sup>१</sup>  
 इति<sup>१</sup> क्रय्य इतीतरः प्रत्याह<sup>१</sup> मूजवतार<sup>१</sup> इति<sup>१</sup> मूजवतो  
 ह्यीतीतरः प्रत्याहाथैनं गवा पणते गवा ते क्रीणानीति<sup>१</sup> क्रीतः  
 सोम इत्याह सोमविक्रयी वयाऽसि व्याचष्टेत्येषा ते सोमक्रयणी  
 चन्द्रं ते ह्यागा ते वत्सं त इत्यथैनः हिरण्येन पणते ॥ १४ ॥

सोमं ते क्रीणामूर्जस्वन्तं पयस्वन्तं वीर्यवन्तमभिमातिषाहः  
 शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणामि चन्द्रं चन्द्रेणामृतममृतेन संयन्ते<sup>१</sup>  
 गोरित्युक्तास्ते चन्द्राणीति यजमानाय प्रयच्छत्यथैनं प्रतीचीन-  
 धीवयाजया पणते तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णस्तस्यास्ते सहस्रपोषं  
 पुष्यन्त्याश्चरमेणः पशुना क्रीणामीत्यस्मे ते बभ्रुरिति यजमान- १०  
 मीचते<sup>१</sup> मयि ते रायः अयन्तामित्यात्मानमथैनां प्रदक्षिण-  
 मावत्यां द्विरभ्युक्ष्योदीचीमुत्सृजति<sup>१</sup> सैषा कौत्सस्य भवत्यथ  
 कौत्साद्राजानमादत्ते मित्रो न एहि सुमित्रधा इति<sup>१</sup> तं  
 यजमानस्योरौ दक्षिण आसादयतीन्द्रस्योरुमाविश दक्षिणमुग्रजु-  
 ग्रन्तः स्थोनः स्थोनमित्यथैनं प्रत्यपोर्णुते यजमानो<sup>१</sup> ऽद्विरभ्युक्ष्य १५  
 कौत्साय वा परिकर्मिणे वोष्णीषं प्रयच्छत्यथ यजमानः  
 शुक्रयोर्णास्तुकयाधस्यत्यस्मे ज्योतिरित्यथैतां कृष्णामुपगृह्णाती-  
 दमहः सर्पाणां दन्दशूकानां घीवा उपगृह्णामीति<sup>१</sup> तथा सोम-  
 विक्रयिणं विध्यति सोमविक्रयिणि तम इत्यथ सोमक्रयणान-  
 मुदिशति खान भ्राजाद्वारे बभ्रारे हस्त सुहस्त कृशानवेते १०

१ Here again only H and Keś. have the pluti sign.

१ Some MSS. have संयन्ते, the Mantramālā संयन्ते ।

१ Most of the MSS. have चावत्य instead of चावत्यै ।

- वः सोमक्रयणास्तान्चक्ष्वं मा वो दभञ्जित्येनमादायोपोत्तिष्ठ-  
 त्पुदायुषा स्वायुषोदोषधीनाः रसेनोत्पर्जन्यस्य शुभेणोदस्या-  
 ममृताः अन्विति <sup>१</sup> दक्षिणत एतत्सोमवाहनमनः प्रागीषं  
 योग्यकृतमुपस्थितं भवति <sup>१</sup> तदभिप्रैत्युर्वन्तरिचमन्विहीति <sup>१</sup> तस्य  
 ५ नीडे कृष्णाजिनमास्तृणात्यदित्याः सदो ऽभीत्यदित्याः सद  
 आभीदेति कृष्णाजिने राजानमर्थेनमुपतिष्ठते ऽस्तभ्नाद् द्याम्-  
 षभो अन्तरिचममिमीत वरिमाणं पृथिव्या आभीदद्विद्या भुव-  
 नानि सप्ताङ्घ्रिश्चेत्तानि वरुणस्य व्रतानीत्यर्थेन वाससा परितनोति  
 वनेषु व्यन्तरिचं ततान वाजमर्वत्सु पयो अग्निथासु चत्सु कृतं  
 १० वरुणो विच्छग्निं दिवि सूर्यमदधात्सोममद्रावित्यथोदु त्वं  
 जातवेदसमिति सौर्यर्चा कृष्णाजिनं पुरस्तात्प्रत्यानङ्घत्यथ सोम-  
 वाहनावानीयमानौ प्रतिमन्त्रयत उस्त्रावेतं धूर्षाहावनशू अवोर-  
 हणौ ब्रह्मचोदनाविति <sup>१</sup> तयोर्दक्षिणं पूर्वं युनक्ति वरुणस्य  
 स्कन्धनमसीति <sup>१</sup> वरुणस्य स्कन्धसर्जनमसीति शम्यामवगूहति <sup>१</sup>  
 १५ प्रत्यस्तो वरुणस्य पाश इति योक्त्वमेतयैवावृतोत्तरमनङ्गाहं  
 युनक्त्यथ दक्षिणामीषामन्वारभ्य संप्रैषमाह ॥ १५ ॥

- सोमाय क्रीताय प्रोक्ष्यमाणायानुब्रूहि सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्या-  
 माकृय मा तु त्वमाकायजमान आकाशतीति <sup>१</sup> यदा यज-  
 मानस्त्रिरुपाः श्राकृयते ऽयैष सुब्रह्मण्यो ऽन्तरेणेषे तिष्ठन्पलाश-  
 १० शाखां धारयन्सुब्रह्मण्यामाकृयति सुब्रह्मण्योः सुब्रह्मण्योमिति  
 चिस्त्रिरुक्तायां प्रच्यावयन्ति प्रच्यवस्व भुवस्यते विश्वान्यभि

धामानि मा त्वा परिपरौ विदन्मा त्वा परिपन्थिनो विदन्मा  
 त्वा वृका अघायवो मा गन्धर्वो विश्वावसुरादधच्छेनो भूत्वा  
 परांपत यजमानस्य मो गृहे देवैः स॥सूतमिति<sup>१</sup> प्रदक्षिण॥  
 राजानं परिवहन्थ्यैतावज्जमोपसंक्रामतो ऽध्वर्युश्च यजमानस्य  
 यजमानस्य स्वस्थयन्यस्यपि पन्थामगस्त्रहि स्वस्तिंगामनेहमं ५  
 येन विश्वाः परि दिषो वृणक्ति विन्दते वस्त्रित्याघेण शालां  
 तिष्ठन्नोद्धमान॥ राजानं प्रतिमन्त्रयते नमो मित्रस्य वरुणस्य  
 चक्षसे महो देवाय तदृत॥ सपर्यत दूरेदृशे देवजाताय केतवे  
 दिवसुवाय सूर्याय ग॥सतेत्येतत्सोमवाहनमनो ऽयेण शालां-  
 सुदगीषमुपस्थापयन्ति<sup>१</sup> तदुपस्थाप्नोति वरुणस्य स्कन्धनमं- १०  
 सीति<sup>१</sup> वरुणस्य स्कन्धसर्जनमसीति ग्रम्यासुदूहृत्युन्मुक्तो वरुणस्य  
 पाश इति योक्तमर्थ वै भवति विमुक्तो ऽन्यो ऽनङ्घ्रान्मवत्य-  
 विमुक्तो ऽन्यो ऽथातिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य संतत्यै पत्न्यन्वारभंत  
 इति ब्राह्मणमेषाहैहि यजमानेति<sup>१</sup> पूर्वया द्वारा शालां प्रपाद्य  
 वृध्वा॥ सीत्वापः प्रणीयातिथ्यं निर्वपत्यन्वारन्वायां पत्न्यामर्थ १५  
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं कृत्वा ॥ १६ ॥

अग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपामीत्येतामेव  
 प्रतिपदं कृत्वा सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपा-  
 मीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वातिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा जुष्टं  
 निर्वपामीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वाग्रये त्वा रायस्योषदाग्ने १०  
 विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपामीत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वा श्येनाय त्वा

१ Thus J, Keś., Padārthanāṣṭv.; the other MSS. ०पयति ।



सोमस्यते विष्णवे त्वा जुष्टं निर्वपामीति<sup>१</sup> प्रञ्चकत्वो यजुषा<sup>१</sup>  
हविष्कृता वाचं विसृज्येतयैवावृतोत्तरमनञ्चाहं विमुञ्चत्येते  
ब्राह्मणाश्चत्वार आसन्दौमाददते<sup>१</sup> ऽथ यजमानो नौडाद्राजान-  
मादत्ते या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्य  
५ यज्ञमिति<sup>१</sup> पूर्वं एवासन्द्या प्रतिपद्यन्ते<sup>१</sup> ऽन्वयाज्ञा यज्ञमानो  
ऽन्वक्कूद्र<sup>१</sup> उदपात्रेण<sup>१</sup> पूर्वया द्वारा शास्त्रां प्रपादयति गन्ध-  
स्क्रानः प्रतरणः सुवीरो ऽवीरहा प्रचरा सोम दूर्यानित्यथैता-  
मासन्दौमघेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतो निदधति<sup>१</sup> तस्यां  
कृष्णाजिनमास्तृणात्यदित्याः सदो ऽभीत्यदित्याः सद आसीदेति  
१० कृष्णाजिने राजानमथैनमुपतिष्ठते वरुणो ऽसि धृतव्रतो वारुण-  
मसौति<sup>१</sup> समुचित्य कृष्णाजिनस्यान्तान्स्थान्यया विगच्छ वरुणे  
प्रयद्याति शंयोर्देवानां सखादित्यथापरावासन्दीपादावन्तरेण  
ब्राह्मणो ऽभिषिञ्चति शूद्रः प्रचालयति मा देवानामपस-  
श्चित्सहोत्यथैनं वारुण्यर्चा परिषरति तत्त्वा यामि ब्रह्मणा  
१५ वन्दमान इत्यथैनं सःशास्ति मा राजानं चाहवनीयं चान्त-  
रेण कश्चन संचारीन्मैनं सायुधो मा सदण्डो मा सच्छ्रो  
मा सोष्णीषो मा साधस्याद्यो ऽतुप्रपादीदित्यथासौ सधुपर्कं  
च गां च प्राङ्मत्तामध्वर्युर्विशस्ति<sup>१</sup> ॥ १७ ॥ चतुर्थः ॥

अपयन्त्येतातिथ्यं वैष्णवं नवकपालं<sup>१</sup> तेन सह मदन्तीर-  
१० धिश्रयति<sup>१</sup> शिन्धवदेतदिभ्रावर्हिरातिथ्यस्य भवति<sup>१</sup> कार्त्तर्यमयैः

१ कूद्र F; सुद्र H; शूद्र PBJ, सूद्र T (Grantha!)

१ Thus only P, comp. Kēśava (ब्राह्मणा एव निदधति); निदधानि  
the other MSS.

परिधिभिराश्ववालेन प्रस्तरेणैक्षवीभ्यां विष्टतीभ्यां तेन शिन्ध-  
वत्त्वं पुरोडाशस्य ग्राहयित्वा अपयित्वाभिवास्य<sup>१</sup> प्राङ्मेत्यायेभ्यो  
निनीय स्तम्बयजुर्हरती<sup>१</sup>दमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं त्रिच्यजुषा  
तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup> पूर्वं परिधाहं परिगृह्णाति<sup>१</sup> करणं जपत्यु-  
द्धृत्युद्धृतादाग्नीध्रस्तिर्हरति<sup>१</sup> यदाग्नीध्रस्तिर्हरत्यथोत्तरं परिधाहं  
परिगृह्णाथोयुपित्वा तिर्यञ्चः स्फ्यः स्तम्बा संप्रैषमाह  
प्रोक्षणीरासादयेभाबर्हिरुपसादय स्तुवं च स्तुचस्य संमृज्याज्येनो-  
देहीत्याहतासु प्रोक्षणीषूदस्य स्फ्यं मार्जयित्वाभाबर्हिरुपसादय  
प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य स्तुवं च स्तुचस्य संमृज्याज्येनोदेत्याज्यं<sup>१</sup>  
च प्रोक्षणीस्रोत्पूय प्रसिद्धं चतुर्गृहीतानि वा पञ्चगृहीतानि १०  
वाज्यानि गृहीत्वा प्रोक्षणीभिरुपोत्तिष्ठतींश्च प्रोक्षति<sup>१</sup>  
वेदिं प्रोक्षति<sup>१</sup> बर्हिः प्रोक्षति<sup>१</sup> बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय  
पुरस्तादाश्ववालं प्रस्तरं गृह्णाति<sup>१</sup> पञ्चविधं बर्हिं स्तौत्वां प्रस्तर-  
पाणिः प्राङ्भिसृप्य कार्भ्यमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वं समिधा-  
वादधात्यैक्षवी विष्टती तिरस्त्री सादयति<sup>१</sup> विष्टत्योराश्ववालं १५  
प्रस्तरं<sup>१</sup> प्रस्तरे जुह्वं<sup>१</sup> बर्हिषीतरे<sup>१</sup> एता असदन्निति समभिमृश्य  
प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्याथैतं पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारि-  
तमुदास्य च तुर्होवातिथ्यमासादयत्यत्र संभाराग्न्याचष्टे<sup>१</sup> ऽथ  
निर्मन्थ्यस्यावृता निर्मन्थ्येन चरति<sup>१</sup> प्रक्षत्याभिज्जत्यायेभास-  
मिधमाददान आह्वानये समिथ्यमानायातुन्नूहीत्यभ्यादधातींश्च<sup>१</sup> २०  
न समिधं परिशिनिष्टि<sup>१</sup> वेदेनोपवाजयत्यनूक्तासु सामिधेनीषु

१ अपयित्वा om. HTB; read by PJF.

२ उदेद्याज्यं BJ; उदेत्याज्यं the other MSS. also P.

सुवेणाधारमाधारयति<sup>१</sup> संमृष्टे सुगम्यामुत्तरमथासृष्टशंसु-  
चावुदङ्कृत्याक्रम्य जुक्ता ध्रुवाः समज्य सादयित्वा सुचौ प्रवरं  
प्रवृणोते<sup>१</sup> प्रसिद्धः होतारं वृणोते<sup>१</sup> सौदति होता<sup>१</sup> प्रसवमा-  
काङ्क्षति<sup>१</sup> प्रसूतः सुचावादायात्याक्रम्याश्राव्याह समिधो यजेति<sup>१</sup>  
५ वषट्कृते जुहोति यज यजेति<sup>१</sup> चतुर्थं यक्ष्यन्नचैतदौपश्रितमाज्यः  
सर्वश एव जुक्ताः समानयते<sup>१</sup> पञ्च प्रयाजानिद्वोदङ्कृत्याक्रम्य  
सृष्टावेण ध्रुवामभिघार्थं पुरोडाशमभिघारयति नोपश्रितमथाग्नये  
सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरत्युपाश्रु हविषा चरति विष्णवे  
ऽनुब्रूहि<sup>१</sup> विष्णुं यजेत्यथ स्त्रियुक्ता चरतौडान्त आतिथ्यः  
१० संतिष्ठते<sup>१</sup> ऽचैतत्पूर्णपात्रमन्तर्वेदि निनयत्यचैतद्भुवाज्यमाप्याय्य  
कःसं वा चमसं वा याचति<sup>१</sup> तमन्तर्वेदि निधाय तस्मिन्ने-  
तत्तानूनमं निगृह्णाति ॥ १८ ॥

आपतये त्वा गृह्णामि परिपतये त्वा गृह्णामि तनूनमे त्वा  
गृह्णामि शाकराय त्वा गृह्णामि शक्कन्नोजिष्ठाय त्वा गृह्णा-  
१० मीति<sup>१</sup> स यावन्त ऋत्विजस्त एनत्समवस्तुश्रान्त्यनाष्टृष्टमस्तनाष्ट्यं  
देवानामोजो ऽभिगृह्णतिपा अनभिगृह्णेत्यमिति<sup>१</sup> यजमानमति-  
वाचयत्यनु मे दौचां दौचापतिर्मन्यतामनु तपस्तपस्ततिरञ्जसा  
सत्यमुपगेषः सुविते मा धा इति<sup>१</sup> स यावन्त ऋत्विजस्तेषूप-  
हवमिद्धा यजमान एव चिरवजिघ्रति प्रजापतौ त्वा मनसि  
१० जुहोमीत्यथैनदङ्गिरभ्युन्नोयोत्तरतः सिञ्चत्यथाह्मन्मदन्त्यापाः<sup>१</sup>  
इति<sup>१</sup> मदन्ति देवीरमृता ष्टावृध इति<sup>१</sup> ताभिराद्रवेत्यथ

१ THF ins. इति ।

१ only H has the pluti sign.

मदन्तीरुपसृशोपोत्याय विस्वस्य हिरण्यमवधाय राजानमाप्या-  
ययन्त्यः शूरः शुक्ले देव सोमाप्यायतामिन्द्रायैकधनविद आ  
तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा त्वमिन्द्राय प्यायस्वेति<sup>१</sup> यजमानमतिवाच-  
यत्याप्यायय सखीनसन्या मेधया स्वस्ति ते देव सोम सूत्याम-  
ग्रीयेत्यथाप उपसृशय यथायतनमुपविशन्त्याध्वर्युर्वाजवतीभ्याः  
क्षुचौ ब्यूहति<sup>१</sup> विष्टतीभ्यां प्रस्तरः समुक्षुष्याप्रतिशृण्वस्तेधा-  
नक्ति<sup>१</sup> न प्रस्तरायाआवयति<sup>१</sup> न बर्हिर्नुप्रहरति<sup>१</sup> तं दक्षि-  
णार्धे वेद्यै निधाय तस्मिन्दक्षिणोत्तरिणो निष्क्रुवत एष्टा रायः  
प्रेषे भगार्थतमृतवादिभ्यो नमो दिवे नमः पृथिव्या इति<sup>१</sup>  
परिधिषु शकलानुपसंगृह्णाति प्रस्तरे बर्हिर्यावन्माचः स्यन्त्या १०  
वियथ्याहवनीये ऽतिवाच्याङ्गिरभ्युच्योत्तरतः सादयत्यथ  
यजमानमवान्तरदीक्षासुपनयत्यग्ने व्रतपते त्वं व्रतानां व्रत-  
पतिरसि या मम तनूरेषा सा त्वयि या तव तनूरियः सा  
मयि सह नौ व्रतपते व्रतिनोव्रतानीत्यथैनः सः शास्ति संतरां  
मेखलाः समायच्छस्व संतरां मुष्टौ कुरुष्व तप्तव्रत एधि १५  
मदन्तीभिर्मार्जयस्वोत्पूर्व<sup>१</sup> व्रतनः सृज या ते अग्ने रुद्रिया  
तनूस्तया नः पाहि तस्यास्ते स्वाहेत्येतेनातो ऽधि व्रतयेति<sup>१</sup> स  
एवमेवैतत्सर्वं करोति<sup>१</sup> ॥ १६ ॥

अथ प्रवर्ग्यस्यावृता प्रवर्ग्येण चरत्यथ स्फ्यमाददान  
आहाम्मीन्मदन्तीरधिअथ हविरधिअथैह्युपसीदेत्येतास्तेव मद- १०  
न्तीषु भूयसीरप आनयत्याज्यमधिअयति<sup>१</sup> तद्धविरथैतस्तेव

१ Thus Keś., Mantramālā ; पूर्वव्रतनं the other MSS. also P.

- वर्हिष स्त्रीर्णस्य पर्यवलोपः स्वन्वयजुर्हरतीदमेव प्रसिद्धं  
 पौरोडाशिकं<sup>१</sup> त्रिर्यजुषा तूष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup> पूर्वं परिग्राहं परि-  
 गृह्णाति<sup>१</sup> करणं जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नीध्रस्तिर्हरति<sup>१</sup> यदाग्नीध्र-  
 स्तिर्हरत्यथोत्तरं परिग्राहं परिगृह्णा योयुपित्वा तिर्यञ्चः स्थाः  
 ५ स्वन्वा संप्रैषमाह मदन्तीरासादयेन्नावर्हिरूपसादय स्रुवं च स्रुचौ  
 च संमृद्धिं हविषोदेहीत्याहतासु मदन्तीषूदस्य स्थां मार्जयि-  
 त्वेन्नावर्हिरूपसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य स्रुवं च स्रुचौ च  
 संमार्ष्टि<sup>१</sup> हविषोदेति<sup>१</sup> हविश्च मदन्तीस्रोत्पूयाष्टौ कृत्वा जुह्वां  
 गृह्णीते<sup>१</sup> चतुरूपभृत्याज्यस्थाल्यां तृतीयासुत्प्रदाय मदन्तीभि-  
 १० रूपोत्तिष्ठतौभ्रं प्रोचति<sup>१</sup> वेदिं प्रोचति<sup>१</sup> बर्हिः प्रोचति<sup>१</sup> बर्हि-  
 रासन्नं प्रोच्योपनिनौय पुरस्तादाश्ववालं प्रस्तरं गृह्णात्येकविधं  
 बर्हिं स्त्रीर्णां प्रस्तरपाणिः प्राङ्भिष्टप्य कार्मर्यमयान्परिधी-  
 न्परिदधात्यूर्ध्वं समिधावादधात्यैववी विष्टती तिरश्ची सादयति<sup>१</sup>  
 विष्टत्योराश्ववालं प्रस्तरं<sup>१</sup> प्रस्तरे जुह्वां<sup>१</sup> बर्हिषीतरे<sup>१</sup> एते अश्व-  
 १५ दतामिति समभिष्टप्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य जघनेन  
 गार्हपत्यमुपविश्य देवपत्नीर्व्याचष्टे<sup>१</sup> ऽथैतेनैव यथेतमेत्यायेन्नात्स-  
 मिधमाददान आशान्प्रये समिधमानायानुब्रूहीत्यभ्यादधातीभ्यः  
 सक्तदा त्रिर्वा<sup>१</sup> न समिधं परिशिनिष्टि<sup>१</sup> वेदेनोपवाजयत्यनूक्तासु  
 सामिधेनीषु स्रुवेणाघारमाघारयति<sup>१</sup> संमृष्टे न स्रुग्भ्यामुत्तर-  
 २० मय प्रवरं प्रवृणीते<sup>१</sup> ऽथाश्रावयत्यो श्रावयास्तु औषट् सौद-  
 होतरित्येतावान्प्रवरः<sup>१</sup> सौदति होता<sup>१</sup> प्रसवमाकाङ्क्षति<sup>१</sup> प्रसूतः  
 स्रुचावाददान आह ॥ २० ॥

अग्नय इत्युपांश्चनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याऽव्याहाम्नित्यु-  
 पांश्च यजेत्युच्चैर्वषट्कृते पूर्वार्धे ऽर्धवेलां<sup>१</sup> जुहोत्यथाचैव तिष्ठन्नाह  
 सोमायेत्युपांश्चनुब्रूहीत्युच्चैराव्याह सोममित्युपांश्च यजे-  
 त्युच्चैर्वषट्कृते मध्ये जुहोत्यथ समानयमानं<sup>२</sup> आह विष्णव  
 इत्युपांश्चनुब्रूहीत्युच्चैराव्याह विष्णुमित्युपांश्च यजेत्युच्चै- ५  
 र्वषट्कृते पश्चात्पूर्वं जुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं सुचौ  
 सादयित्वायाहाग्नीन्मदन्यापां इति<sup>३</sup> मदन्ति देवीरमृता  
 च्छतावृध इति<sup>४</sup> ताभिराद्रवेत्यथ मदन्तीरुपसृश्वोपोत्याय  
 विस्त्रस्य हिरण्यमवधाय राजानमाप्याययन्त्यंशुरंशुस्ते देव  
 सोमाप्यायतामिन्द्रायैकधनविद आ तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा १०  
 त्वमिन्द्राय प्यायस्विति<sup>५</sup> यजमानमतिवाचयत्याप्यायय सखीनमन्या  
 मेधया स्वस्ति ते देव सोम सुत्यामग्नीयेत्यथाप उपसृश्व यथा-  
 यतनमुपविशत्यथाध्वर्युर्वाजवतीभ्यां सुचौ ब्यूहति<sup>६</sup> विष्टतीभ्यां  
 प्रस्तरं ससुक्षुप्याप्रतिशृणुस्तेधानक्ति<sup>७</sup> न प्रस्तरायाऽभावयति<sup>८</sup>  
 न बर्हिस्तुप्रहरति<sup>९</sup> तं दक्षिणार्धं वेद्यै निधाय तस्मिन्दक्षिणो- १५  
 त्तरिणो निङ्गुवत एष्टा रायः प्रेषे भगायतंमृतवादिभ्यो नमो  
 दिवे नमः पृथिव्या इति<sup>१०</sup> सव्ये पाणौ प्रस्तरं समावृत्याज्य-  
 स्वाह्याः सुवेणोपहत्य प्रथमासुपसदं जुहोति या ते अग्ने  
 ऽयाग्रया तनूर्वर्षिष्ठा गङ्गरेष्ठोयं वचो अपावधीं लेषं वचो  
 अपावधीं स्वाहेति<sup>११</sup> परिधिषु शकलानुपसंगृह्णाति प्रस्तरे २०

१ Thus HTF; ०१वेलायां BJ.

२ Thus J only; समावपमान HF; समावयमान B Kds.; समायमान T.

वर्हियावन्मात्रं सन्ध्या विद्यथाहवनीये ऽतिवाच्याद्विर-  
भ्युक्ष्योत्तरतः सादयत्यथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्म-  
ण्यामाह्वय चिस्तनव्रतं<sup>१</sup> प्रयच्छतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां<sup>१</sup>  
चिस्तनव्रतं प्रयच्छत्यथापराह अपराह्निकीभ्यां प्रवर्ग्योपसङ्गां  
५ प्रचरति<sup>१</sup> तयोः समानी चर्येतावदेव नाना<sup>१</sup> सव्योत्तरिणो  
निष्पुवते<sup>१</sup> ऽथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय  
चिस्तनव्रतं दोहयतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां<sup>१</sup> चिस्तनव्रतं  
दोहयति<sup>१</sup> तदर्धरात्रे प्रयच्छति<sup>१</sup> ॥ २१ ॥ पञ्चमः ॥

अथाध्वर्युरपररात्र आद्रुत्य स॒शास्ति द्दिस्तनव्रतं  
१० दोहयतेति<sup>१</sup> प्रातरुदित आदित्ये विस्मृष्टायां वाचि मध्यमाभ्यां  
प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचरति<sup>१</sup> रजाशयामत्र जुहोत्यथोपनिष्क्रम्य  
संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय द्दिस्तनव्रतं प्रयच्छतेत्या-  
ह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां<sup>१</sup> द्दिस्तनव्रतं प्रयच्छति<sup>१</sup> स आह-  
वनीयादेवाग्रे षट् प्राचः प्रक्रमाग्रक्रामति<sup>१</sup> तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup>  
१५ स शास्त्रामुखीयः शङ्कुः<sup>१</sup> शास्त्रामुखीयाच्छङ्कोः षट्त्रिंशत्प्राचः  
प्रक्रमाग्रक्रामति<sup>१</sup> तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup> स यूपवटीयः शङ्कुः<sup>१</sup>  
शास्त्रामुखीयाच्छङ्कोः पञ्चदश दक्षिणा प्रक्रमाग्रक्रामति पञ्च-  
दशोदीचस्तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup> ते ओष्णी<sup>१</sup> यूपवटीयाच्छङ्कोर्दादश  
दक्षिणा प्रक्रमाग्रक्रामति द्वादशोदीचस्तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup>

१ Here and elsewhere F and the Mantramālā write विश्वमं व्रतं,  
दिश्वमं व्रतं etc.; all the other MSS. and Keś. write *one* word.

१ T ins. चय ।

अग्नय इत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैरत्याक्रम्याश्राव्याहामिमित्यु-  
पांश्व यजेत्युच्चैर्वषट्कृते पूर्वार्धे ऽर्धवेलां<sup>१</sup> जुहोत्यथाचैव तिष्ठन्नाह  
सोमायेत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैराश्राव्याह सोममित्युपांश्व यजे-  
त्युच्चैर्वषट्कृते मध्ये जुहोत्यथ समानयमानं<sup>२</sup> आह विष्णव  
इत्युपांश्वनुब्रूहीत्युच्चैराश्राव्याह विष्णुमित्युपांश्व यजेत्युच्चै- ५  
र्वषट्कृते पश्चात्सर्वं जुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं सुचौ  
सादयित्वाथाहाग्नीन्मदन्यापाः इति<sup>३</sup> मदन्ति देवीरमृता  
चतावृध इति<sup>४</sup> ताभिराद्रवेत्यथ मदन्तीरुपसृष्टोपोत्थाय  
विस्त्रस्य हिरण्यमवधाय राजानमाप्याययन्त्यंश्वरंश्वस्ते देव  
सोमाप्यायतामिन्द्रायैकधनविद आ तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा १०  
त्वमिन्द्राय प्यायस्वेति<sup>५</sup> यजमानमतिवाचयत्याप्यायय मखीन्मन्या  
मेधया खस्ति ते देव सोम सुत्यामग्नीयेत्यथाप उपसृष्ट्य यथा-  
यतनमुपविशन्त्यथाध्वर्युर्वाजवतीभ्यां सुचौ व्यूहति<sup>६</sup> विष्टतीभ्यां  
प्रस्तरं समुक्षुष्याप्रतिशृणुस्तेधानक्ति<sup>७</sup> न प्रस्तरायाश्रावयति<sup>८</sup>  
न वर्हिरनुप्रहरति<sup>९</sup> तं दक्षिणार्धं वेद्यै निधाय तस्मिन्दक्षिणो- १५  
त्तरिणो निङ्गुवत एष्टा रायः प्रेषे भगायर्तमृतवादिभ्यो नमो  
दिवे नमः श्रुचिव्या इति<sup>१०</sup> सव्ये पाणौ प्रस्तरं समावृत्याज्य-  
स्याख्याः सुवेणोपहत्य प्रथमासुपसदं जुहोति या ते अग्ने  
ऽयाश्रया तनूर्वर्षिष्ठा गङ्गरेष्ठोयं वचो अपावधीं लेषं वचो  
अपावधीं स्नाहेति<sup>११</sup> परिधिषु शकलानुपसंगृह्णाति प्रस्तरे २०

१ Thus HTF; ०र्धवेलायां BJ.

२ Thus J only; समावपमान HF; समावयमान B Keś.; समायमान T.



वर्हियावन्मात्रं सन्ध्या विद्यथ्याहवनीये ऽतिवाच्याङ्गिर-  
 भुक्ष्योत्तरतः सादयत्यथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्म-  
 ण्यामाङ्गय चिस्तनव्रतं<sup>१</sup> प्रयच्छतेत्याङ्गयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां<sup>१</sup>  
 चिस्तनव्रतं प्रयच्छत्यथापराङ्ग अपराङ्गिकीभ्यां प्रवर्ग्योपसङ्गां  
 ५ प्रचरति<sup>१</sup> तयोः समानी चर्येतावदेव नाना<sup>१</sup> सव्योत्तरिणो  
 निङ्गुवते<sup>१</sup> ऽथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाङ्गय  
 चिस्तनव्रतं दोहयतेत्याङ्गयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां<sup>१</sup> चिस्तनव्रतं  
 दोहयति<sup>१</sup> तदर्धरात्रे प्रयच्छति<sup>१</sup> ॥ २१ ॥ पञ्चमः ॥

अथाध्वर्युरपररात्र आद्रुत्य सःशास्ति द्विस्तनव्रतं  
 १० दोहयतेति<sup>१</sup> प्रातरुदित आदित्ये विष्टयायां वाचि मध्यमाभ्यां  
 प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचरति<sup>१</sup> रजाग्रथामत्र जुहोत्यथोपनिष्क्रम्य  
 संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाङ्गय द्विस्तनव्रतं प्रयच्छतेत्या-  
 ङ्गयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां<sup>१</sup> द्विस्तनव्रतं प्रयच्छति<sup>१</sup> स आह-  
 वनीयादेवाग्रे षट् प्राचः प्रक्रमान्प्रक्रमति<sup>१</sup> तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup>  
 १५ स शास्त्रामुखीयः शङ्कुः<sup>१</sup> शास्त्रामुखीयाच्छङ्कोः षट्त्रिंशत्प्राचः  
 प्रक्रमान्प्रक्रमति<sup>१</sup> तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup> स यूपावटीयः शङ्कुः<sup>१</sup>  
 शास्त्रामुखीयाच्छङ्कोः पञ्चदश दक्षिणा प्रक्रमान्प्रक्रमति पञ्च-  
 दशोदीचस्तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup> ते ओषी<sup>१</sup> यूपावटीयाच्छङ्कोर्दादश  
 दक्षिणा प्रक्रमान्प्रक्रमति दादशोदीचस्तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup>

१ Here and elsewhere F and the Mantramālā write चिस्तनं व्रतं,  
 द्विस्तनं व्रतं etc.; all the other MSS. and Keś. write *one* word.

१ T ins. चय ।

तावत्सावथैनामच्छण्या मानेन प्रमाथ समन्तः सन्ध्या परि-  
 तनेति<sup>१</sup> पृष्ठ्यामातनेति<sup>१</sup> यूपावटीयाच्छङ्कोरनुसन्ध्यां द्वादश  
 प्रत्यक्षि जुष्टपदानि प्रकामति<sup>१</sup> तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup> स मध्यम  
 श्रौत्तरवेदिकः शङ्कुर्मध्यमादौत्तरवेदिकाच्छङ्कोः पञ्च दक्षिणा  
 जुष्टपदानि प्रकामति पञ्चोदक्षि<sup>१</sup> तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup> ते श्रोणी<sup>१</sup> ५  
 यूपावटीयाच्छङ्कोश्चत्वारि दक्षिणा जुष्टपदानि प्रकामति चत्वा-  
 र्युदक्षि<sup>१</sup> तच्छङ्कुं निहन्ति<sup>१</sup> तावत्सावथैनामच्छण्या मानेन प्रमाथ  
 समन्तः सन्ध्या परितनोति<sup>१</sup> पृष्ठ्यामातनोति<sup>१</sup> मध्यमादौ-  
 त्तरवेदिकाच्छङ्कोरनुसन्ध्याः षट् प्रतीचः प्रकामप्रकामति  
 दक्षिणा सप्तमं<sup>१</sup> तत्स्थं निदधाति<sup>१</sup> स उपरवाणां कालो<sup>१</sup> ऽथ १०  
 महावेद्या उत्तरादः शीयाच्छङ्कोर्वेद्यन्नेन द्वादश प्रतीचः प्रक-  
 माप्रकामत्युदञ्चं चयोदशं<sup>१</sup> तदाग्रीध्र उपसौदति<sup>१</sup> स उत्करस्य  
 कालो<sup>१</sup> ऽथोपरवाणां कालात्सम्पद्यजुर्हरति<sup>१</sup> ॥ २२ ॥

इदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं<sup>१</sup> चिर्यजुषा तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup> पूर्वं  
 परिधाहं परिगृह्णाति<sup>१</sup> करणं जपतीमां नराः क्षणुत वेदिमेत्य १५  
 वसुमतीः रुद्रवतीमादित्यवतीं विश्वदेव्यावतीं वर्धन्दिवा नाभा  
 पृथिव्या यथायं यजमानो न रिष्येदितु<sup>१</sup> द्रुन्युद्धतादाग्रीध्रस्ति-  
 र्हरति<sup>१</sup> यदाग्रीध्रस्तिर्हरत्यथायेण ग्राह्यां तिष्ठन्संप्रैषमाह वेदि-  
 कारा वेदिं कल्पयत प्र स्थलानि भिन्दत प्रति निम्नानूरयत  
 किंशास्त्रिणि निरस्यत प्राचीमुदौचीं प्रणवां निस्तिष्ठतेति<sup>१</sup> १०  
 यथासंप्रैषं ते कुर्वन्त्यय महावेद्या उत्तरादः शीयाच्छङ्कोर्वेद्यन्नेन

त्रौग्रतीवः प्रक्रमाग्रकामत्युदञ्चं चतुर्थं<sup>१</sup> तच्चात्वालस्यावृता  
चात्वाञ्चं परिलिखत्युत्तरवेदेरावृतोत्तरवेदिं निवपत्युत्तरनाभि-  
मुत्साद्याथैनां प्रतिष्ठाद्यापराङ्गिकीभ्यां<sup>२</sup> प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रचर-  
त्यथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय द्दिस्तनव्रतं  
१० दोहयतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां<sup>३</sup> द्दिस्तनव्रतं दोहयति<sup>४</sup>  
तदर्धरात्रे प्रयच्छति<sup>५</sup> ॥ २३ ॥ षष्ठः ॥

अथाध्वर्युरपररात्र आद्रुत्य सःशाख्येकस्तनव्रतं दोहयतेति<sup>६</sup>  
प्रातरुदित आदित्ये विष्टृष्टायां वाच्युत्तमाभ्यां प्रवर्ग्योपसङ्गां  
प्रचरति<sup>७</sup> हराश्यामत्र जुहोत्यथोपनिष्क्रम्य संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य  
१० सुब्रह्मण्यामाह्वयार्धस्तनव्रतं प्रयच्छतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्म-  
ण्यामर्धस्तनव्रतं प्रयच्छत्यथ तदानीमेवापराङ्गिकी<sup>८</sup> प्रवर्ग्योपसङ्गौ  
समस्योपनिष्क्रम्य<sup>९</sup> संप्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय प्रति-  
प्रस्थातः प्रवर्ग्यस्यावृता प्रवर्ग्यः सःमादयोद्वासनायेति<sup>१०</sup> चेधैतत्पदं  
कुर्वन्ति<sup>११</sup> गार्हपत्ये तृतीयमुपयमनीषु तृतीयं नि तृतीयं  
१५ दधत्यथ प्रवर्ग्यस्यावृता प्रवर्ग्यमुद्वासयत्यग्नेरावृताग्निं प्रणयत्यग्नि-  
वत्युत्तरं परिगाहं परिगृह्य योयुपित्वा तिर्यञ्चः सः सन्धा  
संप्रैषमाह प्रोक्षणीरामादयेभ्मावर्हिर्हपसादयेत्येतान्वांसंप्रैषो<sup>१२</sup> ऽवै-  
वैतद्वर्हिरनुस्यन्धः स्तृणाति स्रद्धेवै<sup>१३</sup> तदेवेभ्मावर्हिरग्नीषोमीयाय  
पशवे परिग्रथीतेत्येक आङ्गरथास्यैते अनसौ प्रचालिते प्रपन्ने

१ After ०शाख B ins. चर्पराह ।

२ ०पराङ्गिके BH Keś.

३ Thus JF, Bh., Keś. ; समस्यत्यथोप० the other MSS.

योग्यकृते अभितः शालां तिष्ठतस्तयोर्दक्षिणं वर्षीय उत्तरः  
 हृषीय<sup>१</sup> उद्धृतफलकं दक्षिणमनुद्धृतफलकमुत्तरं<sup>१</sup> तयोर्दक्षे  
 बद्धं तदवस्थत्यैने अन्तर्वैद्यभ्यावर्तयत्यथायेण<sup>१</sup> शालामरन्नि-  
 माचमभित सन्ध्याः स्थापयित्वायेने प्रोक्षति वैष्णवी विष्णवे  
 शुभ्रेयामित्यथाहैहि यजमानेति<sup>१</sup> पूर्वया द्वारा शालां प्रपाद्य  
 गार्हपत्य आज्यं विस्राप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा  
 शालामुखीये सावित्रं जुहोत्यम्वारभ्ये यजमाने युञ्जते मन उत  
 युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः । वि होचा  
 दधे वयुनाविदेक इन्द्रही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः स्नाहेत्य-  
 परं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाथ याचत्याज्यस्थालीः सस्रुवाः १०  
 स्फ्यसुदपात्रं बर्हिर्हिरण्यमित्येतत्समादायाहैहि यजमानेत्यम्ब-  
 ग्यजमानो ऽनूची पत्नी पदहतीयमादाय पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्य  
 दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षमुपसृप्य दक्षिणस्यां वर्तन्त्याः  
 स्फ्येनोद्धृत्यावोक्ष्य हिरण्यं निधाय संपरिस्त्रीर्याभिजुहोतीदं  
 विष्णुर्विचक्रमे चेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पाःसुरे स्नाहे- १५  
 त्यथैतेषां पदपाःसुनामर्धान्यव्यञ्जलावावपत्यैनाम्सःस्त्रावेणाभि-  
 धारयति<sup>१</sup> सा प्राचोत्तानेन पाणिना दक्षिणमक्षधुरमुपानत्था  
 नो वीरो जायतां कर्मण्यो यः सर्वे ऽनुजीवाम यो बद्धनाम-  
 सदग्रीत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वोत्तरस्य हविर्धानस्य पश्चादक्ष-  
 मुपसृप्योत्तरस्यां वर्तन्त्याः स्फ्येनोद्धृत्यावोक्ष्य हिरण्यं निधाय २०

१ Thus TF; comp. xv. 22 (आवर्त०); the other MSS. अव्यवर्तयति ।

संपरिस्तीर्याभिजुहोतीरावती<sup>१</sup> धेनुमती हि भूतः सूयवसिनी  
 मनवे यशस्वे । व्यस्कभाद्रोदसी विष्णुरेते दधातु पृथिवी-  
 मभितो मयूखैः स्वाहेत्यत्रैतान्यदपाः सून्सर्वश एव पत्यञ्जला-  
 वावपत्यैनान्सः स्वावेणाभिघारयति । सा प्राचोत्तानेनैव पाणि-  
 १० नोत्तरमचधुरमुपानक्ति । समान उपाञ्जनो<sup>१</sup> ऽथैतानि शस्त्राणि  
 प्रतिप्रस्थात्र उत्प्रयच्छति । नयन्ति पत्नीः कथयन्ति होतारमथैने  
 संपरिगृह्य संप्रैषमाह ॥ २४ ॥

हविर्धानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामनुब्रूहीति<sup>१</sup> त्रिरुक्तायां  
 प्रवर्तयन्ति प्राचीं प्रेतमध्वरं कल्पयन्ती ऊर्ध्वं यज्ञं नयतं मा  
 १० जीह्वरनमित्यथ यद्यच्च उत्सर्जति सुवाग्देव दुर्याः श्रावदेत्येव  
 तत्र जपत्यथैतावज्जसोपसंक्रामतो ऽध्वर्युस्य प्रतिप्रस्थाता चोत्तरेण  
 हविर्धानि परीत्य पूर्वावुपातीत्य<sup>१</sup> मध्यमादौत्तरवेदिकाच्छङ्को-  
 रनुस्यन्धं वीग्यतीचः प्रक्रमान्प्रक्रमतस्तदेनयोर्नभ्यस्ययोस्तुबुके  
 रमयतो ऽत्र रमेयां वर्धन्पृथिव्या इत्यथ दिवो वा विष्णुवुत  
 १५ वा पृथिव्या इत्याग्नीर्षदयर्चाध्वर्युर्दक्षिणस्य<sup>१</sup> हविर्धानस्य दक्षि-  
 णतो मेथीं निहन्त्यथैनाः स्यन्धया सूपनिबद्धासुपनिबध्नाति  
 विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्रवोचमित्येवमेव प्रतिप्रस्थातोत्तरस्य

१ Thus BTJ ; •स्तीर्यैवाभि० H ; •स्तीर्यैवाभि० F.

२ Thus BH ; पूर्वानु० JF ; T corrupt.

३ Thus B ; आग्नीर्षदय० HF ; आग्नीर्वदय० J ; आग्निर्षदय० T ( Gran-  
 tha ! ) ; आग्नीर्षदयर्चा also Hir. VII. 17, comp. Garbe in his ed. of  
 Apast., Vol. II, p. 311.

हविर्धानस्योत्तरतो मेथीं निहन्त्यथैनाऽऽस्पन्दया सूपनिबद्धा-  
 सुपनिबद्धात्येतेनैव मन्त्रेणाथाध्वर्युर्दक्षिणस्य<sup>१</sup> हविर्धानस्य चुवु-  
 कात्प्राञ्चमरक्षिं मौत्वा लोके<sup>२</sup> न्यस्य गर्तं खानयत्यथ दक्षिणा-  
 युगान्तात्प्राञ्चं वाजं मौत्वा लोके<sup>३</sup> न्यस्य गर्तं खानयति ।  
 तावुभावुत्तरेणान्यं गर्तं खानयत्येवमेव प्रतिप्रस्थातोत्तरत-  
 स्त्वौग्गर्तान्खानयत्येवमपरतस्तेषु प्राचीनकर्णां स्थूणा उच्छ्रयन्ति<sup>४</sup>  
 तासूदक्षौ वःशौ प्रोहन्त्यध्यस्यन्ति पुरस्ताद्राटीं विष्णो ररा-  
 टमसीति<sup>५</sup> विष्णोः पृष्ठमसीति मध्यमं हृदिरधिनिदधाति<sup>६</sup>  
 विष्णो अग्ने<sup>७</sup> स्य इति चे अभितो भवतो<sup>८</sup> दक्षिणतस्योत्तर-  
 तस्य परिश्रयन्ति<sup>९</sup> प्राचीं च प्रतीचीं च द्वारौ कुर्वन्त्यथ १०  
 दक्षिणे द्वावाहौ कुशहस्तसुपनिगृह्य दर्भणं प्रवयति दर्भणे  
 स्पन्द्यां विष्णोः स्थूरसीति<sup>१</sup> विष्णोर्भ्रुवमसीति ग्रन्थिं<sup>११</sup> करोति<sup>१२</sup>  
 तं तदानीमेव विस्त्रस्याहाकुर्वन्तो ग्रन्थीन्हस्तकौशक्षैर्निस्तिष्ठतेत्येव-  
 मेवोत्तरं द्वावाहमेवमपरे<sup>१३</sup> द्वावाह निस्तिष्ठत्यथैनदभिष्टुगति<sup>१४</sup>  
 वैष्णवमसि विष्णवे लेत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गावृत्य १५

१ अध्वर्युं om. JHF.

२ Thus all.

३ Thus BHF, Keś. (pr m.); अग्ने T, Prayogamālā; the visarga of विष्णोः is omitted by all the MSS. exc. H.

४ घञौकरोति B.

५ अपरे BTHJP; अपरो F.

६ Thus ( °ष्ठत्य° or °ष्ठत्य° ) all, except B, which has निस्तिष्ठतो ( comp. Keś. : कुरुतः ) — अथैनद° HF; अथैनम° BTJP ( Bh., Keś. : अथैतद्विधानमभिष्टुगति ) ।

गालामुखीयाच्छङ्कोरतुस्यन्धः षट् प्राचः प्रक्रमान्प्रक्रमति  
दक्षिणा सप्तमं<sup>१</sup> तदभिं निदधाति<sup>१</sup> स औदुम्बर्यै काल<sup>१</sup>  
औदुम्बर्यै कालादभिमादत्ते ॥ २५ ॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्म्यां पूष्णो हस्ताभ्या-  
५ मादद इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि नारिरसीति<sup>१</sup> तथौ-  
दुम्बर्या अवटं<sup>२</sup> परिलिखति परिलिखितः रचः परिलिखिता  
अरातय इदमहः रचसो यीवा अपिहन्तामि यो ऽस्मान्देष्टि  
यं च वयं द्विभ इदमस्य यीवा अपिहन्तामीत्यथोद्गातारमा-  
होद्गातरेहीममौदुम्बर्या अवटं<sup>२</sup> खन प्राक् पुरीषमुद्वपतादिति<sup>१</sup>  
१० तः स खनति वा खानयति वा<sup>१</sup> सो ऽत एव सदो विमिमौते<sup>१</sup>  
यथा चौणि क्दौःषि तिर्यक्ष्येवं प्रकुशो<sup>१</sup> यथा चौणि क्दौः-  
ष्यन्वक्ष्येवमुदकुशो<sup>१</sup> ऽपि वा यथा दौ भागावुदक् सन्दायै स्याता-  
मेको दक्षिणत इति<sup>१</sup> तस्य त्रिश्रेणिगतांखानयति<sup>१</sup> सो ऽत एव  
प्राङ् द्रुत्वा<sup>१</sup> दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरो ऽक्षमुपरवान्विमिमौते  
१५ प्रादेशमुखाग्नादेशान्तस्यादानथोन्नेतारमाहोन्नेतरेहीमानुपरवा-

१ Thus only B; all the other MSS., here and infra, l. 9, औदुम्बर्यावटं, the second time also the Mantramālā.

१ Comp. note १.

१ Uncertain reading. त्रिश्रेणी० B; चौक्षेणि० H; चौचौक्षेणि० T; चौक्षि० JF; त्रिश्रेणि० P; comp. Padārthanirv. p. 310 (No. 174.). Keśava-svāmin glosses : तस्य सदसः गर्तपङ्क्तौक्षिः खानयति । Read : चौक्षेणि० ?

४ BH ins. चक्षुर्द; Keś. has not read the word, as he glosses : चौ ऽक्षुः सदसः प्राम्मला etc.

खन प्रादेशमुखान्प्रादेशान्तस्यादान्वाङ्गमात्रानवाचो ऽसंभिन्दन्-  
 परिष्ठादधस्तात्संलृष्टानिति<sup>१</sup> तान् खनति वा खानयति वायैषां  
 पुरीषं दक्षिणस्य हविर्धानस्यापेणोपस्तम्भनं निवपति<sup>१</sup> तं चतु-  
 रश्रं खरं करोत्ययैः॥ सिकताभिराभ्राग्निं करोत्यथोपरवाणां  
 कास्तादभ्रिमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्गभ्यां  
 पूष्णो हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि नारि-  
 रसीति<sup>१</sup> तथा यूपावटं परिलिखति यथान्तर्वेद्यर्धं॥ स्याद्वहि-  
 र्वेद्यर्धं परिलिखितं॥ रक्षः परिलिखिता अरातय इदमहं॥ रक्षसो  
 पीवा अपिहन्तामि यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विष इदमस्य  
 ग्रीवा अपिहन्तामीत्यग्नीध्रमाह्वाग्रीदेहीमं यूपावटं खनोपर- १०  
 संमितं प्राक् पुरीषमुदपताच्चतुरङ्गुलेनोपरमतिखनतादिति<sup>१</sup> तं  
 स खनति वा खानयति वा<sup>१</sup> यावदेवाचाध्वर्युश्चेष्टति तावदेव  
 प्रतिप्रस्थातौदुम्बरी॥ स्थूणां यजमानेन संमायाधस्तात्परिगस-  
 यत्यश्चिन्नो रायः सुवीर इत्याध्वर्युः प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्गा-  
 द्रुत्य याचति यवमतीः प्रोक्षणीर्वर्हिर्हस्तमाज्यस्थाली॥ मरुवां १५  
 मैत्रावरुणदण्डं॥ हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्समादायाहैहि यज-  
 मानेत्यौदुम्बर्येषा स्थूणा प्रक्षालिता प्रपन्ना प्रागवटादुपगते<sup>१</sup> तां  
 परस्तादर्वाचीं<sup>१</sup> प्रोक्षति ॥ २६ ॥

दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेत्यवटे ऽपो ऽवनयति  
 शुन्धतां लोकः पितृष्वन इति<sup>१</sup> यवाग्रस्कन्दयति यवो ऽसि १०  
 यवयास्रद्वेषो यवयारातौरिति<sup>१</sup> बर्हिर्हस्तं व्यतिषज्यावस्तृणति

१ Thus only Kuś, T तामपरस्ताद् (Grantha!); the other MSS. परस्ताद् ।



- पितृणां सदनमसीत्येनद्विरण्मन्तर्धा<sup>१</sup> सुवाङ्मत्याभिजुहोति  
 पितृभ्यः स्वाहेत्येनामुच्छ्रयत्युद्विष<sup>२</sup> स्तभानान्तरिचं<sup>३</sup> पृष्ण पृथिवीं  
 दृष्ट्वेत्येनां प्राचीनकर्णां मिनोति द्युतानस्त्रा मास्तो मिनोतु  
 मिवावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणेत्येना प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यूहति  
 ५ ब्रह्मवनिं त्वा चत्रवनिं सुप्रजावनिं रायस्योषवनिं पर्यूहा-  
 मौति<sup>४</sup> मेवावरुणदण्डेन संहन्ति ब्रह्म दृष्ट्व चत्रं दृष्ट्व  
 प्रजां दृष्ट्व रायस्योषं दृष्ट्वेत्यन्यूनमनतिरिक्तं परिन्यस्योदपाच-  
 सुपनिनौर्याथास्यै विशाखे हिरण्यं निधाय सुवाङ्मत्याभि-  
 जुहोति दृतेन द्यावापृथिवी आपृणेषां स्वाहेत्यान्तमन्ववस्त्राव-  
 १० यत्यान्तमेव यजमानं तेजमानक्रीति ब्राह्मणमथेनामुद्गाढभ्यः  
 प्राङ्मत्स्यां तच्चेष्टन्ति यत्ते विदुरेतस्या उच्छ्रयणमनु प्राचीन-  
 कर्णां स्त्रूणा उच्छ्रयन्ति<sup>५</sup> ताम्रदीचो वृश्चाग्रो हन्यथस्यन्ति  
 मध्यमं हृदिरिन्द्रस्य सदो ऽसीति<sup>६</sup> विश्वजनस्य द्वायेति ये  
 अभितो भवतो<sup>७</sup> नवच्छदि तेजस्कामस्य मिनुयादिति<sup>८</sup>  
 १५ त्रीणित्रीण्येव सर्वाणि भवन्ति<sup>९</sup> दक्षिणान्युत्तराणि करोति<sup>१०</sup>  
 स दक्षिणानि<sup>११</sup> दक्षिणान्येवोत्तराणि करोत्यन्तर्वर्तां करोति  
 व्यावृत्त्या इति<sup>१२</sup> सन्धिषु दणवर्तां प्रत्यस्यति<sup>१३</sup> ते ऽन्तर्वर्ता<sup>१४</sup>  
 अथेनत्परिश्रयन्ति परि त्वा गिर्वर्णी गिर इमा भवन्तु विश्वतो

१ अथेन० all, also Kes, except B, which has अथेन०, but comp.  
 page 170, 11.

२ Thus BT ; करोति the other MSS. also P.

३ Thus BHJP ; दक्षिणा TF.

४ दणवर्तान् or ०वर्तान् BJTH ; तर्षावर्तान् FP.

दृष्टायुमनु दृष्टयो जुष्टा भवन्तु जुष्टय इति<sup>१</sup> दक्षिणतश्चोत्तर-  
 तश्च परिश्रयन्ति<sup>१</sup> प्राचीं च प्रतीचीं च द्वारौ कुर्वन्त्यथ  
 दक्षिणे द्वावाहौ कुशहस्तमुपनिगृह्य दर्भणं प्रवयति दर्भणे  
 स्रग्धामिन्द्रस्य सूरमीतीन्द्रस्य ध्रुवममीति ग्रन्थिं करोति<sup>१</sup> तं  
 तदामीमेव विस्त्रस्याहाकुर्वन्तो ग्रन्थीन्द्रस्तकौशलैर्निस्तिष्ठतेत्येव- ५  
 मेवोत्तरं द्वावाहमेवमपरे<sup>१</sup> द्वावाहं निस्तिष्ठत्यथैनदभिमृश-  
 त्यैन्द्रममीन्द्राय लेत्यथ महावेद्या उत्तरादः सौम्याच्छक्नोर्वेद्यन्ते-  
 नाष्टादश प्रतीचः प्रक्रमान्प्रक्रमति<sup>१</sup> तदाग्नीभागारं विमि-  
 मीते यथान्तर्वेद्यर्धः स्याद्वह्निर्वेद्यर्धमथैनत्समुक्षित्य परि-  
 श्रयन्ति<sup>१</sup> तस्य दक्षिणां द्वारं कुर्वन्त्याग्नीभागारस्य पार्श्वमानी १०  
 पञ्चारत्निरैतेन मार्जालीयो व्याख्यातस्तस्योदीं द्वारं कुर्वन्ति<sup>१</sup>  
 ॥ २७ ॥ सप्तमः ॥

अथात्रैव तिष्ठन्याचत्यभ्रिं यवमतीः प्रोक्षणीर्बर्हिर्हस्तमाज्य-  
 स्मालीः सस्रुवामधिषवणं चर्माधिषवणे फलके षट् कङ्कूग्यावाणः  
 हिरण्यमुदपाचमित्येतत्समादायाहैहि यजमानेति<sup>१</sup> पूर्व्या द्वारा  
 हविर्धानं प्रपाद्य दक्षिणस्य हविर्धानस्य नौड एतच्चर्मोत्सादयति<sup>१</sup> १५  
 पुरो ऽचमितराणि सः सादयन्त्यथोपरवाणां<sup>१</sup> कालादभ्रिमादन्ते  
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्मयां पूष्णो हस्ताभ्यामादद  
 इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभ्रिरसि नारिरमीति<sup>१</sup> तथोपरवान्परि-  
 लिखति पूर्वयोर्दक्षिणमेवाग्रे परिलिखितः रक्षः परिलिखिता

१ अपरौ again (as p. 186) F only; the other MSS., also P, अपरे ।

१ सः सादयन्त्यः BTJP; •दयत्यः the other MSS.

- अरातय इदमहः रक्षसो यीवा अपिहन्तामि यो ऽस्मान्देष्टि  
यं च वयं द्विस इदमस्य यीवा अपिहन्तामीति सर्वानेवानु-  
पूर्व<sup>१</sup> खनति रक्षोहणो वल्लगहनो वैष्णवान्खनामीति सर्वा-  
नेवानुपूर्वमथैभ्यः पाःसूनुदपतीदमहं तं वल्लगमुदपामि यं नः  
५ समानो यमसमानो निचखानेदमेनमधरं करोमि यो नः  
समानो यो ऽसमानो ऽरातीयति गायत्रेण कन्दसेत्यववाढो  
वल्लग इति यजमानस्याध्वर्युदं पाःसूनुदपति पूर्वयोर्दक्षिणाक्षै-  
ष्टुभेन कन्दसेत्यपरयोर्दक्षिणाङ्गागतेन कन्दसेत्यपरयोस्तत्तरा-  
दानुष्टुभेन कन्दसेति पूर्वयोस्तत्तरादचैतान्यदपाःसूनुदपत्यसञ्चरे परा-  
१० वपत्यत्र यं यजमानो देष्टि तं मनसा ध्यायत्यथाप उपसृष्ट्या-  
थैनानवमृशतो ऽध्वर्युश्च यजमानश्च पूर्वयोर्दक्षिणमेवाध्वर्युरव-  
मृशत्युत्तरं<sup>१</sup> यजमानो<sup>१</sup> ऽथ यजमानः पृच्छत्यध्वर्यो किमचेति<sup>१</sup>  
भद्रमिति<sup>१</sup> तन्नौ सहेत्यथाध्वर्युः पृच्छति यजमान किमचेति<sup>१</sup>  
भद्रमिति<sup>१</sup> तन्नौ सहेति<sup>१</sup> यमेवाध्वर्युः प्रजहाति तं यजमानो  
१५ ऽवमृशति<sup>१</sup> दक्षिणयोरपरमेवाध्वर्युरवमृशति पूर्वं यजमानो<sup>१</sup>  
ऽध्वर्युरत्र पृच्छत्यथ यजमानो<sup>१</sup> ऽपरयोस्तत्तरमेवाध्वर्युरवमृशति  
दक्षिणं यजमानो<sup>१</sup> यजमानो ऽत्र पृच्छत्यथाध्वर्युस्तत्तरयोः पूर्व-  
मेवाध्वर्युरवमृशत्यपरं यजमानो<sup>१</sup> ऽध्वर्युरत्र पृच्छत्यथ यजमानो<sup>१</sup>  
यजमानः प्रथमः पृच्छति यजमान उत्तमो<sup>१</sup> ऽथैनानभिमृशति  
२० विराडसि सपत्न्या सस्राडसि भ्रातृव्यहा खराडस्यभिमातिहा

विश्वाराडमि विश्वासां नाष्ट्राणां हन्तेति सर्वानेवानुपूर्वमथेना-  
 नङ्गिः प्रोचति रक्षोहणो वल्लगहनः प्रोचामि वैष्णवानिति  
 सर्वानेवानुपूर्वमथैष्वपो ऽवनयति रक्षोहणो वल्लगहनो ऽवनयामि  
 वैष्णवानिति सर्वेष्वेवानुपूर्वमथैषु यवाग्रस्कुन्दयति यवो ऽसि  
 यवयाम्नद्वेषो यवयारातीरिति सर्वेष्वेवानुपूर्वमथैनान्वर्हिषाव-  
 स्तृणाति रक्षोहणो वल्लगहनो ऽवस्तृणामि वैष्णवानिति सर्वा-  
 नेवानुपूर्वमथैनान्दिरण्यमन्तर्धाय सुवाकृत्याभिजुहोति रक्षोहणो  
 वल्लगहनो ऽभिजुहोमि वैष्णवाग्स्त्राहेति सर्वानेवानुपूर्वमथास्येते  
 फलके दौर्घसोमे संदृष्टे भवतो ऽसंदृष्टे एकाहे<sup>१</sup> ते सः सृष्टे<sup>२</sup>  
 उपदधाति रक्षोहणौ वल्लगहनौ उपदधामि वैष्णवौ इत्यथेने १०  
 शङ्कुभिः परिणिहन्ति दाभ्यां पुरस्ताद्दाभ्यां पश्चाद्दाभ्यामभितो  
 ऽनवमर्पणायाथेने प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यूहति रक्षोहणौ  
 वल्लगहनौ पर्यूहामि वैष्णवौ इत्यथेने बर्हिषा परितृणाति  
 रक्षोहणौ वल्लगहनौ परितृणामि वैष्णवौ इत्यथेने अभिमृशति  
 रक्षोहणौ वल्लगहनौ वैष्णवौ इत्यथेतच्चर्म फलकयोः प्राचीन- १५  
 यौवसुत्तरलोमोपस्तृणाति<sup>३</sup> यज्ञ प्रतितिष्ठेति<sup>३</sup> वा त्वृष्णीं वा<sup>१</sup>  
 तिरश्चर्मफलके याव्णोदादयति ॥ २८ ॥

• दृहन्नसि दृहद्वावा दृहतीमिन्द्राय वाचं वदेति<sup>१</sup> नीड

१ संदृष्टे BTF Keś., Mādḥ. Vol I., p. 459; सः सृष्टे HJ; Bhav.  
 seems to have read संसृष्टे ।

२ Thus PHJF, Keś., Mādḥ.; ऋस्तृणाति B, यवस्तृ० T.

३ Thus HTF, Bh, Keś; प्रतितिष्ठेति BJP

- एतच्चर्मोत्सादयति<sup>१</sup> गावसु गावाणमप्यर्जत्यथ दक्षिणस्य हविर्धान-  
 स्याग्नेषोपस्तम्भनं वर्हिर्मुष्टिमुपनिवध्नाति स्तोत्रेभ्यो<sup>१</sup> ऽथ याचति  
 स्फ्यमुदपात्रं चालालात्पुरीषः सिकता इत्येतत्समादायाहैहि  
 यजमानेत्याग्नीध्रं द्रुत्वा स्फ्येनोद्धृत्यावोक्ष्य चालालात्पुरीषः  
 ५ सिकता इति निवपति विभूरसि प्रवाहणो रौद्रेणानीकेन  
 पाहि माग्ने पिष्टहि मा मा मा हिः सौरिति<sup>१</sup> तं परिमण्डलं  
 धिष्णियं<sup>१</sup> करोत्यथैनः सिकताभिराभ्राग्निं करोत्यथान्तः-  
 सदसं धिष्ण्यान्निवपति होतुः प्रथमं वज्रिरसि हव्यवाहन  
 इति<sup>१</sup> श्वाचो ऽसि प्रचेता इति दक्षिणतो मैत्रावरुणस्य<sup>१</sup> तुथो  
 १० ऽसि विश्ववेदा इत्युत्तरतो ब्राह्मणाच्छः<sup>१</sup> सिन<sup>१</sup> उग्निगसि कवि-  
 रित्युत्तरतः पोटुरङ्गारिरसि वम्भारिरित्युत्तरतो नेष्टुरवसुरसि  
 दुवस्त्रानित्युत्तरतो ऽक्षावाकस्थाय दक्षिणे वेद्यन्ते मार्जालीयं  
 धिष्णियं<sup>१</sup> निवपति शुन्ध्यूरसि मार्जालीय इति<sup>१</sup> सर्वेष्वेव  
 रौद्रमनुवर्तयत्याग्नीध्रे ऽन्ततो निवपत्युदक्स्थिताया इत्यष्टौ  
 १५ न्यवाप्सौदित्यथाष्टावनुदिशति<sup>१</sup> सन्नाडसि कृशानुरित्याहवनीय-  
 मुपतिष्ठते<sup>१</sup> परिषद्यो ऽसि पवमान इत्यास्तावं<sup>१</sup> प्रतक्वासि  
 नभस्त्रानिति चालालमसंमृष्टो ऽसि हव्यसूद इति पशुश्रपणमथ  
 सदसो द्वारि तिष्ठन्नौदुम्बरीमुपतिष्ठत ऋतधामासि सुवर्ज्याति-

१ Instead of धिष्णियं (thus PBT Keś.) HF have चरं, J धिष्ण्य  
 चरं; the word धिष्णिय is found here and infra often written  
 धिष्ण्य।

१ om. HJF.

रिति<sup>१</sup> ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धामेति ब्रह्मसदनमथात्रैव तिष्ठ-  
गार्हपत्यमुपतिष्ठते ऽजो ऽस्येकपादित्यहिरसि बुध्निय इति यं  
प्रहास्यन्तो भवन्ति<sup>१</sup> ॥ २६ ॥

अथात्रैव तिष्ठन्संप्रैषमाह सृणीत बर्हिः प्र व्रतं यच्छत  
समपित्रतान्क्वध्वमास्तावं वज्रसः सृणीत सदोहविधाने वज्रले ५  
सृणीतोन्नेतर्याणो वायव्यानि द्रोणकलशे दशापविचे समवधाय  
पत्नीशाले सःसादयाम्नीदाज्यमधिश्य प्रतिप्रस्थातः सुचः  
संमृच्छुगज्येनोदेहि पृषदाज्याय दध्याहरेति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं ते  
कुर्वन्त्य दक्षिणे वेश्यन्ते बर्हिर्मुष्टिः सृणाति देवबर्हिर्गुणसद-  
सं त्वा सृणामि स्वासस्यं देवेभ्य इति<sup>१</sup> तां वज्रसां पुरस्ता- १०  
त्प्रत्यक्ष<sup>१</sup> सृणन्तो यन्त्यथान्तःशालं पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा  
परिकर्मिभ्य उग्रदाय ब्रह्मणे राजानमुग्रयच्छति<sup>१</sup> तं ब्रह्मादा-  
योत्तरतः<sup>१</sup> स्तिष्ठत्युत्तरतस्तिष्ठन्नग्निमन्वानयत्युदग्ने<sup>१</sup> तिष्ठानु मासु-  
देहि विश्वैर्देवैर्यज्ञिभ्यैः संविदानः । सुवर्गे लोके यज-  
मानः हि धेहि मास्यै<sup>१</sup> हास्या आज्ञत्यै यामुपेम इत्यथा- १५  
भ्यादधातीभं<sup>१</sup> प्रणयनीयमुपोपयमनीः कल्पयन्ति चात्वाला-  
त्समन्वारभ्येवपित्रतेषु संप्रच्छन्नेषु गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय

१ Thus TH; प्रत्यक्षः PJF; प्रत्यक्षः B.

१ तिष्ठत्युत्तरतस् om. TJF; according to the Prayoga and the Viva-  
raṇa it is to be read.

१ •न्याययत उद• PH; the Rc seems not to be found in any known  
Samhitā.

१ Corrected, मास्यैहास्या MSS.

१ Thus TP; च्यादधा• F; च्यादधा• the other MSS.

सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा ग्रास्तामुखीये वैसर्जनानि<sup>१</sup> जुहोति  
 त्व॥ सोम तनूहृद्भ्यो देवोभ्यो ऽन्यकृतेभ्य उरु यन्तासि वरूथ॥  
 स्वाहेति<sup>२</sup> सुवेणाप्तुं प्रस्कन्दयति जुषाणो अप्रमुराज्यस्य वेतु  
 स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा संप्रिषमाद्याग्नीषोमाभ्यां प्रणीय-  
 ५ मानाभ्यामनुब्रूहीति<sup>३</sup> चिरुक्तायामुद्यच्छन्ते<sup>४</sup> होतुर्वशं यन्मथ  
 वै भवति प्राञ्चमग्निं प्रहरन्त्युत्पन्नीमानयन्त्यन्वना॥सि प्रवर्तय-  
 न्तीति<sup>५</sup> यदस्याच शस्त्रं भवति पूर्वं तेनाग्निमन्ववस्त्रन्थयाग्नि-  
 प्रथमाः प्रतिपद्यन्ते ऽन्वयाज्ञा चाज्यैश्चान्वग्यावणो<sup>६</sup> वायव्यानि<sup>७</sup>  
 पूर्वया द्वारोपनिष्कामन्थयं नो अग्निर्वरिवः कृणोत्वयं मृधः पुर  
 १० एतु प्रभिन्दन् । अयं शूच्यतु जर्हषाणो ऽयं वाजं जयतु  
 वाजसातावित्युत्तरेण सदः परीत्याग्नीध्रागारे ऽग्निं निधाय  
 नयवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोत्यग्ने नय सुपथा राये अस्मान्विश्वानि  
 देव वयुनानि विद्वान् । युयोध्यस्मज्जुङ्गराणमेनो भूयिष्ठां ते  
 नमउक्तिं विधेम स्वाहेत्यैवैतद्वावोवायव्य॥ समुपसाद्योपाति-  
 १५ यन्ति राज्ञा चाज्यैश्चाहवनीये सुवाऊति जुहोत्युरु विष्णो

१ •सर्जनं BTJ; but comp. TS. VI. 3. 2.

२ चनूक्तायामु. BF.

३ इति om BTJ; •प्रवर्तयन्त्यय यदस्या. T.

४ Thus F; the other MSS. प्रावो।

५ Thus BJHP; प्रावोवायव्यम् T; प्रावोवायव्या F; प्रावोवायवानि Keś.

The remarkable प्रावोवायव्यम् occurs several times in the Karmānta sūtra. The Pronoun एतन् seems also to point to a neuter; but comp. Bh. and Keś: एतदिति द्रोणकलत्रोपसंप्रचार्यम् ।

विक्रमस्त्रोह क्षयाय नः हृदि । एतं एतयोने पिव प्रप्र घञपतिं  
तिर स्वाहेति<sup>१</sup> ॥ ३० ॥

अथ प्रोक्षणीभिरुपोत्तिष्ठती<sup>१</sup>भं प्रोक्षति<sup>१</sup> वेदिं प्रोक्षति<sup>१</sup>  
वर्हिः प्रोक्षति<sup>१</sup> वर्हिरामस्रं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्ववालं  
प्रस्तरं गृह्णाति<sup>१</sup> पञ्चविधं वर्हिं स्त्रीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङ्भिस्तृष्य ५  
कार्त्तर्यमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वं समिधावादधात्यै<sup>१</sup>क्ष्वी विधती  
तिरक्षी सादयति<sup>१</sup> विधत्योराश्ववालं प्रस्तरं<sup>१</sup> प्रस्तरे जुह्वं<sup>१</sup>  
वर्हिषीतरा<sup>१</sup> एता असदभिति समभिमृश्याथाप उपसृश्या ब्रह्मणो  
राजानमादाय पूर्व्या दारा हविर्धानं प्रपादयति सोमो जिगाति  
गातुविदेवानामेति निष्कृतमृतस्य योनिमासदमित्यथ दक्षिणस्य १०  
हविर्धानस्य नीडे हृष्णाजिनमासृणात्यदित्याः सदो ऽसीत्य-  
दित्याः सद आसीदेति हृष्णाजिने राजानमथैनं देवताभ्यः  
संप्रयच्छत्येष वो देव सवितः सोमस्तः रक्षध्वं मा वो दमदिति<sup>१</sup>  
संप्रदायोपतिष्ठत एतच्चः सोम देवो देवानुपागा इदमहं  
मनुष्यो मनुष्यान्सह प्रजया सह रायस्पोषेणेति<sup>१</sup> नमो देवेभ्य १५  
इति प्राञ्चमञ्जलिं करोति<sup>१</sup> स्वधा पितृभ्य इति दक्षिणा<sup>१</sup>  
न्यचत्यथोपनिष्क्रामतीदमहं निर्वर्णस्य पाशादित्यथाहवनी-  
यमुपतिष्ठते सुवरिभिविखेपं वैश्वानरं ज्योतिरित्यथ यजमा-  
नमवान्तरदीक्षां विमर्जयत्यग्ने व्रतपते त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि  
या मम तनूस्त्वय्यभूदियः सा मयि या तव तनूर्मय्यभूदेषा १०  
सा त्वयि यथायथं नौ व्रतपते व्रतिनोर्व्रतानीत्यथैनः सः शास्ति

१ Thus BJ, Bh.; दक्षिणान्यथोप. H; दक्षिणान्यथोप. I; दक्षिण-  
जान्वाचत्यथोप. T; दक्षिणान्यथमथोप. P.



सस्त्रीष्व मेखलां प्र सुष्टी मारय मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छ  
यजमान इति त्वाचक्षतां नामग्राहं ते पितृभिः पितामहैः  
प्रपितामहैः पुत्रैः पौत्रैः सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यामाङ्गयत्विति<sup>१</sup> स  
एवमेवैतत्सर्वं करोत्यथ यूपोद्धतिः ऊत्वा यूपं यजुषा करोति<sup>१</sup>  
५. यूपोद्धतं यजुषा करोति<sup>१</sup> तदेतद्यूपोद्धतान्तम् ॥ ३१ ॥ अष्टमः ॥

अथ यूपस्थावृता यपमुच्छ्रयति<sup>१</sup> सर्वन्तं यूपमुत्सृज्याग्नीषो-  
मीयं पशुमुपाकरोति<sup>१</sup> तस्य प्रभिद्धं वपया चरित्वा वपाश्र-  
पणी अनुप्रदत्तं समुत्क्रम्य चालाले मार्जयन्ते<sup>१</sup> इथ यो वीक्षितः  
कुम्भस्तं धावति<sup>१</sup> तमादायान्तरेण चालालोत्करावुदङ्कुपनिष्क्रम्य  
१०. यत्रापस्तद्यन्ति<sup>१</sup> नान्तमा वहन्तीरत्येति<sup>१</sup> न स्थावराणां गृह्णाति<sup>१</sup>  
प्रतीपं तिष्ठन्गृह्णाति<sup>१</sup> कायायै चातपतश्च संधौ गृह्णाति  
हविष्मतीरिमा आपो हविष्मान्देवो अध्वरो हविष्माः आविवा-  
सति हविष्माः अस्तु सूर्य इत्यथैना आदाय प्रदक्षिणमावृत्य  
सव्ये इःसे निधायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं परीत्योत्तरेण  
१५. सदः परीत्य पूर्वया द्वारा शाखां प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्य-  
मौपसदायां वेद्याः सःस्पष्टाः<sup>१</sup> सादयत्यग्नेर्वै उपस्रग्दहस्य  
सदसि सादयामि सुन्नाय सुन्निनीः सुन्ने मा धत्तेत्यथ पशु-  
पुरोडाशं निर्वपतीदन्तः पशुपुरोडाशः संतिष्ठते<sup>१</sup> पत्नीसंया-  
जान्तः पशुर्हृदयशूलान्त इत्येके<sup>१</sup> ॥ ३२ ॥ नवमः ॥

१ तदेति only T and Madh.; तद्यन्ति the other MSS. also P and Kes..

२ Some of the MSS. have here and elsewhere सःस्पष्टाः ।

अथ वसतीवरौः परिहरिष्यन्नाह व्यपक्रामत मा वो  
 ऽभिपरिहारिषमिति<sup>१</sup> यजमानायतने यजमान उपविशति<sup>१</sup>  
 जघनेन गार्हपत्यं पव्यथैना आदाय दक्षिण्या द्वारोपनिर्हृत्य  
 मध्ये ऽऽसे निधाय दक्षिणेन सदः परीत्य दक्षिणेन मार्जाक्षीयं  
 धिष्णिचं पर्याहृत्य दक्षिणतो यूपेन सःस्पृष्टाः सादयतीन्ना- ५  
 ग्नियोर्भागधेयी स्वेत्यथैना आदयोदङ्गावृत्य दक्षिणे ऽऽसे  
 निधायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेन गार्हपत्यमौपसदायां वेश्या  
 सःस्पृष्टाः सादयति मिचावरुणयोर्भागधेयी स्वेत्यथैना आदाय  
 पूर्वभा द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिण एवाऽऽसे निधायोत्तरेण सदः  
 परीत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्णिचं पर्याहृत्योत्तरतो यूपेन १०  
 सःस्पृष्टाः सादयति विश्वेषां देवानां भागधेयी स्वेत्यथैना  
 आदाय प्रदक्षिणमावृत्य मध्ये ऽऽसे निधायैतेनैव यथेतमेत्य  
 जघनेनाग्नीध्रीयं धिष्णिचं सःस्पृष्टाः सादयति यज्ञे  
 जाग्रतेति<sup>१</sup> ॥ ३३ ॥

अथ पयाऽसि विशास्ति या सघाड्धुक् तस्यै दधिघर्माय १५  
 दधि कुरुत या यजमानस्य तस्या आमिचायै या पव्यै तस्या  
 आशिरे पयस्य सकूऽश्च कुरुत श्रुतातक्त्वामादित्यग्रहाय दधि  
 कुरुत पुरोडाशीयानि पिष्टानि कुरुत धाना हारियोजनीः  
 कुरुत चतुरो ऽम्बुणाऽस्त्रीनुदचनानयुज<sup>१</sup> एकधनाऽस्त्यवमाने-

१ Most of the MSS. read •रेधिण• ।

१ Thus PHBJ, Bh., Mantramālā, Keś. ; उदचनान् F, Prayoga I.O.,  
 Padārthanirv ; उदचान् T.

कादशपरमाऽस्यतस्रो रशनास्यतस्रो वपात्रपणौर्दयमिध्मावर्हि-  
 रौदुम्बरान्महापरिधीन्कुरुत सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यामाह्वयत्विति'  
 यथासंप्रैषं ते कुर्वन्त्यथैतानभृणानायातयत्युत्तरस्य<sup>१</sup> हविर्धानस्य  
 नीड आधवनीयं<sup>१</sup> प्रउगे पूतभृतं<sup>१</sup> तयोः समान उदचनं<sup>१</sup>  
 ५ आग्नीध्र एकऽ सोदचनं<sup>१</sup> मार्जालीय एकऽ सोदचनमाग्नीध्र  
 एताऽ रात्रिं यजमानः संविशति<sup>१</sup> हविर्धाने राजानं गोपा-  
 यन्ति<sup>१</sup> ॥ ३४ ॥ दशमः ॥

॥ इति षष्ठः प्रश्नः ।



१ इ रशने द्वे वपात्रपणौ एकतयमिध्मावर्हिर् Mantramālā, Padārthan iv.  
 Prayoga I.O.

१ Thus PF only ; अथैतान् BHTJ.

अथातो महारात्र एव बुध्यन्ते<sup>१</sup> संबोधयन्तेतानृत्विजोऽध्वर्युः  
 होतारं ब्रह्माणमुद्रातारं प्रतिप्रस्थातारं प्रस्तोतारं प्रशास्तारं  
 ब्राह्मणाञ्छः<sup>२</sup>भिनमञ्छावाकं नेष्टारं पोतारः<sup>३</sup> सदस्यमुन्नेतार-  
 माग्नीध्रं यावस्तुतः<sup>४</sup> सुब्रह्मण्यं प्रतिहर्तारं ये चान्ये परिकर्मिणो  
 भवन्ति<sup>५</sup> ते हस्तपादाग्रचान्याग्नीध्रे यजमानमुपसंगच्छन्ते<sup>६</sup> ५  
 ऽथाध्वर्युर्हस्तौ संमृशते कर्मणे वां देवेभ्यः शक्रेयमित्यथात्रैव  
 तिष्ठन्संपैषमाहोन्नेतर्याणो वायव्यानि द्रोणकलशे दशापवित्रे  
 समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरो ऽचः<sup>७</sup> सः<sup>८</sup>सादयाग्नीदान्य-  
 मधिअथ प्रतिप्रस्थातः सुचः संमृद्वुशक्येनोदेहि षषदाज्याय  
 दध्याहरेति<sup>९</sup> यथासंप्रैषं ते कुर्वन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभि- १०  
 मृशत्यग्निर्मूर्धां दिव इति<sup>१०</sup> वैष्णव्या हविर्धानं विष्णो त्वं नो  
 अन्तम इत्याग्नेया सुचो ऽयमग्निः सहस्त्रिण इति<sup>११</sup> वायव्यया  
 वायव्यानि वायो शतः<sup>१२</sup> हरौणामित्यैन्द्रा सद इन्द्रं विश्वा  
 अवीरुधन्वित्यथ षषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा प्रोचणीभिरुपो-  
 त्तिष्ठतीभं प्रोचति<sup>१३</sup> वेदिं प्रोचति<sup>१४</sup> बर्हिः प्रोचति<sup>१५</sup> बर्हिरासन्नं १५  
 प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं<sup>१६</sup> गृह्णात्यैकविधं बर्हिं स्तीर्त्वा  
 प्रस्तरपाणिः प्राङ्भिस्त्वथौदुम्बरान्महापरिधीन्परिदधाति नित्येन  
 परिधानेनाथैनान्योगेन युनक्ति<sup>१७</sup> युनजिम ते पृथिवीं ज्योतिषा  
 सहेति मध्यमं<sup>१८</sup> युनजिम वायुमन्तरिक्षेण ते सहेति दक्षिणं<sup>१९</sup>  
 युनजिम वाचः<sup>२०</sup> सह सूर्येण त इत्युत्तरमथ सुचः सन्ना अभि- २०  
 मृशति युनजिम तिस्रो विष्टवः सूर्यस्य त इत्यथाप उपस्पृश्याहैहि

- यजमानेति<sup>१</sup> पूर्वधा द्वारा हविर्धानं प्रपाद्यायैतच्चर्म<sup>२</sup> फल-  
कयोः प्राचीनयौवसुत्तरसोमोपसृणाति<sup>३</sup> यज्ञ प्रतितिष्ठेति वा  
दृष्णीं वा<sup>४</sup> तस्मिन्सुखान्धावणः कृत्वा दक्षिणस्य हविर्धान-  
स्थान्तरेणेषे राजानमुपावहरति हृदे त्वा मनसे त्वा सोम  
५ राजन्नेह्यवरोहेति दाभ्यामथैनमुद्गाढभ्यः प्राङ्मस्तस्मिन्स्तुचेष्टन्ति  
यन्ते विदुरथाप उपसृष्ट्याहैहि यजमानेत्याग्नीध्रं द्रुत्वा स्तुचि  
चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पञ्चहोतारं मनसानुद्रुत्याग्नीध्रे जुहोत्य-  
न्वारभ्ये यजमाने स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्नीध्र एवा-  
सन्यां जुहोत्यासन्यान्मा मन्वात्पाहि कस्याश्चिदभिग्रस्याः<sup>५</sup>  
१० स्वाहेत्यथाहवनीये घृतानुषिक्तः शकलमभ्यादधाति दृष्णी-  
मथात्रैव तिष्ठन्संप्रैषमाह ॥ १ ॥

- प्रातर्यावभ्यो देवेभ्यो होतरनुब्रूहि ब्रह्मन्वाचं यच्छ सुब्रह्मण  
सुब्रह्मण्यमाह्वयाग्नीत्सवननीयान्निर्वप प्रतिप्रस्थातः खरे पात्राणि  
युञ्जीति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं ते कुर्वन्ति<sup>२</sup> प्रतिपद्यत एष होता  
१५ प्रातरनुवाकं<sup>३</sup> यच्छति ब्रह्मा वाचमाह्वयति सुब्रह्मणः सुब्रह्मण्यां<sup>४</sup>  
तस्यामाह्वतायां ब्रह्मा वाचं विसृजते<sup>५</sup> निर्वपत्येष आग्नीध्र  
ऐन्द्रानेकादशकपालान्सवननीयास्तृषां ब्रौहिस्पेव हविष्कृतमुदा-  
दयत्युपोद्यच्छन्ते यवानय प्रतिप्रस्थाता खरे पात्राणि युनक्ति<sup>६</sup>

१ Thus ( अयेतच ) Kef. ; अयेनच the MSS.

२ आसृणाति B.

३ अभिग्रस्या PBTJ, Mantramālā; शस्यै Prayoga IO, Padārtha-  
nirv.; शस्यै H; शस्यै F.

पूर्वार्धं खरस्य दक्षिणाग्निरसमुपाऽशुसवनं निदधाति दक्षिणत  
 उपाऽशुपात्रमुत्तरतो ऽन्तर्यामिपात्रमुपसऽसृष्टे<sup>१</sup> असऽसृष्टे  
 अभिचरतः<sup>१</sup> पश्चाद्विदेवत्यपात्राण्यन्वस्यैन्द्रवायवपात्रं मैत्रावरुण-  
 पात्रमाश्विनपात्रं<sup>१</sup> पश्चात्कुक्रामन्विनोः<sup>१</sup> प्रवाज्जग्दक्षिणऽशुक्र-  
 पात्रमुत्तरं मन्थिपात्रमग्नेण मन्थिपात्रमृतुपात्रे<sup>१</sup> पश्चादाययण- ५  
 स्थाली<sup>१</sup> दक्षिणस्थां खरश्रोण्यामादित्यस्थालीऽसोपश्यामुत्त-  
 रस्थां खरश्रोण्यामुक्थ्यस्थालीऽसोपश्यामुत्तरस्य हविर्धान-  
 स्थायेणोपस्तम्भनमनुपोत्ते ध्रुवस्थालीमन्तरेण पूतमृदाधवनीयौ  
 चमसान्दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादचं द्रोणकलशं दशपवित्रे  
 इति निदधात्यथैनान्यभिमृशत्यग्निर्देवता गायत्री कन्द उपाऽशोः १०  
 पात्रमसीति दशभिर्दशा<sup>१</sup>थाध्वर्युः सं वा विंशति कर्माणि  
 वानुप्रेक्षमाण आस्ते<sup>१</sup> ॥ २ ॥

अथ यत्र होतुरभिजानात्यभूदुषा रुशत्यशुराग्निरधात्यु-  
 त्थितः । अयोजि वां वृषण्णसू रथो दस्त्रावमर्त्या माध्वी मम  
 श्रुतं हवमिति तं प्रचरणाऽसुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये १५  
 कुडोत्यन्वारभ्ये यजमाने शृणोलग्निः समिधा हवं मे शृण्व-  
 न्वापो धिषणाश्च देवीः । शृणोत यावाणो विदुषो नु यज्ञऽ  
 शृणोतु देवः सविता हवं मे स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा  
 बर्हिर्दादाय संप्रैषमाहाप इत्य होतमैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्यवा-  
 द्रवैकधनिन एत नेष्टः पत्नीमुदानयाग्नीद्वोटचमसेन च मा १०  
 वसतीवरीभिश्च चालाले प्रत्युपलम्बस्वेति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं ते

- कुर्वन्थानयति नेष्टा पत्नीं पस्नेजनं कलशमादाय प्रेषुदेहीत्ये-  
 तेन निगदेनाथैनां पूर्वया द्वारोपनिष्क्रमथ्योत्तरेण सदः परी-  
 त्योत्तरेणाग्नीध्रैयं धिष्णियं पर्याणीयान्तरेण चालासौत्करा-  
 बुदङ्गुपनिष्क्रम्य यचापस्तद्यनयथाप्सु बर्हिः प्रास्याभिजुहोति  
 ४ देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावान्मदिन्तमस्तं  
 देवेभ्यो देवत्रा धत्त शुक्रः शुक्रपेभ्यो येषां भाग स्य स्वाहेति ।  
 मैत्रावरुणचमसेनाहुतिमपस्त्रावयति कार्ष्णिंरस्यपापां मृधमिति ।  
 बर्हिषौ अन्तर्धायोन्नयति समुद्रस्य वो ऽक्षित्या उन्नय इत्य-  
 थैकधनागृह्णातीन्द्राय वो जुष्टागृह्णामीति वा तृष्णीं वाय  
 १० पस्नेजनीर्गृह्णाति वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यः  
 पस्नेजनीर्गृह्णामि यज्ञाय वः पस्नेजनीर्गृह्णामीति । ताः पत्न्यै  
 संप्रदायोदायन्यन्वारब्धे यजमान एतेनैव यथेतमेत्य चालाले  
 होत्वचमसं च मैत्रावरुणचमसं च सः स्यार्थं वसतीवरीर्यानयति ।  
 पूरयति होत्वचमसमं मैत्रावरुणचमसे प्रस्कन्दयत्यथ होत्वचमसं  
 १५ वसतीवरीर्मैत्रावरुणचमसमिति त्रयः संनिधाय प्रतिस्तोमं  
 प्रचरणा समनक्ति सं ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाः सः शुक्राः  
 शुक्रेण सः हविषा हविः सं यज्ञपतिराशिषेत्यथैषा पत्न्ये-  
 तेनैव यथेतमेत्य जघनेन गार्हपत्यमौपसदायां वेद्याः संस्पृष्टाः  
 सादयति तृष्णीम् । ॥ ३ ॥  
 २० अथाध्वर्युर्होतुस्त्वाशमेति । होताध्वर्युं पृच्छत्यध्वर्यो  
 ऽवेरपाइ इत्युतेमनन्नसुरुतेमाः पश्येतीतरः प्रत्याह्वाय यद्यग्नि-  
 द्योमो जुहोति यमग्ने पृत्सु मर्त्यमांवा वाजेषु सं जुनाः ।

स यन्ता शश्वतीरिषः स्वाहेत्यथ यद्युक्थ्य एतेनैव यजुषा  
मध्यमे परिधौ निमार्क्ष्यथ यद्यतिराच एतदेव यजुर्वदग्रपद्यते<sup>१</sup>  
यज्ञकत्नानां व्यावृत्त्या इति ब्राह्मणमथैता होतृचमसीया  
दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरेणेषे उपातिङ्यत् नौड उत्सादयत्यथो-  
दुज्जराधवनीयः सर्वश एव मैत्रावरुणचमसीयाः पर्यस्यति<sup>५</sup>  
द्वतीयं वसतीवरौणामवनयति<sup>१</sup> द्वतीयमेकधनानां<sup>१</sup> पुरो ऽचं  
वसतीवरौः सादयति<sup>१</sup> पश्चादक्षमेकधनानां<sup>१</sup> यान्तरेण हविर्धाने  
उपविश्यौदुम्बरं पात्रं चतुःस्रक्तिं याचति<sup>१</sup> तस्मिन्वर्हिषी  
अन्तर्धाय प्राजापत्यं दधिपहं गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि प्रजा-  
पतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामि दद्याय दक्षवृधे १०  
रातं देवेभ्यो ऽग्निजिह्वेभ्यस्त्वतायुभ्य इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो  
वातापिभ्यः पर्जन्यात्मभ्य इत्यपोद्धृत्य वर्हिषी अथैनमादायोपो-  
त्तिष्ठति दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति<sup>१</sup> पूर्वथा द्वारोप-  
निष्क्रामत्यपेन्द्र द्विषतो मनो ऽप जिह्यासतो जह्यप यो नो  
ऽरातीयति तं जहीत्येत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्ये यजमाने १५  
प्राणाय त्वापानाय त्वा व्यानाय त्वा सते त्वासते त्वाङ्गस्त्वौष-  
धीभ्यो विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो यतः प्रजा अस्त्रिद्रा<sup>१</sup> अजायन्त

१ Conjecturally. The best MSS. (BJ) and the Mantramālā read अस्त्रिद्रा which seems to mean: akṣkṣhidrā, thus P. By adding a little stroke we get the reading I have put in the text, on account of the usual form the verb स्त्रिदति has in the Taittirīya texts (स्त्रिदति). Comp. TS. III. 5, 8, C.



तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदाले ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि  
 स्वाहेत्यास्य संचालनमन्तःपरिधिं निनयति<sup>१</sup> धेनुवरं<sup>२</sup>  
 वानडुदरं वा दद्यादिति ह स्नाह बौधायनो<sup>३</sup> द्वादश  
 पष्ठौक्षीरित्याञ्जीगविकर्षभमिति कात्यो<sup>४</sup> मणिकुण्डलमिति  
 ५ राथीतरः<sup>५</sup> ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथैता होतृचमसीया दक्षिणस्य हविर्धानस्थान्तरेणेषे  
 उपावह्य चर्मणि निदधाति<sup>६</sup> तासु निग्राभ्यासु यजमानं  
 वाचयति निग्राभ्यास्य देवश्रुत आयुर्मे तर्पयतेति प्रतिपद्य  
 गणा मे मा विद्वषन्नित्यातस्तां यजमानाय संप्रदायाथैतेषां  
 १० यावणां यः सुजन्तुरिव तमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे  
 ऽश्विनोर्वाङ्मयां पूष्णीं हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभिमन्त्रयते  
 यावास्वध्वरक्षदेवेभ्यो गम्भीरमिममध्वरं कृष्युत्तमेन पविनेन्द्राय  
 सोमः सुषुतं मधुमन्तं पयस्वन्तं वृष्टिवनिमित्यथैनं प्राञ्चं  
 प्रश्रित्य विस्वस्य राजानं यावाणमुपाऽऽश्वसनमभि मिमीत  
 १५ इन्द्राय त्वा वृचन्न इन्द्राय त्वा वृचतुर इन्द्राय त्वाभिमातिघ्न  
 इन्द्राय त्वादित्यवत इन्द्राय त्वा विश्वदेव्यावत इति<sup>७</sup> पञ्चकलो  
 यजुषा<sup>८</sup> पञ्चकलस्त्रुष्णीं<sup>९</sup> दशकलो मिमानो ऽध्वेलाः राज्ञो  
 मिमीते<sup>१०</sup> ऽथातिगिष्टः राजानमुष्णीषेण विप्रथ्य दक्षिणस्य  
 हविर्धानस्थान्तरेणेषे उपातिह्य<sup>११</sup> नौड उत्सादयत्यथ मितः  
 २० राजानः होतृचमसीयाभिरुपसृजति आचास्य वृचतुरो

१ धेनू H, but comp. IV. 11 (page 127, 14).

२ ५. BJT F; उपावह्य H.

राधोगूर्ता अमृतस्य पत्नीस्ता देवीर्देवचेमं यज्ञं धत्तोपहृताः  
 सोमस्य पिवतोपहृतो युष्माकः॥ सोमः पिवत्वित्यथैनः॥ संप्रयौति  
 यत्ते सोम दिवि ज्योतिर्यत्पृथिव्यां यदुरावन्तरिक्षे तेनास्मै  
 यजमानायोर राया ह्यध्वधि दात्रे वोच इति<sup>१</sup> तिरस्वर्मग्नफलके  
 अभिमृशति धिषणे वीडू सती वीडयेयामूर्जं दधायामूर्जं मे ५  
 धत्तं मा वाः हिः॥सिषं मा मा हिः॥सिष्टमित्यथ वृद्धीर्वाच-  
 यत्यवीरुधं वो मनसा सुजाता ष्यतप्रजाता भग इदः स्याम ।  
 इन्द्रेण देवीर्वीरुधः संविदाना अनु मन्यन्ताः॥ सवनाय सोम-  
 मिति<sup>१</sup> संवत्सस्य राज्ञः प्रतिप्रस्थाता सव्ये पाणौ षडः॥शून्स्रते<sup>१</sup>  
 ऽथैतेनैव पाणिनोपाः॥शुपाचमादत्ते<sup>१</sup> ऽथोपसृष्टः॥ राजानमष्टौ १०  
 कृत्वो ऽये ऽभिषुणोति<sup>१</sup> सो ऽःशौ स्कन्ने वाचयत्या मास्का-  
 न्सह प्रजया सह रायस्योषेणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधौरि-  
 त्ययाञ्जलिनोपहन्ति<sup>१</sup> तृष्णीमेवान्तर्दधाति प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> प्रथमा-  
 भ्यामः॥शुभ्यामानयत्यध्वर्युर्वाचस्यतये पवस्व वाजिभिति<sup>१</sup> सचत  
 एतावः॥शू<sup>१</sup> तथोपसृष्टः॥ राजानमेकादशकृत्वो द्वितीयमभिषु- १५  
 णोति<sup>१</sup> नात्राः॥शौ स्कन्ने वाचयति<sup>१</sup> तथाञ्जलिनोपहन्ति  
 तृष्णीमेवान्तर्दधाति प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> मध्यमाभ्यामः॥शुभ्यामानय-  
 त्यध्वर्युर्दृषा वृष्णो अः॥शुभ्यां गभस्तिपूत इति<sup>१</sup> सचत एता-  
 वः॥शू<sup>१</sup> तथैवोपसृष्टः॥ राजानं द्वादशकृत्वतृतीयमभिषुणोति<sup>१</sup>  
 नैवात्राः॥शौ स्कन्ने वाचयति<sup>१</sup> तथैवाञ्जलिनोपहन्ति तृष्णी- २०  
 मेवान्तर्दधाति प्रतिप्रस्थातोत्तमाभ्यामः॥शुभ्यामानयत्यध्वर्युर्देवो

- देवानां पवित्रमसि येषां भागो ऽसि तेभ्यस्त्वेति<sup>१</sup> सप्त  
 एतावत्<sup>२</sup> अथैनमुपा<sup>३</sup>शुसवनं<sup>४</sup> दशापवित्रेण परिमृज्य पूर्वार्धं  
 खरस्य दक्षिणाग्निरसं निदधात्यथ प्रतिप्रस्थातुर्घमादन्ते  
 स्वांशतो ऽसीति<sup>५</sup> यजमपयच्छत्यैनमवेक्षते<sup>६</sup> मधुमतीर्न  
 ५ दक्षिणधीत्यैनमूर्ध्वमुन्मार्ष्टि विश्वेभ्यस्तेन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थि-  
 वेभ्य इत्यथैनमादायोपोत्तिष्ठति मनस्वाद्धित्यैत्युर्वन्तरिचमन्वि-  
 क्षीत्यैत्याश्वनीये जुहोत्यन्वारभ्ये यजमाने स्वाहा त्वा सुभवः  
 सूर्याय स्वाहेति<sup>७</sup> ऊत्वानुप्राणिति<sup>८</sup> वाचयति भूरसि अश्वो  
 रक्ष्मीनां प्राणपाः प्राणं मे पाक्षीत्यैनमवाचीनमवमृज्य प्रतीचा  
 १० नीचा पाणिना मध्यमे परिधौ निमार्ष्टि देवेभ्यस्त्वा मरीचि-  
 पेभ्य इत्यथ प्रदक्षिणमावृत्याययणस्याख्यां यजस्य सः स्वावमव-  
 नयत्येष ते योनिरित्यथैतस्मिन्नुपा<sup>९</sup>शुपात्रे ऽः<sup>१०</sup> प्रास्त्यथैनं<sup>११</sup>  
 दक्षिणत उपा<sup>१२</sup>शुसवनेन सः सृष्टः सादयति प्राणाय त्वेति<sup>१३</sup>  
 यानाय त्वेत्युपा<sup>१४</sup>शुसवनं प्रत्यभिमृशते<sup>१५</sup> ॥ ५ ॥
- १५ यावदेवाचाध्वर्युश्चेष्टति तावदेष प्रतिप्रस्थाता राजन्येवाः-  
 शुनां द्वाद्वावपिष्टजति यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै  
 ते सोम सोमाय स्वाहेति यत्ते सोम यत्ते सोमेत्यथाभिषो-  
 व्यन्तः सर्वश एव राजानं पर्युपविशन्ति<sup>१६</sup> पश्चात्प्राप्नुवो ऽध्वर्यु-  
 रूपविशति<sup>१७</sup> तस्य दक्षिणं बाहुमनु यजमानो<sup>१८</sup> दक्षिणतः

१ Thus (अथैनमु०) all MSS.

२ यजमपयच्छत्य० TH, the other MSS. यजमुप० ।

३ Thus TF Kds., अथैतद् B, अथैनद् PH.

प्रतिप्रस्थातोत्तरत आग्नीध्रो<sup>१</sup> ऽन्तरेण प्रतिप्रस्थातारं चाग्नीध्रं  
 च यश्चतुर्थो ऽभिषुणोत्यथोन्नेतारमाहाहरोपसृजेत्युपसृजत्युन्ने-  
 ताधवनीयादुदचनेनोपर्यर्धं होत्वचमसे ऽऽशून्परिप्लावयन्ति  
 प्रागपागुदगधराक्तास्त्रा दिश आधावन्त्वम् निव्वरेत्येष निगाम<sup>१</sup>  
 आप्याययन्ति<sup>१</sup> व्यपोहन्ते<sup>१</sup> ऽभिषुण्वन्ति<sup>१</sup> निगाममुपयनयाप्या- ५  
 ययन्ति<sup>१</sup> व्यपोहन्ते<sup>१</sup> ऽभिषुण्वन्ति<sup>१</sup> निगाममुपयनयाप्याययन्ति<sup>१</sup>  
 व्यपोहन्ते<sup>१</sup> ऽभिषुण्वन्ति<sup>१</sup> न चतुर्थं निगाममुपयनयथैन<sup>१</sup>  
 सुसंभृतः संभरण्याः संभृत्योन्नेच उत्प्रयच्छति<sup>१</sup> तमुन्नेताधवनीये  
 ऽवनयत्येवमेव द्वितीयः पर्यायः संतिष्ठत<sup>१</sup> एवं तृतीय<sup>१</sup>  
 च्चजीषमन्ततो दशापवित्रेण परिवेष्ट्योन्नेच उत्प्रयच्छति<sup>१</sup> १०  
 तदुन्नेताधवनीये<sup>१</sup> विचात्य प्रपीड्य दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरे-  
 णेषे उपावहृत्य<sup>१</sup> चर्मणि निदधाति<sup>१</sup> तस्मिन्सुखान्यावणः  
 कृत्वा चतुर्थैतदृजीषं यावमुखेभ्यो व्यपोहत्यथोद्गाता वा प्रस्तोता  
 वा दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षमुपसृप्य प्राञ्चं यावसु द्रोण-  
 कलग्रममूहति<sup>१</sup> तस्मिन्नुदीचीनदशं दशापवित्रं वितन्वन्ति<sup>१</sup> १५  
 तेन तथा कृतेनादित्यस्योदयमाकाङ्क्षन्त<sup>१</sup> उदित आदित्ये  
 ऽन्तर्यामं गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञ उपयामगृहीतो ऽस्थान्त्यच्छ  
 मघवन्पाहि सोममुख्य रायः समिषो यजस्वान्तस्ते दधामि  
 द्यावापृथिवी अन्तर्हन्तरिचः सजोषा देवैरवरैः परैश्चान्तर्यामि

<sup>१</sup> The passage निगाममु . . . ऽभिषुण्वन्ति, found in PHF, is mis-  
 sing in BTJ.

<sup>२</sup> Thus JP; तमुन्नेता० TFB.

<sup>३</sup> Thus BJTP; उपानिहृत्य II; उपानिहृत्य F.

- मघवन्मादयस्वेति <sup>१</sup> स्वांकृतो ऽसौति यद्मपयच्छत्यै नमवेचते<sup>२</sup>  
 मधुमतीर्न इषस्त्राधीत्यै नमूर्ध्वमुन्मार्ष्टि विश्वेभ्यस्त्रेभ्यो  
 दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्य इत्यै नमादायोपोत्तिष्ठति मनस्वाद्धित्यै-  
 त्युर्वन्तरिचमन्विहीत्यैत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्य यजमाने स्वाहा  
 ५ त्वा सुभवः सूर्याय स्वाहेति <sup>३</sup> ऊत्वान्वपानिति <sup>४</sup> वाचयति  
 धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे पाहीत्यै नमूर्ध्व-  
 मुन्मृज्य प्राचोत्तानेन<sup>५</sup> पाणिना मध्यमे परिधावुन्मार्ष्टि देवेभ्यस्त्वा  
 मरौचिपेभ्य इत्यै प्रदक्षिणमावृत्वाग्रयणस्यान्वां यद्मस्य  
 सः स्वावमवनयत्येष ते योनिरित्यै नमुत्तरत<sup>६</sup> उपाः शुसवनेन  
 १० सः स्पृष्टः सादयत्यपानाय लेति <sup>७</sup> व्यानाय लेत्युपाः शुसवनं  
 प्रत्यभिमृशते <sup>८</sup> ऽथोन्नेतारमाहाप्रमत्तः संततमानथोपाः शु यहा-  
 न्यहीयामीत्यथादत्त ऐन्द्रवायवपात्रं <sup>९</sup> तदेतद्रास्त्रावत्परिधीवि  
 भवति <sup>१०</sup> तेन गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञ आ वायो भृष  
 शुचिपा इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि वायवे त्वा जुष्टं  
 १५ गृह्णामीत्यै नमपयत्य<sup>११</sup> सुनरेवोपयच्छतीन्द्रवायू इमे सुता  
 इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसौन्द्रवायुभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति <sup>१२</sup>  
 परिमृज्य सादयत्येष ते योनिः सजोषाभ्यां लेत्यथादत्ते मैत्रा-  
 वरुणपात्रं <sup>१३</sup> तदेतत्पिक्तकावद्भवति <sup>१४</sup> तेन गृह्णात्यतिपवमानस्य

१ उपयच्छत्यः BTF Keś.; अपयः HJ.

२ एव ins. FJ.

३ अथैनमुः TF Keś.; अथैनदुः BHJP.

४ अपयत्य H Bh., Keś.; अपनयत्य B; अपनयत्यय F; उपयत्य JT.

५ Thus IJ Bh., Keś.; पिष्टिकावत् T; फलकावद् ( i.e., पुष्ट. ) B;

फलका ... F.

राज्ञो ऽयं वां मित्रावरुणेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि मित्रा-  
वरुणाभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति<sup>१</sup> बर्हिषी अन्तर्धाय पयसा  
श्रीणात्यपोद्धृत्य बर्हिषी दशापवित्रेण परिमृज्य सादयत्येष ते  
योनिर्चर्त्तायुभ्यां लेत्यथोपातीत्याश्विनपात्रं शुक्रपात्रमादत्ते<sup>२</sup>  
तदेतद्वैष्णवं वा पालाशं वा शृच्छं भवति<sup>३</sup> तेन गृह्णात्यतिपव-  
मानस्य राज्ञो ऽयं वेनस्योदयदित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि  
गण्डाय त्वा जुष्टं गृह्णामीति<sup>४</sup> परिमृज्य सादयत्येष ते योनि-  
र्वीरतां पाहीत्यथादत्ते मन्थिपात्रं<sup>५</sup> तदेतद्वैकङ्कतं शृच्छं  
भवति<sup>६</sup> तेन गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञस्तं प्रक्षेप्यत्यनुद्रुत्योप-  
यामगृहीतो ऽसि मर्काय त्वा जुष्टं गृह्णामीति<sup>७</sup> बर्हिषी १०  
अन्तर्धाय मकुभिः श्रीणात्यपोद्धृत्य बर्हिषी दशापवित्रेण परि-  
मृज्य सादयत्येष ते योनिः प्रजाः पाहीत्यथादत्त आग्रयण-  
स्थालीं<sup>८</sup> तथा गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञो ये देवा दिव्येकादश  
स्वेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं  
गृह्णामीत्यथैनां<sup>९</sup> त्रिरभिहिङ्करोति ॥ ६ ॥ १५

हिं हिं हिं सोमः पवते सोमः पवते सोमः पवते ऽस्मै  
ब्रह्मणे पवते ऽस्मै चत्राय पवते ऽस्मै विग्रे पवत इषे पवत  
ऊर्जे पवते ऽद्भ्यः पवत ओषधीभ्यः पवते वनस्पतिभ्यः पवते  
द्यावापृथिवीभ्यां पवते सुभृताय पवते ब्रह्मवर्चसाय पवते ऽस्मै  
सुन्वते यजमानाय पवते मङ्गमित्युपाशुक्ता ज्यैष्ठ्याय पवत १०

इत्युच्चैर्यैनमधिवदत आग्रयणो ऽसि स्वाग्रयणो जित्व यज्ञं  
 जित्व यज्ञपतिमभि सवना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विश्वं त्वं  
 पाहीन्द्रियेणेति<sup>१</sup> परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा  
 देवेभ्य इत्युपबिन्दमतो ऽत ऊर्ध्वं ग्रहाग्गृह्णाति<sup>१</sup> चि॥ शतयस्य  
 ५ गणिनो रुजन्त इति रुग्णवत्यर्चा भ्रातृव्यतो गृह्णीयादिति  
 ब्राह्मणमथादत्त उक्थ्यस्त्रालीं<sup>१</sup> तथा गृह्णात्यतिपवमानस्य राज्ञ  
 उपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय त्वा वृहदते वयस्वत उक्थायुवे यत्त  
 इन्द्र वृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा जुष्टं गृह्णामीति<sup>१</sup> परिमृज्य  
 सादयत्येष ते योनिरिन्द्राय लोक्यायुव इत्यथादत्ते ध्रुव-  
 १० स्त्रालीं<sup>१</sup> स आह ये पूर्व्या द्वारा प्रापत्सत<sup>१</sup> प्राञ्चस्ते  
 निष्क्रामन्तु ये ऽपरया प्रत्यञ्चस्ते मा वो ऽभिपरिहारिषमिति<sup>१</sup>  
 जघनेनाभिषोढन्मोन्नेद्वकानभिपरिहृत्योत्तरत उपयच्छति<sup>१</sup>  
 मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्यग्नये  
 त्वा वैश्वानराय जुष्टं गृह्णामीत्यैनमधिवदते ध्रुवो ऽसि  
 १५ ध्रुवचित्तिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमो ऽच्युतानामच्युतचित्तम इत्यैनद्यथा-  
 च्छतं<sup>१</sup> प्रतिपर्याहृत्योत्तरस्य हविर्धानस्याग्रेणोपस्तम्भनमनुपोमे  
 सादयत्येष ते योनिरग्नये त्वा वैश्वानरायेति<sup>१</sup> ध्रुवेण राजानं  
 परिदधात्यथोपर्यर्धं द्रोणकस्त्रगे परिभु पात्रं प्रास्य द्रष्टाननु-

१ Thus emended. All MSS. also P Bh., Mantramālā, Prayoga  
 IO, Padārthanirv. have प्रापत्सतः, only T, Kcs. प्रापत्सतः ।

१ Thus PBTH Bh.; उन्नय० F Kes.

१ अथैनं instead of अथनदु T; अथैनं दद्यादुत P (pr. m.), अथैनमया०  
 P (sec. m).

मन्त्रयते द्रुपदस्त्वन्द यस्ते द्रुपो यो द्रुपो यस्ते द्रुप इत्यथोच्चे-  
 तारमाहारिकं पूतभृतं कुरु पवमानस्य गृहान्यहोभ्यामीति ।  
 तच्छ्रुलोच्चेता पूतभृतो विले पवित्रं वितत्य द्वौ वा चीन्वा राज्ञ  
 उदचनानानयत्यारिके पूतभृति पवमानस्य गृहान्गृह्यात्युप-  
 यामगृहीतो ऽसि प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभिमृशतीन्द्राय ५  
 त्वेत्याधवनीयं<sup>१</sup> विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतमथोच्चेतरित्याह  
 प्राञ्चः राजानं पूतभृततमभि संपवयताद्गामिराधवनीयं  
 मृद्धा न्युज्यतादिति । स तथा करोत्यथाप उपस्पृश्य बर्हिषी  
 आदायोपनिःसर्पति<sup>२</sup> तं निःसर्पन्तमन्वारभत उद्गातोद्गातारं  
 प्रस्रोता<sup>३</sup> प्रस्रोतारं प्रतिहर्ता<sup>४</sup> प्रतिहर्तारं यजमानो<sup>५</sup> यजमानं ।  
 ब्रह्मा<sup>६</sup> प्रतिप्रस्थाता सप्तमः सर्पति<sup>७</sup> तेषु समन्वारभेष्वाहवनीये  
 सुवाङ्मतिं जुहोति<sup>८</sup> ॥ ७ ॥

अग्निः प्रातःसवने पावस्मानैश्वानरो महिना विश्वशंभूः ।  
 स नः पावको द्रविणं दधात्वायुष्मन्तः सहभक्षाः स्वाम स्वाहे-  
 त्येतयाध्वर्युं जुहुतो<sup>१</sup> यथावेदमितरे जुहुत्यथोदक्षो ऽभि १५  
 पवमानः सर्पन्ति<sup>२</sup> प्रह एवाध्वर्युः प्रथमो बर्हिषी धुन्वानः<sup>३</sup>  
 सर्पति वागयेगा अथ एवृजुगा देवेभ्यो यगो मयि दधती  
 प्राणान्पशुषु प्रजां मयि च यजमाने चेत्यथास्तावे यथायतन-  
 सुपविशन्त्यथोद्गात्रे वा प्रस्रोत्रे वा बर्हिषी प्रयच्छत्युक्तमयो-

१ F (not BHP) ins. ब्रह्माणं ; T ins. अथ ।

२ Thus B, the other MSS. more or less corrupt. धुवानः HF,  
 धवानः P.



- रूपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा त्वष्णीं वाथोपाकरणं  
जपति वायुर्हिङ्गताग्निः प्रस्रोता प्रजापतिः साम बृहस्पति-  
रुद्गाता विश्वे देवा उपगातारो मरुतः प्रतिहर्तार इन्द्रो  
निधनं ते देवाः प्राणमृतः प्राणं मयि दधत्वोऽस्तु ध्वमिति ।  
४ स एष चिद्वद्विष्यमानो भवति । तस्य पञ्चम्यां प्रसुतायां  
वाचयति श्वेनो ऽसि गायत्रच्छन्दा अनु तारभे स्वस्ति मा  
संपारयेत्यत्र दशहोतारं व्याचष्ट । उद्गृते सान्नि संप्रैषमाहमी-  
दमीन्विहर बर्हि सृणाहि पुरोदाशाः अलंकुरु प्रतिप्रस्थातः  
पशुरन्तिके ऽस्त्विति । यथासंप्रैषं तौ कुरुतोः । इथाप उप-  
१० स्पृश्याहैहि यजमानेति । पूर्वया दारा हविर्धानं प्रपाद्य समस्तः  
राजानमुपतिष्ठते विष्णो त्वं नो अन्तम इत्यथादत्त आश्विन-  
पात्रं । तदेतद्द्वयमि भवति । तस्मिन्गृह्णाति द्रोणकलशात्परि-  
भुना पात्रेण या वां कमेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्त्वग्निभ्यां त्वा  
जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्माध्वीभ्यां  
१५ त्वेतथाप उपस्पृश्याहैहि यजमानेत्याहवनीयं द्रुत्वा सुचिं  
चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सप्तहोतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहो-  
त्यन्वारभ्ये यजमाने स्वाहेत्यथावकाशैश्चरति परिभूरग्निं परि-  
भूरिन्द्रमित्येतेनानुवाकेनाथ प्रचरण्यां नवक्षत्रो गृह्णीते । इथैष  
आमीध्र आमीध्रीयाद्विष्ण्यादनुपूर्वः धिष्णियेस्वङ्गारान्विहर-  
२० त्यथ पुरस्तात्प्रत्यङ्गाभीनो विहृतान्धिष्ण्यान्व्याघारयति यथा-

१ कुर्वतो JF Keś.

२ Thus JBHP ; ( Keś. अध्यानपर्य ) ; आनुपूर्व्यं the other MSS.

न्युत्तैर्मन्त्रैः । स यद्यु ह यथान्युत्तमभिजुहोति सप्त त इत्याग्नीध्रे<sup>१</sup>  
 ऽन्ततो जुहोति । यद्यु वै स्वाहास्वाहेति स्वाहेत्येवान्त  
 आग्नीध्रीये<sup>२</sup> जुहोत्युदक्स्स्यताया इत्यथोत्तरस्य हविर्धानस्य  
 चुबुके प्रचरणीः सादयत्यथ सांकाशिनेन पथा पृष्ठ्याः स्मृणाति  
 संततां गार्हपत्यादाहवनीयात् । ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

अथाध्वर्यु रगनाहस्तो यूपमभ्येतुं दूह्य पूर्वाः रगनां  
 नाभिदग्ने परित्यजन्नाह परिवीयमाणायानुब्रूहीति । स्वर्वन्तं  
 यूपमुत्सृज्याग्नेयं पशुमुपाकरोति । समानं कर्मा प्रवरात्रसिद्धः  
 होतारं वृणीते । ऽथाआवयत्यो आवयास्तु औषडश्चिनाध्वर्यु  
 आध्वर्यवादित्यहं चासौ च मानुषाविति । प्रतिप्रस्थातुर्नाम ।  
 गृह्णात्यथाआवयत्यो आवयास्तु औषणिचावरुणौ प्रशास्तारौ  
 प्रशास्त्रादित्यसौ मानुष इति । मैत्रावरुणस्य नाम गृह्णात्यथा-  
 आवयत्यो आवयास्तु औषडिन्द्रो ब्रह्मा ब्राह्मणादित्यसौ मानुष  
 इति । ब्राह्मणाच्छसिनो नाम गृह्णात्यथाआवयत्यो आवयास्तु  
 औषण्णस्तः पोत्रादित्यसौ मानुष इति । पोतुर्नाम गृह्णात्यथा-  
 आवयत्यो आवयास्तु औषड् गावो नेष्ट्रादित्यसौ मानुष इति ।  
 नेष्टुर्नाम गृह्णात्यथाआवयत्यो आवयास्तु औषडग्निमाग्नीध्रा-  
 दित्यसौ मानुष इत्यग्नीधो नाम गृह्णाति । तेषां प्रवृतः प्रवृत  
 एव प्रवृताहुतीर्जुहोति । जुष्टो वाचो भूयासमृचा सोमः  
 समर्धय सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पालित्येताभिरध्वर्यु जुहुतो ।

१ आग्नीध्रीये PBH, comp. VI. 29 (page 193, 14).

२ आग्नीध्रे TJ.

यथावेदमितरे जुह्वत्याश्रावयत्यो आवयास्तु श्रौषडग्निर्ह<sup>१</sup>  
 दैवीनां विशां पुरेताय<sup>२</sup> सुन्वन्वजमानो मनुष्याणां तयोर-  
 स्त्रूरि गार्हपत्यं दीदयच्छत<sup>३</sup> हिमा दा यू राधा<sup>४</sup>सीत्संपृश्चा-  
 नावसंपृश्चानौ तन्व इति<sup>५</sup> समानं कर्मा वपायै<sup>६</sup> वपया प्रचर्च  
 ५. वपाश्रपणी अनुप्रहृत्य समुत्क्रम्य चालाले मार्जयन्ते<sup>७</sup> ऽथ यज-  
 मानमुत्करे स्फ्यविधनानुपस्थापयति ॥ ६ ॥

स्फ्यः स्वस्तिर्विधनः स्वस्तिः पर्शुर्वदिः परशुर्नः स्वस्तिः ।  
 यज्ञिया यज्ञकृत स्य ते मास्मिन्यज्ञ उपह्वयध्वसुप मा यावा-  
 पृथिवी कथेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरूप देवा उप  
 १०. यज्ञ उप मा होत्रा उपहवे कथन्तामित्यथ नमो ऽग्नये मखघ्ने  
 मखस्य मा यगो ऽर्यादित्याहवनीयमुपतिष्ठते<sup>१</sup> नमो रुद्राय  
 मखघ्ने नमस्तुत्या मा पाह्वीत्याग्नीध्रं<sup>२</sup> नम इन्द्राय मखघ्न  
 इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरिति होत्रोयमथ प्राडावृत्य  
 जपति दृढे स्यः शिथिरे समीची मा<sup>३</sup>हसस्यात<sup>४</sup> सूर्यो मा  
 १५. देवो दिव्याद<sup>५</sup>हसस्यातु वायुरन्तरिक्षादग्निः पृथिव्या यमः  
 पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्य इत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वं द्वारौ  
 सदसः संमृशति देवौ द्वारौ मा मा संताप्तमित्यथ सदः  
 प्रपद्यते नमः सदसे नमः सदसस्तथे नमः सखीनां पुरोगाणां  
 चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या इत्यथामनाद्वहिःसदसं  
 १०. त्वणं निरस्यत्यहे दैधिषव्योदतक्षिष्ठान्यस्य सद्ने सोद यो

ऽस्मात्पाकतर इत्युपविशत्युन्निवत उदुदतश्च गेषमित्यथेमे समी-  
चते पातं मा द्यावापृथिवी अद्याह्न इत्यथ दक्षिणार्धं परेक्षत  
आगन्त पितरः पितृमानहं युष्माभिर्भूयासः सुप्रजसो मया यूयं  
भूयास्तेत्यथोत्तरार्धं परेक्षत उदक्स्त्र्यताया इति ॥ १० ॥

अथेमावध्वर्यु आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुपतिष्ठते ५  
एवमाग्नीध्रीयमेव होत्रीयमेवं प्राञ्चावावृत्य जपत एवं  
प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वं द्वारौ सदसः संमृशत एव सदः प्रपद्यते  
एवमासनाभ्यां वह्निःसदसं तृणे निरस्यतो दक्षिणमेवाध्वर्युर्द्वा-  
र्बाङ्गं निश्रयमाण उपविशत्युत्तरं प्रतिप्रस्थातैवमिमे समीचते  
एवं दक्षिणार्धं चोत्तरार्धं च परेक्षते उदक्स्त्र्यताया इत्यथेमे १०  
वषट्कार आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुपतिष्ठन्त एवमाग्नी-  
ध्रीयं तमुत्तरेण परियन्त्येव होत्रीयमेवं प्राञ्च आवृत्य  
जपन्त्येवं प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वं द्वारौ सदसः संमृशन्त्येव सदः  
प्रपद्यन्ते ऽग्रेण धिष्णिथानुत्तरेणाच्छावाकस्य धिष्णिथं परी-  
त्यैवमासनेभ्यो वह्निःसदसं तृणानि निरस्यन्त्येव स्त्र्यस्त्रमेव १५  
धिष्णियमनूपविशन्त्येवमिमे समीचन्त एवं दक्षिणार्धं चोत्त-  
रार्धं च परेक्षन्त उदक्स्त्र्यताया इत्यथेमे सर्व उद्गातारो  
ब्रह्मा सदस्य इत्यवषट्कार आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुप-  
तिष्ठन्त एवमाग्नीध्रीयं तमुत्तरेण परियन्त्येव होत्रीयमेवं

१ BF ins. च ।

२ All the MSS. read here and infra पर्यति ।

प्राञ्च आहत्य जपन्त्येवं प्रदक्षिणमाहत्योत्तरेण सदः परीत्यैव-  
मपरे द्वारौ सदसः संमृशन्त्येव॑ सदः प्रपद्यन्त॑ एवमासनेभ्यो  
वहिःसदसं दृष्टानि निरस्यन्त्यै॑ दुम्बरीमेवोद्गातारः पर्युपवि-  
शन्ति॑ दक्षिणत उदङ्मुखौ॑ ब्रह्मा सदस्य इत्युपविशत॑ एव-  
५ मिमे समीचन्त॑ एवं दक्षिणार्धं चोत्तरार्धं च परेचन्त॑  
उदक्स्थिताया इत्यथैतेषां॑ विसृष्टितसंचरो॑ ऽन्तरेण होतुश्च  
धिष्णिचं ब्राह्मणाच्छृमिन्श्च ये ऽधिष्णिष्या॑ अथ धिष्णिष्यवन्तः  
स्व॑स्वमेव धिष्णिष्यमुत्तरेणोत्तरेण परियन्ति॑ ते सृष्टिरे  
सवने यथाप्रसूतमेव विनिःसर्पन्ति॑ ॥ ११ ॥ तृतीयः ॥

- १० संप्रसूतान्निदित्वाध्वर्युः सवनीयान्पुरोडाशान्याचत्यथै  
आग्नीध्रो जघनेन गार्हपत्यमुपविश्य पात्र्यां पञ्चधोपसृणीते  
मध्यतः पुरोडाशमुपसृणीर्णाभिघारितमुदासयति॑ पुरस्ताद्भाना॑  
दक्षिणतः करम्भं॑ पश्चात्परिवापमा॑मिच्छामुत्तरतो॑ ऽथैनानि  
संपरिगृह्य पूर्व्या द्वारोपनिर्हृत्योत्तरेण सदः परीत्योत्तरे-  
१५ णाग्नीध्रीयं धिष्णिचं पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयत्यथ जुह्वपश्वतो-  
रुपसृणान आह प्रातः प्रातःसावस्त्रेन्द्राय पुरोडाशानामवदीय-  
मानानामनुब्रूहीति॑ द्विः पुरोडाशस्यावधति॑ द्विर्धानानां॑  
द्विः करम्भस्य॑ द्विः परिवापस्य॑ द्विरामिच्छाया॑ अभिघारयति॑  
प्रत्यनक्त्यथोपश्रुति स्विष्टकृते सर्वेषां॑ सकृत्सकृदुत्तरार्धादवधति॑

१ Thus HT; •मुखो BJFP.

२ Thus PJBFBH Kcs.; अथैषां T Bh.

द्विरभिघारयति<sup>१</sup> न प्रत्यनक्त्याक्रम्याश्राव्याह प्रातः प्रातः-  
 सावस्त्रेन्द्राय पुरोडाशान्प्रस्थितान्प्रेष्येति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोत्यथ  
 समावपमान आहामग्रे ऽनुब्रूहीत्याश्राव्याहामग्रे प्रेष्येति<sup>१</sup> वषट्कृत  
 उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यथोदङ्कृत्याक्रम्य  
 यथायतनः सुचौ सादयित्वा पात्र्यामिडाः समवधाय प्रतीचः ५  
 पुरोडाशान्प्रहिणोत्यनु हैके संयन्ति पशव इडेति वदन्तो<sup>१</sup>  
 ऽथ प्राडायन्नाह वायव इन्द्रवायुभ्यामनुब्रूहीति<sup>१</sup> तच्छ्रुत्वा  
 प्रतिप्रस्थातैन्द्रवायवस्य प्रतिनिर्घाञ्चं<sup>१</sup> गृह्णाति द्रोणकलशात्परि-  
 श्रुना पात्रेणादित्यस्याख्या औपशये पाच उपयामगृहीतो ऽसि  
 वाचमदसि वाक्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां १०  
 गृह्णामीति<sup>१</sup> यद्वावादायोपनिष्क्रामत्युपनिष्क्रान्तस्यैवाध्वर्युर्गहा-  
 वादत्त<sup>१</sup> उत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्घाञ्चं<sup>१</sup> प्रयच्छत्यथ  
 वै भवत्यैन्द्रवायवमादायाधारमाधारयेदिति<sup>१</sup> स आज्यस्याख्याः<sup>१</sup>  
 सुवेणोपहत्यैन्द्रवायवमादायाधारमाधारयत्यध्वरो यज्ञो ऽय-  
 मस्तु देवा ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय विश्वस्मै भूतायाध्वरो १५  
 ऽसि स पिबस्व द्रवदेव सोम स्वाहेत्यथाश्रावयत्यो आवयास्तु  
 औषद्धायव इन्द्रवायुभ्यां प्रेष्येति<sup>१</sup> वषट्कृते ऽध्वर्युः पूर्वो जुहोति<sup>१</sup>  
 द्वितीयं वषट्कृते सहोभौ जुहुतो<sup>१</sup> ऊत्वा वाचयति यो न

१ Here and infra, without y, BJT Bh. (Grantha MS. and Dev. MS.); प्रतिनिर्घाञ्चं FHP Dvaidha, Keś., Padārthanirv. (F once without y).

२ ० स्या FH; ० स्याः BT; ० स्यां J.

- इन्द्रवायू अभिदासति भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरं पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमस्तेयानीत्यथ प्रतिप्रस्थाता-  
 ध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य सः स्रावमवनयत्युभयोरर्धमध्वर्युः प्रति-  
 प्रस्थातुः पात्रे ऽवनयति<sup>१</sup> तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्याख्यमवनयति  
 ५ देवेभ्यस्तेत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य होत्रे पात्रं  
 प्रदाय प्राङायन्नाह मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूहीति<sup>१</sup> तच्छ्रुत्वा  
 प्रतिप्रस्थाता मैत्रावरुणस्य प्रतिनिर्ग्राह्यं गृह्णाति द्रोणकलशा-  
 त्परिमुना पात्रेणादित्यस्याख्या औपशये पात्र उपयामगृहीतो  
 ऽश्रुतसदसि चक्षुष्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्य-  
 १० चाभ्यां गृह्णामीति<sup>१</sup> गृहावादायोपनिष्क्रामत्युपनिष्क्रान्तस्यैवा-  
 ध्वर्युर्गृहावादत्त<sup>१</sup> उत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्ग्राह्यं  
 प्रयच्छत्यथाश्रावयत्यो आवयास्तु औषणिमित्रावरुणाभ्यां प्रेथेति<sup>१</sup>  
 वषट्कृते सहोभौ जुहुतो<sup>१</sup> हुत्वा वाचयति यो नो मित्रावरुणा-  
 वभिदासति भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरं  
 १५ पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमस्तेयानीत्यथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे  
 ग्रहस्य सः स्रावमवनयत्युभयोरर्धमध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः पात्रे ऽव-  
 नयति<sup>१</sup> तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्याख्यमवनयति विश्वदेवेभ्यस्ते-  
 त्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य होत्रे पात्रं प्रदाय  
 प्राङायन्नाह मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूहीति<sup>१</sup> तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थाताश्विनस्य  
 २० प्रतिनिर्ग्राह्यं गृह्णाति द्रोणकलशात्परिमुना पात्रेणादित्यस्याख्या  
 औपशये पात्र उपयामगृहीतो ऽसि श्रुतसदसि ओत्रपाभ्यां त्वा  
 क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यचाभ्यां गृह्णामीति<sup>१</sup> गृहावादा-

योपनिष्क्रामत्युपनिष्क्रान्तस्त्रैवाध्वर्युर्गृहावादत्त ' उत्तरतस्तिष्ठते  
 प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्गच्छं प्रयच्छत्यथाश्रावयत्यो आश्रावयत्यु  
 औषडश्विभ्यां प्रेष्येति ' वषट्कृते सहोभौ जुहुतो ' जुह्वा वाच-  
 यति यो नो ऽश्विनावभिदासति भ्रातृभ्य उत्पिपौते शुभस्यती  
 इदमहं तमधरं पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमस्येतयानीत्यथ प्रति- ५  
 प्रस्थाताध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य सः स्रावमवनयत्युभयोरधमध्वर्युः  
 प्रतिप्रस्थातुः पात्रे ऽवनयति ' तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्यान्ध्यामवन-  
 यति विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति ' ॥ १२ ॥

स यद्यु हैतैः सः स्रावैरुपर्यधां स्थाली भवत्येतेनैनौ पात्रेणापि-  
 दधाति ' यद्यु वै नोपर्यधां भवति द्रोणकलशादेनामुपर्यधां १  
 कृत्वैतेनैव पात्रेणापिदधाति विष्णुवरुक्रमैष ते सोमस्तः रचस्त्र  
 तं ते दुश्मन्मावस्यदित्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य  
 होत्रे पात्रं प्रदाय प्राजायन्नाहोन्नौचमानेभ्यो ऽनुब्रूहि होतु-  
 स्यमसमनुन्नयध्वसुभयतः शुक्रान्कुरुध्वमच्छावाकस्य चमसाध्वर्यो  
 मा तु त्वमुन्नेष्टाः प्रतिप्रस्थातश्चतुर्भिर्मां शकलैः प्रोक्षिताप्रोक्षितैः १५  
 प्रत्युपलम्बस्वेति ' यथासंप्रैषं ते कुर्वन्ति ' द्रोणकलशादेव  
 प्रथममुन्नयन्त्ययं १ पूतश्चतो ' ऽथ द्रोणकलशात्तं उभयतः शुक्रा  
 होतृचमसमेव प्रथममुन्नयन्ति १ ' यथोपपादमितरास्समुन्नीयो-  
 न्तरवेद्याः सः स्रादयन्त्ययं ४ प्रतिप्रस्थाता चतुर्णां शकलानां द्वौ

१ Before एनादु• BFHP ins. एव । १ Thus BHTP; •यत्यय F.

१ Thus BFHP •यति T.

४ Thus BHFP Kes.; स्रादयत्यय JT.



- प्रोचति<sup>१</sup> द्वावप्रोचितौ भवतः<sup>१</sup> प्रोचिताभ्यामपिधायाप्रोचि-  
 ताभ्यामुपयच्छतः<sup>१</sup> शुक्रमेवाध्वर्युरादत्ते<sup>१</sup> मन्थिनं प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup>  
 यद्वावादायोपनिष्क्रामतो<sup>१</sup> दक्षिणमेवाध्वर्युर्द्वावाजं निश्रयमाण  
 उपनिष्क्रामत्युत्तरं<sup>१</sup> प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> तौ जघनेनोत्तरवेदिं यक्षौ  
 ६ संधत्त आयुः संधत्तं तन्मे जिवत्तं प्राणः संधत्तं तं मे जिवत्त-  
 मपानः संधत्तं तं मे जिवत्तं व्यानः संधत्तं तं मे जिवत्तं  
 चक्षुः संधत्तं तन्मे जिवत्तः श्रोत्रं संधत्तं तन्मे जिवत्तमिति<sup>१</sup>  
 षड्भिः संधाभिः संधाय व्युत्क्रामत<sup>१</sup> स्तुतो ऽसि जनधा देवास्त्वा  
 शुक्रपाः प्रणयन्तु सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि शुक्रः  
 १० शुक्रगोचिषेत्यध्वर्युर्दक्षिणेनोत्तरवेदिं परिक्रामति<sup>१</sup> स्तुतो ऽसि  
 जनधा देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि  
 मन्थी मन्थिगोचिषेति प्रतिप्रस्थातोत्तरेणोत्तरवेदिं परिक्रा-  
 मति<sup>१</sup> तौ पुरस्तात्प्रत्यक्षावुत्तरवेदिमधिद्रवत दन्द्रेण सयुजो वयः  
 सासह्याम वृतन्यतः । व्रन्तो वृचाण्यप्रति ॥ यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहं  
 १५ तेजस्वी भूयासं यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयासं यत्ते अग्ने  
 हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासमित्यथान्तरेण रूपं चाहवनीयं च  
 यक्षौ संधत्त आयुः स आयुर्मे धत्तमायुर्यज्ञाय धत्तमायुर्यज्ञप-  
 तये धत्तं प्राणः स्यः प्राणं मे धत्तं प्राणं यज्ञाय धत्तं प्राणं  
 यज्ञपतये धत्तमपानः स्योऽपानं मे धत्तमपानं यज्ञाय धत्त-  
 २० मपानं यज्ञपतये धत्तं व्यानः स्यो व्यानं मे धत्तं व्यानं यज्ञाय  
 धत्तं व्यानं यज्ञपतये धत्तं चक्षुः स्यश्चक्षुर्मे धत्तं चक्षुर्यज्ञाय धत्तं  
 चक्षुर्यज्ञपतये धत्तः श्रोत्रं स्यः श्रोत्रं मे धत्तः श्रोत्रं यज्ञाय

धत्तः ओचं यज्ञपतये धत्तमिति<sup>१</sup> षड्भिः संधाभिः संधाय  
व्युत्क्रामतः ॥ १३ ॥

तौ देवौ शुक्रामन्थिनौ कल्पयतं दैवीर्विशः कल्पयतं  
मानुषीरिषमूर्जमस्मासु धत्तं प्राणान्पशुषु प्रजां मयि च यज-  
माने चेत्यथाप्रोचितौ शकलौ बहिर्वेदि निरस्तो<sup>१</sup> निरस्तः ५  
शण्डः सहासुनेत्यध्वर्युं यजमानो देष्टि तं मनसा ध्यायति<sup>१</sup>  
निरस्तो मर्कः सहासुनेति प्रतिप्रस्थाता यं यजमानो देष्टि तं  
मनसा ध्यायत्यथाप उपस्पृश्य प्रोचितावभ्याधत्तः<sup>१</sup> शुक्रैषा ते  
समित्तया समिधस्व स्वाहेत्यध्वर्युर्मन्थिन्नेषा ते समित्तया  
समिधस्व स्वाहेति प्रतिप्रस्थातै<sup>१</sup> तस्मिन्काले चमसाध्वर्यवश्चम- १०  
सानुपोद्यच्छन्ते<sup>१</sup> यथाध्वर्युः पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठन्नश्रावयत्यो  
श्रावयासु औषट् प्रातः प्रातःसावस्य शुक्रवतो मन्थिवतो मधु-  
श्चुत इन्द्राय सोमान्प्रस्थिताग्नेयेति<sup>१</sup> वषट्कृते सहोभौ जुहुतः  
स प्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मा स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः । स  
प्रथमो बृहस्पतिश्चिकित्वान्तध्मा इन्द्राय सुतमाजुहोमि स्वाहेति<sup>१</sup> १५  
वषट्कृतानुवषट्कृते दिर्जुहुतस्तथैव दिर्दिः सर्वाश्चमसाञ्जुहुत्यथ  
संप्रैषमाह प्रैतु होतुश्चमसः प्र ब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्र यजमानस्य  
प्र सदस्यस्य होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्गोणकलशादभ्यु-  
न्नीयोपावर्तध्वः होतुश्चमसाध्वर्यवुपरमैहि प्रतिप्रस्थातरत्तरार्ध  
आहवनीयस्य मन्थिनः सः स्यावं जुहुधीति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं ते २०  
कुर्वन्त्यथ प्रदक्षिणमावृत्य होत्रचमसे ग्रहस्य सः स्यावमवनयति  
हुतं त्वा हुते ऽवनयामूर्जस्वन्तं देवेभ्यो मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति

- वा तूष्णीं वाथ प्रतिप्रस्थातोत्तरार्ध आहवनीयस्य मन्थिनः  
 सः स्रावं जुहोत्येष ते रुद्र भागो यं निरयाचथास्तं जुषस्व  
 विदेगौपत्यः रायस्योषः सुवीर्यः संवत्सरीणाः स्वस्तिः  
 स्वाहेत्यथाप उपसृश्य शुक्रपात्रं च मन्थिपात्रं च खरे यथा-  
 ५ यनतः सादयति<sup>१</sup> यन्तेते<sup>१</sup> महर्त्विजां चमसा<sup>१</sup> अयेते होत्रकाणां  
 चमसाध्वर्यवः<sup>१</sup> सकृत्सकृद्रोणकलशादभ्युन्नीयोपावर्तन्ते<sup>१</sup> तेषां  
 मैत्रावरुणचमसमादायाआव्याह प्रशास्त्यजेति<sup>१</sup> वषट्कृतानु-  
 वषट्कृते द्विजहोति<sup>१</sup> ब्रह्मन्यज पोतर्यज नेष्ट्यजाम्नीचजेति पञ्च  
 होत्राः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्माद्रुत्याघेण होतारमुप-  
 १० विगत्ययाड्ग्रीदिति<sup>१</sup> स भद्रमकरित्याह होता यो नः सोमः  
 राजानं पाथयिष्यतीत्यथ होतादत्त ऐन्द्रवायवपात्रमात्तमेवा-  
 ध्वर्युरन्वारभते<sup>१</sup> ऽन्वारभ्ये ऽध्वर्यौ होतोपहवमिद्धा भक्षयति  
 यथा स वेद<sup>१</sup> तथान्वारभ्ये होतर्यध्वर्युरपहवमिद्धा भक्षयति  
 मयि वसुः पुरोवसुर्वाकुपा वाचं मे पाहीत्यथ होता भक्षय-  
 १५ त्याध्वर्युरथैनद्धोत्रे ऽनुषजति<sup>१</sup> तद्धोता यथायतनः सादयत्यथ  
 होतादत्ते मैत्रावरुणपात्रमात्तमेवाध्वर्युरन्वारभते<sup>१</sup> ऽन्वारभ्ये  
 ऽध्वर्यौ होतोपहवमिद्धा भक्षयति यथा स वेद<sup>१</sup> तथान्वारभ्ये  
 होतर्यध्वर्युरपहवमिद्धा भक्षयति मयि वसुर्विददसुश्चक्षुष्या-  
 श्चक्षुर्मै पाहीत्यथैनद्धोत्रे ऽनुषजति<sup>१</sup> तद्धोता यथायतनः  
 २० सादयत्यथ होतादत्त आश्विनपात्रमात्तमेवाध्वर्युरन्वारभते<sup>१</sup>

१ Thus (सादयतिथ्येते) PHT and Keś; the other MSS. सादयत्येते  
 (B) or सादयत्येते JF.

ऽन्वारभ्ये ऽध्वर्यौ होतोपहवमिद्धा भक्षयति यथा स वेद<sup>१</sup>  
 तथान्वारभ्ये होतयध्वर्युरपहवमिद्धा भक्षयति मयि वसुः संय-  
 दसुः ओषपाः ओषं मे पाहीति<sup>१</sup> सर्वतः परिहारमाश्विनं  
 भक्षयतीति ब्राह्मणमयैन्द्रोचे ऽनुवजति<sup>१</sup> तद्धोता यथायतनं  
 सादयत्ययाप उपस्पृश्य होत्र इडासुपोद्यच्छन्ते<sup>१</sup> ॥ १४ ॥

उपह्वयमानायामिडायामुपग्रहन्ति चमसानुपह्वतायामि-  
 डायामनाहितमग्नीध्रे भवत्यथैतानि द्विदेवत्यपात्राण्यरिक्तानि  
 करोति<sup>१</sup> पुरोडाशशकलमैन्द्रवायवपात्रे प्रास्यत्यामिचां मैचा-  
 चरुणपात्रे<sup>१</sup> धाना आश्विनपात्रे<sup>१</sup> ऽथैनानि संपरिगृह्य पूर्वया  
 द्वारोपनिर्हत्यापरया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य दक्षिणस्य हवि- १०  
 र्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्याः सादयति<sup>१</sup> तान्या तृतीयसवनात्परि-  
 शेरे<sup>१</sup> ऽथाग्नीध्र आदधाति षडवत्तं<sup>१</sup> प्राश्रन्ति<sup>१</sup> मार्जयन्त<sup>१</sup>  
 इडोपह्वताः स्वमसान्भक्षयन्ति भक्षेहि माविशेति दीर्घभक्षमनुद्रुत्य  
 वसुमद्गणस्य सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रच्छन्दस  
 इन्द्रपौतस्य मधुमत उपह्वतस्योपह्वतो भक्षयामीति<sup>१</sup> होतचमस- १५  
 मेवेते चयः समुपह्वय भक्षयन्ति<sup>१</sup> यथाचमसं चमसान्निन्व म  
 इत्यात्मानं प्रत्यभिष्टुगन्त<sup>१</sup> आप्याययन्ति चमसानाप्यायस्य  
 समेतु त इति<sup>१</sup> सौदन्ति नाराशंसा आप्यायिता दक्षिणस्य  
 हविर्धानस्यापालम्बमधोऽध<sup>१</sup> ऐन्द्राग्रायायैषो ऽच्छावाको ऽग्रेण  
 सद आस्ते<sup>१</sup> तस्मै महत्पुरोडाशशकलमादधदाहाच्छावाका<sup>१</sup> १०

१ Thus PHJF Bh. Keś.; अवाचं व० B; अवा० or अपा० T (Grantha!)

२ Thus JHFP; अवदधदु० B; अपददद० T.

- वदस्व यत्ते वाद्यमिति<sup>१</sup> स यत्राच्छावाकस्याभिजानात्युपो  
 अस्मान्नाच्छाणान्नाच्छाणा ऋयध्वमिति तदाह होतरच्छावाको  
 वा अयमुपहवमिच्छते तमुपह्वयस्वेति<sup>१</sup> तमृचा होतोपह्वयते<sup>१</sup>  
 ऽथ प्राङ्गयन्नाहोत्रीयमानायानुब्रूह्यच्छावाकस्य चमसाध्वर्यवु-  
 ५ ऋयस्त्रोभयतःशुक्रं कुरुष्वेति<sup>१</sup> स तथा करोत्यथ प्राङेत्या-  
 च्छावाकचमसमादायाश्राव्याहाच्छावाक यजेति<sup>१</sup> वषट्कृतानु-  
 वषट्कृते ऊत्वा हरति भवः<sup>१</sup> स यद्यस्मिन्नच्छावाक उपहव-  
 मिच्छत उपैवैनः ऋयते<sup>१</sup> नो त्वेव संभक्षयतः<sup>१</sup> सौदत्यस्य  
 नाराशः<sup>१</sup> अप्यायितो<sup>१</sup> ऽथाह्यच्छावाक सौद नेष्टः पत्नीसु-  
 १० दानयाम्नीदच्छावाकं मे सन्नं प्रब्रूतादिति<sup>१</sup> सौदत्येषो ऽच्छावाको  
 जघनेन स्वं धिष्णियमानयति नेष्टा पत्नीं पन्नेजनौरादाय<sup>१</sup>  
 प्रेक्षुदेहीत्येतेन निगदेनाथैनां पूर्वथा द्वारोपनिष्क्रमय्यापरया  
 द्वारा सदः प्रपाद्य जघनेन नेष्टुर्धिष्णियमसंचरे सामपथे  
 पन्नेजनीः<sup>१</sup> सादयति वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो  
 १५ देवेभ्यः पन्नेजनीः सादयामि यज्ञाय वः पन्नेजनीः सादया-  
 मीत्यथाहाम्नीध्रः सन्नो ऽच्छावाको ऽच्छावाकः सन्नमुप पन्नेज-  
 नीरसीषदन्नित्येतस्मिन्काल आम्नीध्रे यजमानः पुरोडाशानां  
 प्राप्नाति<sup>१</sup> यदशना स्यात्पत्नी पत्नीशाले<sup>१</sup> ॥ १५ ॥ चतुर्थः ॥

१ Thus HJF Bh. Kś.; \*भक्षयति BT.

२ Thus F; पाप्नेजनी BT; पाप्नेजनं कलश instead of पाप्नेजनी HP,  
 comp. VII. 3 (page 203. 10).

३ Thus all except J, which has पाप्नेजनीः।

अथर्तुपात्रे आददाते दक्षिणमेवाध्वर्युत्तरं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युः  
 पूर्वं वायव्येन द्रोणकक्षग्रादृच्छात्युपयामगृहीतो ऽसि मधवे त्वा  
 जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाता गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि  
 माधवाय त्वा जुष्टं गृह्णामीति । गृह्णावादायोपनिष्क्रामतो  
 दक्षिणमेवाध्वर्युर्द्वावाङ्गं निश्रयमाण उपनिष्क्रामत्युत्तरं प्रति- ५  
 प्रस्थाता द्वावाङ्गं निश्रयमाण उपरमत्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो  
 आवयास्तु औषडृतुना प्रेथेति । वषट्कृते जुहोति । निष्क्रामत्येव  
 प्रतिप्रस्थाता । प्रपद्यते ऽध्वर्युः । स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि  
 शुक्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्यो आवयास्तु  
 औषडृतुना प्रेथेति । वषट्कृते जुहोति । निष्क्रामत्येवाध्वर्युः । १०  
 प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता । स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि शुचये त्वा  
 जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो आवयास्तु औषडृतुना  
 प्रेथेति । वषट्कृते जुहोति । निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता । प्रपद्यते  
 ऽध्वर्युः । स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि नभाय त्वा जुष्टं गृह्णा-  
 मीत्यथ प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्यो आवयास्तु औषडृतुना प्रेथेति । १५  
 वषट्कृते जुहोति । निष्क्रामत्येवाध्वर्युः । प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता ।  
 स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि नभस्याय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथा-  
 ध्वर्युराश्रावयत्यो आवयास्तु औषडृतुना प्रेथेति । वषट्कृते  
 जुहोति । निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता । प्रपद्यते ऽध्वर्युर्विपर्यस्य  
 पात्रम् । स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसीषाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ २०  
 प्रतिप्रस्थाताश्रावयत्यो आवयास्तु औषडृतुना प्रेथेति । वषट्कृते  
 जुहोति । निष्क्रामत्येवाध्वर्युः । प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता विपर्यस्य

- पाच५<sup>१</sup> स गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसूजाय त्वा जुष्टं गृह्णामी-  
त्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो आश्राव्यास्तु औषडृतुभिः प्रेथेति<sup>१</sup> वषट्कृते  
जुहोति<sup>१</sup> निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> प्रपद्यते ऽध्वर्युः<sup>१</sup> स  
गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि सहाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रति-  
५ प्रस्थाताश्रावयत्यो आश्राव्यास्तु औषडृतुभिः प्रेथेति<sup>१</sup> वषट्कृते  
जुहोति<sup>१</sup> निष्क्रामत्येवाध्वर्युः<sup>१</sup> प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> स गृह्णा-  
त्युपयामगृहीतो ऽसि सहस्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युरा-  
श्रावयत्यो आश्राव्यास्तु औषडृतुभिः प्रेथेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति<sup>१</sup>  
निष्क्रामत्येव प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> प्रपद्यते ऽध्वर्युर्विपर्यस्य पाच५<sup>१</sup> स  
१० गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि तपाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथ प्रति-  
प्रस्थाताश्रावयत्यो आश्राव्यास्तु औषडृतुभिः प्रेथेति<sup>१</sup> वषट्कृते  
जुहोति<sup>१</sup> निष्क्रामत्येवाध्वर्युः<sup>१</sup> प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता विपर्यस्य  
पाचं<sup>१</sup> तमाह प्रतिप्रस्थातरूपैतेन पात्रेण रमेत्यथाध्वर्युराश्रावयत्यो  
आश्राव्यास्तु औषडृतुना प्रेथेत्यध्वर्युं यजतमित्याह प्रशास्ता<sup>१</sup>  
१५ होतरेतद्यजेत्याहाध्वर्युर्वषट्कृते जुहोति<sup>१</sup> सो ऽचैवासीनं प्रति-  
प्रस्थातारमनुप्रपद्यते<sup>१</sup> प्रतिप्रस्थाताच पूर्वे गृह्णात्युपयामगृहीतो  
ऽसि तपस्याय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यथाध्वर्युर्गृह्णात्युपयामगृहीतो  
ऽसि स५सर्पो ऽस्य५हस्यत्याय त्वा जुष्टं गृह्णामीति<sup>१</sup> यहा-  
वादायोपनिष्क्रामतो<sup>१</sup> दक्षिणेवाध्वर्युर्द्वावाजं निश्रयमाण  
१० उपनिष्क्रामत्युत्तरं प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> प्रतिप्रस्थाताच आश्रावयत्यो  
आश्राव्यास्तु औषडृतुना प्रेथेति<sup>१</sup> गृहपते यजेत्याह प्रशास्ता<sup>१</sup>

होतरेतद्यजेत्याह गृहपतिर्विषद्वृते सहोभौ जुहुतो ' इथ  
 प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे ग्रहस्य सः स्यावमवनयति<sup>१</sup> तमाह  
 प्रतिप्रस्थातरेतेन पात्रेणैन्द्राग्रं ग्रहं गृहाणेति<sup>१</sup> तेन प्रतिप्रस्था-  
 तैन्द्राग्रं ग्रहं गृह्णाति द्रोणकलशात्परिभुना पात्रेणैन्द्राग्री आगतः  
 सुतमित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसौन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णा- ५.  
 मीति<sup>१</sup> परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वेत्थाध्वर्युः  
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्माद्रुत्य होचैतत्पात्रः संभचयत्यृतुना पीत-  
 स्येति होत्रा पोत्रा नेष्टाग्नीधा ब्राह्मणाच्छः सिना मैत्रावरुणे-  
 नेत्यथ विपर्यस्य पात्रः होत्रैव चतुः संभचयत्यृतुभिः पीतस्येति  
 होत्रा पोत्रा नेष्टाच्छावाकेनेत्यथ विपर्यस्यैव<sup>१</sup> पात्रः होत्रैव १०  
 दिः संभचयत्यृतुना पीतस्येति<sup>१</sup> ॥ १६ ॥

अथ होतारं विप्रच्छति प्रणवमुपाः शुश्रूषः श्रूषिष्यसौर  
 विद्याहारमिति<sup>१</sup> स यथैनः होता प्रत्याह तच्छ्रुत्वा निगृह्य  
 पात्रं पराङ्मावर्तत<sup>१</sup> दडा देवह्वरिति यावदेतस्य यजुषः पर्या-  
 प्रोति तावज्जपत्यभ्येनमाह्वयते होता<sup>१</sup> प्रत्याह्वयते ऽध्वर्युः<sup>१</sup> १५  
 श्रूषति<sup>१</sup> प्रतिगृणाति<sup>१</sup> यदुपाः शुश्रूषति तदुपाः शुश्रूषति  
 गृणाति<sup>१</sup> यदुच्चैः श्रूषति तदुच्चैः प्रतिगृणाति<sup>१</sup> संततं वा  
 विद्याहं वा<sup>१</sup> प्रसिद्धमुक्तं प्रतिगौर्यं प्राडेत्योद्यच्छत एतमैन्द्राग्रं  
 ग्रहमनूद्यच्छन्ते नाराश्रूषानथाआवयत्यो आवयास्तु औष-  
 डुक्यगा यज सोमस्येति<sup>१</sup> वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति<sup>१</sup> तथैव १०

१ B here and infra संपातम् instead of सः स्यावम् (once सः स्यावम्) ।

२ श्व om. JT.



- द्विर्दिनाराश्रसाननुप्रकमयन्त्येतत्पात्रं नाराश्रसा अन्वाथन्त्यनु-  
 सवनमच इन्द्राग्निभ्यां पीतस्येति<sup>१</sup> होता चैवाध्वर्युश्चैतत्पात्रं  
 संभक्ष्यतो नराश्रसपीतेन<sup>२</sup> नाराश्रसाक्षराश्रसपीतस्य<sup>१</sup>  
 सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रच्छन्दसः पितृ-  
 ५ पीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्ष्यामीति<sup>१</sup> होतृचमस-  
 सेवैते त्रयः समुपहृत्य भक्ष्यन्ति<sup>१</sup> यथाचमसं चमसान्हित्व म  
 इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्ति<sup>१</sup> आप्याययन्ति चमसानापायस्य  
 समेतु त इति<sup>१</sup> सीदन्ति नाराश्रसा आप्यायिता दक्षिणस्य  
 हविर्धानस्यापालम्बमधोऽधो वैश्वदेवाय प्राडेत्य शुक्रपात्रमा-  
 १० ददान आहोन्तेतर्यदेमं वैश्वदेवं ग्रहं गृह्णाम्यथोदक्षं<sup>१</sup> राजानं  
 पूतभृतमभि संपवयताद्वाग्भिर्द्रीणकलशं मृदा न्युज्जतादिति<sup>१</sup>  
 स तथा करोति<sup>१</sup> स शुक्रपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णात्योमास-  
 श्वर्षणीधृत इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो  
 जुष्टं गृह्णामीति<sup>१</sup> परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा  
 १५ देवेभ्य इत्यथाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः प्रत्यङ्  
 द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति<sup>१</sup> स्तुवते वैश्वदेवाय<sup>१</sup> होत्र एषोक्तमेति  
 प्राङ्गर्हीतुः कालात्पराडावर्तते ऽध्वर्युरभ्येनमाकृत्यते होता<sup>१</sup>  
 प्रत्याकृत्यते ऽध्वर्युः<sup>१</sup> श्रमति<sup>१</sup> प्रतिगृणाति<sup>१</sup> प्रसिद्धमुक्त्यं प्रतिगीर्यं  
 प्राडेत्योद्यच्छत एतं वैश्वदेवं ग्रहमनूद्यच्छन्ते नाराश्रसानन्था-  
 २० आवयत्यो आवयास्तु औषडुक्त्यगा यज सोमस्येति<sup>१</sup> वषट्कृतानु-

१ Thus PBH Bh. Keś.; नारा = the other MSS.

२ Thus, नराश्रसपीतस्य PB Bh, Keś. Mantramālā.

वषट्कृते द्विर्जुहोति<sup>१</sup> तथैव द्विर्दिनाराशः साननुप्रकम्पयन्त्येतत्पात्रं  
 नाराशः सा अन्वायन्यनुसवनभक्षो विश्वैर्देवैः पीतस्येति<sup>१</sup> होता  
 चैवाध्वर्युश्चैतत्पात्रः संभक्षयतो नराशः सपीतेन<sup>१</sup> नाराशः सा-  
 न्नराशः सपीतस्य<sup>१</sup> सोम देव ते मतिविदः प्रातःशवनस्य गायत्र-  
 च्छन्दसः पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति<sup>१</sup> ५  
 होद्वचमसमेवैते चयः समुपहृत्य भक्षयन्ति<sup>१</sup> यथाचमसं  
 चमसान्निव म इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्ते<sup>१</sup> नाप्याययन्ति चम-  
 सान् सर्वभक्षा मार्जयन्ते<sup>१</sup> इथाह प्रतिप्रस्थातरिमे चर्तुपात्रे एतच्च  
 शुकपात्रं मार्जालीये मार्जयित्वा पात्रेष्वपि मृजेति<sup>१</sup> स तथा  
 करोत्यथ प्राङ्गायन्नाह ॥ १७ ॥ १०

मैत्रावरुणस्य चमसमनून्नयध्वमुज्जेतः सोमं प्रभावयेति<sup>१</sup>  
 मैत्रावरुणचमसमेव प्रथममुन्नयन्ति<sup>१</sup> यथोपपादमितरान्सुन्नी-  
 योत्तरवेद्याः सः सादयन्त्यादत्त उक्थ्यस्याख्या औपशयं  
 पात्रं<sup>१</sup> तस्मिन्नेतस्य राज्ञस्तृतीयवेलां गृह्णाति य उक्थ्यस्याख्यां  
 भवत्युपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुवं<sup>१</sup> १५  
 यज्ञस्यायुषे मित्रावरुणाभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति<sup>१</sup> पुनर्हविर-  
 सीत्युक्थ्यस्यालीं प्रत्यभिमृशति<sup>१</sup> परिमृज्य सादयत्येष ते  
 योनिर्मित्रावरुणाभ्यां त्वेत्यथाप उपसृज्य बर्हिषी आदाय  
 वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति<sup>१</sup> स्तुवते<sup>१</sup> मैत्रावरुणा-

१ The various readings as supra, page 229,3 ; HJ om. the bhak-  
 sanamantra.

२ Here and infra the MSS. have sometimes उक्थ्येभ्य and उक्थ्यायुवं ।

- यैषोत्तमेति प्राङ्मैत्रावरुणस्य कालात्पराडावर्तते ऽध्वर्युरभ्येन-  
 माङ्गयते मैत्रावरुणः । प्रत्याङ्गयते ऽध्वर्युः । शःसति । प्रति-  
 गृणाति । प्रसिद्धमुक्तं प्रतिगौर्यं प्राङेत्योद्यच्छत एतं ग्रह-  
 मनुद्यच्छन्ते चमसान्थाश्रावयत्यो आश्रावयास्तु औषडुक्त्या यज  
 ५ सोमानामिति । वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति । तथैव द्विर्द्विः  
 सर्वाः स्वमसाञ्जुङ्गत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य मैत्रावरुणस्य चमसे ग्रहस्य  
 सः स्वावमवनयति ऊतं त्वा ऊते ऽवनयामूर्जस्त्रन्तं देवेभ्यो  
 मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वा तूष्णीं वाचैवैतत्पात्रमुपनिधाय  
 भक्षैः प्रत्यञ्च आद्रवन्त्यनुसवनभक्षो मित्रावरुणाभ्यां पीतस्थिति ।  
 १० मैत्रावरुणचमसमेवैते त्रयः समुपहृत्य भक्षयन्ति । यथाचमसं  
 चमसान्निव म इत्यात्मानं प्रत्यभिष्टुगन्ते । नाप्याययन्ति चम-  
 सान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते । ऽथाह प्रतिप्रस्थातर्ग्रहौ ते प्रचरेति ।  
 तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थाता प्राङायन्नाह ॥ १८ ॥

- ब्राह्मणाच्छःसिनश्चमसमनुवध्वसुन्नेतः सोमं प्रभावयेति ।  
 १५ ब्राह्मणाच्छःसिनश्चमसमेव प्रथममुन्नयन्ति । यथोपपादमित-  
 रान्समुन्नीयोत्तरवेद्याः सः सादयन्त्यादत्त उक्थ्यस्याख्या  
 औपशयं पात्रं । तस्मिन्नेतस्य राज्ञो ऽर्धवेलां गृह्णाति य  
 उक्थ्यस्याख्यां भवत्युपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुव-  
 मुक्थ्येभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीति ।  
 १० पुनर्हविरसौत्युक्थ्यस्याखीं प्रत्यभिष्टुगति । परिष्टुज्य सादयत्येष  
 ते योनिरिन्द्राय त्वेत्थाप उपसृज्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः  
 प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति । सुवते । ब्राह्मणाच्छःसिन

एषोतमेति प्राङ्ब्राह्मणाच्छ्रसिनः कालात्पराडावर्तते प्रति-  
 प्रस्थाताभ्येनमाकथ्यते ब्राह्मणाच्छ्रसी<sup>१</sup> प्रत्याकथ्यते प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup>  
 श्रसति<sup>१</sup> प्रतिगृणाति<sup>१</sup> प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगीर्थं प्राङेत्योद्यच्छत  
 एतं ग्रहमनूद्यच्छन्ते चमसानथाश्रावयत्यो आवयास्तु औषडुक्थगा  
 यज सोमानामिति<sup>१</sup> वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति<sup>१</sup> तथैव द्विर्दिः<sup>५</sup>  
 सर्वाश्चमसाञ्जुक्त्यथ प्रदक्षिणमावृत्य ब्राह्मणाच्छ्रसिनश्चमसे  
 ग्रहस्य स्रस्त्रावमवनयति ऊतं त्वा ऊते ऽवनयामूर्जस्वनं देवेभ्यो  
 मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वा तूष्णीं वाचैवैतत्पाचमुपनिधाय  
 भक्षैः प्रत्यञ्च आद्रवण्यनुसवनभक्ष इन्द्रेण पीतस्येति<sup>१</sup> ब्राह्मणा-  
 च्छ्रसिनश्चमसमेवैते चयः समुपहृथ भक्षयन्ति<sup>१</sup> यथाचमसं<sup>१०</sup>  
 चमसान्द्विच म इत्यात्मानं प्रत्यभिष्टुगन्ते<sup>१</sup> नाप्याययन्ति  
 चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते<sup>१</sup> ऽथ प्राङायन्नाह ॥ १६ ॥

अच्छावाकस्य चमसमनूत्रयध्वमुन्नेतः सर्वश एव राजा-  
 नमुन्नेय मातिरीरिचः प्रतिप्रस्थातरूपैतेन ग्रहेण रमैहि यज-  
 मानेति<sup>१</sup> पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्याथैतच्चर्म फलकयोः<sup>१५</sup>  
 प्राचीनधीवसुत्तरस्त्रोमोपस्तृणाति यज्ञ प्रतितिष्ठेति वा तूष्णीं  
 वा<sup>१</sup> तस्मिन्संमुखान्धावः कृत्वा दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरेणेषे  
 राजानमुपावहरति हृदे त्वा मनसे त्वा सोम राजन्नेह्यवरोहेति  
 द्वाभ्यामथैनमुद्गाढभ्यः प्राङ्गस्तस्मिन्स्त्रेष्टन्ति यत्ते विदुरथो-  
 दुब्ध्याधवनौयमर्धं वसतीवरीणामवनयत्यर्धमेकधनानां<sup>१</sup> पुरो-<sup>१०</sup>  
 ऽन्तं वसतीवरीः सादयति<sup>१</sup> पश्चादक्षमेकधनानांच्छावाकचमस-  
 सेव प्रथममुन्नेयन्ति<sup>१</sup> यथोपपादमितरान्सर्वश एव राजानः

- समुन्नीयोत्तरवेद्याः सः सादयन्त्यादत्त उक्थ्यस्याख्या औप-  
 शयं पात्रं तस्मिन्नेतः सर्वश एव राजानं गृह्णाति य उक्थ्य-  
 स्याख्यां भवत्युपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य  
 उक्थायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्राग्निभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामीति ' नाच  
 पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्यालीं प्रत्यभिष्टुति ' दशाभिरेवैनां मृद्धा  
 न्युजति ' परिष्टुज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वेत्यथाप  
 उपसृज्य बर्हिषौ आदाय वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपा-  
 करोति ' सुवते ' ऽच्छावाकायैषोत्तमेति प्राङ्गरच्छावाकस्य  
 कालात्पराङ्मावर्तते प्रतिप्रस्थाताभ्येनमाह्वयते ऽच्छावाकः '  
 १० प्रत्याह्वयते प्रतिप्रस्थाता ' शः सति ' प्रतिगृणाति ' प्रसिद्ध-  
 मुक्थं प्रतिगीर्य प्राडेत्योद्यच्छत एतं ग्रहमनूद्यच्छन्ते चमसान-  
 याश्रावयत्यो आवयास्तु औषडुक्थ्या यज सोमानामिति '  
 वषट्कृतानुवषट्कृते दिजुं होति ' तथैव दिर्दिः सर्वाः स्रमसाञ्जु-  
 त्यथ प्रदक्षिणमावृत्याच्छावाकस्य चमसे ग्रहस्य सः स्रावमव-  
 १५ नयति ऊतं त्वा ऊते ऽवनयामूर्जस्नन्तं देवेभ्यो मधुमन्तं  
 मनुष्येभ्य इति वा तूष्णीं वाचैवैतत्पात्रमुपनिधाय भवैः प्रत्यञ्च  
 आद्रवन्त्यनुसवनमच इन्द्राग्निभ्यां पीतस्येत्यच्छावाकचमसमेवैते  
 चयः समुपह्वय भक्षयन्ति ' यथाचमसं चमसान् हिन्व म इत्या-  
 त्मानं प्रत्यभिष्टुजन्ते ' नाप्याययन्ति चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते '  
 २० ऽथोक्थ्या इत्याह ' प्रातःसवनं प्रतिगीर्य प्रशास्ताः प्रसुहीति '  
 सर्पतेत्याह प्रशास्ता ' संतिष्ठते प्रातःसवनम् ॥ २० ॥ पञ्चमः ॥

॥ इति सप्तमः प्रश्नः ॥

प्रसर्पन्ति माध्दिनाय सवनाय देवी द्वारावित्यत  
 एवोर्ध्वेन<sup>१</sup> संप्रसृप्तान्विदित्वाध्वर्युः प्राङ्गायन्नाहाभिषेतार एत<sup>१</sup>  
 ऋयत<sup>१</sup> यावत्सुतमेहि<sup>१</sup> यजमानेति<sup>१</sup> पूर्व्या द्वारा हविर्धानं  
 प्रपाद्य होद्वचमसे वसतौवरौभ्यो ऽध्वपो निःषिच्य तासु तथैव  
 निपाभ्यासु यजमानं वाचयति<sup>१</sup> तासुतैव यजमानाय संप्रदाय ५  
 यावाणमादत्ते ऽन्यमुपाशुसवनात्तं तथैव प्राञ्चं प्रश्रित्य विस्त्रस्य  
 राजानं यावाणमभि मिमीत इन्द्राय त्वेन्द्राय त्वेति<sup>१</sup> पञ्चह्रत्वो  
 यजुषा पञ्चह्रत्वस्त्रुष्णीं<sup>१</sup> दशह्रत्वो मिमानः सर्वश एव राजानं  
 मिमीते<sup>१</sup> ऽद्विरभ्युक्ष्य यावत्सुत उष्णीषं प्रयच्छत्यद्विरेवाभ्युक्ष्या-  
 ध्वर्योरावसथं वासो हरन्ति<sup>१</sup> तथा मितः राजानः होद्व- १०  
 चमसीयाभिरुपसृजति<sup>१</sup> तथा संप्रयौति<sup>१</sup> तथा तिरश्चर्मन्फलके  
 अभिमृशति<sup>१</sup> तथा वृद्धीर्वाचयति<sup>१</sup> नाचाः शून्सचते<sup>१</sup> घोषवन्त  
 एवाभिषुषन्तीहार इहार इहेति<sup>१</sup> तदेव सदिनयन्तीहार इह  
 इहार इह इहार इहेत्यथ संभरणीये निष्क्रीडयन्तीहार इहार  
 इहेत्यथैनः सुसंभृतः संभरण्याः संभृत्योच्चेन उत्पयच्छति<sup>१</sup> १५

१ Thus PB TH Mantramālā.

२ Thus PTFH Bh., Mantramālā, Padārthanirv., \*सुतरश्चि BJ Keś.

३ Thus BHTP Bh; हरति F.

४ Here and l. 13, 14 BP have the pluti sign also after the last इह ( thus: इहार इति ).

५ Uncertain reading. BT तदेवसदिनयन्ती०; H: तदेवसदिनिधन्ती०; F: तदेत्यथैवद्विर्णयन्ती०; P: तदेवसदिनयन्त इह; Bh. and Keś. give no help ( विस्त्रस्य नयन्ति, Bh.)

तमुन्नेताधवनीये ऽवनयत्येवमेव द्वितीयः पर्यायः संतिष्ठत ।  
 एवं तृतीयसूतृतीयस्य तृतीये वृहदुपयन्ति वृहद्वृहद्वृहदित्युजौ-  
 षमन्ततो दशापवित्रेण परिवेष्टोन्नेच उत्प्रयच्छति । तदुन्नेता-  
 धवनीये<sup>१</sup> विचास्य प्रपीड्य दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरेषे  
 ५ उपावह्य<sup>२</sup> चर्मणि निदधाति । तस्मिंस्तथैव संमुखान्यायः  
 कृत्वा चतुर्थैतद्वृजौषं यावसुखेभ्यो व्यपोहति । तथोद्गाता<sup>३</sup> वा  
 प्रस्रोता वा दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षमुपसृप्य प्राप्तं यावसु  
 द्रोणकलशमधूहति । तस्मिंस्तथैवोदीचीनदशं दशापवित्रं  
 वितत्य प्रसिद्धं शुक्रामन्थिनौ यक्षौ गृह्णात्यर्तुपात्राभ्यां द्वौ  
 १० मरुत्वतीयौ यक्षौ गृह्णाति ॥ १ ॥

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानमिन्द्र मरुत्व इह पाहि सोम-  
 मिति द्वाभ्यामथोपरिष्ठादाययणमानौयाधस्तादुपगृह्णाति । तं  
 तथैव त्रिरभिहिङ्कृत्य परिमृज्य मादयति । तथोक्थ्यं गृह्णा-  
 त्युक्थ्येन राजानं परिदधाति । तथोपर्यर्धं द्रोणकलशे परिषु  
 १५ पात्रं प्रास्य द्रष्टाननुमन्त्रयते द्रष्टव्यस्कन्द यस्ते द्रष्टो यो द्रष्टो  
 यस्ते द्रष्ट इति । तथोन्नेतारमाहारिकं पूतमृतं कुरु पवमानस्य  
 यक्षान्महौष्यामीति । तथारिके पूतमृति पवमानस्य यक्षान्गृह्णा-  
 त्युपयामगृहीतो ऽभीन्द्राय लेति द्रोणकलशमभिमृशतौन्द्राय  
 लेत्याधवनीयमिन्द्राय लेति पूतमृतं । तथोन्नेतरित्याह प्राप्तं  
 २० राजानं पूतमृतमभि संपवयताद्वाभिराधवनीयं मृदा न्युज्जता-

१ Some MSS. : तमुन्नेता० ।

२ उपातिह्य F ; उपावह्य BHP, comp. p. 208, 12.

३ अधोद्गाता H.

दिति<sup>१</sup> स तथा करोति<sup>१</sup> तथाप उपसृष्ट्य बर्हिषी आदायोप-  
 निःसर्पति<sup>१</sup> तेषु तथैव समन्वारभेष्वाहवनीये सुवाङ्मतिं  
 जुहोति<sup>१</sup> विश्वे देवा मरुत इन्द्रो अस्मानस्मिन्दितीये सवने  
 न जह्युः । आयुष्मन्तः प्रियमेषां वदन्तो वयं देवानां सुमतौ  
 स्साम स्वाहेत्येतयाध्वर्युं जुहुतो<sup>१</sup> यथावेदमितरे जुहुत्यथ ५  
 प्रदक्षिणमावृत्य सदो ऽभि पवमानं सर्पन्ति<sup>१</sup> तथा<sup>१</sup> सदसि  
 यथायतनमुपविशन्ति<sup>१</sup> तथोद्गात्रे वा प्रस्तोत्रे वा बर्हिषी  
 प्रयच्छत्यृक्कामयोरुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा  
 द्दक्षिणीं वा<sup>१</sup> तथोपाकरणं जपति वायुर्हिङ्कर्तेति<sup>१</sup> स एष पञ्चदशो  
 माथंदिनः पवमानो भवति<sup>१</sup> तस्याष्टम्यां प्रस्तुतायां वाचयति १०  
 सुपणो ऽभि त्रिष्टुप्कन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा संपारयेत्यत्र  
 चतुर्होतारं व्याचष्ट<sup>१</sup> उद्भुते सानि संप्रैषमाह्वयीदग्रीन्विहर  
 बर्हि सृणाहि पुरोडाशां अलंकुरु प्रतिप्रस्थातर्दधिघर्माय  
 दध्याहरेति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं तौ कुरुतस्तथाप<sup>१</sup> उपसृष्ट्याहैहि  
 यजमानेति<sup>१</sup> पूर्वथा द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य तथा समस्तं १५  
 राजानमुपतिष्ठते<sup>१</sup> तथावकाग्रेष्वरति<sup>१</sup> तथा प्रचरण्यां नवकालो  
 गृह्णीते<sup>१</sup> तथैष आग्रीध्र आग्रीध्रीयाद्विष्णियादनुपूर्वं<sup>१</sup> धिष्णि-  
 येष्वङ्गारान्विहरति<sup>१</sup> तथा पुरस्तात्प्रत्यङ्गामीनो विह्वतान्धिष्णि-  
 यान्व्याघारयति<sup>१</sup> तथोत्तरस्य हविर्धानस्य चुबुके प्रचरणीं

१ प्रसर्पत्यथ BJ.

१ Thus BT ; कुरुतस्तथाप the other MSS. ; J corrupt.

१ Thus BJHP , आनपूर्वं F ; आनुपूर्वं T.



सादयति<sup>१</sup> तथा सांकाशनेन पथा पृष्ठ्याऽऽस्तृणाति संततां  
गार्हपत्यादाहवनीयात्<sup>१</sup> ॥ २ ॥

- अथान्तरेण हविर्धाने उपविश्य दधिघर्माय दधि याचति<sup>१</sup>  
तदाहृतमवेचते ज्योतिरसि वैश्वानरं पृश्निष्यै दुग्धमिति<sup>१</sup> बर्हिषी  
४ अन्तर्धाय कःसे वा चमसे वा गृह्णाति यावती द्यावापृथिवी  
महिला यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः । तावन्तमिन्द्र ते ग्रहः  
सहोर्जा गृह्णात्यसृतमित्यपोद्धृत्य बर्हिषी अथैनः श्रीणाति  
वाक् च त्वा मनश्च श्रीणीतां प्राणश्च त्वापानश्च श्रीणीतां  
चक्षुश्च त्वा ओचं च श्रीणीतां दक्षश्च त्वा बलं च श्रीणीतामो-  
१० जश्च त्वा सहश्च श्रीणीतामायुश्च त्वा जरा च श्रीणीतामात्मा  
च त्वा तनूश्च श्रीणीताः शृतो ऽसि शृतं कृतः शृताय त्वा  
शृतेभ्यस्त्वा शृतं कृण्वित्यथाह होतर्वदस्व यत्ने वाद्यमित्यथैन-  
मादायोपोत्तिष्ठन्नाह आतः हविरित्यक्रम्याश्रव्याह दधि-  
घर्मस्य यजेति<sup>१</sup> वषट्कते जुहोति यमिन्द्रमाज्जर्वरुणं यमाज्ज्यं  
१५ मित्रमाज्ज्यं सत्यमाज्जः । यो देवानां देवतमस्तपोजास्तस्मै त्वा  
तेभ्यस्त्वा स्वाहेत्यनुवषट्कते ऊत्वा हरति भक्षः<sup>१</sup> स यावन्तः  
प्रवर्ग्यस्थत्विजस्तोषपहवमिद्धा यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयति मयि  
त्यदिन्द्रियं महन्मयि दक्षो मयि क्रतुः । मयि धायि सुवीर्यं  
त्रिशुग्धर्मां विभातु मे ॥ आकूत्या मनसा सह विराजा  
२० ज्योतिषा सह । यज्ञेन पयसा सह ब्रह्मणा तेजसा सह । चक्षेण  
यशसा सह सत्येन तपसा सह । तस्य दोहमग्नीमहि तस्य सुन्न-  
मग्नीमहि । तस्य भक्षमग्नीमहि तस्य त इन्द्रेण पीतस्य मधुमत

उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति<sup>१</sup> निर्णिज्य पात्रं प्रयच्छति<sup>१</sup>  
 तथा सवनीयान्पुरोडाशान्याचति<sup>१</sup> तेषां तथैव समवद्यन्नाह  
 माध्यंदिनस्य सवनस्येन्द्राय पुरोडाशानामवदीयमानानामनु-  
 ब्रूहीति<sup>१</sup> पूर्वाधादवदायापराधादवद्यत्यभिघारयति<sup>१</sup> प्रत्यनक्ति<sup>१</sup>  
 तथोपमृति स्विष्टकृते सर्वेषां सकृत्सकृदुत्तरार्धादवद्यति<sup>१</sup> ५  
 द्विरभिघारयति<sup>१</sup> न प्रत्यनक्त्याक्रम्याश्राव्याह माध्यंदिनस्य  
 सवनस्येन्द्राय पुरोडाशान्प्रस्थिताग्नेयेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति<sup>१</sup>  
 तथा समावपमन आहानये ऽनुब्रूहीत्याश्राव्याहानये प्रेयेति<sup>१</sup>  
 वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वा आहुतौ जुहोति<sup>१</sup> तथो-  
 दङ्कृत्याक्रम्य यथायतनं सुचौ सादयित्वा तथैव पात्र्यामिडां १०  
 समवधाय प्रतीचः पुरोडाशान्प्रहिणोत्यनु हैके संयन्ति पञ्चव  
 इडेति वदन्तो<sup>१</sup> ऽथ प्राडायन्नाहोन्नीयमानेभ्यो ऽनुब्रूहि ॥ ३ ॥

होतुश्चमसमनून्नयध्वसुभयतःशक्राङ्कुरुध्वमच्छावाकस्य  
 चमसाध्वर्यो ऽपि त्वसुन्नयस्व प्रतिप्रस्थातश्चतुर्भिर्मां शकलैः  
 प्रोचिताप्रोचितैः प्रत्युपलम्बस्वेति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं ते कुर्वन्ति<sup>१</sup> समानं १५  
 कर्माश्रावणादाश्रावण एव<sup>१</sup> व्येत्याध्वर्युः<sup>१</sup> पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठ-  
 न्नाश्रावयत्यो आश्राव्यास्तु श्रौषणमाध्यंदिनस्य सवनस्य निष्केवल्यस्य  
 भागस्य शक्रवतो मन्थिवतो मधुसुत इन्द्राय सोमान्प्रस्थिताग्ने-  
 येति<sup>१</sup> वषट्कृते सहोभौ जुहुतः स प्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मेति<sup>१</sup>

१ Uncertain reading and interpunction ; एववेत्यथा० BJ ; एवे-  
 त्यथा० T Keś. ; एव-त्यथा० F ; एवैतितथा० HP ; Bhavasvāmin : एव<sup>१</sup> येति  
 भिद्यत इत्यर्थः . A Prayoga : एवयति भिद्यत इत्यर्थः (Grantha).

- वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोतस्तथैव द्विर्दिः सर्वाः स्रमसाञ्जुहोति<sup>१</sup>  
 तथा संप्रैषमाह प्रैतु होतुस्रमसः प्र ब्रह्मण इति<sup>१</sup> तथा<sup>१</sup>  
 प्रदक्षिणमावृत्य होतृचमसे ग्रहस्य सः स्रावमवनयति ऊतं त्वा  
 ऊते ऽवनयामूर्जस्वनं देवेभ्यो मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वा  
 ५ तृष्णीं वा<sup>१</sup> तथा प्रतिप्रस्थातोत्तरार्धं आहवनीयस्य मन्थिनः  
 सः स्रावं जुहोति<sup>१</sup> तथाप उपसृष्ट्य शुक्रपाचं च मन्थिपाचं च  
 खरे यथायतनः सादयति<sup>१</sup> यन्त्येते महर्त्विजां चमसास्तथैते  
 होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृद्रोणकस्तथादभुञ्जीयोपावर्तन्ते<sup>१</sup>  
 तेषां तथैव मैत्रावरुणचमसमादायाआव्याह प्रग्रास्तथैवेति<sup>१</sup>
- १० वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति<sup>१</sup> ब्रह्मन्यज पोतर्यज नेष्टर्यजाच्छावाक  
 यजाग्रीधजेति<sup>१</sup> षड्भोत्राः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्या-  
 येण होतारमुपविशत्यथाङ्ग्रीदिति<sup>१</sup> स भद्रमकरित्याह होता  
 यो नः सोमः राजानं पाययिष्यतीति<sup>१</sup> तथाप उपसृष्ट्य होत्र  
 इडासुपोद्यच्छन्त<sup>१</sup> उपह्वयमानायामिडायासुपप्रगृह्णन्ति चमसा-  
 १५ नुपह्वतायामिडायामग्रीध आदधाति षड्वत्तं<sup>१</sup> प्राश्रन्ति<sup>१</sup>  
 मार्जयन्त<sup>१</sup> इडोपह्वताः स्रमसान्मल्लयन्ति भक्षेहि माविशेति  
 दीर्घभक्षमनुद्रुत्य रुद्रवक्षणस्य सोम देव ते मतिविदो  
 माध्यन्दिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्कन्दस इन्द्रपीतस्य मधुमत उप-  
 ह्वतस्योपह्वतो भक्षयामीति<sup>१</sup> होतृचमसमेवैते त्रयः समुपह्वय  
 २० भक्षयन्ति<sup>१</sup> यथाचमसं चमसान्निव म इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्ति<sup>१</sup>

आप्याययन्ति चमसानाप्यायस्य समेतु त इति <sup>१</sup> सौदन्ति  
 नारायसा आप्यायिता दक्षिणस्य हविर्धानस्यापालम्बमधो<sup>१</sup>-  
 ऽधस्तृतीयाय मरुत्वतीयायैतस्मिन्काल आग्नीध्रे यजमानः  
 पुरोडाशानां प्राश्नाति <sup>१</sup> यदशना स्यात्पक्षी पक्षीशाले <sup>१</sup>  
 ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथ दक्षिणानि होष्यन्वाचत्याज्यस्यालीः ससुवाः सुचं  
 वासस्तस्येतस्य वसनस्थान्तमायां दशायां हिरण्यशल्कः प्रयथितो  
 भवत्येतत्समादायाहैहि यजमानेत्युत्तरेणाग्नीध्रीयं परीत्योत्तरेण  
 सद्ः परीत्य पूर्वया द्वारा शाखां प्रपाद्य समन्वारभेष्वापि-  
 त्रेषु संप्रच्छन्नेषु गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं १०  
 गृहीत्वा वसनस्थान्तः सुगदण्डं उपसंगृह्य सौरौभ्यामृग्भ्यां  
 गार्हपत्ये जुहोत्युद त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृष्टे  
 विश्वाय सूर्यः स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा गार्हपत्य एव  
 जुहोति चित्रं देवानामुदगादनीकं चतुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।  
 आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षः सूर्य आत्मा जगतस्तस्युषस्य १५  
 स्वाहेत्यग्नीध्रं द्रुत्वा सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा वसनस्थान्तः  
 सुगदण्ड उपसंगृह्य नयवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोत्यग्ने नय सुपथा राये  
 अस्मात्विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् । युयोध्यस्मज्जुह्वाणमेनो  
 भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम स्वाहेत्यथ दिवं गच्छ सुवः पतेति  
 हिरण्यः ऊलोदृच्छाति <sup>१</sup> सृज्यन्ते दक्षिणा दक्षिणापथेनान्तरेण १०

१ Thus all and P, except B, which has •स्वावाहं• ।

१ सुगदण्डमुप• BJ.

सदस्य गार्हपत्यं चान्तरेण सदस्याग्नीध्रं चान्तरेण चात्वालौ-  
त्करावेवमुदीच्यः प्रतिपद्यन्ते<sup>१</sup> ताः प्रदक्षिणं कृत्वाभ्येति रूपेण  
वो रूपमभ्येमि वयसा वय इत्यथैना विभजति तुथो वो  
विश्ववेदा विभजतु वर्षिष्ठे अधि नाक इत्यथ सदो ऽभ्येत्येते<sup>२</sup>  
५ अग्ने राध ऐति सोमच्युतं तन्निचस्य पथा नयर्तस्य पथा प्रेत  
चन्द्रदक्षिणा यज्ञस्य पथा सुविता नयन्तीरिति<sup>३</sup> ॥ ५ ॥

अथैष आचैयो ऽयेण सद आस्ते<sup>४</sup> तमभ्येति<sup>५</sup> ब्राह्मणमद्य  
राध्यासमृषिमार्घ्यं पिष्टमन्नं पैष्टमत्यः सुधातुदक्षिणमित्यथैन-  
मुत्क्रम्य पृच्छति क आचैय इत्ययमहमित्येतेतरः प्रत्याह<sup>६</sup> तं  
१० तथैव द्वितीयमुत्क्रम्य पृच्छति क आचैय इत्ययमहमित्येतेतरः  
प्रत्याह<sup>७</sup> तं तथैव तृतीयमुत्क्रम्य पृच्छति क आचैय इत्यय-  
महमित्येतेतरः प्रत्याह<sup>८</sup> तस्य पाणौ हिरण्यमादधाति चन्द्र<sup>९</sup>  
महेति यदु चान्यदुपकल्पते<sup>१०</sup> ऽयाग्नीध्रं द्रुत्वा हिरण्यमुख-  
मग्नीध्रे ददात्यथ सद आगत्य ब्रह्मणे ददाति होत्र उद्गात्रे<sup>११</sup> ऽथ  
१५ हविर्धानं द्रुत्वाध्वर्यवे ददाति य उ चैनमन्ये ऽभितो भवन्त्यथ सद  
आगत्य प्रस्तोत्रे ददाति प्रशास्त्रे ब्राह्मणाच्छ्रमिने ऽष्कावाकस्य  
सदस्यस्याग्नीधः पोटुर्नैष्टुर्गविस्तुत उन्नेतुः सुब्रह्मण्यस्य प्रतिहर्तु-  
रन्ततो<sup>१२</sup> यथासमुदितं प्रसर्पकेभ्यो<sup>१३</sup> ऽथाहैहि यजमानेत्याग्नीध्रं

१ Thus FHTP, Keś. ; अभ्येति BJ.

२ Thus TPH ; अभ्येति the other MSS.

३ चंद्र THF Mantramālā ; चंद्र BP and a Prayoga ; चंद्रमहेति Keś.

४ उपकल्पयते the MSS.

द्रुत्वा सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्नीध्रे पञ्च वैश्वकर्मणानि जुहोति  
 यज्ञपतिमृषय एनसाञ्जरित्ययातिक्रामातीमोक्षेश्वरत्यग्निना<sup>१</sup>  
 देवेन ये देवा यज्ञहन इत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामथ यजमानं  
 प्राञ्चमीक्षयति वि सुवः पश्य व्यन्तरिचमित्यथैनः सदस्युप-  
 वेशयति यतस्व सदस्यैरित्यथ दक्षिणाः समनुदिशत्यस्मद्वाचा ५  
 देवर्चा गच्छत मधुमतीः प्रदातारमाविशतानवहायास्मान्देव-  
 यानेन पथेत सुकृतां लोके सीदत तन्नः सः सुकृतमिति<sup>१</sup> ॥ ६ ॥

अथ प्राङायन्नाङ्गेन्द्राय मरुत्वते ऽनुब्रूहीति<sup>१</sup> तच्छ्रुत्वा  
 प्रतिप्रस्थाता यहावादायोपनिष्क्रामत्युपनिष्क्रान्तस्त्रैवाध्वर्युर्गहा-  
 वादत्त<sup>१</sup> उत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे ऽन्यतरं प्रयच्छत्यथाश्राव- १०  
 यत्यो आवयास्तु औषडिन्द्राय मरुत्वते प्रेथेति<sup>१</sup> वषट्कृते  
 सहोभौ जुहुतो<sup>१</sup> ऽथ प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पात्रे गृहस्य सः स्वाव-  
 मवनयति<sup>१</sup> तमाह प्रतिप्रस्थातरेतेन पात्रेण तृतीयं मरुत्वतीयं  
 ग्रहं गृह्णाणेति<sup>१</sup> तेन प्रतिप्रस्थाता तृतीयं मरुत्वतीयं ग्रहं  
 गृह्णाति द्रोणकलशात्परिभुना पात्रेण मरुत्वाः इन्द्र वृषभो १५  
 रणायेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽभीन्द्राय त्वा मरुत्वते जुष्टं  
 गृह्णामीति<sup>१</sup> परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा  
 मरुत्वत इत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य होत्रैतत्पात्रः  
 संभक्षयतीन्द्रेण मरुत्वता पीतस्त्रैव निगृह्य पात्रं पराङावर्तत  
 इडा देशहरिति<sup>१</sup> यावदेतस्व यजुषः पर्याप्नोति तावज्जपत्य- २०

- भ्येनमाह्वयते होता<sup>१</sup> प्रत्याह्वयते ऽध्वर्युः<sup>१</sup> शः<sup>१</sup>सति<sup>१</sup> प्रति-  
 गृणाति<sup>१</sup> प्रभिद्वसुक्थं प्रतिगीर्थं प्राडेत्योद्यच्छत एतं तृतीयं  
 मरुत्वतीयं ग्रहमनूद्यच्छन्ते नाराशः<sup>१</sup>मानयाश्रावयत्यो आश्रावयास्तु  
 औषडुक्यशा यज सोमस्येति<sup>१</sup> वषट्कृतानुवषट्कृते दिर्जुहोति<sup>१</sup>  
 ५ तथैव द्विर्दिनाराशः<sup>१</sup>माननुप्रकम्पयन्त्येतत्पात्रं नाराशः<sup>१</sup>सा अन्वा-  
 यन्तुसवनभक्ष इन्द्रेण मरुत्वता पीतस्येति<sup>१</sup> होता चैवाध्वर्युस्यै-  
 तत्पात्रः<sup>१</sup> संभक्षयतो नराशः<sup>१</sup>सपैतेन नाराशः<sup>१</sup>सान्नराशः<sup>१</sup>स-  
 पीतस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यन्दिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्-  
 कृन्दसः पिबपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति<sup>१</sup>  
 १० होतृचमसमेवैते त्रयः समुपह्वय भक्षयन्ति<sup>१</sup> यथाचमसं चम-  
 सान्नि<sup>१</sup>च म इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्त<sup>१</sup> आप्याययन्ति चमसा-  
 नाप्यायस्व समेतु त इति<sup>१</sup> सीदन्ति नाराशः<sup>१</sup>मा आप्यायिता  
 दक्षिणस्य हविर्धानस्यापालम्बमधोऽधो<sup>१</sup> माहेन्द्राय<sup>१</sup> ॥ ७ ॥

- अथ प्राडेत्य शुक्रपात्रमाददान आहोन्नेतर्यदमं माहेन्द्रं ग्रहं  
 १५ गृह्णाम्यथोदञ्चः<sup>१</sup> राजानं पूतभृतमभि संपवयताद्वाभिर्द्रोण-  
 कलशं मृदा न्युञ्जतादिति<sup>१</sup> स तथा करोति<sup>१</sup> स शुक्रपात्रेण  
 माहेन्द्रं द्रोणकलशाद्गृह्णाति महाः<sup>१</sup> इन्द्रो य ओजसेत्यनुद्रुत्यो-  
 पयामगृहीतो ऽभि माहेन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीति<sup>१</sup> परिमृज्य  
 सादयत्येष ते योनिर्महेन्द्राय त्वे<sup>१</sup>थाप उपसृज्य बर्हिषी आदाय  
 २० वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति<sup>१</sup> स्तुवते माहेन्द्राय<sup>१</sup>

प्रसृते साग्नि संप्रैषमाहाभिषोतारो ऽभिषुणुताग्नीदाग्निरं  
 विनयोलूखलमुद्रादय प्रतिप्रस्थातवार्णमेककपालं निर्वप सौम्यस्य  
 विद्धीति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं ते कुर्वन्ति<sup>१</sup> होच एषोत्तमेति प्राङ्गर्हीतुः  
 कालात्पराङ्गेवर्तते ऽध्वर्युरग्नेनमाह्वयते होता<sup>१</sup> प्रत्याह्वयते  
 ऽध्वर्युः<sup>१</sup> शूमति<sup>१</sup> प्रतिगृणाति<sup>१</sup> प्रसिद्धसुक्थं प्रतिगीर्य<sup>५</sup>  
 प्राङेत्योद्यच्छत एतं माहेन्द्रं यदमनूद्यच्छन्ते नारागः<sup>१</sup> शानथा-  
 श्रावयत्यो श्रावयान् शुषडुक्थशा यज सोमस्येति<sup>१</sup> वषट्कृतानु-  
 वषट्कृते द्विर्जुहोति<sup>१</sup> तथैव द्विर्दिनारागः<sup>१</sup> शाननुप्रकम्ययन्त्येतत्पात्रं  
 नारागः<sup>१</sup> सा अन्वायन्त्यनुमवनभक्षो महेन्द्रेण पीतस्येति<sup>१</sup> होता  
 चेवाध्वर्युश्चैतत्पात्रं संभक्षयतो नरागः<sup>१</sup> सपीतेन नारागः<sup>१</sup> सा- १०  
 खरगः<sup>१</sup> सपीतस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य सवनस्य  
 त्रिष्टुप्कन्दसः पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षया-  
 मीति<sup>१</sup> होत्वचमसमेवैते त्रयः समुपहृत्य भक्षयन्ति<sup>१</sup> यथाचमसं  
 चमसान्ध्वं च म इत्यात्मानं प्रत्यभिष्टुगन्ते<sup>१</sup> नाप्याययन्ति  
 चमसान्ध्वं च माजयन्ते<sup>१</sup> ऽयेन्द्राय त्वेन्द्राय त्वेत्येवं १५  
 त्रिभिर्वक्थ्यपर्यायैश्चरति<sup>१</sup> तं तथैवोत्तमे ऽतिशिष्ट आहाच्छा-  
 वाकस्य चमसमनूज्यध्वमुन्नेतः सर्वश एव राजानमुज्य मातिरी-  
 रिचः प्रतिप्रस्थातरूपैतेन यज्ञेण रमैहि यजमानेति<sup>१</sup> पूर्व्या  
 द्वारा हविर्धानं प्रपाद्याथोदुब्ध्याधवनीयः<sup>१</sup> सर्वश एव वसतौ-  
 वरीः पर्यस्यति<sup>१</sup> सर्वश<sup>१</sup> एवैकधनान्पुरोऽचमेव वसतौवरीकलशं १०



मृदा न्युजति<sup>१</sup> पश्चादक्षमेकधनान्च्छावाकचमसमेव प्रथममुज-  
यन्ति<sup>१</sup> यथोपपादमितराक्षर्वश एव राजान् ससुन्नीयोत्तर-  
वेद्याः सः मादयन्त्यादत्त उक्थ्यस्याख्या श्रौपशयं पात्रं<sup>१</sup>  
तस्मिन्नेतः सर्वश एव राजानं गृह्णाति य उक्थ्यस्याख्यां भवति<sup>१</sup>  
५ स<sup>१</sup> उ<sup>१</sup> वा<sup>१</sup> ऐन्द्र<sup>१</sup> एव भवत्यथोक्थं<sup>१</sup> वाचीत्याह माध्यंदिनः  
सवनं प्रतिगौर्यं प्रशास्तः प्रसुहति<sup>१</sup> सर्पतेत्याह प्रशास्ता<sup>१</sup>  
संतिष्ठते माध्यंदिनः सवनम्<sup>१</sup> ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

प्रसर्पन्ति तृतीयसवनाय देवौ द्वारावित्यत एवोर्ध्वन<sup>१</sup>  
संप्रसृप्तान्विदित्वाध्वर्युः प्राङ्गायन्नाह्मणीत्यरिश्रयणमाहर प्रति-  
१० प्रस्थातराशिरमानय गृह्णातः स्रग्मादित्यगहाय दध्वाहरैहि यज-  
मानेति<sup>१</sup> पूर्व्या द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य य एष उपाः शपात्रे  
ऽःशः प्रास्तो भवति तं माध्यंदिनीय ऋजौषे ऽपिसृज्य यमेव  
कं च<sup>१</sup> यावाणमादायोन्नेतारमाहाहरोपसृजेत्युपसृज्युन्नेताधव-  
नीयादुदक्षनेनापरिमितमभिषुत्यायैन्ः सुसंभृतः संभरण्याः  
१५ संभृत्योन्नेत्र उत्प्रयच्छति<sup>१</sup> तमुन्नेताधवनीये ऽवनयत्येवमेव  
द्वितीयः पर्यायः संतिष्ठत<sup>१</sup> एवं तृतीयः ऋजौषमन्ततो  
दशापवित्रेण परिवेक्ष्योन्नेत्र उत्प्रयच्छति<sup>१</sup> तदुन्नेताधवनीये<sup>१</sup>  
विद्यान् प्रपीद्य दक्षिणस्य दविर्धानस्यान्तरेणेषे उपातिहृत्य<sup>१</sup>  
नीड उत्सादयति<sup>१</sup> परिश्रयन्ति पूर्वां द्वारमपरां चाथादत्त

१ स उ वै ऐन्द्र B; स उ वैन्द्र T; PHF om. वा; J corrupt.

१ यथोक्थं JT.

१ कंचन BF.

१ तमुन्नेता some MSS.

५. उपातिहृत्य here all, also P.

आदित्यस्याह्वा औपशयं पात्रं<sup>१</sup> तस्मिन्नेतस्य राज्ञस्तृतीयवेलां  
 गृह्णाति य आदित्यस्याह्वा भवति कदा च न स्तरौरभीत्यनु-  
 द्रुत्योपयामगृह्णीतो ऽस्यादित्येभ्यस्त्वा जुष्टं गृह्णामीति<sup>२</sup> बर्हिषौ  
 अन्तर्धाय श्रुतातस्तेन श्रीणाति कदा च न प्रयुच्छमीत्यनु-  
 द्रुत्योपयामगृह्णीतो ऽस्यादित्येभ्यस्त्वा जुष्टं गृह्णामीत्यपोद्वृत्य<sup>३</sup>  
 बर्हिषौ अर्धवेलाः राज्ञो गृह्णाति यज्ञो देवानां प्रत्येति  
 सुन्नमित्यनुद्रुत्योपयामगृह्णीतो ऽस्यादित्येभ्यस्त्वा जुष्टं गृह्णामी-  
 त्यथैनः स्यविमत उपाः शुसवनेन श्रीणाति विवस्व आदित्यैष ते  
 सोमपौयस्तेन मन्दस्व तेन द्रव्य द्रव्यास्तं ते वयं तर्पयितारो या  
 दिव्या दृष्टिस्तया त्वा श्रीणामीत्यथैनमुद्रुह्यात्येव विज्ञानमुपैति<sup>४</sup>  
 यदि ताजक् प्रस्फन्दत्यगुर्वर्षुकः<sup>५</sup> पर्जन्यो भवति<sup>६</sup> यदि चिरमव-  
 र्षुको<sup>७</sup> न सादयतीति ब्राह्मणमथैनमुपाः शुसवनं दशापवित्रेण  
 परिवेष्ट्य तेनाधस्तात्पात्रमुद्धन्यूर्मिकारमविषिञ्चन् ॥ ६ ॥

आ समुद्रादान्तरिवात्प्रजापतिरुदधिं च्यावयातीन्द्रः प्रक्षौत  
 मरुतो वर्षयन्तून्नभय पृथिवीं भिन्द्वीदं दिव्यं नभः । उद्रो<sup>८</sup>  
 दिव्यस्य नो देहीगानो विमृजा दृतिमित्यथैनमुपाः शुसवनं<sup>९</sup>  
 दशापवित्रेण परिमृज्य यावत्स्वपिमृजति<sup>१०</sup> विमृषन्ति पूर्वां द्वार-  
 मपरां चाथैतं<sup>११</sup> यत् बर्हिर्हस्तेनापिधायोपोन्निष्ठश्चाहादित्येभ्यः<sup>१२</sup>

१ Thus J only ; \*दत्यगुर्वर्षुकः F ; \*देवर्षुकः HP ; the other MSS. are still more corrupt.

२ अथैनमु० all except H, which has अथैतमु० ।

३ Thus PHJ Keś. ; अथैनं the other MSS.

४ \*योपोन्निष्ठः TP ; \*योपोन्निष्ठः J ; \*योपनिष्ठः B ; \*योनिष्ठः HF.

- प्रियेभ्यः प्रियधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महस्वसरस्य पतिभ्य उरोरन्त-  
रिचस्याध्यक्षेभ्यो ऽनुब्रूचीत्यत्याक्रम्याश्राव्याहृदित्येभ्यः प्रियेभ्यः  
प्रियधामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महस्वसरस्य पतिभ्य उरोरन्तरिच-  
स्याध्यक्षेभ्यः प्रेयेति<sup>१</sup> वषट्कृत ओषधीः प्रास्याग्नावादित्यं जुहोति  
५. मरुदेव<sup>१</sup> न ऊत्वान्वीचते<sup>१</sup> पर्यावृत्तस्यैव प्रतिप्रस्थाता पाचमा-  
दत्त<sup>१</sup> एतस्मिन्काले प्रतिहृता पूतभृतो बिले पवित्रं वितत्य  
द्वौ वा त्रीन्वा राज्ञ उदचनानानयत्यागयणमेवाध्वर्युरादत्त<sup>१</sup>  
आदित्यस्थालीं प्रतिप्रस्थाता भोपशयाः संप्रगृह्णाति<sup>१</sup> तामां  
तिसृणां चतसृणां वा<sup>१</sup> धाराणं तथोपरिष्ठादागयणमानीयाध-  
१०. स्तादुपगृह्णाति<sup>१</sup> तं तथैव चिरभिहिङ्कृत्य परिमृज्य सादय-  
त्यपोद्धृत्य पवित्रं बर्हिषी अन्तर्धायाग्निरमवनयत्यन्वारश्वायां  
पथ्यामस्मे देवासो वपुषे चिकित्सतेति चतसृभिरनुष्कन्द-  
समपोद्धृत्य बर्हिषी पूतभृतो बिले द्रष्टाननुमन्त्रयते<sup>१</sup> द्वौ  
पवमानस्य ग्रहौ गृह्णाति<sup>१</sup> तथोन्नेतरित्याह प्राञ्चः राजानं  
१५. पूतभृतमभि संपवयताद्दशाभिराधवनीयं मृदा न्युज्जतादिति<sup>१</sup> स  
तथा करोति<sup>१</sup> तथाप उपस्पृश्य बर्हिषी आदायोपनिःसर्पति<sup>१</sup>  
तेषु तथैव समन्वारभ्येष्वाहवनीये सुवाङ्मतिं जुहोति<sup>१</sup> ॥ १० ॥  
इदं तृतीयः सवनं कवीनामृतेन ये चमसमैरयन्त । ते  
सौधन्वनाः सुवरानग्रानाः स्विष्टिं नो अभि वसीयो नयन्त  
१०. स्वाहेत्येतयाध्वर्युं जुहुतो<sup>१</sup> यथावेदमितरे जुह्वति<sup>१</sup> तथा

प्रदक्षिणमावृत्य सदो ऽभि पवमानः सर्पन्ति<sup>१</sup> तथा सदसि  
यथायतनमुपविशन्ति<sup>१</sup> तथोद्गात्रे वा प्रस्तोत्रे वा बर्हिषी  
प्रयच्छत्यृक्शामथोरुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा  
त्वष्ठीं वा<sup>१</sup> तथोपाकरणं जपति वायुर्हिङ्गतेति<sup>१</sup> स एष  
सप्तदश आर्भवः पवमानो भवति<sup>१</sup> तस्य नवस्यां प्रस्तुतायां  
वाचयति सघामि जगतीच्छन्दा अनु त्वारभे स्सस्ति मा  
संपारयेत्यत्र पञ्चहोतारं व्याचष्ट<sup>१</sup> उद्भुते सान्नि सप्रैषमाहाम्नी-  
च्छालाकान्विहर बर्हि स्तृणाहि पुरोडाशाः अक्षंकुरु प्रति-  
प्रस्थातः पशौ संवदस्वेति<sup>१</sup> यथासंप्रैषं तौ कुरुतस्तथाप  
उपसृष्ट्याहैहि यजमानेति<sup>१</sup> पूर्वथा द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य तथा १०  
समस्तः राजानमुपतिष्ठते<sup>१</sup> नाचावकाशैश्चरति<sup>१</sup> तथा प्रचरण्यां  
नवह्रत्वो गृह्णीते<sup>१</sup> तथैष आग्नीध्र आग्नीध्रीयाद्विष्ण्यादनुपूर्व<sup>१</sup>  
धिष्णियेषु शालाकान्विहरति<sup>१</sup> तथा पुरस्तात्प्रत्यङ्मासौनो  
विहताच्छालाकाग्न्याधारयति<sup>१</sup> तथोत्तरस्य हविर्धानस्य चुबुके  
प्रचरणीः सादयति<sup>१</sup> तथा सांकाग्निनेन पथा पृष्ठ्याः स्तृणाति १५  
संततां गार्हपत्यादाहवनीयात्<sup>१</sup> ॥ ११ ॥

अथ पशुना चरति मनोताप्रवृत्तिनेडान्तेन<sup>१</sup> तथा सव-  
नीयान्पुरोडाशान्याचति<sup>१</sup> तेषां तथैव समवद्यन्नाह तृतीयस्य

१ चानुपूर्व<sup>१</sup> T, चानुपर्व<sup>१</sup> PBJ; चानुपूर्वा<sup>१</sup> F; चानुपूर्व<sup>१</sup> H.

१ शालाकान् PJJ; शलाकान् BHF; शकलान् and शलाकान् H.

- सवनस्तेन्द्राय पुरोडाशानामवदीयमानानामनुब्रूहीति<sup>१</sup> पूर्वार्धा-  
 दवदायापरार्धादवद्यत्यभिघारयति<sup>१</sup> प्रत्यनक्ति<sup>१</sup> तथोपभृति  
 स्त्रिष्टकते सर्वेषां सकृत्सकृदुत्तरार्धादवद्यति<sup>१</sup> द्विरभिघारयति<sup>१</sup>  
 न प्रत्यनक्त्याकम्प्याश्रव्याह तृतीयस्य सवनस्तेन्द्राय पुरोडा-  
 ५ शाग्रस्थिताग्नेयेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति<sup>१</sup> तथा समावपमान  
 आह्वाग्नये ऽनुब्रूहीत्याश्रव्याह्वाग्नये प्रेयेति<sup>१</sup> वषट्कृत उत्तरार्ध-  
 पूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वा आहुतौर्जुहोत्यथोदङ्कृत्याकम्प्य यथायतनं  
 स्तुचौ सादयित्वा तथैव पाच्यामिडां समवधाय प्रतीचः  
 पुरोडाशाग्रच्छिणोत्यनु हैके संयन्ति पशव इडेति वदन्तो<sup>१</sup> ऽथ  
 १० प्राडायन्नाहोन्नोयमानेभ्यो ऽनुब्रूहि होतुश्चमसमनुन्नयध्वं तीव्रां  
 आग्रीर्वतः कुरुध्वमुन्नेतः सोमं प्रभावयेति<sup>१</sup> होतृचमसमेव  
 प्रथममुन्नयन्ति<sup>१</sup> यथोपपादमितरान्समुन्नीयोनरवेद्यां स-  
 सादयन्त्यथ प्राडेत्य होतृचमसमादायाश्रव्याह तृतीयस्य  
 सवनस्यर्भुमतो विभुमतः प्रभुमतो वाजवतः सवितृवतो  
 १५ वृहस्पतिवतो विश्वदेव्यावतस्तौव्रा<sup>१</sup> आग्रीर्वत इन्द्राय सोमान्  
 प्रस्थिताग्नेयेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति<sup>१</sup> ग्नेनाय पत्नने स्वाहेत्यनु-  
 वषट्कृते तस्यन्तां होवा मधोर्धृतस्य स्वाहेति<sup>१</sup> वषट्कृतानु-  
 वषट्कृते द्विर्जुहोति<sup>१</sup> तथैव द्विर्द्विः सर्वांश्चमसाञ्जुहोति<sup>१</sup> तथा  
 संप्रैषमाह प्रैतु होतुश्चमसः प्र ब्रह्मणः प्रोद्गातुः प्र यजमानस्य  
 १० प्र सदस्यस्य होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृदाग्रीर्वतो ऽभ्यु-  
 न्नोयोपावर्तध्वमिति<sup>१</sup> यन्त्येते महर्त्विजां चमसास्तेते होत्र-

१ विश्वेदे० BT, Mantramālā, the other MSS., also P, have विश्वदे० ।

काणां चमसाध्वर्यवः सकृत्सकृदाग्रीर्वतो ऽभ्युन्नीयोपावर्तन्ते<sup>१</sup>  
 तेषां तथैव मैत्रावरुणचमसमादायाश्चाव्याह प्रशास्तर्यजेति<sup>२</sup>  
 वषट्कृते जुहोति विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहेति<sup>३</sup> परिधये  
 जनप्रथनायेति<sup>४</sup> ब्राह्मणाच्छःमिन<sup>५</sup> ऊर्जे होत्राणामिति पोतुः<sup>६</sup>  
 पयसे होत्राणामिति नेष्टुः<sup>७</sup> प्रजापतयं मनन इत्यच्छावाकस्य- ५  
 तंमृतपाः सुवर्वाडित्यग्रीधस्यमसं चमसमेवानुवषट्करोति त्वमन्ताः  
 होत्रा मधोर्धृतस्य स्वाहेति<sup>८</sup> सप्त होत्राः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य  
 प्रत्यङ्माद्रुत्यायेण होतारमुपविशत्ययाडग्रीदिति<sup>९</sup> स भद्रम-  
 करित्याह होता यो नः सोमः राजानं पाययिष्यतीति<sup>१०</sup>  
 तथाप उपस्पृश्य होत्र इडासुपोद्यच्छन्<sup>११</sup> उपह्वयमानायामिडा- १०  
 यासुपप्रगृह्णन्ति चमसानुपहृतायामिडायामग्रीध आदधाति  
 षडवत्तं<sup>१२</sup> प्राश्रन्ति<sup>१३</sup> मार्जयन्त<sup>१४</sup> इडोपहृताः चमसान्मलयन्ति  
 भवेहि माविशेति दीर्घभक्षमनुद्रुत्यादित्यवङ्गणस्य सोम देव ते  
 मतिविदक्षृतौयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दस इन्द्रपौतस्य मधुमत  
 उपहृतस्योपहृतो भक्षयामौति<sup>१५</sup> होतचमसमेवेते चयः समुपह्वय १५  
 भक्षयन्ति<sup>१६</sup> यथाचमसं चमसान्निच स इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्त<sup>१७</sup>  
 आप्याययन्ति चमसानाप्यायस्य ससेतु त इति<sup>१८</sup> मौदन्ति  
 नाराशःसा आप्यायिता दक्षिणस्य हविर्धानस्थापालत्वमधोऽध<sup>१९</sup>

१ BTP add स्वाहा also after •प्रथनाय ।

२ Thus, अग्रीधस्य० HPT; अग्रीधस्य० or आ० BJ.

३ Thus TFPB Bh; चमसमेवानुवष० J; चमसमेवानुवष० B Kcs

४ B again •वाहवस० ।

उपासनवन्तो वैश्वदेवाय<sup>१</sup> चमसायचमसायैव चैःस्त्रीपुरोडाश-  
शकलानुपास्यति<sup>१</sup> नव होतृचमसे<sup>१</sup> तानत एवानुमन्त्रयते ऽच  
पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्येतस्मिन्काल<sup>१</sup> आग्नीध्रे यजमानः  
पुरोडाशानां प्राश्नाति<sup>१</sup> यदशना स्यात्पत्नी पत्नीशाले<sup>१</sup>

५ ॥ १२ ॥ तृतीयः ॥

अथ प्राङ्गयन्नाह देवाय सवित्रे ऽनुब्रूहि प्रतिप्रस्था-  
तरन्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्रयणाद्गृहं गृहीत्वोपास्व मा सौषद  
इति<sup>१</sup> तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थातान्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्रयणाद्गृहं  
गृह्णाति वामभक्ष्य सवितरित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि देवाय  
१० त्वा सवित्रे जुष्टं गृह्णामीति<sup>१</sup> न सादयतीति ब्राह्मणमसादयित्वै-  
वोपनिष्क्रम्याश्राव्याह देवाय सवित्रे प्रेष्येति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोत्यथ  
वै भवति सवित्रपात्रेण वैश्वदेवं कलगाद्गृह्णाति सोमे सोम-  
मभिगृह्णातीति<sup>१</sup> स<sup>१</sup> सवित्रपात्रेण वैश्वदेवं कलगाद्गृह्णाति  
सोमे सोममभिगृह्णात्युपयामगृहीतो<sup>१</sup> ऽसि सुगर्मासि सुप्रति-  
१५ ष्ठानो बृहदुक्षे नमो विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं गृह्णामीति<sup>१</sup>  
परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्यथाध्वर्युः  
प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य होत्रा समीक्ष्य पराङ्गवर्तत इडा  
देवह्नरिति<sup>१</sup> यावदेतस्य यजुषः पर्याप्नोति तावज्जपत्यग्नेन-

१ After मन्दध्वमिति HF ins. उक्ता ।

२ स only in PH; F reads यत् ।

३ The words सोमे सोममभिगृह्णाति om. B (are they interpolated ?) ;

P also has them.

माकथ्यते होता<sup>१</sup> प्रत्याकथ्यते ऽध्वर्युः<sup>१</sup> शूमति<sup>१</sup> प्रतिगृणात्यथ  
यच होतुरभिजानात्येकया च दशभिश्च खभृत इति तत्प्रति-  
प्रस्थाता द्विदेवत्यापात्राणि मार्जालीये मार्जयित्वा पात्रेष्वपि-  
सृजत्यथ यच होतुरभिजानाति प्र<sup>१</sup> द्यावा यज्ञैः पृथिवौ  
च्छतावृधेति तदन्यतो-मदं प्रतिगृणात्योया मोद इव मदा ५  
मोद इवेत्या व्याहवाद्यथ यच होतुरभिजानाति तद्राधो  
अथ सवितुर्वरेण्यमिति तदुभयतो-मदमेव<sup>२</sup> प्रतिगृणाति  
मदा<sup>३</sup> मोद इव मदा मोद इवेत्या व्याहवात्प्रसिद्धसुखं  
प्रतिगीर्य प्राडेत्योद्यच्छत एतं वैश्वदेवं ग्रहमनूद्यच्छन्ते  
नाराशूसानयाश्रावयत्यो आवयास्तु औषडुक्थगा यज १०  
सोमस्येति<sup>१</sup> वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति<sup>१</sup> तथैव द्विर्द्वि-  
नाराशूसाननुप्रक्रमयन्त्येतत्पात्रं नाराशूसा अन्वायन्त्यनुसवन-  
भक्षो विश्वेर्देवैः पीतस्येति<sup>१</sup> होता चैवाध्वर्युश्चैतत्पात्रं संभक्ष-  
यतो नराशूस्प्रीतेन नाराशूसान्नराशूस्प्रीतस्य सोम देव  
ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दसः पितृपीतस्य १५

१ The reading of the words commencing with प्र is not wholly certain. B om. from प्र द्यावा to अभिजानाति (incl.; line 6); instead of व्याहवाद् (thus JP, l. 6) F has व्याहवात् ।

२ उभयतो० FP; अन्यतोमद० BJ, but comp. Padārthanirv. page 378 (n°421) and Āp. srs. XIII. 13. 8.

३ मदा ... इवेति om. TJ; B: मदामोदैवमोदामोदैवित्य०; most of the MSS. contract the word इव with the preceding vowel; so HPBJ, but comp. TS. III. 2, 9, 5.



मधुमत उपहृतस्थोपहृतो भक्षयामीति<sup>१</sup> होतृचमसमेवेते त्रयः  
समुपहृत्य भक्षयन्ति<sup>१</sup> यथाचमसं चमसान्निह्य म इत्यात्मानं  
प्रत्यभिष्टुगन्ते<sup>१</sup> नाप्याचयन्ति चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते<sup>१</sup>  
॥ १३ ॥

- ५ अथ होतारं विष्टुच्छति परियक्ष्यमि सौम्यां<sup>२</sup> न परि-  
यक्ष्यमौ<sup>३</sup> इति<sup>१</sup> स यथैनं होता प्रत्याह तच्छ्रुत्वासन्नं  
सौम्यमागच्छत्यथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वात्याक्रम्याश्राव्याह  
हतस्य यजेति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोत्यथोपस्यीर्य द्विश्चरोरवद्यति<sup>१</sup>  
पूर्वार्धादवदायापरार्धादवद्यत्यभिघारयति<sup>१</sup> न<sup>४</sup> प्रत्यनक्त्यत्या-  
१० क्रम्याश्राव्याह सौम्यस्य<sup>४</sup> यजेति<sup>१</sup> वषट्कृते दक्षिणार्धपूर्वार्धं प्राचीना-  
वीती सौम्यं जुहोत्यथैनं वैष्णव्यर्चा सुवाङ्मत्याभिजुहोति विष्णो  
त्वं नो अन्तम इति<sup>१</sup> यद्यु वै होताग्नावैष्णव्यर्चा परियजति  
संपन्नमिति नाद्रियेत<sup>१</sup> तस्मिन्नाज्यमानीयावेक्षते<sup>१</sup> पवित्रं वै  
सौम्य<sup>१</sup> आत्मानमेव पवयन्ते<sup>१</sup> य आत्मानं न परिपश्येदित्तासुः  
१५ स्यादभिददिं कृत्वावेक्षेतेति<sup>१</sup> तस्मिन्भूय आज्यमानीयावेक्षते  
यन्मे मनः परागतं यदा मे अपरागतम् । राज्ञा सोमेन  
तद्वयमस्मासु धारयामसीति<sup>१</sup> मन एवात्मन्दधार न गतमना

१ Some of the MSS. om. the pluti sign ; F puts it both times behind the verb. सौम्यां PBF ; सौम्यान् UJ.

२ Instead of अवद्यति B has ; अवद्यन्नाह सोमायानुब्रूहीति ।

३ om. HF.

४ सोमस्य BJ.

भवतीति ब्राह्मणमथैनमुद्गाढभ्यो हरन्ति<sup>१</sup> तस्मिंस्तच्चेष्टन्ति  
यत्ते विदुरथ प्राङायन्नाह प्रतिप्रस्थातरूपांशुपात्रेण पान्नीव-  
तमाययणाद्वहं गृहीत्वोपास्य मा सौषद इति<sup>२</sup> तच्छ्रुत्वा  
प्रतिप्रस्थातोपांशुपात्रेण पान्नीवतमाययणाद्वहं गृह्णात्युपया-  
मगृहीतो ऽसि वृहस्पतिसुतस्य त इन्दो इन्द्रियावतः पन्नीवन्तं  
ग्रहं गृह्णाम्यग्राह पन्नीवा इति<sup>३</sup> बर्हिषी अन्तर्धाया वृतेन  
श्रीणात्यहं परस्तादहमवस्तादहं ज्योतिषा त्रि तमो ववार ।  
यदन्नरिचं तदु मे पिताभूदहं सूर्यसुभयतो ददर्शाहं भूया-  
ममुत्तमः समानानामित्यपोद्धृत्य बर्हिषी न सादयतीति  
ब्राह्मणमसादयित्वोपनिष्क्रम्याश्रायाहामौत्पान्नीवतस्य यजेति<sup>४</sup> ।  
वषट्कते जुहोति सजूर्देवेन त्वष्टा मोमं पिव स्वाहेत्युपा-  
श्वनुवषट्कते<sup>५</sup> कृत्वा हरति भक्षः<sup>६</sup> स यद्यस्मिन्नाग्नीध्र उपहव-  
मिच्छत उपैवैनं कथते<sup>७</sup> नो त्वेव संभक्षयतो<sup>८</sup> । ऽथाहा-  
ग्नीन्नेष्टुरूपस्थमासौद नेष्टः पन्नीमुदानयोद्गाता संस्थाप्याप  
उपप्रवर्तयतादूरुणोपप्रवर्तयतान्नग्रं कृत्वोरुमुपप्रवर्तयताद्भोतुश्चम-  
समनून्नयध्वमुन्नेतः सर्वश एव राजानमुन्नय मातिरीरिचः  
प्रतिप्रस्थातर्होदचमसे ध्रुवायावकाशं कुरुतादेहि यजमानेति<sup>९</sup>  
पूर्वथा द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य यजमानं ध्रुवमुपस्थापयति  
भूतमसि भूते मा धा सुखमसि सुखं भूयासमिति<sup>१०</sup> होदचम-

१ करोति instead of कृते T.

२ Thus HJF; ०यति TB.

समेव प्रथममुच्यन्ति<sup>१</sup> यथोपपादमितरान्सर्वश एव राजानः  
 समुन्नीयोत्तरवेद्याः मःसादयन्त्याप<sup>२</sup> उपस्पृश्य बर्हिषौ  
 आदाय वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति<sup>३</sup> स्तुवते  
 यज्ञायज्ञियेनात्र मन्त्रहोतारं व्याचष्टे<sup>४</sup> प्रस्तुते सान्नि नेष्टा  
 ५ पत्नीमुद्गात्रा संख्याय वाचयति विश्वस्य ते विश्वावतो वृष्णि-  
 यावतस्तवाग्ने वामौरसु मंदृशि विश्वा रेताःसि धिषीयागन्दे-  
 वान्यज्ञो नि देवीर्देवेभ्यो यज्ञमग्निषन्नस्मिन्सुचति यजमान  
 आग्निषः स्वाहाकृताः समुद्रेष्टा गन्धर्वमातिष्ठतानु वातस्य  
 पत्नान्निड ईडिता इति<sup>५</sup> स यदेवैनामुद्गातोपमीवति<sup>६</sup> तदेषा<sup>७</sup>  
 १० पत्न्यरूपा पत्नेजनीरुपप्रवर्तयति<sup>८</sup> नम्रं कृत्वोरुमुपप्रवर्तयति<sup>९</sup> ॥१४॥  
 होत्र एषोत्तमेति प्राङ्मूर्तिः कालात्पराङ्मूर्तिरुच्यते<sup>१०</sup> अध्वर्यु-  
 रग्नेनमाकलयते होता<sup>११</sup> प्रत्याकलयते अध्वर्युः<sup>१२</sup> ग्रासति<sup>१३</sup> प्रति-  
 गृणात्यथ यत्र होतुरभिजानाति स्वादुष्किलायं मधुमाः  
 उतायमिति तदभ्यतो-मोदं प्रतिगृणाति मोदा मोद इव  
 १५ मदा मोद इवेत्या<sup>१४</sup> व्याहावादथ यत्र होतुरभिजानाति  
 तन्तुं तन्वन्नजसो भानुमन्विहीति तत्प्रतिप्रस्थाता ध्रुवं परि-  
 गृह्णाति द्यावापृथिवीभ्यां ला परिगृह्णामीत्यथैनं प्रच्यावयति

१ सः found in HT, is omitted in most of the MSS.

२ \*मौयति IIJFP Bh. (one MS.) Keś.; \*मौवति B'T Bh. (another MS.)

३ Thus HBTJP; तदेषा F ( तदा एषा Keś. )

४ मोदानोद इवेत्या B; मोदादैवेत्या T; मोद इव मदा मोदै इवेत्या J; मोदा  
 मोदै इव मोदा मोदै इवेत्या I; मोदा मोदैव मदा मोदैवेत्या HP; Bh. and Keś.:  
 अथचष्टे मोदा मोद इवेति प्रणवे मदा मोद इवेति ।

विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः प्रच्यावयन्त्वित्येनमाहरति दिवि  
 देवान्दृष्ट्वान्तरिक्षे वयांसि पृथिव्यां पार्थिवानित्येन  
 होतृचमसे ऽवनयति ध्रुवं ध्रुवेण हविषाव सोमं नयामसि ।  
 यथा नः सर्वमिज्जगदयन्तः सुमना अमत् ॥ यथा न इन्द्र  
 इद्दिशः केवलीः सर्वाः समनसः करत् । यथा नः सर्वा इद्दिशो  
 ऽस्माकं केवलीरसन्निति <sup>१</sup> प्रसिद्धमुक्थं प्रतिगौर्यं प्राडेत्योद्यच्छत  
 एतः होतृचमसमनूद्यच्छन्ते चमसान्थाश्रावयत्यो आवयास्तु  
 औषडुक्थशा यज सोमानामिति <sup>२</sup> वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति <sup>३</sup>  
 तथैव द्विर्दिः सर्वाः स्वमसाञ्जुक्त्यथ भक्षैः प्रत्यञ्च आद्रवन्त्यनु-  
 सवनभक्षो ऽग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपहृत- <sup>४</sup>  
 स्तोपहृतो भक्षयामीति <sup>५</sup> होतृचमसमेवैते त्रयः समुपहृत्य  
 भक्षयन्ति <sup>६</sup> यथाचमसं चममान्त्विन्व म इत्यात्मानं प्रत्याभि-  
 मृशन्ते <sup>७</sup> नाप्याययन्ति चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते <sup>८</sup> ऽथैताः स्व-  
 मसानद्भिः पूरयित्वोत्तरेणाहवनीयं प्राचो वोदीचो वायात-  
 यति <sup>९</sup> तेषु चोः स्त्रीः स्व दूर्वाग्रन्थीग्रास्यत्येकैकं च दर्भपुञ्जील- <sup>१५</sup>  
 मथोक्थं वाचीन्द्रायेत्याह ततौयसवनं प्रतिगौर्यं प्रशास्तः प्रसु-  
 हौति <sup>१०</sup> सर्पतेत्याह प्रशास्ता <sup>११</sup> संतिष्ठते ततौयसवनम् <sup>१२</sup> ॥ १५ ॥  
 चतुर्थः ॥

अथ संप्रैषमाद्याग्नीदौपयजानङ्गारानाहरोपयष्टरूपसौद  
 ब्रह्मन्प्रस्थास्यामः समिधमाधायाग्नीदग्नीन्सकृत्सकृत्समृद्धौत्या- <sup>१०</sup>  
 हरन्त्येतानाग्नीध्रादौपयजानङ्गाराः स्नानग्रेण होतारं निवपत्य-  
 पसौदत्युपयष्टा गुदततौयेनाथाध्वर्युः पृषदाज्यं विहृत्य जुहाः

- समानीयात्याक्रम्याश्रव्याह देवेभ्यः प्रेथ्येति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति  
 प्रेथ्य प्रेथ्येत्येकादशानूयाजानिद्वोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनः सुचौ  
 सादयित्वा वाजवतीभ्याः सुचौ व्यूहति<sup>१</sup> ग्रन्थुना प्रस्तरपरिधि  
 संप्रकीर्य संप्रस्त्राव्य सुचौ विमुच्योन्नेतारमाहोन्नेतर्ग्रहस्ते प्रचरेति<sup>१</sup>  
 ५ तच्छ्रुलोन्नेता द्रोणकक्षग्र आययणतृतीयं<sup>१</sup> ग्रहं गृह्णात्युपयाम-  
 गृहीतो ऽसि हरिरसि हारियोजनो हर्यो स्थाता वज्रस्य  
 भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयजुष स्तुतस्तोमस्य शस्तो-  
 क्यस्य हरिवन्तं ग्रहं गृह्णामीति<sup>१</sup> बर्हिषी अन्तर्धाय  
 धानाभिः श्रीणाति हरी स्य हर्योर्धाना इत्यपोदृत्य बर्हिषी  
 १० अथैनमादायोपोत्तिष्ठन्नाहेन्द्राय हरिवते धानासोमानामनु-  
 ब्रूहीति<sup>१</sup> शीर्षन्नधिनिधाय विक्रम्याश्रव्याहेन्द्राय हरिवते  
 धानासोमान्प्रस्थितान्प्रेथ्येति<sup>१</sup> वषट्कृते जुहोति सहसोमा  
 इन्द्राय स्वाहेत्यनुवषट्कृते ऊत्वा हरति भक्षः<sup>१</sup> स यावन्त  
 ऋत्विजस्तेभ्य उन्नेता धाना यावपति<sup>१</sup> त उन्नेतर्युपहवमिद्वै-  
 १५ कैकामन्वस्यन्ते<sup>१</sup> मनसा संवाधते ॥ १६ ॥

इष्टयजुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्यस्य हरिवत  
 इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीत्यथैना निर्णि-  
 व्योत्तरवेद्याः संनिवपन्त्यापूर्या स्था मा पूरयत प्रजया च  
 धनेन चेति<sup>१</sup> निवपन्नेव यजमानस्तिष्ठो धानाः सचते<sup>१</sup> ऽथ  
 १० याचति स्फ्यमुदपात्रं बर्हिरित्येतत्समादायाहैहि यजमानेति<sup>१</sup>

जघनेन दक्षिणेन हविर्धाने<sup>१</sup> परीत्य दक्षिणेन मार्जालौघं  
 धिष्णियः स्फेनोद्धृत्यावोक्ष्य दक्षिणां बर्हि स्तौर्वाङ्निर्मार्ज-  
 यति मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां पितामहा मार्जयन्तां  
 प्रपितामहा इत्यथ तिस्रो धाना ददात्येतत्ते ततासौ ये च  
 त्वामन्वेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्वेतत्ते प्रपितामहासौ ये  
 च त्वामन्वित्यत्र<sup>२</sup> पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्युक्तोदङ्  
 पर्यावृत्यात्र षड्भूतारं व्याचष्टे<sup>३</sup> ऽथाभिपर्यावृत्य तथैवाङ्नि-  
 मार्जयित्वैतेनैव ययेतमेत्याग्नीध्रीये दे सुवाङ्मती जुहोति यन्म  
 आत्मनो मिन्दाभ्युत्पुनरग्निश्चक्षुरदादिति दाभ्यामथाहवनीये  
 शाकलैश्चरन्ति देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा मनुष्य- १०  
 कृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि  
 स्वाहेत्यथाप्सु सोमान्यर्थपविश्यावप्रेण भक्षयन्त्यप्सु धौतस्य सोम  
 देव ते नृभिः सुतस्तेष्टयजुष सुतस्सोमस्य ग्रस्त्वोक्तस्य यो भक्षो  
 अश्वसनिर्यो गोषनिस्तस्य ते पितृभिर्भक्षकृतस्योपहृतस्योपहृतो  
 भक्षयामीत्यथैना निनीषोपोत्यायादित्यमुपतिष्ठन्ते ॥ १७ ॥ १५

अपाम सोमममृता अभूमादर्शं ज्योतिरविदाम देवान् ।  
 किमस्मान्कणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्येति<sup>४</sup> यद्यु वा  
 अस्तमित आदित्यो भवत्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठन्ते<sup>५</sup>  
 ऽथाग्नीध्रं द्रुत्वाग्नीध्रे दधिद्रव्यान्भक्षयन्ति दधिक्राव्णो अका-

१ हविर्धाने PEBT; हविर्धानं JF.

२ रति om. HFP.

रिषमित्यथ सख्यवैभर्जनं जपन्त्युभा<sup>१</sup> कवी युवाना सत्या ता  
धर्मणस्यती । सत्यस्य धर्मणस्यते वि सख्यानि सृजामह इत्यथा-  
ध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य पत्नीः संयाज्य प्राङेत्य ध्रुवा-  
माप्याय्य षडृग्मियाणि जुहोति धाता रातिः सवितेदं जुषन्ता-  
५ मिति<sup>१</sup> त्रीणि यजूंषि यज्ञ यज्ञं गच्छेष ते यज्ञो यज्ञपते  
देवा गातुविद् इत्यथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वायुर्दां दशमीं  
जुहोत्यायुर्दां अग्ने हविषो जुषाण इत्येतस्मिन्काले चालाले  
यजमानः कृष्णविषाणां प्रास्यतीन्द्रस्य योनिरसि यज्ञस्य त्वा  
योनौ सादयामीति वा त्वष्णीं वाय प्रतिप्रस्याता पत्नीमुदानयति  
१० सा चालाले शङ्कुं प्रास्यति त्वष्णीम्<sup>१</sup> ॥ १८ ॥ पञ्चमः ॥

अत्रैतमवभृथ<sup>२</sup> स<sup>३</sup>सादयन्त्येणाग्नीध्रमुच्छ्राय्यां<sup>२</sup> वा चर्मणि  
वा<sup>१</sup> पत्नीशालादाददते वारुणमुपस्तीर्णाभिघारितमाव्यस्यालौ<sup>४</sup>  
सस्रुवा<sup>४</sup> सुचं बर्हिः प्रतिवसनीये वामसी औदुम्बरी<sup>४</sup> राजा-  
सन्दी<sup>४</sup> सदस औदुम्बरी<sup>४</sup> स्थूणां मैत्रावरुणदण्ड<sup>४</sup> हविर्धा-  
१५ नाभ्यां पूतभृदाधवनीयौ चमसानधिषवणं चर्माधिषवणे फलके  
षट् कङ्कणाव्णो वायव्यानि स्थालीर्द्रोणकलशं<sup>४</sup> दशापवित्रे  
ऋजौषमित्येतत्सह कृष्णाजिनेन यत्किञ्चित्सोमलिप्तं भवत्यथ  
वै भवति परा स्थालीरस्यन्युदायव्यानि हरन्तीत्येतत्समादाय

१ जपत्य० all except PBE and Bh. ; Kś. : जपति सर्वे ।

२ अत्रैतदव० JT.

३ Thus (or उच्छ्रायां) BP Bh. Kś. ; उच्छ्रायां T ; उच्छ्रायां JF ; उच्छ्रायां H.

४ स्थालीं HJTF ; स्थाली BP ; स्थालीर् Kś.

प्रस्तोतारमाह प्रस्तोतः साम<sup>१</sup> गायेति<sup>१</sup> साम्ना प्रस्तोतान्वेति<sup>१</sup>  
 चिर्निधनमुपैति<sup>१</sup> पुरुषःपुरुषो निधनमुपैतीति ब्राह्मणमथान्तरेण  
 चात्वालोत्करावुदङ्कुपनिष्क्रामन्त्युरु<sup>२</sup> हि राजा वरुणश्चकार  
 सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ । अपदे पादा प्रतिधातवे ऽकस्ताप-  
 वक्ता हृदयाविधस्त्रिदिति<sup>१</sup> विधुवति द्वितीयं निधनमुपयन्त्यपः  
 पराख्याय वाचयति शतं ते राजन्मिषजः सहस्रमुर्वी गम्भीरा  
 सुमतिष्ठे अस्तु । बाधस्त्र द्वेषो निर्वर्तितं पराचैः कृतं चिदेनः  
 प्रसुमुग्ध्यस्मदित्युदकान्ते तृतीयं निधनमुपयन्त्यथापामन्तमभि-  
 तिष्ठन्त्यभिष्ठितो वरुणस्य पाश इत्यथाप्सु बर्हिः प्रास्त्यग्नेर-  
 नौकमप आविवेश । अपां नपात्प्रतिरञ्जन्सुर्यं दसेदसे समिधं<sup>१०</sup>  
 यक्ष्यन्न इत्यथैनत्सुवाङ्गत्याभिजुहोति प्रति ते जिह्वा घृतमु-  
 च्चरणेत्स्वाहेत्यथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वापवर्हिषश्चतुरः प्रया-  
 जान्यजत्यथाग्रये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरत्यथोपस्तीर्य पूर्वा-  
 धात्पुरोडाशस्वावद्यन्नाह ॥ १६ ॥

वरुणायानुब्रूहीति<sup>१</sup> पूर्वार्धादवदायापरार्धादवद्यत्यभिघा-<sup>iv</sup>  
 रयति<sup>१</sup> <sup>१</sup>प्रत्यनक्त्याक्रम्याश्राव्याह<sup>१</sup> वरुणं यजेति<sup>१</sup> वषट्कृते  
 जुहोत्यथोपस्तीर्य सर्वश एव वारुणमवदधदाह्माग्नीवरुणाभ्यां<sup>२</sup>  
 स्विष्टकृद्भ्यामनुब्रूहीति<sup>१</sup> द्विरभिघारयत्याश्राव्याह्माग्नीवरुणौ

१ Thus HTP Bl. Keś; सामानि BJ Mantramālā.

२ F ins. न ।

३ Instead of अत्याक्रम्य (thus TP) B has आक्रम्य; F om. the words

अत्याक्रम्य ... द्विरभिघारयति ।



- स्विष्टकृतौ यजेति<sup>१</sup> वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा  
 आहुतीर्जुहोत्यथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वापवर्हिषौ द्वावनू-  
 याजौ यजत्यथाप्सु सुचं प्रतिष्ठापयति समुद्रे ते च्चदयम-  
 स्वन्तरित्यथैनामद्भिः पूरयति सं त्वा विगन्त्वोषधौरुताप-  
 ५ इत्यथेवापो जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूक्त-  
 वाके नमोवाके विधेम स्वाहेत्यथैतमवभृथः संप्रकिरन्ति यत्किं-  
 चित्सोमलिप्तं भवत्यवभृथ निचंकुण निचेरुरसि निचंकुणाव  
 देवैर्देवकृतमेनो ऽयाडव मर्त्यैर्मर्त्यकृतसुरोरा नो देव रिष-  
 स्वाहीत्यथाञ्जलिनाप उपहन्ति सुमित्रा न आप ओषधयः  
 १० सन्त्विति<sup>१</sup> तां दिशं निरुचति यस्यामस्य दिशि द्वेष्टो भवति  
 दुर्मित्रास्तस्यै भूयासुर्यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विषा इत्यथाप  
 उपसृष्ट्याचैतदृजीषं प्रज्ञावयन्ति<sup>१</sup> सह कृष्णाजिनेन देवीराप  
 एष वो गर्भस्त्वं वः सुप्रीतः सुभृतमकर्म देवेषु नः सुकृतो  
 ब्रूतादिति<sup>१</sup> विन्दूनुपैव सृशति<sup>१</sup> न भक्षयत्यथानुपमज्जन्ताव-  
 १५ न्योन्यस्य पृष्ठे धावयतो<sup>१</sup> विस्त्रस्य मेखले प्रतिवसनौये वासमी  
 परिधायोन्नेतारमाहोन्नेतरुन्नो नयेति<sup>१</sup> तिसृभिरुद्धतीभिरु-  
 दायन्त्युदयं तमसस्यर्युदु त्वं चित्रमित्यथापामन्तं प्रतिथौति  
 प्रतियुतो वरुणस्य पाशः प्रत्यस्यो वरुणस्य पाश इत्यथाप्रतीज-  
 मायन्ति<sup>१</sup> वरुणस्यान्तर्हित्यै<sup>१</sup> प्रपथे समिधः कुर्वत एधो

१ ०चंति HBF Kś; ०यति TP.

१ Thus HJFP Bh.; धावयिन्ना BT Kś.

ऽस्येधिषीमहीत्येत्याहवनीये<sup>१</sup> ऽभ्यादधाति समिदसि तेजो ऽसि  
तेजो मयि धेहीत्येत्याहवनीयमुपतिष्ठन्ते ऽपो अन्वचारिषः  
रसेन समसृज्महि । पयस्त्राः अग्न आगमं तं मा मःसृज  
वर्चसेति<sup>२</sup> व्यवच्छिन्दन्ति परिश्रयणानि<sup>३</sup> विवर्तयन्ति<sup>४</sup> हविर्धाने  
दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरम्<sup>५</sup> ॥ २० ॥

यावदेवात्राध्वर्युश्चेष्टति तावदेष प्रतिप्रस्थाता प्रायणीयस्य  
निष्कास उदयनीयमभिनिर्वपत्येष एव वेद एतन्नेक्षणमेतद्वर्हि-  
रथैतां चरुस्थालीः सचामकाषासुत्विद्य<sup>६</sup> निर्णिज्य तयोदय-  
नीयः अपयति<sup>७</sup> तस्मिन्स्थयैव अथमाणे जघनेन गार्हपत्यमौ-  
पसदायां वेद्याः स्तम्बयजुर्हरतीदमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं<sup>८</sup> १०  
त्रिर्यजुषा तृष्णीं चतुर्थं<sup>९</sup> पूर्वं परिग्राहं परिगृह्णाति<sup>१०</sup> करणं  
जपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्नौप्रस्विर्हरति<sup>११</sup> ४ समानं कर्म यथा प्रायणी-  
यस्यैतावदेव नाना<sup>१२</sup> पथाममुत्र स्वस्तिं प्रथमां यजति तामि-  
होपोत्तमां यजति<sup>१३</sup> नो तु दिशस्यवन्ते<sup>१४</sup> ऽथ पुरस्तात्स्विष्ट-  
कृतः सुवाङ्मतिमुपजुहोति यास्ते विश्वाः समिधः सन्त्यग्न १५  
इत्युपस्तरणाभिघारणाभ्यामेवैतद्भुवाज्यं विच्छिष्यन्ति<sup>१५</sup> समि-

१ Some of the MSS. एता आह०, cp. p. 126, l. 11, p. 140, l. 15.

२ Thus P.J. Bh.; व्यवर्तयन्ति TF Kes; निवर्तयन्ति BH.

३ उत्तिष्ठत्य most of the MSS.

४ After हरति HFJ ins. यदाग्नौप्रस्विर्हरति ।

५ Uncertain. नेतुदिशस्यवन्ते B, नेतुर्दिशस्यवन्ते T; नेद्युर्दिशस्यवन्ते F; नेल्लिह-  
दिशस्यवन्ते J, नेतुदिशस्यवन्ते H; नोल्लिहदिशस्यवन्ते P.

६ Uncertain; विच्छिपति BF; संन्विचन्ति J; भुवाज्यच्चिपि (?) T; विच्छि-  
यन्ति H; विच्छिष्यन्ति P; समापयन्ति the Comm.

ष्टयजुरु हैके जुहति<sup>१</sup> शंखन्त उदयनीयः संतिष्ठते<sup>१</sup> ऽत्रैतत्पूर्ण-  
पात्रमन्तर्वदि निनयत्यथ पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा मैत्रा-  
वरुणीं वशासुपाकरोति<sup>१</sup> तस्यै प्रसिद्धं वपया चरित्वा दक्षिणे  
वेद्यन्ते केशश्मश्रु वपते<sup>१</sup> नखानि निहन्तते<sup>१</sup> सर्वसंस्थां<sup>१</sup> पशोः  
कुर्वन्त्यथ यदि वशां न लभते मैत्रावरुणीमामिचां गार्हपत्ये  
अपयित्वा तथाहवनीये प्रचरति<sup>१</sup> साज्यभागप्रतिपत्केडान्तां<sup>१</sup>  
संतिष्ठते<sup>१</sup> ॥ २१ ॥

अथारण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय मथित्वाग्नीन्विद्धत्याग्नेय-  
मष्टाकपालमुदवसानीयामिष्टिं निर्वपति<sup>१</sup> अपयित्वासादयति<sup>१</sup>  
१० तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः<sup>१</sup> पञ्च प्रयाजाः<sup>१</sup> वार्चन्नावाज्य-  
भागावथ हविषो ऽग्ने तमद्याधा ह्यग्न इति<sup>१</sup> त्रिष्टुभौ संयाज्ये<sup>१</sup>  
अन्वाह्यार्थमासाद्यानद्वाहं ददाति<sup>१</sup> सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते<sup>१</sup>  
अथारण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय मथित्वाग्नीन्विद्धत्याग्नेयं<sup>१</sup> पूर्वाणि  
देविकाहवींषि निर्वपत्यनुमत्यै चरुं राकायै चरुं धात्रे

१ संस्थां TP; संस्था the other MSS; संस्थाः H.

२ Thus only J; प्रतिपत्के B; प्रचरत्याज्यभागान्तां प्रष्टतीडान्ता F; T altogether corrupt; प्रचरत्याज्यभागप्रष्टतीडान्ता H.

३ This Khaṇḍa is given according to PBJT; HF differ materially; these MSS. treat firstly of the devikāhaviṃśi, then of the udavasānīyā ṣṭi.

४ प्रयाजानिष्टा TJP.

५ Instead of अथारण्योर... विद्धत्याग्नेय P has: अथैतदानीमेव षष्ठ्याः स्त्रीनांयः प्रणीय ।

पुरोडाशं द्वादशकपालमित्यन्वाहार्यमासाद्य वत्सतरीं<sup>१</sup> ददाति ।  
 सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । ऽथ तदानीमेव पृष्ठ्याः स्त्रीर्त्वापः  
 प्रणीयोत्तराणि देविकाहवौऽपि निर्वपति सिनीवाल्मे चरुं  
 कुक्कै चरुं धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालमित्यन्वाहार्यमासाद्य  
 वत्सतरीं<sup>२</sup> ददाति । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । ऽथारण्योरग्नौन्स- ५  
 मारोह्य खान्यग्याद्यतनान्यध्यवसाय मथित्वाग्नीन्विद्धत्य मायं-  
 प्रातरग्निहोत्रे प्रतिजुहोति । संतिष्ठते ऽग्निष्टोमः संतिष्ठते  
 ऽग्निष्टोमः । ॥ २२ ॥ षष्ठः ॥

॥ इत्यष्टमः प्रश्नः ॥

१ Thus TJPBh.; •तरीं BF.

२ Thus TBh.; •तरीं PBJF.

- प्रवर्ग्यः संभरिख्यनुपकल्पयते खादिरौमौदुम्बरौ वेणवीं  
 वैकङ्कतीं वाभिं व्याममाचीं वारन्निमाचीं वोभयतःक्षूणं मृदं  
 च भावितां करणीयां कृष्णाजिनं वराहविहृतं वल्मीकवपा-  
 मूतीकस्तम्बं वादारस्तम्बं वा द्वागापयो ऽर्मकपालानि शर्करा  
 ५ अवाञ्जनपिष्टा अजलोमानि कृष्णाजिनलोमानि सूनामधि-  
 करणीं कर्तारं कुशलं वेणुकाण्डं मदन्तीरित्यथामावास्त्रेन वा  
 हविषेष्टा नचत्रे वा पूर्वाः शान्तिमुपयन्ति नमो वाच इत्यथा-  
 ग्रेण शालां धनुर्मात्रे वेद्यै गर्ते खानयति<sup>१</sup> तद्भावितां मृद-  
 मवलेपयति<sup>१</sup> समां विलेन करोति<sup>१</sup> तदुपसादयति वराह-  
 १० विहृतं वल्मीकवपामूतीकस्तम्बं वादारस्तम्बं वा स्थाले द्वागापय  
 इत्यथोत्तरतः पार्श्वतः संभाराणां प्राचीनाशाणि दृष्टानि  
 मःस्तीर्य तेषूपरि कृष्णाजिनं प्राचीनधौवमुत्तरलोमोपसृष्टा-  
 त्वथोत्तरः शालाखण्डमग्रेण<sup>१</sup> स्फेनोद्धृत्यावोक्ष्य सिकता  
 निवपति<sup>१</sup> तं परिमण्डलं खरं करोत्यथैनः सिकताभिराभा-  
 १५ शिनं करोति<sup>१</sup> तं कुशतरुणकैर्दूर्वाग्रन्थिभिरिति संप्रच्छाद्याथैनं  
 परिश्रयन्ति<sup>१</sup> तस्योदौचीं द्वारं कुर्वन्ति<sup>१</sup> तदुपसादयत्यर्मक-  
 पालानि शर्करा अवाञ्जनपिष्टा अजलोमानि कृष्णाजिन-  
 लोमानि सूनामधिकरणीं कर्तारं कुशलं वेणुकाण्डमित्यथ  
 गार्हपत्ये मदन्तीरपो ऽधिश्रयत्यन्तर्वेद्यभिं निदधाति<sup>१</sup>  
 २० परिश्रयन्ति द्वाराणि<sup>१</sup> पत्नीशाले पत्नीं परिश्रयन्ति<sup>१</sup>

१ Thus all except B, which has शालामण्डपम् ।

परिस्तृणन्ति<sup>१</sup> दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चात्र पूर्वाऽ  
शान्तिमुपयन्ति येषामनुपेता भवत्यथ<sup>१</sup> गार्हपत्यं आज्यं  
विष्ठाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये सावित्रं  
जुहोत्यन्वारभ्ये यजमाने ॥ १ ॥

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य दृष्टतो ५  
विपश्चितः । वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इन्मही देवस्य सवितुः  
परिष्टुतिः स्वाहेति<sup>१</sup> जुहोत्यदौचितस्य<sup>१</sup> जपति दौचितस्या-  
थाभ्रिमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्वाङ्मयां पूष्णो  
हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि नारिरस्यध्वर-  
हदेवेभ्य इत्यथैनामादायोपोत्तिष्ठत्यत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्त- १०  
स्त्वमेहे । उपप्रयन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचेति<sup>१</sup>  
प्रेति प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येतु सूनृता । अच्छा वीरं नयं  
पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु न इत्यथ भावितां मृदमुपतिष्ठते  
देवी द्यावापृथिवी अनु मे ऽमः सायामित्यभिया प्रहरत्युध्या-  
समद्य मखस्य शिर इति<sup>१</sup> मखाय त्वेति हरति<sup>१</sup> मखस्य त्वा १५  
श्रीर्षा इत्युत्तरतः कृष्णाजिने निवपत्युद्धोपस्थानमेवमेव  
द्वितीयः हरत्येवं तृतीयं<sup>१</sup> तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup> पर्यंतस्यै शिनश्च<sup>१</sup>  
वराहविहृतमुपतिष्ठत इत्यथ आसौरित्यभिया प्रहरत्युध्यास-  
मद्य मखस्य शिर इति<sup>१</sup> मखाय त्वेति हरति<sup>१</sup> मखस्य त्वा  
श्रीर्षा इत्युत्तरतः कृष्णाजिने निवपत्युद्धोपस्थानमेवमेव २०

१ Thus I only, the other MSS. भवत्यथ; PH om, the passage  
अथ ... भवति ।

- द्वितीयः हरत्येवं तृतीयं<sup>१</sup> तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup> पर्येतस्य श्विनश्च<sup>१</sup>थ  
 वस्त्रौकवपासुपतिष्ठते देवीर्वस्त्रौरस्य भृतस्य प्रथमजा च्छता-  
 वरीरित्यभिया प्रहरत्यृधासमद्य मखस्य शिर इति<sup>१</sup> मखाय  
 लेति हरति<sup>१</sup> मखस्य त्वा श्रौर्ण इत्युत्तरतः कृष्णाजिने  
 ५ निवपत्युदूह्योपस्थानमेवमेव द्वितीयः हरत्येवं तृतीयं<sup>१</sup> तृष्णीं  
 चतुर्थं<sup>१</sup> पर्येतस्य श्विनश्च<sup>१</sup>थोतीकस्तम्बं वादारस्तम्बं वोपतिष्ठत  
 इन्द्रस्यौजो ऽसीत्यभिया प्रहरत्यृधासमद्य मखस्य शिर इति<sup>१</sup>  
 मखाय लेति हरति<sup>१</sup> मखस्य त्वा श्रौर्ण इत्युत्तरतः कृष्णा-  
 जिने निवपत्युदूह्योपस्थानमेवमेव द्वितीयः हरत्येवं तृतीयं<sup>१</sup>  
 १० तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup> पर्येतस्य श्विनश्च<sup>१</sup>थ कागापय उपतिष्ठते ऽग्निजा  
 अग्निं प्रजापते रेत इत्यभिमवदधात्यृधासमद्य मखस्य शिर  
 इति<sup>१</sup> मखाय लेति हरति<sup>१</sup> मखस्य त्वा श्रौर्ण इत्युत्तरतः  
 कृष्णाजिने मृदि प्रक्षोतयतुदूह्योपस्थानमेवमेव द्वितीयं प्रक्षो-  
 तयत्येवं तृतीयं<sup>१</sup> तृष्णीं चतुर्थं<sup>१</sup> चतुर्थेन सह सर्वश एवै-  
 १५ तच्छागापय स्थालेन मृदि परिषिञ्चत्यवैतानतिशेषानपो ऽभ्यव-  
 हरन्त्येव वा प्रकिरन्ति<sup>१</sup> प्रायश्चित्ताय वा परिशाययन्ति<sup>१</sup> ।

॥ २ ॥

- अथ प्रवर्ग्यमाददते ऽवनाम्य सुखान्यनभिप्रशंसन्तो<sup>१</sup> न  
 प्रवर्ग्यं चादित्यं चान्तर्दधति<sup>१</sup> बहवो हरन्तीति विज्ञायते<sup>१</sup>  
 २० ऽयैनमानयन्त्येतु ब्रह्मणस्पतिरा देयेतु सूनृता । अच्चा वीरं

नयं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु न इत्यथैनं खर उपाव-  
 हरन्त्यायुर्धेहि प्राणं धेह्यपानं धेहि व्यानं धेहि चक्षुर्धेहि श्रोत्रं  
 धेहि मनो धेहि वाचं धेह्यात्मानं धेहि प्रतिष्ठां धेहि मां धेहि  
 मयि धेहीत्यथैनमर्मकपालैः शर्कराभिरवाञ्जनपिष्टाभिरजलोमैः  
 कृष्णाजिनलोमैरिति सः सृज्य मदन्तीभिरुपसृजति मधु त्वा ५  
 मधुला करोत्विति । पिण्डं करोति मखस्य शिरो ऽसीति ।  
 यज्ञस्य पदे स्य इत्यङ्गुष्ठाभ्यामुपनिगृह्णात्यथ तृतीयं मृदो  
 ऽपच्छिद्य त्रीन्पिण्डान्करोति । तेषामेकं कर्त्रे प्रयच्छति गायत्रो  
 ऽसीति । तेनास्य बुध्नं करोति गायत्रेण त्वा कृन्दसा करो-  
 मीत्यतिशिष्टाये मृदो ऽर्धं प्रयच्छति त्रैष्टुभो ऽसीति । तेनास्य १०  
 मध्यं करोति त्रैष्टुभेन त्वा कृन्दसा करोमीति । सर्वांमन्ततो  
 मृदं प्रयच्छति जागतो ऽसीति । तेनास्य विलं करोति जागतेन  
 त्वा कृन्दसा करोमीति । तं प्रादेशमात्रं पृथुबुध्नं मध्ये लग्नं  
 करोत्यथास्य वेणुकाण्डेन द्विभागमवविधति । तदस्य पिन्वनं  
 भवत्यथास्य अङ्गुले वा चतुरङ्गुले वा रास्त्रां पर्यस्यति मखस्य १५  
 रास्त्रासीत्यथास्य विलं गृह्णात्यदितिस्ते विलं गृह्णातु पाङ्गेन  
 कृन्दसेत्यथैनमादित्येनाभितपति सूर्यस्य हरसा आयेत्यथैनं  
 खरे निदधाति । निहितमनुमन्त्रयते मखो ऽसीत्येवमेव द्वितीयं  
 महावीरं करोत्येवं तृतीयं । तृष्णीं पिन्वने रौहिणकपाले  
 चाज्यस्यालीं चाथ या मृदतिशिष्यते तथा प्रवाते प्रतिलेप- २०  
 सुपवातयति । तेषूपवातेषूपकल्पयत एकविंशतिं वृष्णो अश्वस्य  
 शकृत्पिण्डानभिमग्नं पचनमित्यथाऽशकमादीप्य सुख्यं महा-



वौरं धूपयति वृष्णो अश्वस्य निष्पदसि वरुणस्त्वा धृतव्रत  
 आधूपयतु मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणेत्यन्तरतश्च बाह्यतश्च  
 सुधूपितं कृत्वा निदधत्येवमेव द्वितीयं महावौरं धूपयत्येवं  
 तृतीयं<sup>१</sup> तृष्णीं पिबन्ने रौहिणकपाले चाज्यस्थालीं चायोत्तरेण  
 ५ गालामुरुविलमिवावटं खानयति<sup>१</sup> तं पचनेनावस्तीर्य तस्मि-  
 न्प्राचो वोदीचो वा महावौरानायातयति<sup>१</sup> पुरस्तात्पिबन्ने<sup>१</sup>  
 पश्चाद्रौहिणकपाले चाज्यस्थालीं चाथैनान्यचनेनोपरिष्ठात्सं-  
 प्रच्छाद्य मृदावलिम्पति<sup>१</sup> चतुरङ्गुलमनुदिशमादौपनायातिग्नि-  
 ष्यथोपोषति ॥ ३ ॥

१० अर्चिषे लेति पुरस्ताच्छेत्तर्चिषे लेति दक्षिणतो<sup>१</sup> ज्योतिषे  
 लेति पश्चात्तपसे लेत्युत्तरतस्ते ऽङ्गा वा रात्र्या वा पचन्ते<sup>१</sup>  
 यदि प्रातरुपोषति सायमुपैति<sup>१</sup> यदि सायं प्रातस्तेषु पक्षेषूप-  
 कल्पयते गोपयन्कागापयो धृष्टिमशंसंदावः<sup>१</sup> सतः संदः<sup>१</sup> शं  
 खारौः<sup>१</sup> शिक्यं कृष्णाजिनमित्येतत्समादायाभ्येत्यभीमं<sup>१</sup> महिना  
 १५ दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । उत अवसा पृथिवीम् ॥ मित्रस्य  
 वर्षणौधतः अवो देवस्य सानसिम । दुष्मं चित्रश्रवस्तममित्यथ  
 धृष्टिमादत्ते सिद्धौ लेति<sup>१</sup> तथा मुख्यान्महावीरादङ्गारानुदपति  
 देवस्त्वा सवितोदपतु सुपाणिः स्वङ्गुरिः । सुवाङ्मृत शक्तेत्ये-  
 नमुच्छ्रयत्युत्तिष्ठ वृहन्नवोर्ध्वंस्तिष्ठ ध्रुवस्त्वमित्येनमाश्रये प्रति-

१ Thus all MSS.; the word occurs also elsewhere; Bh. Kes. write संधावं ।

१ अभ्येति BT Kes.; अभ्येति JHFP.

षापयत्यपद्यमानः पृथिव्यामाशा दिश आष्टणेत्यथैनमन्वीचते  
 सूर्यस्य ता चतुषान्वीच चजवे ता साधवे ता सुचित्यै ता  
 भृत्यै त्वेत्यथैनं प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्यहतीदमहममुमासुव्यायणं  
 विशा पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यहामीति यथावर्णमथैनं संप्रशनेन  
 परिगृह्य सते ऽवधाय कागापयसाऽकृणन्ति गायत्रेण ता ४  
 कन्दसाऽकृणन्ति वैष्टुभेन ता कन्दसाऽकृणन्ति जागतेन ता  
 कन्दसाऽकृणन्ति कृणन्तु ता वाक् कृणन्तु त्र्योक् कृणन्तु ता  
 हविःकृणन्ति वाचं कृणन्तु कृणन्ति हविर्देव पुरश्चर मथासं  
 त्वेत्यन्तरतश्च बाह्यतश्च स्वाऽकृणन्ति कृत्वा गोपयसाभिविष्यन्दय-  
 त्वेवमेव द्वितीयं महावीरमाऽकृणन्त्येवं तृतीयं तृष्णीं पिन्वे १०  
 रौहिणकपाले त्राज्यस्थालीं चाय यदि विधुर्वा प्रदरो वा  
 जायते ऽश्मचूर्णानि कागापयसि संप्रकीर्य तैः प्रत्युक्ष्योल्मुकेना-  
 भितपति विधुं दद्राणं यदृते चिदभिश्चिष इति द्वाभ्यां १  
 सः चैव रोहति १ यद्यु वै सर्वश एव भिद्यत एतान्येव  
 कपालान्यवाञ्छनं पिष्ट्वा येषा मृत्प्रायश्चित्ताय परिश्रेते तथा १५  
 सः सृज्य कृत्वा पक्वाऽकृद्य निदधाति १ तेषां यदा श्वसथ  
 उपरमत्यथैनान्धार्याः समवधाय कृष्णाजिनेनोपरिष्टात्संप्रश्चा-  
 द्योत्तरे शालाखण्डे शिष्य आसजति १ यथा पत्नी न पश्यति  
 तथा १ त आ कालात्परिश्रेते १ ऽथोत्तराः शान्तिमुपयन्ति  
 शं नो वातः पवतां मातरिष्येति १ ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

श्वो राज्ञः क्रय इत्युपकल्पयत औदुम्बरीः सघाडाभन्दी- १०  
 मौदुम्बरीः स्तूणां गोदोहनीमौदुम्बरं कागायै शुङ्कुमौदुम्बरः

- शफोपयमनमौदम्बरः सुवमौदुस्वयौ सुचावनिष्कीर्णं रौहिण-  
हवणी दे औदम्बरी घृष्टी चीणि धविचाणि कार्ष्णाजिनान्यौ-  
दम्बरदण्डानि<sup>१</sup> वैणवदण्डानौत्येके<sup>२</sup> षडौदम्बराञ्चकलान्वैकङ्कतौ<sup>३</sup>  
च<sup>४</sup> समिधं त्रयोदश वैकङ्कतान्परिधीन्वैकङ्कतौः सुचं प्रचरणौ<sup>५</sup>  
५ कार्भर्यमयान्परिधीन्सुवर्णरजतौ च रुक्मौ दे घर्मदघे धेनुं च  
कागां च द्वौ कुशमथौ वेदावेकं मौञ्जं वेदमपरिवासितं मौञ्जं  
रज्जुदाम सुञ्जप्रलवानौहिणपिष्टानि खरेभ्यः सिकता इत्यथ  
प्रायणीयेन चरति<sup>६</sup> प्रायणीयेन चरित्वा पदेन चरति<sup>७</sup> पदेन  
चरित्वा राजानं क्रीलोह्यातिथ्यं<sup>८</sup> निर्वपत्यातिथ्येन प्रचर्य पूर्वाः<sup>९</sup>  
१० शान्तिमुपयन्ति नमो वाच इत्यथारोणे गार्हपत्यं तृणानि  
सःस्तीर्य तदेतत्परिघर्म्यः सर्वः सःसादयन्त्यत्र सप्ताडासन्दी-  
मत्र स्थूणां गोदोहनौमत्र कागायै शङ्कुमित्यथोत्तरेण गार्ह-  
पत्यः स्फ्येनोद्धृत्यावोक्ष्य सिकता निवपति<sup>१०</sup> तं प्रादेशमाचं  
परिमण्डलं प्रवृज्जनौयं खरं करोत्यथैनः<sup>११</sup> सिकताभिराभ्राग्निं  
१५ करोत्यथोत्तरेणाहवनीयः स्फ्येनोद्धृत्यावोक्ष्य सिकता निव-  
पति<sup>१२</sup> तं प्रादेशमाचं परिमण्डलमुदासनौयं खरं करोत्यथैनः<sup>१३</sup>  
सिकताभिराभ्राग्निं करोत्यथोत्तरे शालाखण्डे स्फ्येनोद्धृत्या-  
वोक्ष्य सिकता निवपति<sup>१४</sup> तं चतुरश्रं<sup>१५</sup> निथ्यन्दनवन्तमुच्छिष्टखरं  
करोत्यथैनः<sup>१६</sup> सिकताभिराभ्राग्निं करोत्यथाध्वर्युः प्रचरणीयं

१ om. IHP.

२ क्रीलोह्यं only I.

३ Thus BTBh. ; \*च the other MSS.

स्वावापराह्निके<sup>१</sup> । अथाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरः५ अफाभ्यां  
 परिगृह्य सव्ये पाणौ समावृत्याज्यस्यास्याः सहदुपहतेनाज्येन  
 गार्हपत्ये ऽनवानः५ संतताः सप्त प्राणाऽतौर्जुहोति प्राणाय  
 स्वाहा व्यानाय स्वाहापानाय स्वाहा चक्षुषे स्वाहा ओचाय  
 स्वाहा मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहेति<sup>१</sup> चतस्र उत्तरा ५  
 यथोपपादं दद्याय स्वाहा क्रतवे स्वाहाजसे स्वाहा बलाय  
 स्वाहेत्यथैनमाज्येनानक्ति देवस्वा सविता मध्वानक्तित्येतस्मिन्काले  
 प्रतिप्रस्थाता राजतः५ रुक्मं प्रवृञ्जनीये खर उपगूहति पृथिवीं  
 तपसस्तायस्वेत्यथ सुञ्जप्रलवान्यतिषज्यादीपयत्यर्चिरसि शोचि-  
 रसि ज्योतिरसि तपो ऽसीति<sup>१</sup> तान्प्रवृञ्जनीये<sup>१</sup> खरे संप्रकीर्य १०  
 तेषु प्रचरणीयं महावीरः५ सः५सादयति ॥ ६ ॥

सः५सीदस्व महाः५ असि शोचस्व देववीतमः । वि धूममग्ने  
 अरुषं मिथेभ्य सृज प्रशस्त दर्शतमित्यथैनमाज्येन पूरयत्यञ्जन्ति  
 यं प्रथयन्तो न विप्रा वपावन्तं नाग्निना तपन्तः । पितुर्न पुत्र  
 उपसि प्रेष्ठ आ घर्मेऽग्निमृतयन्नसादौदित्यथाय प्रादेशेन १५  
 दिगो व्यास्थापयत्यनाष्टयाः१ पुरस्तादग्नेराधिपत्यं शोचुर्मे दा  
 इति पुरस्तात्पुत्रवती दक्षिणत इन्द्रस्याधिपत्ये प्रजां मे दा  
 इति दक्षिणतः<sup>१</sup> सुषदा पश्चाद्देवस्य सवितुराधिपत्ये प्राणं मे  
 दा इति पश्चादाश्रुतिरुत्तरतो मित्रावरुणयोराधिपत्ये औचं

१ तान्प्र० BT Keś अथेतान्प्र० or अथैनान्प्र० the other MSS.

१ Thus BTI Bh. and HP (the last two व्याख्या०), FJ: व्यवस्था० ;

— Keś. thrice व्यास्थापयत्य०

- मे दा इत्युत्तरतो<sup>१</sup> विष्टतिरूपरिष्टादृहस्यतेराधिपत्ये नञ्च मे  
 दाः चषं मे दास्तेजो मे धा वर्चो मे धा यशो मे धास्तपो  
 मे धा मनो मे धा इत्युपरिष्टादथेमामभिमृशति मनोरश्वांसि  
 भूरिपुत्रा विश्वाभ्यो मा नाद्वाभ्यः पाहि सूपसदा मे भूया  
 ५ मा मा हिःषीरित्यथ दृष्टीभ्यामुदीचो<sup>१</sup> ङ्गारान्निरुहति  
 तपो ख्ये अन्तराः अमिचान्तपा शःसमररुषः परस्य । तपो  
 वसो चिकितानो अचित्तान्वि ते तिष्ठन्तामजरा अथास इति<sup>१</sup>  
 तैरेनं प्रदक्षिणं परिचिनोति चित स्य परिचितः स्वाहा  
 मरुद्भिः परिश्रयस्तेत्यैनं त्रयोदशभिर्वैकङ्कतैः परिधिभिः  
 १० परिचितुतो ऽध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च<sup>१</sup> मा असौति प्राञ्चाव-  
 ध्वर्युः<sup>१</sup> प्रमा असौत्युदञ्चौ प्रतिप्रस्थाता<sup>१</sup> तावेवमेव व्यतिषङ्गं  
 प्रतिमा असि संमा असि विमा अस्यन्मा असौत्यैनं त्रयोदशं  
 परिधिं दक्षिणत ऊर्ध्वायं निमिनोत्यन्तरिचस्थान्तिर्धिरसी-  
 त्यैनं सौवर्णेन रुक्मेनापिदधाति दिवं तपसस्त्रायस्तेत्यैन-  
 १५ सुपतिष्ठत आभिर्गीर्भिः शुक्रं ते अन्यदर्हन्विभर्षि सायकानि  
 धन्वेति<sup>१</sup> प्रज्वलिते रुक्ममपकर्षति<sup>१</sup> ॥ ७ ॥

अथ धविचाष्टादत्ते गायत्रमसीत्यन्यतरत्तैष्टुभमसीत्यन्य-  
 तरज्जागतमसीत्यन्यतरत्तैरेनं पश्चात्पाङ् जान्वाच्योर्ध्वं धूनोति  
 मधु<sup>१</sup> मध्वित्युत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे द्वे धवित्रे प्रयच्छति<sup>१</sup>

१ दृष्टिभ्यामु only IPH.

२ मधु twice JT; thrice the other MSS.

तथोरन्यतरदग्नीध्रायोत्प्रयच्छत्यथैनं त्रिः प्रदक्षिणं परिरयन्ति  
 प्रणवेप्रणवे धून्वन्तस्त्रिः परीत्योत्तरतस्तिष्ठन्त्यथ धवित्राण्या-  
 दत्ते<sup>१</sup> ऽपरेण परिक्रान्तायोत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थाचे द्वे धविचे  
 प्रयच्छति<sup>१</sup> तथोरन्यतरदग्नीध्रायोत्प्रयच्छत्यथैनं पर्युपविशन्ति<sup>१</sup>  
 पश्चात्प्राङ्मुखो ऽध्वर्युरुपविशति<sup>१</sup> पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखः प्रतिप्रस्था- ५  
 तोत्तरतो दक्षिणामुख आग्नीध्रस्त एवमेव प्रणवेप्रणवे धून्वन्त  
 आसत उपसमाससु<sup>१</sup> लुक्कान्याप्याययन्तो महावीरमथ यत्र  
 होतुरभिजानाति याभिर्वर्तिकां यमिताममुञ्जतमिति तदेन-  
 मुपोत्याय रोचयतो ऽध्वर्युश्च यजमानश्च दश प्राचीर्दश  
 भासि दक्षिणेत्येतेतानुवाकेनाथ यत्र होतुरभिजानात्यप्रस्तती- १०  
 मश्विना वाचमस्ये इति तद्ववित्राणुपोद्यच्छन्ते<sup>१</sup> ऽथ यत्र  
 होतुरभिजानात्यरुरुचदुषसः पृश्निरग्निय इति तद्रुचितो घर्म  
 इत्युक्त्वा यथेतं त्रिः पुनः प्रतिपरिरयन्ति निधाय धवित्राण्य-  
 वकाशैरवेक्षमाणा उपतिष्ठन्ते ऽपश्यं गोपामिति प्रतिपद्याग्नौमहि  
 त्वा मा मा हिः सौरित्यातो<sup>१</sup> ऽथ गार्हपत्यमुपतिष्ठते त्वमग्ने १५  
 गृहपतिर्विश्रामसि विश्वासां मानुषीणां गतं पूर्भिर्यविष्ठ  
 पाङ्गहसः समेद्वारं गतं हिमास्तन्द्राविणं हार्दिवानमिहैव  
 रातयः सन्धित्यन्तर्हिते प्रतिप्रस्थाता वेदे पत्नीं वाचयति  
 त्वष्ट्रीमती ते सपेयेत्यान्तादनुवाकस्यैतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता  
 दक्षिणं रौहिणं जुहोत्यहर्ज्योतिः केतुना जुषतां सुज्योति- २०  
 र्ज्योतिषां स्वाहेति<sup>१</sup> ॥ ८ ॥ द्वितीयः ।

१ Thus BPJ Bh. Kes.; उपसमासः HI; उपसमासः P.

अथ रश्मनामादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽग्निर्नोर्बाहुभ्यां  
 पूष्णो हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽदित्यै राक्ष्वा-  
 सीति<sup>१</sup> दोहनं क॒सं पिन्वेने इति<sup>२</sup> प्रतिप्रस्थातापरेण परि-  
 क्रम्याथैतां घर्मदुधं चिरूपा॒शु देवनामभिराह्वयतौड एह्यदित  
 ५ एहि सरस्वत्येहीति<sup>३</sup> चिरुचैर्दक्षिणया द्वारोपनिष्क्रम्य यदस्यै  
 नाम भवति तेनासावेह्यसावेहीत्य्यैना॒शु<sup>४</sup> रश्मनयाभिदधा-  
 त्यदित्या उष्णीषमसीति<sup>५</sup> वायुरस्यैड इति घर्मदुधो वत्सम-  
 भिमृशत्यथैनमुपावसृजति पूषा त्वोपावसृजत्वश्विभ्यां प्रदाप-  
 येति<sup>६</sup> धयन्तमनुमन्त्रयते<sup>७</sup> यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभूर्धन  
 १० विश्वा पुष्यसि वायांणि । यो रत्नधा वसुविद्यः सुदचः  
 सरस्वति तमिह धातवे करिति<sup>८</sup> प्रत्तायामुन्नयत्युक्त घर्म॒शु  
 शि॒षोस घर्म पाहि घर्माय शि॒षेति<sup>९</sup> नियुज्य  
 संधायोपसीदति बृहस्पतिस्त्रोपसीदत्विति<sup>१०</sup> स्तनाचमृशति  
 दानव स्य पेरवो विष्वग्भृतो लोहितेनेत्यथ यच होतुरभि  
 १५ जानात्या दशभिर्विवस्वत इति तदेनां पिन्वेने पिन्वयत्यश्विभ्यां  
 पिन्वस्व सरस्वत्यै पिन्वस्व पूष्णे पिन्वस्व बृहस्पतये पिन्वस्वेन्द्राय  
 पिन्वस्वेन्द्राय<sup>११</sup> । यस्तेत्यतिशिष्टं क॒से दोहयत्येतस्मिन्काले

१ अथ ins. BT.

२ असावेहि twice JT ; thrice the other MSS, also P, comp. Rudra-  
 datta on Āp. XV. 9. 4.

३ Thus TF Bh. Keś. (the last glosses स्तनं पिन्वन्मनु०, thus also  
 the Somaprayoga 10); the other MSS. IBHP have स्तनमभि० ।

४ All the MSS, except P, have इन्द्राय पिन्वस्व once only, but comp.  
 Taitt. Ār. v. 7. 4 s. f. and 5 int. and Padārthanirv. p. 287.

प्रतिप्रस्थाता पिबन्ने क्वागां पिबन्वति तृष्णीमथ यत्र होतुर-  
 भिजानात्युत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यत इति तत्प्रतिप्रस्थात्रे पयसी  
 संप्रदायैतेनैव यथेतमेत्य शफोपयमानादत्ते<sup>१</sup> गायत्रो ऽसीत्यन्य-  
 तरक्षैष्टुभो ऽसीत्यन्यतरज्जागतमसीत्युपयमनमथ यत्र होतुर-  
 भिजानात्युपद्रव पयसा गोधुगोषमिति तत्पयसी आहि- ५  
 यमाणे अभिमन्त्रयते<sup>२</sup> सहोर्जा भागेनोप मेहीन्द्राश्विना मधुनः  
 सारघस्य घर्मं पात वसवो यजता वडित्यथ पुरस्तात्प्रत्यक्षाबु-  
 पविश्य महावीरे पयसी अवनयतो ऽध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता  
 चाध्वर्युः पूर्वा गोपयो ऽवनयति स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मये  
 वृष्टिवनये जुहोमि स्वाहेत्यथास्योन्माणमन्वीचते मधुहविरसि १०  
 सूर्यस्य तपस्तपेत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता क्वागापयो ऽवनयति  
 तृष्णीमुभयः समानीयाध्वर्युस्तृतीयमवनयत्यत्र यत्कः<sup>३</sup>से पय-  
 स्तादुपयमने समवनयति प्रत्युद्धाङ्गारानथाध्वर्युः प्रचरणीयं  
 महावीरः शफाभ्यां परिगृह्णाति ॥ ६ ॥

द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामीति<sup>४</sup> वेदेनाधस्तादुप- १५  
 मृज्योपयमनेनोपयच्छत्यन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामीत्येनमादायो-  
 पोत्तिष्ठति देवानां त्वा पिबणामनुमतो भर्तुः शक्यमिति<sup>५</sup>

१ Thus BT, Kś. and Taitt. Ār. v. 7. 5, comp. also Āp. xv. 9. 10 ;  
 शफोपयमानादत्ते HJIP शफोपयमानान्यादत्ते F and Padārthanirv. p. 287.

२ Thus HIBP Kś., Padārthanirv. ; प्रतिमन्त्रयते TJF.

३ I ins. मौजिन before वेदेन ।



- प्राङ् हरति तेजो ऽसि तेजो ऽनु प्रेक्ष्यग्निर्मां पृथिव्याः पातु  
वायुरन्तरिक्षात्सूर्यो दिवो दिविसृष्ट्वा मा हिंसीरन्तरि-  
क्ष्वा मा हिंसीः पृथिविसृष्ट्वा मा हिंसीः सुवरसि सुवर्मे  
यच्छ दिवं यच्छ दिवो मा पाहीत्यथ वातनामानि व्याचष्टे  
५ समुद्राय त्वा वाताय स्वाहेति पञ्चानवानर्मेवमेव द्वे उत्तरे ।  
षडुत्तराणि यथोपपादमग्नये त्वा वसुमते स्वाहा सोमाय  
त्वा रुद्रवते स्वाहा वरुणाय त्वादित्यवते स्वाहा बृहस्पतये त्वा  
विश्वदेव्यावते स्वाहा सवित्रे त्वर्भुमते विश्वुमते प्रभुमते  
वाजवते स्वाहा यमाय त्वाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहेति । विश्वा  
१० आशा दक्षिणसदिति दक्षिणत आसीनं ब्रह्माणमीक्षते । विश्वा-  
न्देवानयाडिहेति पश्चादासीनः होतारः । सव्येनात्याक्रामञ्च-  
पति स्वाहाकृतस्य घर्मस्य मधोः पिबतमश्विना स्वाहाग्नये  
यज्ञियाय शं यजुर्भिरिति । यजमानमतिवाचयत्यश्विना घर्मं  
पातः हार्दिवानमहर्दिवाभिरूतिभिरनु वां द्यावापृथिवी मः-  
१५ सातामित्युच्चैराश्राव्याह घर्मस्य यजेति । वषट्कृते जुहोति  
स्वाहेन्द्रायेति । स्वाहेन्द्रावडित्यनुवषट्कृते ऊत्वा वाचयति घर्म-  
मपातमश्विना हार्दिवानमहर्दिवाभिरूतिभिरनु वां द्यावा-  
पृथिवी अमः सातां तं प्राव्यं यथावद् नमो दिवे नमः पृथिव्यै  
दिवि धा दमं यज्ञं यज्ञमिमं दिवि धा दिवं गच्छान्तरिचं  
२० गच्छ पृथिवीं गच्छ पञ्च प्रदिशो गच्छ देवान्घर्मपाङ्गच्छ  
पितृन्घर्मपाङ्गच्छेतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता पिबन्नेनोपयमना-  
दुपहत्य प्रचरणीयं महावीरं पूरयत्यथैनमन्तःपरिध्यभिपीप-

यतो<sup>१</sup> ऽध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च सहैवेषे पौपिच्छूर्जे पौपिहि  
 ब्रह्मणे पौपिहि चत्राय पौपिच्छद्भ्यः पौपिच्छोषधीभ्यः पौपिहि  
 वनस्पतिभ्यः पौपिहि द्यावापृथिवीभ्यां पौपिहि सुभृताय पौपिहि  
 ब्रह्मवर्चसाय पौपि हि यजमानाय पौपिहि मध्नामित्युपाऽशुक्ता  
 ज्यैष्ठ्याय पौपिह्यैत्युच्चैर्यै नमनुदिशमात्मानमभि पौपयति ॥  
 त्विथ्यै त्वा शुम्नाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्यै लेत्यत्र यन्महावीरे  
 पयस्तदुपयमने समवनयत्यथोदङ्कृत्याक्रम्यथैतदुपयमनमन्तर्वदि  
 प्राचीनविलः सादयत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता राजतः  
 रुक्ममुदासनौये खर उपगूहति<sup>१</sup> तस्मिन्प्रचरणौयं महावीरः  
 सादयति ॥ १० ॥

धर्मासि सुधर्मा मे न्यस्मे ब्रह्माणि धारय चत्राणि धारय  
 विशं धारय नेत्वा वात स्कन्दयादित्यथ यद्यभिचरेदमुथ त्वा  
 प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थं गच्छ यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं  
 द्विभ्र इत्यथाप उपस्पृश्य षडौदुम्बराञ्चकलान्याचति<sup>१</sup> तेषा-  
 मेकैकेनोपयमनादुपहत्य पूर्वार्धं आहवनीयस्य प्रथोतयति ॥  
 पूष्णे शरसे स्वाहेत्यै नमन्तराञ्जनं मध्यमे परिधौ सःस्पृष्टः  
 सादयत्येवमेव द्वितीयेनोपयमनादुपहत्य पूर्वार्धं एवाहवनीयस्य  
 प्रथोतयति यावभ्यः स्वाहेति<sup>१</sup> तं तथैवाञ्जनं<sup>१</sup> मध्यमे परिधौ

१ Thus (अभि०) all and Bh., अतिपौष० F only.

२ Thus B; तंतथैतवं ॥ जने I; FJ om. तं and have तयांतरांजनं  
 तंतथवातरांजनं T; तंतथातरांजनं H; comp. infra.

- सःस्पृष्टः सादयत्येवमेव तृतीयेनोपयमनादुपहत्य मध्यत  
 आहवनीयस्य प्रश्नोतयति प्रतिरेभ्यः स्वाहेति<sup>१</sup> तं तथैवाञ्जनं<sup>२</sup>  
 मध्यमे परिधौ सःस्पृष्टः सादयत्येवमेव चतुर्थेनोपयमनादुप-  
 हत्यापरार्धं आहवनीयस्य प्रश्नोतयति द्वावाष्टयिवीभ्याः स्वाहे-  
 ५. तथैनमूर्ध्वाञ्जनं भस्मान्त उपगूहत्येवमेव पञ्चमेनोपयमनादुप-  
 हत्य दक्षिणार्धं आहवनीयस्य प्रश्नोतयति पितृभ्यो घर्मपेभ्यः  
 स्वाहेत्यथैनं बहिराञ्जनं दक्षिणे परिधौ सःस्पृष्टः सादय-  
 तथैतः षष्ठः शकलः सर्वेषु लेपेषु समज्योपयमनादन्तत  
 उपहत्योत्तरार्धं आहवनीयस्य प्रश्नोतयति रुद्राय रुद्रहोत्रे  
 १०. स्वाहेत्यथैनमुत्तरेण शालाया अतीकाशेनानन्वीचमाणो निर-  
 श्यत्यमुना सह निरर्थं गच्छ यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विज  
 इत्यथाप उपस्पृश्यातिशिष्टाञ्चकलानङ्गिः सःस्पृश्याहवनीये<sup>३</sup>  
 ऽनुप्रहरत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रश्नातोत्तरः रौहिणं जुष्टोत्यह-  
 र्ज्योतिः केतुना जुषताः सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहेत्यथैताः  
 १५. समिधं मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधाति तृष्णी<sup>४</sup> तस्यामादौ-  
 प्रायां प्रतिमुखं दिजुहोति भूः स्वाहेत्यथैतदुपयमनमन्तर्वेदि  
 प्राचीनविलः सादयित्वा तस्मिन्नग्निहोत्रविधिं वेष्टित्वा<sup>५</sup> स  
 यावन्तः प्रवर्ग्यस्य<sup>६</sup> लिजस्तेषूपहवमिद्धा यजमान एव प्रत्यक्षं भव-  
 यति ऊतः हविर्मधु हविरिन्द्रतमे ऽग्नौ पिता नो ऽसि मा

१. Thus PJHI; तथैवांतराञ्जनं TF.

२ सःस्पृष्टः all.

३ प्रवर्ग्यस्य om. PHTJ., the three others read it.

मा हि॒ःसीर॑श्याम ते देव घर्मं मधुमतो वाजवतः पितुमतो  
ऽङ्गिर॑स्वतः स्वाधाविनो ऽग्नौमहि त्वा मा मा हि॒ःसीरि॑त्यथै-  
तदुपयमनं परिकर्मीं वाग्नीध्रो वोच्छिष्टखरे मार्जयित्वान्तर्वेदि  
प्राचीनविल॒ः सादयि॑त्वा तस्मिन्सुवर्णरजतौ च॑ रुक्मौ प्राश्व  
मदन्तीरप आनीय हिरण्यवतीभिर्मार्जयन्ते ॥ ११ ॥

हिरण्यवणाः शुचयः पावका इति चतसृभिरत्रैव मद-  
नीरपो निनीयाज्यस्याख्याः सुवेणोपघातं घर्मप्रायश्चित्तानि  
जुहोति प्राणाय स्वाहा पूष्णे स्वाहेत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामथैत-  
दुपयमनमन्तर्वेदि प्राचीनविल॒ः सादयि॑त्वा तदेतत्परिघर्म्य॒ः  
सर्व॑ः समवशमयन्नाह॑ घर्मायोत्साद्यमानायानुब्रूहीत्यथैतदुपय- १०  
मनमयेणाहवनीयं पर्याच्य दक्षिणतः सप्ताडासन्धां कृष्णाजिने  
प्राचीनविल॒ः सादयि॑ति स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इत्यथो-  
त्तरा॒ः शान्ति॑मुपयन्ति शं नो वातः पवतां मातरिश्वेत्या-  
पराह॑ अपराङ्गिकेन प्रवर्ग्येण प्रचरति॑ तस्य यद्विहितं विहित-  
मेवास्य तत्समानं कर्मा दक्षिणस्य रौहिणस्य होमादप १५  
दक्षिण॒ः रौहि॑णं जुहोति रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषता॒ः  
सुज्योति॑र्ज्योतिषा॒ः स्वाहेत्येवमेवोत्तर॒ः रौहि॑णं जुहोति॑  
समानं कर्मा समिदाधानादत्रैता॒ः समि॑धं मध्यत आहवनीय-

१ om T; Keś also reads it.

२ Thus Bh., Keś. (pr. m.); समवशमयन्त आह J; समवशमयन्त PHT.  
(Keś. sec m.); समवशमयन्त F; समवशमयन्त I; समवशमयन्त B, comp.  
Baudh. pitṛmedhasūtra p. 21.1 and Śat. Br. vii. 3.2.1. The word  
occurs again infra, ix. 15, and in the Aśvamedhapaśua.

- स्थाभ्यादधात्यपौपरो माऋतो रात्रियै मा पाक्षेष्वा ते अग्ने  
 समित्तया समिधस्त्रायुर्म दा वर्चसा माऋतौरिति सायमपौ-  
 परो<sup>१</sup> मा रात्रिया अऋतो मा पाक्षीति प्रातः<sup>२</sup> प्रातर्मन्त्रेणात  
 ऊर्ध्वं पूर्वाह्निके<sup>३</sup> ऽभ्यादधाति<sup>४</sup> सायमन्त्रेणापराह्निके<sup>५</sup> तस्या-  
 ५. मादौप्रायां<sup>६</sup> प्रतिमुखं<sup>७</sup> द्विर्जुहोत्यग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति  
 साय<sup>८</sup> सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातः<sup>९</sup> समानं  
 कर्मा संप्रैषादयेतदुपयमनमघेणाहवनीयं पर्याद्धृत्य दक्षिणतः  
 सघ्राडाभन्द्यां हृष्णाजिने प्रतीचीनविल<sup>१०</sup> सादयति स्वाहा त्वा  
 नचत्रेभ्य इत्यथोत्तरा<sup>११</sup> शान्तिमुपयन्ति शं नो वातः पवतां  
 १०. मातरिश्वेति<sup>१२</sup> स एवमेव प्रवर्ग्येण प्रचरति अह<sup>१३</sup> षडहं द्वाद-  
 शह<sup>१४</sup> संवत्सरं<sup>१५</sup> चतुरो वा<sup>१६</sup> मासा<sup>१७</sup> स्तापस्थिते ऽग्नौ<sup>१८</sup> प्रवर्ग्ये<sup>१९</sup>  
 भक्षयित्वा संवत्सरं न मा<sup>२०</sup> समश्रौयान्नं रामासुपेयान्नं मृन्मयेन  
 पिवेज्जास्य राम उच्छिष्टं पिवेत्तेज एव तत्स<sup>२१</sup> श्यतीति ब्राह्म-  
 णम्<sup>२२</sup> ॥ १२ ॥ तृतीयः ॥
१५. प्रवर्ग्यसुदासयिष्यन्नुपकल्पयते त्रीञ्छालाकानिधा<sup>२३</sup> स्त्रीणि  
 सतान्युदकुम्भौ दधि मधुमिश्रं सुसुष्टिमवकाभारं वि<sup>२४</sup> श्रति-

१ सायम् om. all except B.

२ पौर्वाह्निके B only.

३ This passage is found thus in T: सायमन्त्रेणात ऊर्ध्वमापराह्निके  
 ऽभ्यादधाति तस्यामादौप्रायां etc., but comp. Rudradatta on Āp. xv. 12.7.

४ द्विर om. P<sup>1</sup>TH Keā.

५ om. TF.

६ प्रावर्ग्यं FIJ; the other MSS. also P and Bh., प्रवर्ग्यं

महावीरः५ शफाभ्यां परिगृह्य प्रवृज्जनीये खरे सादयत्यथैनं  
मौञ्जेन वेदेनापि दधात्यथैतामासन्दीमगेणाहवनीयं१ पर्यादृत्य  
दक्षिणतो निदधाति१ तस्यां कृष्णाजिनं प्राचीनयौवमुत्तर-  
ल्लोमोपस्तृणात्यथैतावुपशयौ महावीरौ वेदाभ्यां परिगृह्या-  
गेणाहवनीयं पर्यादृत्य दक्षिणतः सप्ताडासन्धां कृष्णाजिने ५  
प्राचीनविल्लौ सादयत्यथैतामभ्रिमगेणाहवनीयं पर्यादृत्य दक्षि-  
णतः सप्ताडासन्धां कृष्णाजिने सादयत्यथैतां मृदमतिशिष्टाम-  
गेणाहवनीयं पर्यादृत्य दक्षिणतः सप्ताडासन्धां कृष्णाजिने  
सादयत्यथैताः५ स्यूणां गोदोहनीं कागायै शङ्कुमित्यादाय  
जघनेन दक्षिणेन गार्हपत्यं परिक्रम्य दक्षिण्या द्वारोपनिर्हृत्य १०  
होतुः संदर्शं स्यूणां निहत्य मौञ्जेन दाम्ना घर्मदुधो वत्सं  
बध्नन्ति१ तमुत्तरेण कागायै शङ्कुं निहत्य कागां नियन्नुन्ति१  
प्रत्युज्जति कृगलमथैतेनैव यथेतमेत्य निक्रमयन्ति२ वृषलान्  
कथन्ति पत्नीः५ कथन्ति होतारः५ कथन्ति ब्रह्माणः५ कथन्ति १५  
प्रतिप्रस्थातारः५ कथन्ति प्रस्तोतारः५ कथन्त्याग्नीध्रं१ परिश्रयन्ति  
द्वाराणि१ पत्नीशाले पत्नीं परिश्रयन्ति१ परसृणन्ति१ दक्षिणत  
उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चात्र पूर्वाः५ शान्तिमुपयन्ति  
येषामनुपेता भवति३ ॥ ५ ॥

१ अथैतान्सप्ताडासन्दीम० I.

२ Thus PITHF; आसृणन्ति JB.

३ कामयन्ति BF.

४ Thus PIH Kds.; भवन्ति TB.

अथाध्वर्युः सपवित्राः प्रोक्षणीराददान आह ब्रह्मप्रवर्ग्येण  
प्रचरिष्यामो होतर्धर्ममभिष्टुह्यग्नौद्रौहिणौ पुरोडाशावधिश्रय  
प्रतिप्रस्थातः प्रवर्ग्यं विहर प्रस्तोतः सामानि गायेति<sup>१</sup> तद्ब्रह्मा  
प्रसौति यजुर्युक्तं सामभिराक्तं त्वा विश्वैर्देवैरनुमतं मरुद्भिः ।

- ५ दक्षिणाभिः प्रततं पारयिष्युः सुभो वहन्तु सुमनस्यमानः  
स नो रुचं धेह्यहणीयमानो भूर्भुवः सुवरोभिन्द्रवतः प्रचरतेत्य-  
थाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरं प्रोक्षति यमाय त्वा मखाय त्वा  
सूर्यस्य हरसे त्वेत्यभिप्राप्नुवन्परान्परान्संभारान्प्रोक्षति<sup>१</sup> तमेव  
प्रतिप्रस्थाता प्रवर्ग्यं विहरत्यथाहवनीये कार्ध्वर्यमयान्परिधीन्य-  
१० रिदधाति<sup>१</sup> तदुपसादयति षडौदुम्बराञ्चकलान्वैकङ्कतीं च  
समिधं गार्हपत्ये त्रयोदश वैकङ्कतान्परिधीन्सुवर्णरजतौ च  
रुक्मौ मुञ्चप्रलवाचौहिणपिष्टानीत्यथैष आग्नीध्रो जघनेन गार्ह-  
पत्यमुपविश्य धृष्टीभ्यां प्रतीचो ऽङ्गारान्निरुह्य तेषु रौहिण-  
कपाले उपस्थात्यथ दारुणसंयुतानि पिष्टानि संयुत्य रौहिणौ  
पुरोडाशावधिश्रयत्यथैष निर्वपत्यथैषमधिश्रयत्युभयं पयस्त्रि-  
विधा रौहिणौ पुरोडाशौ अपयत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता  
भिक्षेन वेदेन होमार्थानि पात्राणि संभृशति महावीरः  
सुवं पिबने रौहिणहवनी उपयमनमित्यथ प्रतिप्रस्थाताज्य-  
मुत्पूय रौहिणौ पुरोडाशावुपस्तीर्णाभिघारितावुदास्य रौहि-  
१० णहवनीभ्यां परिगृह्यान्तर्वेद्यासादयति<sup>१</sup> दक्षिणं परिधिसन्धि-  
मन्वेकमुत्तरं परिधिसन्धिमन्वितरं<sup>१</sup> प्राञ्चौ पूर्वाह्निके<sup>१</sup> प्रत्य-

मौदुम्बरौः समिधो मुञ्जप्रक्षवाचौहिणपिष्टानि खरेभ्यः सिकता  
 इत्यत्र पूर्वाः शान्तिमुपयन्ति नमो वाच इत्ययागेणाश्वनीयं  
 तृणानि सःस्तीर्य तदेतत्परिघर्म्यः सर्वः सह सःसादयन्त्यत्र  
 सघाडासन्दीमत्र स्थूणां गोदोहनैमत्र छागायै शङ्कुमित्यथैतौ  
 खरौ नानैव सतथोः समुप्याचैव सह सःसादयन्त्यथैतमुच्छिष्ट- ५  
 खरं<sup>१</sup> परिकर्मीं वाग्नीध्रो वा सते समुप्य दक्षिण्या दारोप-  
 निर्हृत्य मार्जालीयदेशे निवपत्यथैतेनैव यथेतमेत्य निष्क्रम-  
 यन्ति<sup>२</sup> वृषलान्कथन्ति पत्नीः<sup>३</sup> कथन्ति होतारः<sup>४</sup> कथन्ति  
 ब्रह्माणः<sup>५</sup> कथन्ति प्रतिप्रस्थातारः<sup>६</sup> कथन्ति प्रस्तोतारः<sup>७</sup>  
 कथन्त्याग्नीध्रं<sup>८</sup> परिश्रयन्ति दाराण्यथैतां पत्नीमुदग्दग्नेन वास- १०  
 सान्तर्दधति<sup>९</sup> परिक्षृणन्ति<sup>१०</sup> दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च  
 यजमानस्याच पूर्वाः शान्तिमुपयन्ति येषामनुपेता भवत्यथ<sup>११</sup>  
 गार्हपत्य आज्यं विस्राप्योत्पुनात्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाताश्व-  
 नीये ग्रास्ताकमिभ्रमादीप्य सुखदग्ने धारयन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख-  
 स्तिष्ठति<sup>१२</sup> तमध्वर्युः पश्चात्प्राङ्मुखस्तिष्ठन्नुवाङ्मत्याभिजुहोति घर्म १५  
 या ते दिवि शुग्या गायत्रे हृन्दसि या ब्राह्मणे या विधाने  
 तां त एतेनावयजे स्वाहेति<sup>१३</sup> तमचैव प्रास्थापरमादीप्य नाभिदग्ने  
 धारयन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठति<sup>१४</sup> तमध्वर्युः पश्चात्प्राङ्मुखस्तिष्ठ-  
 न्नुवाङ्मत्याभिजुहोति घर्म या ते ऽन्तरिक्षे शुग्या चैष्टुमे

१ अथैनसु० HIP; अथैतदु० TF; अथैनदु० B.

२ Thus PITHJ; निष्क्रामयन्ति BE.

३ Thus BT Bh. Keś.; \*दधाति LFHP.

४ Thus PIFHJ; भवत्यथ BT.





कन्दसि या राजन्वे याग्नीध्रे तां त एतेनावयजे स्वाहेति<sup>१</sup>  
 तमचैव प्रास्यापरमादीष जानुदघ्ने धारयन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख-  
 स्तिष्ठति<sup>१</sup> तमध्वर्युः पश्चात्प्राङ्मुखस्तिष्ठन्सुवाङ्गत्याभिजुहोति  
 घर्म या ते पृथिव्याः शुग्या जागते कन्दसि या वैश्वे या  
 ५ सदसि तां त एतेनावयजे स्वाहेति<sup>१</sup> तमचैव प्रास्य विवृत्य  
 दाराण्यथ प्रवर्ग्यमादाय पूर्वया दारोपनिष्क्रामन्धनु नो ऽद्यानु-  
 मतिरन्विदनुमते त्वमिति दाभ्यामथ महावेदिमवक्रस्य प्रस्तो-  
 तारमाह प्रस्तोतः साम<sup>१</sup> गायेति<sup>१</sup> साम्ना प्रस्तोतान्वैति<sup>१</sup>  
 चिर्निधनमुपैति<sup>१</sup> पुरुषःपुरुषो निधनमुपैतीति ब्राह्मणमथा-  
 १० भिक्रामन्ति ॥ १३ ॥

दिवस्ता परस्याया अन्तरिक्षस्य तनुवः पाहि पृथिव्यास्ता  
 धर्मणा वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यस इति<sup>१</sup> विधुवति  
 द्वितीयं निधनमुपयन्त्याभिक्रामन्ति ब्राह्मणस्ता परस्यायाः  
 चक्षस्य तनुवः पाहि विशस्ता धर्मणा वयमनुक्रामाम सुवि-  
 १५ ताय नव्यस इत्युपरवकाले तृतीयं निधनमुपयन्त्याभि-  
 क्रामन्ति प्राणस्य त्वा परस्यायै चक्षुषस्तनुवः पाहि ओचस्य त्वा  
 धर्मणा वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यस इत्यथोत्तरेणोत्तर-  
 वेदिमुपरमन्ति<sup>१</sup> स यो बलवाःस्तमाहनेनोदकुम्भेन संततया  
 धारया त्रिः प्रदक्षिणं परिषिञ्चन्परीक्षीति<sup>१</sup> स तथा करोति<sup>१</sup>  
 १० परिषिञ्च्यमाने यजमानं वाचयति वरुणसि ग्रन्थुधायाः

१ Thus TB Keś., Prayoga, Padārthanirv; सामानि IFHJP.

१ T ins. साम वैरक्षो ।

शिशुर्जनधायाः शं च वचि परि च वचीति<sup>१</sup> निधाय कुम्भं  
 यथेतं चिः पुनः प्रतिपर्येत्यथोत्तरनाभिमभिम्बति चतुः-  
 स्त्रक्तिर्नाभिर्चतस्र सदो विश्वायुः शर्म सप्रथा अप द्वेषो अप  
 करो ऽन्यद्गतस्य सञ्चिमेत्यथैतौ खरावुत्तरेणोत्तरनाभिमव-  
 किरति<sup>१</sup> तं<sup>२</sup> धृष्टीभ्यां प्राग्दीर्घं खरं करोति<sup>३</sup> तस्मिन्सुवर्णं ५  
 हिरण्यं निधाय कृष्णाजिनं प्राचीनपीवमुत्तरलोमोपस्तृणा-  
 त्यथैनं<sup>२</sup> रौहिणपिष्टैरनुप्रकीर्य मुञ्जप्रक्षवैरनुविशाद्य भिक्-  
 ताभिरनुप्रकिरत्यथाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरं ॥ शफाभ्यां  
 परिगृह्य दध्ना मधुमिश्रेण पूरयति घर्मेतत्ते ऽन्नेमेतत्पुरीषं  
 तेन वर्धस्व चा च प्यायस्व वर्धिषीमहि च वयमा च प्यासिषी- १०  
 महीत्यथैनमभिपूरयति महीनां पयो ऽसि विहितं देवचा  
 ज्योतिर्भा असि वनस्पतीनामोषधीनां रमो वाजिनं त्वा  
 वाजिनो ऽवनयाम इत्यथैनं पूर्वार्धं खरस्य सादयत्यूर्ध्वं मनः  
 सुवर्गमिति<sup>१</sup> ॥ १४ ॥

अथैतावुपशयौ महावीरौ वेदाभ्यां परिगृह्य दध्ना मधु- १५  
 मिश्रेण पूरयित्वाग्रेण प्रचरणीयं महावीरं सः स्पृष्टौ साद-  
 यत्यथैतां प्रचरणीं दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वापरिष्ठान्महावीरेषु  
 प्रतीचीनविलां सादयत्यथैतौ रुक्मौ दध्ना मधुमिश्रेण सम-  
 न्वाभितः प्रचरणीयं महावीरं सः स्पृष्टौ सादयत्यथैते पिबन्ने

१ Thus IFHP Keś., Prayoga, Padārthanirv.; चत्किरति BJT.

२ तं. BPI Keś.; तद् J; त T; F om.

३ आस्तुचाति instead of उपस्तु. IPH.

- दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वाभितः प्रचरणीयं महावीरं प्रती-  
चीनविले सःस्पृष्टे सादयत्यथैतं मौञ्जं वेदं विस्त्रस्य दध्ना  
मधुमिश्रेण समज्यायेण महावीरान्प्रतीचीनायः<sup>१</sup> सःस्पृष्टं  
विस्तृणात्यथैतौ शफौ दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन प्रचर-  
णीयं महावीरं तिरस्त्रीनायौ व्यतिषक्तौ सःस्पृष्टौ सादयत्य-  
थैते रौहिणहवनी दध्ना मधुमिश्रेण समज्य शफायाभ्यां  
प्रतीचीनाये सःस्पृष्टे सादयत्यथैता दशौदुम्बरीः समिधो दध्ना  
मधुमिश्रेण समज्य जघनेन रौहिणहवनी प्रतीचीनायाः  
सःस्पृष्टा विस्तृणात्यथैतं कुशमयं वेदं विस्त्रस्य दध्ना मधुमिश्रेण  
१० समज्य जघनेन प्रचरणीयं महावीरं प्रतीचीनायः सःस्पृष्टं  
विस्तृणात्यथैते स्थूणे दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन शफौ  
प्रतीचीनाये सःस्पृष्टे सादयत्यथैतदुपयमनं दध्ना मधुमिश्रेण  
पूरयित्वापरिष्ठात्स्थूणयोः प्रतीचीनविलः सादयत्यथैतद्रज्जु-  
द्रव्यं<sup>२</sup> विस्त्रस्य दध्ना मधुमिश्रेण समज्याचैवोपयमने<sup>३</sup> समवश-  
१५ मयत्यथैतान्कार्श्रयमयान्परिधीन्बविचदण्डानिति विस्त्रस्य दध्ना  
मधुमिश्रेण समज्योपरिष्ठादुपयमनं तिरस्त्रीनायान्व्यतिषक्तान्  
सःस्पृष्टान्विस्तृणात्यथैतामग्निं दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन  
स्थूणे तिरस्त्रीनायाः सःस्पृष्टाः सादयत्यथैते धृष्टौ दध्ना

१ महावीरान् BTJP Bh. Keś.; •वीरं LFH; प्राचीनायं PFJT Keś.;  
प्राचीनायान् B; प्रतीचीनायं WIH.

२ Thus TBJ Bh. Keś. (pr. m.); रज्जुदाम PHF Keś. (soc. m.)

३ Thus only H.; समतर्कयत्य I; समवनयत्य the other MSS.;  
comp. supra p. 282. 10.

मधुमिश्रेण समज्याभ्यघाभ्यां<sup>१</sup> प्रतीचीनाये सःस्पृष्टे सादयत्यथैते  
 धविचे दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन धृष्टी सःस्पृष्टे सादय-  
 त्यथैता दशौदुम्बरौः समिधो दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेन  
 धविचे प्रतीचीनायाः सःस्पृष्टा विस्तृणात्यथैतामाज्यस्थालीं  
 दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वा जघनेनाभ्रिः सःस्पृष्टाः सादय- ५  
 त्यथैतद्वविचं दध्ना मधुमिश्रेण समज्य तेनाज्यस्थालीमपि दधा-  
 त्यथैते रौहिणकपाले दध्ना मधुमिश्रेण समज्य जघनेनाज्य-  
 स्थालीः सःस्पृष्टे सादयत्यथैतः सुवं दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वा  
 जघनेनाज्यस्थालीमन्तरेण रौहिणकपाले प्रतीचीनविलः  
 सःस्पृष्टः सादयत्यथैतं कुशमयं वेदं विस्रस्य दध्ना मधुमिश्रेण १०  
 समज्य जघनेनाज्यस्थालीं प्रतीचीनायः सःस्पृष्टं विस्तृणा-  
 त्यथैतामामन्दीं विस्रस्य दध्ना मधुमिश्रेण समज्याचैवोत्तरतः  
 सःस्पृष्टाः सादयत्यथैतां मृदमतिशिष्टां दध्ना मधुमिश्रेण  
 समज्यान्तरेण सक्थिनी निवपति ॥ १५ ॥

धर्मैतत्ते ऽन्नेमेतत्पुरीषं तेन वर्धस्व चा च प्यायस्व वर्धिषी- १५  
 महि च वयमा च प्यासिषीमहीत्यथैनः सिकताभिरनुप्रकीर्य  
 मुञ्जप्रलवैरनुविशाद्य रौहिणपिष्टैरनुप्रकीर्य कृष्णाजिनेन प्राचीन-  
 यौवेषोत्तरलोम्ना प्रोर्णेत्यपि वाभितः प्रचरणीयं महावीरं  
 परिचिनोत्यादित्यमण्डलवदथैनमुपतिष्ठते ऽयं यः पुरुषरूपो  
 ऽसि स न आस्ते न तिष्ठसि । नोर्ध्वं न तिर्यग्बिधां ते ऽनु १०  
 विहितो ऽस्मि विधां मे ऽनु विहितो ऽसि यस्त्वमसि सो

१ Thus TB Bh. ; अभिघपाभ्यां J Ksh. ; अभिघा अभ्यां PIF.

- ऽहमस्मि यो ऽहमस्मि स त्वं नाकमारोह सह यजमानेन  
 साकमित्यथ युसुष्टिमादाय दध्ना मधुमिश्रेणावोक्षत्यस्काद्यौः  
 पृथिवीमस्कानृषभो युवा गाः । स्कन्नेमा विश्वा भुवना स्कन्नो  
 यज्ञः प्रजनयतु । अस्कानजनि प्राजनि । आ स्कन्नाज्जायते  
 ५ वृषा । स्कन्नाज्जनिषीमहीत्यथ प्रस्तोतारमाह प्रस्तोतर्वाषा-  
 चरः५ साम गायेष्टाहोत्रीयं चेति<sup>१</sup> स यो बलवाः५स्तमाहाने-  
 नोदकुम्भेन संततया धारया त्रिः प्रदक्षिणं परिषिञ्चन्परौहीति<sup>१</sup>  
 स तथा करोति<sup>१</sup> परिषिञ्च्यमाने यजमानं गन्धर्वयजूषि  
 वाचयन्ति रन्तिर्नामासि दिव्यो गन्धर्व इति प्रतिपद्येन्द्रो दक्षं  
 १० परिजानादहीनमित्यातो<sup>१</sup> निधाय कुम्भं यथेतं त्रिः पुनः  
 प्रतिपर्येत्यथैनमुपतिष्ठत एतत्त्वं देव घर्मं देवो देवानुपागा  
 इदमहं मनुष्यो मनुष्यान्सोमपीथानु मेहि सह प्रजया सह  
 राघस्योषेणेत्यथाञ्जलिनाप उपहन्ति सुमित्रा न आप ओष-  
 धयः सन्विति<sup>१</sup> तां दिशं निरुचति यस्यामस्य दिशि देख्यो  
 १५ भवति दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्यो ऽस्मान्देष्टि यं च, वयं द्विष  
 इत्यथाप उपसृश्य ज्योतिषत्यादित्यमुपतिष्ठत उदयं तमस-  
 स्परौत्यथैनमवकाभारेण प्रतिच्छाद्य गोप्तारः५ समादिशति  
 वयोभ्यो महाबौरं गोपाय<sup>१</sup> प्रस्तोतः श्यैतेनान्वेहीति<sup>१</sup> प्रस्तोता-  
 रमाहायैतेनैव<sup>१</sup> यथेतमेत्य गार्हपत्ये दे सुवाज्जती जुहोत्युदं

१ Thus PIHF Kcs., Padārthanirv. ; अन्विहीति BJT.

२ Thus T; some of the MSS. om. चाह, others चय ।

त्वं चित्रमित्यथाहवनीयमुपतिष्ठन्त<sup>१</sup> इमम् पु त्यमस्रभ्यः  
 घनिं गायत्रं नवीयाऽसमग्रे देवेषु प्रबोच इत्यथामीधदेशं<sup>२</sup>  
 द्रुत्वा<sup>३</sup>मीधदेश उत्तराऽशान्तिमुपयन्ति शं नो वातः पवतां  
 मातरिश्चेति<sup>४</sup> ॥ १६ ॥ चतुर्थः ॥

अथातो घर्मप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामो<sup>५</sup> ऽथ यदि प्रवर्ग्यम-  
 प्रवृत्तमादित्यो<sup>६</sup> ऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये तिस्रः सुवाङ्मतीर्जुङ्गयाङ्म-  
 भुवः सुवरित्युपसदा प्रचर्य श्वो भूते प्रवर्ग्येण प्रचरेदथ यदि  
 प्रवर्ग्यं प्रवृत्तमादित्यो<sup>७</sup> ऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये तिस्रः सुवाङ्मती-  
 र्जुङ्गयाङ्मभुवः सुवरित्यथापरस्यां द्वारि सूत्रेण हिरण्यं प्रयथ्य  
 प्रचरेदथ यदि प्रवृत्तः<sup>८</sup> प्रपतेद्गार्हपत्ये<sup>९</sup> तिस्रः सुवाङ्मतीर्जुङ्गया- १०  
 ङ्मभुवः सुवरित्यथैनमुच्छ्रयत्यूर्ध्वं ऊ पु ण ऊतय ऊर्ध्वो नः पाङ्गः-  
 हस इति द्वाभ्यामथैनमाज्येन पूरयत्यञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्रा  
 इत्यथ यदि विधुर्वा प्रदरो वा जायते ऽश्वचूर्णानि द्वागापयसि  
 संप्रकीर्य तैः प्रत्युक्ष्योल्लुकेनाभितपति विधुं दद्राणं यदृते  
 चिदभिन्निष इति द्वाभ्याः<sup>११</sup> सः<sup>१२</sup> हैव रोहति<sup>१३</sup> यद्यु वै सर्वश १५  
 एव भिद्यत एतान्येव कपालान्यवाञ्जनं पिष्ट्वा येषा मृत्प्राय-  
 श्चित्ताय परिश्रेते तथा सःसृज्य कृत्वा पक्वाच्छृच निदधात्य-  
 यान्यं प्रचरणीयं महावीरं प्रवृणक्त्यथ यदि प्रमत्ता अतिपरि-

१ •तिष्ठत PHIT; the other MSS., also Kes., have the plural.

२ Thus FHJI; आमीधं TBP.

३ Thus PJF; ऊत्वा B; गत्वा ITH.

४ Thus all; read •प्रवृत्त• and प्रवृत्तः (?)

५ Thus B; प्रपतेतगार्हं TBh.; प्रपतेतगा, I; प्रवर्तेतगा HJ; प्रवृत्त P.

- यन्ति गार्हपत्ये तिस्रः सुवाङ्मतीर्जुङ्मयाद्भुवः सुवरित्यथ पुन-  
 रुजां सह रयेति पुनः प्रतिपरित्यक्त्यथ यद्युद्यतः<sup>१</sup> प्रपतेद्गार्ह-  
 पत्ये तिस्रः सुवाङ्मतीर्जुङ्मयाद्भुवः सुवरित्यथैनमभिमृशति  
 मा नो घर्म व्यथितो विव्यथो नो मा नः क्रतुभिर्हीडिते-  
 ५ भिरस्मानिति द्वाभ्यामथ यदि घर्मदुग्धं वा महावीरं वा  
 वयो ऽभिप्रस्त्रावयेत्तावुष्णोदकेन प्रक्षालयेदुप नो मित्रावरुणा-  
 विशावतमित्यथ गार्हपत्ये नव सुवाङ्मतीर्जुङ्मयादिमं मे  
 वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने  
 अयास्तुदयं तमसस्त्युदु त्वं चित्रं वयः सुपर्णा इत्यथ यदि  
 १० घर्मदुग्धं न विन्देतान्यां दोहयेदथ यद्यन्यां न विन्देताजां  
 दोहयेदथ यद्यजां न विन्देताकं चौरैः प्रचरेदथ यद्यकं चौरं न  
 विन्देत यवपिष्टानि व्रीहिपिष्टानि श्यामाकपिष्टानि वाङ्मिः  
 सः सृज्य तैः प्रचरेदप्यङ्गिः प्रचरेन्न लेव न प्रचरेन्नहीनां पथो  
 ऽसीत्युक्तं महावीरे ऽवनयनमस्क्रान्द्यौः पृथिवीमिति स्क्रान्तु-  
 १५ मन्त्रणमथ यदि विद्युदापतेद्गार्हपत्ये सुवाङ्मतिं<sup>२</sup> जुङ्मयाद्या  
 पुरस्ताद्विद्युदापतदित्येतैर्यथारूपं<sup>३</sup> प्राणाय स्वाहा पूष्णे स्वाहे-  
 त्युक्तानि घर्मप्रायश्चित्तानि<sup>४</sup> यत्किञ्चिद्घर्मकार्यविपर्ययं चैतां  
 आङ्मतीर्जुङ्मयान्नमस्ते घर्मं भूपतये स्वाहा नमस्ते घर्मं भुवन-

१ Thus T Bh; उद्यतः प्रवतेत् J; उद्यतः प्रथवे I; उदातः प्रपतेद् B;  
 उद्यतः प्रपत्ये H; अथ यद्यतः पप्रष्ट P.

२ Thus only T; the other MSS. सुवाङ्मतीर्जु • ।

३ B ins. वा ।

पतये स्वाहा नमस्ते धर्म भूतानां पतये स्वाहा धर्माय स्वाहा-  
 श्विभ्याः स्वाहेन्द्राय स्वाहा वृहस्पतये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा  
 ब्रह्मणे स्वाहेत्यथाषाढां व्यालिखितामुत्तरस्तन्नाणमुपधायाच  
 घर्मेष्टकां कुन्नायिनीं चोपधात्युदस्य शुभाद्भानुरिति घर्मे-  
 ष्टकां<sup>१</sup> यास्ते अग्न आर्द्रा योनयो या इति कुन्नायिनीः<sup>२</sup> ॥  
 संचित्तमग्निः<sup>३</sup> सामभिरुपस्थायोक्थेनानुशस्तमुत्तरे<sup>४</sup> ओण्यन्ते  
 तिष्ठन्नग्निमभिमृशत्यग्निरसि वैश्वानरो ऽसीत्येतेनानुवाकेना<sup>५</sup>चा-  
 ध्वर्यवे ऽग्निर्दक्षिणं<sup>६</sup> ददाति शतं सहस्रमन्विष्टकां वा ॥१७॥

प्रवर्ग्यवति सोमे दधिधर्मं भक्षयन्ति भूर्भुवः सुवर्मग्नि  
 त्वदिन्द्रियं महदित्येतेनानुवाकेनाय घोरास्तनूरनुदिशति<sup>१</sup> यास्ते १०  
 अग्ने घोरास्तनुव स्त्रीक्च स्त्रीहीतिश्च स्त्रीहित्येति<sup>२</sup> घोरा-  
 स्तनुवो<sup>३</sup> धुनिश्च ध्वान्तयेति राजसूयिको गण<sup>४</sup> उग्रश्च  
 धुनिश्चेत्याग्निचित्यो<sup>५</sup> ऽथ यदि घर्मदुधं वा महावीरं वा स्तेनो  
 ऽपहरेद्गार्हपत्ये सुवाज्जतिं जुहुयादहोरात्रे त्वोदीरयतामिति<sup>६</sup>  
 खडिति वाचः क्रूराणीत्यथ यद्येकष्टको वाश्वेत तमनुमन्त्रयते ॥  
 वि गा इन्द्र विचरस्याग्रयस्वेत्यथास्मा उभयतश्चादीप्तमुष्मकं  
 क्षिपेदग्ने<sup>७</sup> अग्निना संवदस्व मृत्यो मृत्युना संवदस्वेत्यथैनमुप-

१ Thus HJP; उक्थेना उग्रस्तमुत्तरे I; उक्थेनानुशस्तमुत्तरे B; उक्थे-  
 नानुशस्तमुत्तरेण T.

२ त्रिदक्षिणा T; दक्षिणा B; त्रिदक्षिणा J; त्रिर्दक्षिणा IPH.

३ This chapter is given by TB only

४ स्त्रीहित्य om. T.

५ निक्षिपेद B; क्षिपेत् T.



- तिष्ठते सक्तं अग्ने नमो द्विस्ते नमस्त्रिस्ते नम इत्यथ यदि  
 गृध्रो वाग्नेत तमनुमन्त्रयते ऽष्टबुखो रुधिरेणाव्यक्त इत्यथ  
 यद्यातां वागुदियात्तामनुमन्त्रयते यदेतद्वृकसो भूलेत्यथ यदि  
 भयेडकः काकपिञ्जको<sup>१</sup> वाग्नेत तमनुमन्त्रयते यदीषितो यदि  
 ५ वा स्वकामीत्यथ यदि साक्षावृकी वाग्नेत तामनुमन्त्रयते  
 दीर्घमुखि दुर्हणित्यथ यद्युल्लूकोल्लूकी वाग्नेत तमनुमन्त्रयते<sup>२</sup>  
 इत्यादुल्लूक आपन्नदित्यथ यद्युन्मत्ता वागुदियात्तामनुमन्त्रयते  
 यदेतद्भूतान्यन्वाविशेत्यथ यदि घर्मदुघं वा सप्तवीरं वा नथो  
 ऽभिप्रपते तमनुमन्त्रयते प्रमार्थं सक्त्यौ पतमीत्यथ यदि घर्म-  
 १० दुघं वा सप्तवीरं वा क्रिमय उपाधिगच्छेयुस्तान्निः प्रशक्तये-  
 दन्विणा त्वा क्रिमे हन्मीत्यथ यदि प्रवृत्तं<sup>३</sup> प्रवर्ग्यं भ्रातृव्यो  
 ऽभिप्रपद्येत गार्हपत्ये सुवाङ्मतिं जुहुयादाहरावधेत्यथैकमनु-  
 व्याहरिष्यन्नवति<sup>४</sup> तमनुव्याहरेद्ब्रह्मणा त्वा शपामीत्यथ यं देष्टि  
 दक्षिणं द्वावाङ्मनुप्रचालयेदुत्तुद शिमिजावरीति<sup>५</sup> स यो  
 १५ ज्य<sup>६</sup> एतेभ्यो वाग्नेत तस्मा उभयतश्चादीप्तमुल्लूकं क्षिपेदुत्तुद  
 शिमिजावरीत्यथ यद्युल्लूकश्च वातो वायात्तमनुमन्त्रयते<sup>७</sup>  
 भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवो भुवो ऽधाचि भुवो

१ Thus Bh; काकपिञ्जकी T; कपिञ्जली B.

२ तमनु० B; तमामनु० T; probably तामनु० is to be corrected.

३ T om; read प्रवृत्तं (?)

४ न्यस्य T; न्य B.

५ Uncertain. यद्यन्यत्र पतमीवायात्तमनु० T (grantha!); यद्यन्यत्र पतमी-  
 वायात्तमनु० B; Bh. comments: उल्लूकश्चि कर्त्तव्यं कस्यचिच्च सत्त्वात् इत्यर्थः ।

ऽधायि भुवो ऽधाधीत्यय यद्यवृतः<sup>१</sup> शालां<sup>२</sup> प्रपद्येताभि-  
गीर्भिर्चदतो न ऊनमित्येतया प्रपद्येत<sup>३</sup> यद्यु वै प्रवृत<sup>४</sup> एत-  
द्यैव<sup>५</sup> ॥ १८ ॥ पञ्चमः ॥

<sup>१</sup>अथातो ऽवान्तरदीक्षां व्याख्यास्याम<sup>१</sup> उदगयन आपूर्य-  
माणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे केशश्शशु वापयित्वा पूर्ववदुपाकृत्य यामा-  
त्प्राचीं वोदीचीं वा दिशमुपनिष्क्रम्य खिले ऽच्छदिर्दर्शं  
ऽग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य मदन्तीरधिश्रित्य प्रथमेनाहु-  
वाकेन शान्तिं कृत्वा दूर्भैः प्रवर्ग्यदेवताभ्य आसनानि कल्पय-  
त्येणाग्निं प्रवर्ग्याय कल्पयामि घर्माय कल्पयामि महावीराय  
कल्पयामि सप्ताज्ञे कल्पयामीति<sup>२</sup> दक्षिणेनाग्निं ब्रह्मणे कल्प-  
यामि प्रजापतये कल्पयामीत्युत्तरेणाग्निमृषिभ्यो मन्त्रहृद्भ्यो  
मन्त्रपतिभ्यः कल्पयामि देवेभ्यो घर्मपेभ्यः कल्पयामीत्यथ  
दक्षिणतः प्राचीनावीती पित्रभ्यो घर्मपेभ्यः कल्पयामि यमा-  
याङ्गिरस्वते पित्रमते कल्पयामीत्यथाप उपस्पृश्योत्तरतो यज्ञो-  
पवीती रुद्राय रुद्रहोत्रे कल्पयामीत्यथाप उपस्पृश्य सर्वाभ्यः<sup>३</sup>

१ Thus T ; यद्यवृत्ता शाला B.

२ प्रष्टव्य MSS.

३ The following adhyāya, containing the avāntaradikṣā, is preserved only in T, E and Ta; the last MS. is a copy of the grhyasūtra MS. No. 9316 of the Tanjore Collection, in Grantha; E is a copy of the grhyasūtra (Report on a Search for Sanskrit and Tamil MSS. 1893-94, No. 2, 66). As the tradition of this adhyāya is rather a bad one, I had to amend several passages, according to Āpastamba, Hiraṇyakeśin, Bhāradvāja and a Baudhāyanagrhyaprayoga.

- प्रवर्ग्यदेवताभ्यः कल्पयामीति<sup>१</sup> प्रदक्षिणमग्निं परिषिच्य व्याहृती-  
भिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाय मदन्तीभिः प्रवर्ग्यदेवतास्तर्पय-  
त्येणाग्निं प्रवर्ग्यं तर्पयामि घर्मं तर्पयामि महावीरं तर्पयामि  
सम्राजं तर्पयामीति<sup>१</sup> दक्षिणेनाग्निं ब्रह्माणं तर्पयामि प्रजापतिं  
५ तर्पयामीत्युत्तरेणाग्निमृषीन्मन्त्रकृतो मन्त्रपतीःस्तर्पयामि देवा-  
न्घर्मपाःस्तर्पयामीत्यथ दक्षिणतः प्राचीनावीती पितृन्घर्मपाः-  
स्तर्पयामि यममङ्गिरस्वन्तं पितृमन्तं तर्पयामीत्यथाप उपसृश्यो-  
त्तरतो यज्ञोपवीती रुद्रः रुद्रहोतारं तर्पयामीत्यथाप उपसृश्य  
सर्वाः प्रवर्ग्यदेवतास्तर्पयामीति<sup>१</sup> चतस्र औदुम्बरीः समिधो  
१० ऽप्रतिशुष्काया घृतान्वक्ता अभ्याधापयन्वाचयति पृथिवी समि-  
दित्येतैः प्रतिमन्त्रमथ देवता उपतिष्ठते ऽग्ने व्रतपते शुक्रियं व्रतं  
चरिष्यामि तच्छ्रेयं तन्मे राध्यतां वायो व्रतपत आदित्य  
व्रतपते व्रतानां व्रतपते शुक्रियं व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तन्मे  
राध्यतामित्यथैतेषामनुवाकानां प्रभृतीर्वाचयति प्रथमोत्तमयो-  
१५ वाँथेनः सःशास्ति संमील्य वाचं यच्छेत्यथास्याहतेन वाससा  
त्रिः प्रदक्षिणः संमुखः<sup>१</sup> शिरो वेष्टयति चित् स्य परिचितः  
स्वाहा मरुद्भिः परिश्रयस्वेति<sup>१</sup> प्रदक्षिणमग्निं परिषिच्य व्याहृती-  
भिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाय मदन्तीभिः प्रवर्ग्यदेवतास्तर्प-  
यित्वोत्तमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वाथास्तमित आदित्ये याम-  
२० मायन्ति<sup>१</sup> वाग्यतस्तिष्ठेदेताः रात्रिमुपविशेत्संविशेद्वाथ प्रात-  
रुदित आदित्ये यामात्राचीं वोदीचीं वा दिशमुपनिष्क्रम्य

खिले ऽच्छदिर्दग्ं ऽग्निसुपसमाधाय संपरिस्तीर्य मदन्तीरधि-  
 श्रित्य प्रथमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा दर्भैः प्रवर्ग्यदेवताभ्य आस-  
 नानि कल्पयित्वा वयः सुपर्णा इति वासो विमुच्यायास्य षट्-  
 तंथमभिविदर्शयत्यग्निमप आदित्यं गां ब्राह्मणं हिरण्यमिति ।  
 चीनादितो ऽनुदर्शयित्वा यथोपपादमितराणि दर्शयित्वा ५  
 प्रदक्षिणमग्निं परिषिच्य व्याहृतीभिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाय  
 मदन्तीभिः प्रवर्ग्यदेवतास्तर्पयित्वा तमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा-  
 यास्य व्रतचर्यामुपदिशेत् यानमारोहेत् वृक्षमधिरोहेत् कूप-  
 मवरोहेत् कृत्स्नं धारयीत नौपानहौ धारयीत नासन्ध्यां ९  
 शयीत न स्त्रिया न शूद्रेण संभाषेत यदि संभाषेत १०  
 ब्राह्मणेन संभाषेत न सायं भुञ्जीत यदि सायं भुञ्जीताव-  
 ज्वलितं भुञ्जीत न स्त्र्यादृष्ट्या पर्वणि चोपवर्षेत्तदहस्य  
 स्त्र्यादाग्यतस्तिष्ठेदेताः रात्रिसुपविशेत्संविशेद्वा मेध्यलोहितश-  
 वापपात्रदर्शने ज्योतिषां संदर्शनममेध्यं दृष्ट्वा जपत्यबद्धं मनो  
 दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषाः श्रेष्ठो दीक्षे मा मा हामीरि- १५  
 त्यय यद्येनमभिवर्षत्युन्दतीर्बलं धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे  
 दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेति जपति ॥ १६ ॥

१ Thus TE ; यानमधिरोहे० Ta.

२ Emended ; नसंध्यां T ; नसंध्यां E Ta.

३ Ta ins. चक्षुः ; E the second time.

४ Thus E ; प्रज्वलितं T ; Ta om. the whole passage.

५ Thus E ; अदृष्ट्या पर्वणी Ta ; अदृष्ट्याः पर्वणि T.

६ Thus E ; मेध्यालोहितशवापपात्र० Ta ; मेध्यालोहितशवापात्र० T.

- १ संवत्सरमेतद्भूतं चरेत्संवत्सरः हि व्रतं नातीत्येतस्मिन्स्वे-  
 वैतत्संवत्सरे ऽधीयीत<sup>१</sup> यद्यु वा एतस्मिन्संवत्सरे नाधीयीत  
 यावदध्ययनमेतद्भूतं चरेद्यं संवत्सरे पर्यवेते ऽध्यापयते आव-  
 यते वा<sup>१</sup> पूर्ववदुपाकृत्य यामात्राचीं वोदीचीं वा दिगमुप-  
 ५ निष्क्रम्य खिले ऽच्छदिर्दग्ने ऽग्निमुपसमाधाय संपरिसीर्य  
 मदन्तीरधिश्चित्य प्रथमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा दर्भैः प्रवर्ग्य-  
 देवताभ्य आसनानि कल्पयित्वा<sup>१</sup> यात्रत्यप्रायश्चित्ते जुहोति यन्म  
 आत्मनो मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादिति दाभ्यां<sup>१</sup> ९ प्रदक्षिणमग्निं  
 परिषिष्य व्याहृतीभिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाय मदन्तीभिः<sup>१</sup>  
 १० प्रवर्ग्यदेवतास्तर्पयित्वा<sup>१</sup> चतस्र औदुम्बरीः समिधो ऽप्रति-  
 शुष्काया दृतान्वक्ता अभ्याधापयन्वाचयति द्यौः समिदित्येतैः  
 प्रतिमन्त्रमथ देवता उपतिष्ठत आदित्य व्रतपते शुक्रियं  
 व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे ऽराधि वायो व्रतपते ऽग्ने व्रतपते  
 व्रतानां व्रतपते शुक्रियं व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे ऽराधीति<sup>१</sup>  
 १५ प्रदक्षिणमग्निं परिषिष्य व्याहृतीभिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाय  
 मदन्तीभिः प्रवर्ग्यदेवतास्तर्पयित्वोत्तमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा<sup>१</sup>  
 तस्यानध्यायानुपदिशेन्नधीयीतास्तमित<sup>१</sup> आदित्ये<sup>१</sup> नानुदिते<sup>१</sup>

१ The beginning of this khaṇḍa has been emended and restitu-  
 ted after the collateral passages in the gṛhyasūtra.

१ The passage प्रद० तर्पयित्वा om. T.

१ Uncertain ; तस्याध्यायेनध्यायानु० Tn ; तस्याध्यायानु० T ; अथास्याध्यायेन  
 स्वस्याध्यायानु० B.

न विप्रोषितो<sup>१</sup> न पर्यावृत्ते<sup>२</sup> नाभ्रश्चायायां<sup>३</sup> न याम्यस्य  
 पशोरन्ते<sup>४</sup> नारण्यस्य<sup>५</sup> नापामन्ते<sup>६</sup> न हरितयवाग्नेचमाणो<sup>७</sup>  
 न हर्म्याणि<sup>८</sup> न शरीराणि<sup>९</sup> न लोहितमुत्पतितं दृष्ट्वा<sup>१०</sup> न  
 माह्वमशित्वा<sup>११</sup> न आह्वं भुक्त्वा<sup>१२</sup> न केशश्च वापयित्वा<sup>१३</sup> न  
 केशाग्रप्रसार्य<sup>१४</sup> न दतो धावते<sup>१५</sup> नाङ्गे<sup>१६</sup> नाभ्यङ्गे<sup>१७</sup> नार्द्रा<sup>१८</sup>  
 नार्द्रेण वाससा<sup>१९</sup> नार्द्रं इत्यथ स्वाध्यायमधीयीतापरेणाग्निं  
 दर्भेष्वामीनो दर्भान्धारयमाणः पराचीनं स्वाध्यायमधीयीत<sup>२०</sup>  
 यत्र कचाशान्तिहृतं पश्येत्पुनरेव शान्तिं कृत्वाधीयीताधीत्य  
 शोत्तमेन<sup>२१</sup> प्रवर्ग्यायोपनिष्क्रम्य<sup>२२</sup> नाप्रविश्य याममन्यदधीयी-  
 तान्यदधीयीत<sup>२३</sup> ॥ २० ॥ षष्ठः ॥

॥ इति नवमः प्रश्नः ॥



- १ Thus E; विप्रोषिते Ta; विप्रुषिते T.  
 २ Thus E Ta; नाभे न चायायां T.  
 ३ Thus E; प्रोक्षमाणे Ta; प्रेक्षते T.  
 ४ Thus E T. (comp. Hir. प्रविध्य); प्रसाध्य Ta.  
 ५ Conjecture: नार्द्रमित्य० T; नार्द्रयामित्य० Ta; नात्रणमनार्द्रया-  
 न्नमित्य० E.; probably नार्द्र is to be taken as a locative, see. देशे,  
 comp. Āpastamba xv. 21.8.  
 ६ E ins.: यदि लोहितं कमनुयाचरेत् शान्तिं कृत्वा से ।  
 ७ T Ta om. अधीत्य; शोत्तमेन Ta.  
 ८ Thus E Ta; प्रवर्ग्यायोपनिष्क्रम्य T.

# CORRIGENDA.

- p. 1 l. 14 r. बञ्जीरिति
- p. 27 l. 2 r. द्वितीयमवदा.
- p. 101 n. 8 r. ait Br.
- p. 112 l. 19 r. प्रीष्टो.
- p. 126 l. 18 r. वरिष्ठप.
- p. 130 n. ९ r. प्रच, i.s.o. प्रचं





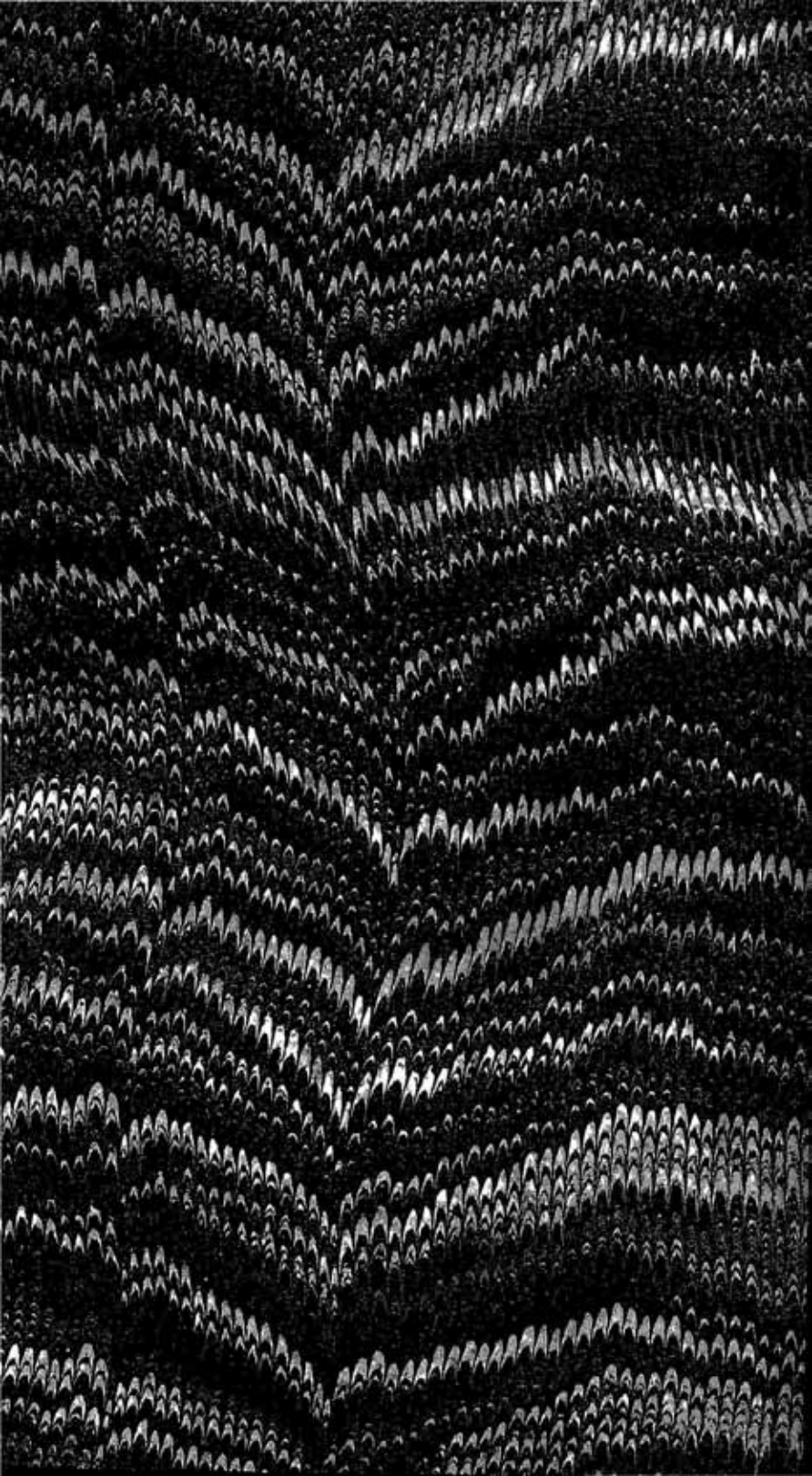
# INDEX.

Preface ... ..	Page VII.
Darśapūrṇamāsa ... ..	Prasna I.
Agnyādhyeyam ... ..	II.
upavyūhaṇam ... ..	" 1 } adhy. 1.
dovayajunayūcnam ... ..	" 2 } adhy. 1.
rtvijām varṇam ... ..	" 3, 4 } adhy. 2.
vinidhayaḥ ... ..	" 5 } adhy. 2.
agnyādhyakarmāntam ... ..	" 6, 7 adhy. 3.
upavasatlagavi ... ..	" 8-11 adhy. 4.
agnyādhyeyam ... ..	" 12-20 } adhy. 5, 6.
anvārambhapiṣṭih ... ..	" 21 } adhy. 5, 6.
Daśādhyāyikāḥ ... ..	III.
punarādhyeyam ... ..	" 1-3 (adhy. 1).
agnihotram ... ..	" 4-7 ( " 2).
agnyupastihānam ... ..	" 8-9 ( " 3).
piṇḍapitryajñāḥ ... ..	" 10-11 ( " 4).
āgnyanam ... ..	" 12 ( " 5).
agnibhyaḥ pravāsaḥ ... ..	" 13-14 ( " 6).
yājamaṇam ... ..	" 15-22 ( " 7, 8).
brahmatvam ... ..	" 23-26 ( " 9).
hauṣtram ... ..	" 27-31 ( " 10).
Paśubandhaḥ ... ..	IV.
Cāturmāsyaṇi ... ..	V.
vaiśvadevabhaviṃṣi ... ..	" 1-4 (adhy. 1).
varunapragbhāsabhaviṃṣi ... ..	" 5-9 ( " 2).
sākamedhahaviṃṣi ... ..	" 10 ( " 3).
mahāpitryajñāḥ ... ..	" 11-15 ( " 4).
trāyambakahomaḥ ... ..	" 16-17 ( " 5).
śunāsiriyabhaviṃṣi ... ..	" 18 ( " 6).
Agniṣṭomaḥ ... ..	VI, VII, VIII.
prātaḥsavanam ... ..	VI, VII.
mādhyandināṃ savanam ... ..	VIII. 1-8 (adhy. 1, 2).
tṛtīyasavanam ... ..	VIII. 9-15 ( " 3, 4).
yajñapucchāḥ ... ..	VIII. 15-22 ( " 5, 6).
Pravargyaḥ ... ..	IX. 1-16 ( " 1-4).
pravargyaprayāścittāni ... ..	" 16-18 ( " 5).
avāntaradikṣā ... ..	" 19-20 ( " 6).

So 2 V's







Central Archaeological Library,  
NEW DELHI.

1444 6

Call No. S92V51/Bam/Cal

Author—Caland, W. ed.

Title—Baudhayana Smritis  
Subs. Vol. I

Borrower No.	Date of Issue	Date of Return
G. R. Kausal	3/8/87	32/10-81

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY  
GOVT. OF INDIA  
Department of Archaeology  
NEW DELHI.

Please help us to keep the book  
clean and moving.